

ISSN 2076-1333 (Print)

ISSN 2312-1130 (Online)

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ЧАСОПИС

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

ВИПУСК 40

Заснований 2005 року

Харків
2026

Засновник і видавець
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Міністерства освіти і науки України

Наукове фахове видання України категорії «Б» в галузях наук:
10 Природничі науки за спеціальностями 103 Науки про Землю, 106 Географія.
Наказ МОН України № 1643 від 28.12.2019 р.

Засновано у 2005 році
Періодичність виходу – 2 рази на рік

УДК 911.3

Міжрегіональний збірник наукових праць «Часопис соціально-економічної географії» розглядає сучасні проблеми суспільства, що вирішуються економічною та соціальною географією, і відображає результати новітніх досліджень у цій галузі. У збірнику розкриваються питання теорії та практичного застосування досліджень соціально-економічної географії в різних регіонах України та у світі. Для викладачів закладів вищої освіти, науковців і фахівців у цій галузі.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України, *категорія «Б»*, за спеціальностями 103 *Науки про Землю* та 106 *Географія* (Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019 р.).

Журнал зареєстрований у міжнародних наукометричних базах *DOAJ*, *Ulrich's Periodicals Directory*, *Google Scholar*, *ERIH PLUS*.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 9 від 25.05.2026 р.).

Редакційна колегія: *Нємець Л.М.* – д. геогр. н., професор – голова редакційної колегії (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна); *Костріков С.В.* – д. геогр. н., професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна); *Кузишин А.В.* – д. геогр. н., професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка); *Мальчикова Д.С.* – д. геогр. н., професор (Херсонський державний університет); *Мезенцев К.В.* – д. геогр. н., професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка); *Сегіда К.Ю.* – д. геогр. н., професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна); *Кандиба Ю.І.* – к. геогр. н., доцент, технічний секретар (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна).

Міжнародна редакційна рада: *Копечек В.* – доктор філософії, доцент (Остравський університет, Чеська Республіка); *Морар Ч.* – доктор філософії (географічні науки), професор (Університет Орадя, Румунія); *Субірос Дж.В.* – доктор філософії (географічні науки), професор (Університет Жирони, Іспанія); *Тансканен М.* – доктор філософії (Університет Східної Фінляндії, Фінляндія); *Шахін М.Т.* – доктор філософії, доцент (Університет Акденіз, Туреччина).

Адреса редакційної колегії: Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Нємця, факультет геології, географії, рекреації і туризму, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна; тел.: +38(057)707-52-74;
e-mail: chseg@karazin.ua; офіційний веб-сайт: <https://periodicals.karazin.ua/soccecongeo>

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, власних імен тощо.

Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування.

Ідентифікатор медіа у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа: R30-04480 (Рішення № 1538 від 09.05.2024 р. Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Протокол № 15)

ISSN 2076-1333 (Print)
ISSN 2312-1130 (Online)

Ministry of Education and Science of Ukraine
V.N. Karazin Kharkiv National University

Human Geography Journal

ISSUE 40

Founded in 2005

Kharkiv
2026

Founder and Publisher
V.N. Karazin Kharkiv National University
of the Ministry of Education and Science of Ukraine

The journal is professional publication in the field of science:
10 Natural sciences by specialties: 103 Earth Sciences, 106 Geography.
MES Ukraine Order No 1643 of 28/12/2019

Established in 2005
Published 2 times a year

UDC 911.3

Inter-regional journal «Human Geography Journal» is devoted to modern problems of society that could be solved with the methods of social-economic geography. It enlightens the latest studies in this field. There are different questions concerning the theory and practical use of the results of social-economic geography researches in different Ukraine regions and all over the world. It is recommended for high school lectures, scientists and specialists in this subject.

The Journal has been registered by the order of Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of 28.12.2019, and included in the list of scientific specialized editions of Ukraine (*category "B", specialties 103 Geosciences, 106 Geography*).

The journal is registered in the international databases *DOAJ, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, ERIH PLUS*.

Approved for publication by the decision of the Academic Council of V.N. Karazin Kharkiv National University (Protocols № 9 of 25.05.2026).

Members of the editorial board: *L. Niemets* – Chairman of the Editorial Board, DSc (Geography), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University; *S. Kostrikov* – DSc (Geography), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University; *A. Kuzyshyn* – DSc (Geography), Professor, Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University; *D. Malchykova* – DSc (Geography), Professor, Kherson State University, *K. Mezentsev* – DSc (Geography), Professor, Taras Shevchenko Kyiv National University; *K. Sehida* – DSc (Geography), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University; *Yu. Kandyba* – Technical Secretary, PhD (Geography), Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University.

International members of the editorial board: *V. Kopeček* – doc. RNDr., PhD, University of Ostrava (Czech Republic); *C. Morar* – PhD in Geography, Professor, University of Oradea (Romania); *J. Vila Subirós* – PhD in Geography, Professor, University of Girona (Spain); *M. Tanskanen* – PhD, University of Eastern Finland (Finland); *M.T. Şahin* – Dr., PhD, Associate Professor, Akdeniz University (Turkey).

Address of the editorial board: K. Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, Faculty of Geology, Geography, Recreation and Tourism, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine; tel.: +38(057)707-52-74;
e-mail: chseg@karazin.ua; website: <https://periodicals.karazin.ua/socecongeo>

The authors of the published materials are fully responsible for the selection, accuracy of the facts, proper names, etc.

Articles have been reviewed internally and externally.

Media identifier in the Register of the field of Media Entities: R30-04480 (Decision № 1538 dated May 9, 2024 of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine, Protocol № 15).

З М І С Т

Горизонти науки

Serdar Çelik, Mehmet Tahsin Şahin

Rapid urbanization and the erosion of place: a theoretical review of solastalgia and placelessness 7

Viktoriya Yavorska, Olesya Kornus, Anatolii Kornus

Urban transformations and the contribution of development companies to sustainable cities 13

Олександр Думнов, Катерина Сегіда

Концептуалізація регіонального ринку праці: структура, чинники та типологія 21

Наукові повідомлення

Mihai Hotea, Nicolaie Hodor, Vasile Timur Chiş

Dynamics and structure of the Ukrainian population in the Maramureş Land (Romania) 33

Smail Bouguelba, Mohamed El Kallouchi

The impact of intensive agricultural exploitation on groundwater resources in arid and semi-arid areas: the case of the Tafrata Plain in Northeastern Morocco 43

Віталій Безуглий, Віктор Грушка, Галина Лисичарова, Олександр Шевцов

Суспільно-географічні особливості та структурні трансформації ринків праці країн Євросоюзу та України 51

Валентина Олійник

Світові тенденції та перспективи розвитку гастрономічного туризму в Україні та Одеському регіоні 61

Оксана Перхач

Вплив чинника динаміки кількості населення на водокористування у Львівській області 69

Володимир Мандрика

Від транзитної зони до демографічного реципієнта: механізми трудової та освітньої асиміляції українців у Словаччині 77

Наталія Гусєва, Олександр Боднарюк

Інтеграція українських вимушених мігрантів на ринку праці Європи: просторові закономірності, структурні бар'єри та наслідки для людського капіталу 89

Сергій Колосов, Рамін Мохаммад, Євгенія Телебєнєва

Особливості розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах повномасштабної війни 99

Дослідження молодих науковців

Валерій Криволапов

Місце України серед європейських країн за рівнем людського капіталу: суспільно-географічний вимір 106

Гліб Овчаренко

Концепти зв'язків людини та простору: теоретико-методологічна систематизація 119

Правила оформлення та подання статей 130

CONTENTS

Science Skylines

Serdar Çelik, Mehmet Tahsin Şahin

Rapid urbanization and the erosion of place: a theoretical review of solastalgia and placelessness 7

Viktoriya Yavorska, Olesya Kornus, Anatolii Kornus

Urban transformations and the contribution of development companies to sustainable cities 13

Oleksandr Dumnov, Kateryna Sehida

Conceptualization of the regional labour market: structure, factors and typology 21

Research Reports

Mihai Hotea, Nicolaie Hodor, Vasile Timur Chiş

Dynamics and structure of the Ukrainian population in the Maramureş Land (Romania) 33

Smail Bouguelba, Mohamed El Kallouchi

The impact of intensive agricultural exploitation on groundwater resources in arid and semi-arid areas: the case of the Tafrata Plain in Northeastern Morocco 43

Vitaly Bezugly, Viktor Hrushka, Halyna Lysycharova, Oleksandr Shevtsov

Socio-geographical features and structural transformations of labour markets in the European Union countries and Ukraine 51

Valentyna Oliinyk

Global trends and prospects for the development of gastronomic tourism in Ukraine and Odesa region 61

Oksana Perkhach

The impact of population dynamics on water use in the Lviv region 69

Volodymyr Mandryka

From a transit zone to a demographic recipient: mechanisms of labor and educational assimilation of Ukrainians in Slovakia 77

Nataliia Husieva, Olexander Bodnariuk

Labour market integration of Ukrainian forced migrants in Europe: spatial patterns, structural barriers and human capital implications 89

Serhii Kolosov, Ramin Mokhammad, Ievgeniia Telebienieva

Features of the development of Ukraine's foreign economic activity under conditions of a full-scale war 99

Research of young Scientists

Valeriy Kryvolapov

Ukraine's place among European countries by the level of human capital: a socio-geographical dimension 106

Hlib Ovcharenko

Concepts of relations between human and space: theoretical and methodological systematization 119

Submission Requirements and Conditions of Paper Acceptance 130

<https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-01>

UDC 316.334.56

Received 02 March 2026

Accepted 04 May 2026

Published 25 May 2026

Serdar Çelik

Master's Student, Department of Geography,
Akdeniz University, Dumlupınar Blv., 07058 Kampüs Konyaaltı, Antalya, Türkiye
e-mail: serdarcelik98@outlook.com, <https://orcid.org/0000-0003-4745-0642>

Mehmet Tahsin Şahin

PhD, Associate Professor, Department of Geography,
Akdeniz University, Dumlupınar Blv., 07058 Kampüs Konyaaltı, Antalya, Türkiye
e-mail: mtahsinsahin@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1012-6814>

RAPID URBANIZATION AND THE EROSION OF PLACE: A THEORETICAL REVIEW OF SOLASTALGIA AND PLACELESSNESS

The rapid transformation of urban landscapes globally presents a profound challenge not only to physical geography but also to human psychology. This theoretical review synthesizes perspectives from human geography, environmental psychology, urban sociology, and philosophy to explore the multidimensional impact of rapid urbanization on place identity. Drawing on Relph's (1976) concept of placelessness and Albrecht's (2005) notion of solastalgia, the paper analyses how the homogenization of regional spaces severs the emotional and ontological bonds between inhabitants and their environments. Integrating Stoic philosophical principles of resilience and adaptation with contemporary frameworks of environmental psychology and cosmopolitan geography, the study proposes a constructive interdisciplinary framework arguing that sustainable regional development must foster cultural synthesis that prioritizes psychological well-being and the preservation of authentic place identity. By cultivating "place resilience" at both individual and collective levels, and by fostering cultural syntheses that honor local heritage while engaging creatively with inevitable change, it may be possible to navigate the tensions of rapid urbanization without surrendering either to disabling grief or to the passive acceptance of psychological impoverishment.

Prospects for further development include empirical, qualitative case studies applying this theoretical framework to specific rapidly urbanizing regions, with priority given to Mediterranean coastal cities undergoing intensive tourism-driven transformation, emerging megacities in the Global South, and post-industrial urban areas in Eastern Europe. Future research should explore practical planning models that integrate psychological resilience metrics, community-based spatial memory preservation, participatory heritage documentation, and place-based mental health support into the core apparatus of urban development strategy and evaluation. Longitudinal mixed-methods research, combining surveys of place attachment, ethnographic fieldwork, and spatial analysis, would be particularly valuable in establishing the empirical basis for policy-relevant interventions.

Keywords: *solastalgia, placelessness, place identity, urban psychology, human geography, ecological grief, cultural synthesis.*

In cites: Çelik, S., Şahin, M. T. (2026). Rapid urbanization and the erosion of place: a theoretical review of solastalgia and placelessness. *Human Geography Journal*, 40, 7-12. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-01>

1. Problem definition and its connection with important scientific and practical tasks.

The 21st century is defined by an unprecedented scale of regional transformation, where rapid urbanization has become the primary driver of geographical and demographic change across the globe. According to United Nations projections, approximately 68 percent of the world's population will reside in urban areas by 2050—a figure that underscores the sheer magnitude of this transformation (UN-Habitat, 2022). Beyond the physical expansion of infrastructure, the proliferation of concrete, and the demographic shifts within metropolitan areas, this process fundamentally alters the intricate relationship between human beings and their living environments.

In the discipline of human geography, a region or a

city is not merely a collection of spatial coordinates, infrastructural networks, or economic data; it is a "lived space" imbued with historical meaning, collective memory, and identity (Tuan, 1977; Seamon, 1980). Phenomenological geography has long argued that human beings are inherently spatial creatures whose sense of self is constituted through their embeddedness in particular places (Casey, 1993; Relph, 1976). However, the aggressive pace of neoliberal urbanism often strips these spaces of their unique characteristics, replacing them with standardized, functionally efficient, yet emotionally barren environments that fail to sustain the depth of human attachment.

The connection of this problem to practical tasks lies primarily in urban planning, regional development, and public health policy. Modern developmental

paradigms frequently prioritize rapid economic turnover and physical modernization over the preservation of the ontological layers that make a space a "home." As Harvey (1989) articulated, the "time-space compression" of the modern era accelerates the destruction and rebuilding of the built environment, leading to a profound crisis of belonging and spatial alienation globally. This architectural and spatial homogenization threatens not only local culture but also the psychological stability of populations facing the continuous erosion of their place identity (Proshansky, Fabian, & Kaminoff, 1983; Lewicka, 2011). The World Health Organization (WHO, 2016) has recognized the quality and continuity of the built urban environment as a key social determinant of mental health, confirming that a theoretical framework capable of bridging geographical analysis with psychological and philosophical inquiry constitutes a practical necessity for contemporary policymakers and urban planners.

2. Analysis of recent research and publications.

Recent literature in human geography, urban sociology, and environmental psychology has increasingly focused on the subjective and emotional experience of environmental change. Relph's (1976) foundational work, *Place and Placelessness*, introduced the concept of "placelessness" to describe the weakening of authentic place identity, paving the way for understanding environments that lack distinct character or sense of belonging. Relph argued that authentic place requires a profound sense of insideness – a felt commitment to a locale – which is systematically undermined by the forces of mass communication, universal commercial culture, and standardized architecture.

Building upon Relph's spatial philosophy, Tuan (1974) introduced "topophilia" to articulate the deep, affective human bond with the environment. His subsequent work (Tuan, 1977) elaborated how lived experience transforms abstract space into meaningful place through repetition, routine, and the sedimentation of memory. Bauman (2000) described modern urban spaces as manifestations of "liquid modernity," where transience replaces permanence, rendering the formation of deep place attachments structurally difficult in the contemporary city.

Augé (1995) made a critical contribution with his anthropology of "non-places"—spaces of circulation, consumption, and transience such as highways, airports, and shopping malls – where individuals interact as anonymous consumers rather than embedded community members. This concept has been extensively applied to suburban sprawl, gentrified city centers, and tourism-dependent coastal cities. On the psychological frontier, Albrecht (2005, 2019) conceptualized "solastalgia" as the distress caused by negative environmental change while still residing within one's home environment, originating from the Latin *solacium* (comfort) and the Greek *algos* (pain). While Albrecht originally applied solastalgia to rural Australian communities facing open-cast mining, the concept has since been expanded by Cunsolo and Ellis (2018) to encompass climate-induced landscape change, and by Galway et al. (2019) to urban gentrification and forced displacement contexts.

Tschakert et al. (2019) have situated place-based

grief within broader frameworks of climate justice, emphasizing the need for formal recognition of emotional suffering as a legitimate dimension of urban policy discourse. Devine-Wright (2009) developed the concept of "place disruption" to analyze community resistance to large-scale infrastructure projects, revealing how rapid physical alterations trigger identity-protective responses among residents. Within Mediterranean and Turkish urban contexts particularly relevant to this study, Keyder and Öncü (1994) traced the transformation of Istanbul through global capital flows and neoliberal governance, while Karaman (2013) and Lelandais (2014) examined urban transformation projects under Turkey's Mass Housing Administration (TOKI), highlighting the profound disconnection between top-down planning rationalities and the experiential geographies of displaced communities.

3. Pointing out unresolved part of the problem.

Despite the wealth of literature on spatial transformation and environmental psychology, a critical theoretical gap persists: the absence of a comprehensive, constructive interdisciplinary framework that bridges the geographical and psychological dimensions of place loss with actionable resilience mechanisms grounded in philosophical and cultural theory. Current urban policies, even those informed by social science research, generally operate within a technocratic rationality that fails to address the existential and psychological dimensions of spatial disruption identified in the literature.

Furthermore, while critical geography and urban sociology have produced powerful diagnostic frameworks – exposing the mechanisms of gentrification, displacement, and spatial commodification – they have been less successful in articulating viable pathways for individual and collective coping that do not presuppose a wholesale transformation of the capitalist political economy. There exists, therefore, a distinct theoretical gap between the structural critique of urbanization and the experiential reality of millions of inhabitants who must navigate rapid spatial change within existing political and economic constraints.

The potential of classical philosophical frameworks – particularly Stoic ethics and cosmopolitan political philosophy – to inform a constructive response to solastalgia remains largely unexplored in the geographical literature. Additionally, the application of solastalgia specifically to the dynamics of rapid Mediterranean coastal urbanization – including the transformation of cities like Antalya through mass tourism infrastructure and the commodification of coastal space – remains insufficiently theorized and represents a significant scholarly frontier.

4. Formulation of the purpose of the article.

The purpose of this article is to synthesize perspectives from human geography, environmental psychology, urban sociology, and Stoic philosophy to thoroughly explore the multidimensional impact of rapid urbanization on place identity. The paper aims to accomplish three interrelated theoretical objectives. First, it seeks to dissect how the physical manifestation of "placelessness" translates directly into the psychological condition of "solastalgia," drawing upon and critically extending the

existing conceptual literature. Second, it endeavors to situate this analysis within a global comparative framework that recognizes the differential distribution of place loss across social strata, cultural contexts, and geographical regions. Third, and most constructively, this paper proposes an interdisciplinary theoretical framework arguing that sustainable regional development must transcend physical infrastructure to prioritize a cultural synthesis that safeguards psychological well-being and preserves authentic, lived spatial identities.

5. The main material of the research and explanation of the obtained scientific results.

5.1 The Geography of Alienation: Place, Non-Place, and Placelessness

The concept of "place" is ontologically central to human existence. Phenomenological geographers, drawing on Heideggerian concepts of "dwelling" and "thrownness," argue that human consciousness is fundamentally placed – that is, our sense of self is constituted through our embeddedness in and care for specific localities (Casey, 1993; Malpas, 1999). Place, in this phenomenological sense, is not merely a location within an abstract geometric space but a node of meaning, memory, and belonging that grounds the self in the world. As Casey (1993, p. 31) argues, "to be at all—to exist in any way – is to be somewhere, and to be somewhere is to be in some kind of place."

However, rapid urbanization systematically undermines this ontological grounding. Lefebvre's (1991) foundational analysis asserted that space is socially produced; consequently, the modern production of space under global capitalism inherently privileges abstract, quantifiable, and exchangeable space over the qualitative and experiential dimensions of lived place. The commodification of urban land – driven by speculative real estate markets, foreign direct investment in tourism infrastructure, and neoliberal urban redevelopment programs – reduces place to a function of exchange value, erasing the use values and symbolic values that constitute place meaning for residents (Harvey, 2012; Brenner, Marcuse, & Mayer, 2012).

Placelessness is not merely an aesthetic issue of standardized architecture; it is a profound geographical manifestation of alienation with measurable social and psychological consequences. When regional development ignores local topography, historical continuity, vernacular architectural traditions, and the micro-geographies of everyday social life, it creates what Augé (1995) terms "non-places" – environments that lack the capacity to hold collective memory or foster organic social interactions. The global homogenization of urban landscapes – where a commercial street in a developing Mediterranean metropolis becomes virtually indistinguishable from one in a North American or East Asian city – leads to the erosion of topophilia and the weakening of the cultural specificity that sustains community identity.

As Massey (1991, 1994) argues in her concept of a "global sense of place," places are dynamic nodes within wider geographical webs of social relations. Massey's critique of reactionary localism does not render the local irrelevant; rather, she insists that a progressive sense of place must acknowledge both local specificity and global

interconnection. The problem arises when global forces strip places of their local specificity entirely, converting culturally embedded inhabitants into passive transients – consumers of generic urban space rather than co-producers of meaningful local geographies (Massey, 1994; Escobar, 2001). The concept of place identity elaborated by Proshansky et al. (1983) further illuminates the psychological stakes of this geographical process: when the physical settings that anchor place identity are radically altered or destroyed, the psychological coherence of the self is correspondingly disrupted – a dynamic that lies at the heart of solastalgia.

5.2 The Psychological Toll: Solastalgia in the Urban Matrix

While the geographical transformation of a region can be measured in quantitative indices – spatial density, economic output, construction permits, green space ratios – its psychological impact requires qualitative and phenomenological understanding. Human beings develop strong emotional bonds with their environments through repeated embodied experience, elaborated by environmental psychologists as "place attachment" (Lewicka, 2011; Scannell & Gifford, 2010). This attachment operates across multiple dimensions: the individual (personal history and autobiography), the social (shared community narratives and collective memory), and the physical (the sensory qualities of the built and natural environment). When environments are drastically altered – through massive urban renewal projects, the demolition of historical neighborhoods, the commodification of waterfronts, or the displacement of long-standing communities – the psychological foundation of inhabitants is profoundly shaken.

Albrecht's (2005, 2019) concept of solastalgia provides an analytically precise vocabulary for this urban malady. In his more recent formulation, Albrecht (2019) elaborated a broader "psychoterratic" framework encompassing a range of emotional states arising from human-environment relations, positioning solastalgia as a specific pathology of place disruption: the ache caused by the disappearance of familiar landmarks, the imposition of an alien urban fabric, and the severing of the sensory continuities that constitute home. Research by Lewicka (2011) and Manzo and Devine-Wright (2014) confirms that long-term residents demonstrate significantly stronger place attachment and correspondingly greater psychological vulnerability to place disruption than recent arrivals, underscoring the temporal dimension of solastalgia.

The mental health implications of solastalgia in urban contexts are increasingly documented. Fullilove (2004) coined the term "root shock" to describe the traumatic stress reaction to the destruction of one's home environment, identifying symptoms including grief, confusion, anger, and a pervasive sense of disorientation that can persist across generations. Tschakert et al. (2019) have called for the formal recognition of place-based grief in mental health policy frameworks, arguing that the emotional suffering generated by environmental change constitutes a legitimate public health concern. In rapidly urbanizing Mediterranean contexts such as coastal Turkey – where the expansion of tourism infrastructure, mass housing projects, and speculative real

estate development proceed at extraordinary speed – the conditions for endemic solastalgia are structurally produced (Erkip, 2003; Karaman, 2013). Addressing these dynamics requires integrating psychological sustainability into the core criteria of urban development assessment.

5.3 Philosophical Resilience and Cultural Synthesis: Towards a Constructive Framework

To navigate the overwhelming tides of rapid urbanization without either reactive withdrawal into an untenable localism or passive surrender to a dehumanizing globalism, this paper proposes a philosophical synthesis drawing upon Stoic ethics and contemporary cosmopolitan geography. Stoic philosophy, with its rigorous distinction between what is within our control (the internal sphere of judgment, attitude, and response) and what is external (external circumstances, including the physical transformation of one's environment), offers a profoundly constructive framework for modern human-environment relations (Epictetus, 2004; Sellars, 2006).

Marcus Aurelius (2006) and Seneca (1969) articulated the concept of the "inner citadel" – a domain of rational self-governance that remains sovereign despite external disruption. Applied to the geographical context of rapid urbanization, Stoic philosophy does not counsel passive acceptance of destructive urban policies; rather, it promotes "constructive psychological adaptation"—the cultivation of inner resources of meaning, community, and rational engagement that enable inhabitants to maintain a coherent sense of self and belonging even as the external spatial environment undergoes profound change. This adaptation is an active philosophical practice of reorienting one's attachments from the vulnerable physical substrate of place to the more durable social and relational fabric of community (Long, 2002).

This philosophical orientation is complemented by the Stoic cosmopolitan tradition, which affirms membership in a universal community of rational beings while recognizing the legitimacy of particular local attachments. As Marcus Aurelius (2006) suggests, one can be simultaneously a citizen of the world and a member of one's particular community – a dual allegiance that provides a philosophical foundation for the "rooted cosmopolitanism" advocated in contemporary political geography (Appiah, 2006; Nussbaum, 1997). Rather than choosing between defensive localism and uncritical globalism, a Stoic-informed cosmopolitan geography encourages the cultivation of new, meaningful cultural syntheses – forms of place identity that honor local heritage and memory while remaining open to transformation and creative renewal.

This constructive framework has significant practical implications for urban planning and regional development policy. It suggests that participatory planning processes creating spaces for communities to narrate, archive, and creatively reinterpret their place histories can serve as important buffers against the psychological damage of rapid spatial change (Manzo & Devine-Wright, 2014). It implies that cultural institutions – local museums, oral history projects, community gardens, and vernacular architectural preservation initiatives – func-

tion as essential psychological infrastructure sustaining place identity and community resilience. It also underscores the importance of collaborative planning governance models (Healey, 1997) that bring together diverse stakeholders, including long-term residents, indigenous knowledge holders, urban designers, and mental health professionals, to co-produce spatial futures that are both economically viable and psychologically sustainable.

6. Conclusion from the research and prospects for further development in this direction.

The rapid erosion of place identity through aggressive urbanization represents one of the most critical yet systematically underaddressed challenges confronting regional studies, urban geography, environmental psychology, and public health today. This theoretical review has argued that the geographical phenomenon of placelessness and the psychological experience of solastalgia are not merely parallel processes but deeply interconnected manifestations of a single underlying dynamic: the subordination of qualitative place meaning to quantitative exchange value under conditions of accelerated capitalist urbanization.

Addressing this challenge requires a robust multidisciplinary response that transcends the boundaries between geographical analysis, environmental psychology, philosophical ethics, and urban planning practice. True sustainability must encompass not only ecological and economic dimensions but also the psychological and cultural dimensions of human well-being. Place must be recognized and institutionally valorized as a vital psychological resource and a public good, not merely a commodity subject to the dictates of the real estate market.

The constructive philosophical framework proposed in this paper – drawing upon Stoic ethics, cosmopolitan geography, and contemporary environmental psychology – offers a contribution to this broader intellectual and practical project. By cultivating "place resilience" at both individual and collective levels, and by fostering cultural syntheses that honor local heritage while engaging creatively with inevitable change, it may be possible to navigate the tensions of rapid urbanization without surrendering either to disabling grief or to the passive acceptance of psychological impoverishment.

Prospects for further development include empirical, qualitative case studies applying this theoretical framework to specific rapidly urbanizing regions, with priority given to Mediterranean coastal cities undergoing intensive tourism-driven transformation, emerging megacities in the Global South, and post-industrial urban areas in Eastern Europe. Future research should explore practical planning models that integrate psychological resilience metrics, community-based spatial memory preservation, participatory heritage documentation, and place-based mental health support into the core apparatus of urban development strategy and evaluation. Longitudinal mixed-methods research, combining surveys of place attachment, ethnographic fieldwork, and spatial analysis, would be particularly valuable in establishing the empirical basis for policy-relevant interventions.

References:

1. Albrecht, G. (2005). 'Solastalgia': A new concept in human health and identity. *PAN: Philosophy Activism Nature*, (3), 41–55.
2. Albrecht, G. (2019). *Earth emotions: New words for a new world*. Cornell University Press.
3. Appiah, K. A. (2006). *Cosmopolitanism: Ethics in a world of strangers*. W. W. Norton & Company.
4. Augé, M. (1995). *Non-places: Introduction to an anthropology of supermodernity*. Verso.
5. Aurelius, M. (2006). *Meditations* (M. Hammond, Trans.). Penguin Classics.
6. Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press.
7. Brenner, N., Marcuse, P., & Mayer, M. (Eds.). (2012). *Cities for people, not for profit: Critical urban theory and the right to the city*. Routledge.
8. Casey, E. S. (1993). *Getting back into place: Toward a renewed understanding of the place-world*. Indiana University Press.
9. Cunsolo, A., & Ellis, N. R. (2018). Ecological grief as a mental health response to climate change-related loss. *Nature Climate Change*, 8(4), 275–281. <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0092-2>
10. Devine-Wright, P. (2009). Rethinking NIMBYism: The role of place attachment and place identity in explaining place-protective action. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 19(6), 426–441. <https://doi.org/10.1002/casp.1004>
11. Epictetus. (2004). *Enchiridion* (G. Long, Trans.). Dover Publications.
12. Erkip, F. (2003). The shopping mall as an emergent public space in Turkey. *Environment and Planning A*, 35(6), 1073–1093. <https://doi.org/10.1068/a35167>
13. Escobar, A. (2001). Culture sits in places: Reflections on globalism and subaltern strategies of localization. *Political Geography*, 20(2), 139–174. [https://doi.org/10.1016/S0962-6298\(00\)00064-0](https://doi.org/10.1016/S0962-6298(00)00064-0)
14. Fullilove, M. T. (2004). *Root shock: How tearing up city neighborhoods hurts America, and what we can do about it*. One World/Ballantine Books.
15. Galway, L. P., Beery, T., Jones-Casey, K., & Tasala, K. (2019). Mapping the solastalgia literature: A scoping review study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(15), 2662. <https://doi.org/10.3390/ijerph16152662>
16. Harvey, D. (1989). *The condition of postmodernity: An enquiry into the origins of cultural change*. Blackwell.
17. Harvey, D. (2012). *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. Verso.
18. Healey, P. (1997). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. Macmillan.
19. Karaman, O. (2013). Urban renewal in Istanbul: Reconfigured spaces, robbed lives. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(2), 715–733. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2012.01173.x>
20. Keyder, Ç., & Öncü, A. (1994). Globalization of a third-world metropolis: Istanbul in the 1980s. *Review (Fernand Braudel Center)*, 17(3), 383–421.
21. Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Blackwell.
22. Lelandais, G. E. (2014). Space and identity in resistance against Gezi demolition in Turkey. *Journal of Urban Cultural Studies*, 1(3), 325–349. https://doi.org/10.1386/jucs.1.3.325_1
23. Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207–230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
24. Long, A. A. (2002). *Epictetus: A Stoic and Socratic guide to life*. Oxford University Press.
25. Malpas, J. (1999). *Place and experience: A philosophical topography*. Cambridge University Press.
26. Manzo, L. C., & Devine-Wright, P. (Eds.). (2014). *Place attachment: Advances in theory, methods and applications*. Routledge.
27. Massey, D. (1991). A global sense of place. *Marxism Today*, 38, 24–29.
28. Massey, D. (1994). *Space, place and gender*. Polity Press.
29. Nussbaum, M. C. (1997). Kant and Stoic cosmopolitanism. *Journal of Political Philosophy*, 5(1), 1–25. <https://doi.org/10.1111/1467-9760.00033>
30. Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57–83. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-8)
31. Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion.
32. Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.006>
33. Seamon, D. (1980). *A geography of the lifeworld: Movement, rest and encounter*. St. Martin's Press.
34. Sellars, J. (2006). *Stoicism*. Acumen.
35. Seneca, L. A. (1969). *Letters from a Stoic* (R. Campbell, Trans.). Penguin Classics.
36. Şenyapılı, T. (2004). Baraka'dan gecekonduya: Ankara'da kentsel mekanın dönüşümü [From barracks to squatter settlements: The transformation of urban space in Ankara]. İletişim Yayınları.
37. Tschakert, P., Ellis, N. R., Anderson, C., Kelly, A., & Obeng, J. (2019). One thousand ways to experience loss: A systematic analysis of climate-related intangible harm from around the world. *Global Environmental Change*, 55, 58–72. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2018.11.006>
38. Tuan, Y. F. (1974). *Topophilia: A study of environmental perception, attitudes, and values*. Prentice-Hall.
39. Tuan, Y. F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. University of Minnesota Press.

40. UN-Habitat. (2022). World cities report 2022: Envisaging the future of cities. United Nations Human Settlements Programme.
41. World Health Organization. (2016). Urban green spaces and health: A review of evidence. WHO Regional Office for Europe.

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors certify that although one of the authors of the article is a member of the International members of the editorial board, the peer-review process, the publication decision, and the editing were conducted independently, without his participation or influence. The peer review and the final decision were carried out by other members of the editorial board who are not co-authors. Any potential conflicts of interest were fully mitigated through external oversight of the process.

Сердар Челік

магістрант кафедри географії,
Університет Акденіз, Анталія, Туреччина
e-mail: serdarcelik98@outlook.com, <https://orcid.org/0000-0003-4745-0642>

Мехмет Тахсін Шахін

доктор філософії, доцент кафедри географії,
Університет Акденіз, Анталія, Туреччина
e-mail: mtahsinsahin@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1012-6814>

ШВИДКА УРБАНІЗАЦІЯ ТА ЕРОЗІЯ МІСЦЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД СОЛАСТАЛЬГІЙ ТА БЕЗМІСЦЕВОСТІ

Швидка трансформація міських ландшафтів у всьому світі становить глибокий виклик не лише для фізичної географії, але й для людської психології. Цей теоретичний огляд синтезує перспективи суспільної географії, екологічної психології та філософії для дослідження впливу швидкої урбанізації на ідентичність місця. Відходячи від традиційних моделей міської критики, стаття аналізує, як гомогенізація регіональних просторів призводить до «безмісцевості» (Е. Рельф) та психологічного відчуження, що описується концепцією «соластальгії» (Г. Альбрехт). Інтегруючи стоїчні принципи стійкості та сучасну екологічну психологію, дослідження пропонує конструктивну основу для розуміння відносин людина–середовище та обстоює необхідність культурного синтезу в сталому регіональному розвитку. Розвиваючи «стійкість до місця» як на індивідуальному, так і на колективному рівнях, а також сприяючи культурному синтезу, який шанує місцеву спадщину, водночас творчо взаємодіючи з неминучими змінами, можливо, вдасться подолати напругу швидкої урбанізації, не піддаючись пасивному прийняттю психологічного зубожіння.

Перспективи подальшого розвитку даної тематики включають емпіричні, якісні тематичні дослідження, що застосовують цю теоретичну основу до конкретних регіонів, що швидко урбанізуються. Пріоритет мають середземноморські прибережні міста, які переживають інтенсивну трансформацію, зумовлену туризмом, мегаполіси, що розвиваються, на Глобальному Півдні, та постіндустріальні міські райони у Східній Європі. Майбутні дослідження повинні створювати практичні моделі планування, які інтегрують показники психологічної стійкості, збереження просторової пам'яті на рівні громади, документування спадщини за участю громадськості та підтримку психічного здоров'я на основі місця в основний апарат стратегії та оцінки міського розвитку. Методи дослідження, що поєднують опитування щодо прив'язаності до місця, етнографічні польові дослідження та просторовий аналіз, будуть особливо цінними для встановлення емпіричної основи для політично релевантних втручань.

Ключові слова: соластальгія, безмісцевість, ідентичність місця, міська психологія, суспільна географія, екологічне лихо, культурний синтез.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори засвідчують, що, незважаючи на те, що один із авторів статті є членом міжнародної редакційної ради журналу, процес рецензування, прийняття рішення щодо публікації та редагування проводилися незалежно, без його участі чи впливу. Рецензування, остаточне рішення ухвалювалося іншими членами редакційної колегії, які не є співавторами. Будь-які потенційні конфлікти інтересів були повністю усунені шляхом зовнішнього контролю процесу.

Надійшла 02 березня 2026 р.
Прийнята 04 травня 2026 р.
Опублікована 25 травня 2026 р.

Viktoriya Yavorska

*DSc in Geography, Professor, Dean of the Faculty of Geology and Geography,
I.I. Mechnykov Odesa National University,
Champagne Lane, 2, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: yavorskaya@onu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7449-7908>*

Olesya Kornus

*PhD in Geography, Head of General and Regional Geography Department,
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko,
Romenska Street, 87, Sumy, 40002, Ukraine
e-mail: olesyakornus@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5924-7812>*

Anatolii Kornus

*PhD in Geography, Associate Professor of General and Regional Geography Department,
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko,
Romenska Street, 87, Sumy, 40002, Ukraine
e-mail: a_kornus@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-5924-7812>*

URBAN TRANSFORMATIONS AND THE CONTRIBUTION OF DEVELOPMENT COMPANIES TO SUSTAINABLE CITIES

In modern cities, ensuring sustainable development is becoming a key task, and cooperation between municipalities and development companies is becoming particularly important. Analysis shows that partnerships between cities and businesses in the field of urban infrastructure development have great potential for creating a comfortable and environmentally safe urban environment. Effective interaction promotes the coordination of spatial, socio-economic and environmental priorities, allowing for a balance between the interests of the community, the state and business. The main challenges remain the coordination of the parties' goals and priorities, the complexity of the regulatory framework, bureaucracy and the high time costs of obtaining permits. The proposed strategies for overcoming these obstacles include the creation of platforms for regular dialogue, joint working groups, the use of financial incentives, and the development of a favourable regulatory environment. Examples of successful cooperation between cities and developers around the world – notably in Vancouver, Rotterdam, Pittsburgh and Malaysia – demonstrate the effectiveness of integrating innovative technologies, green solutions, energy-efficient construction and cultural heritage preservation. Development companies play a strategic role in transforming industrial areas into residential and mixed-use spaces, creating “new cities” with high standards of environmental friendliness and comfort.

The study shows that most scientific work in this field is qualitative in nature, based on case studies, interviews and analysis of archival materials, while the discipline of business management remains underrepresented. The geographical coverage of the research is mainly focused on Europe, Asia and North America, which highlights the need to expand regional examples for a global understanding of sustainable urban development. The main findings indicate that development companies play a key role in the implementation of green technologies, energy-efficient construction, and the development of social and transport infrastructure, which contributes to improving the quality of life of residents, preserving the environment, and ensuring social harmony. Further research, including quantitative methods, can provide more objective and scalable assessments of business performance in the field of sustainable urban development.

Keywords: *sustainable urban development, development companies, urban infrastructure, green economy, energy-efficient construction, social infrastructure, Smart Sustainable City, public-private partnerships.*

In cites: Yavorska, V., Kornus, O., Kornus, A. (2026). Urban Transformations and the Contribution of Development Companies to Sustainable Cities. *Human Geography Journal*, 40, 13-20. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-02>

Problem statement. Urbanisation constitutes a fundamental component of contemporary social transformations. This process involves the conversion of rural areas into urban spaces, accompanied by the expansion of cities, the development of infrastructure, and the growth of urban populations. Global projections indicate that by 2050, approximately 68% of the world's population will reside in urban areas. This trend presents significant challenges for urban planners, architects, and development companies, while simultaneously offering

new opportunities to ensure the sustainable development of urban environments.

Development companies occupy a central role in this context. Their responsibilities extend beyond the construction of residential and commercial properties to actively shaping urban infrastructure, transportation systems, and green spaces. The activities of these companies are directly linked to economic growth, environmental sustainability, and social cohesion within urban areas.

Primarily, development companies are tasked with creating new living spaces that adhere to contemporary standards of comfort, energy efficiency, and environmental safety. To achieve this, they invest in innovative technologies, including energy-efficient construction materials, renewable energy systems, and intelligent building management solutions. The integration of such technologies contributes to reducing carbon dioxide emissions, enhancing the energy efficiency of urban buildings, and improving both the ergonomics and overall harmony of living spaces.

Moreover, development companies play a pivotal role in the advancement of transport infrastructure, a key determinant of sustainable urban development. Investments in new roads, bridges, public transport systems, and bicycle lanes facilitate the reduction of traffic congestion, improve environmental conditions, and enhance the quality of life for urban residents. The implementation of modern transport solutions, such as electric buses, trams, and subways, further mitigates air pollution and noise levels in urban settings. Concurrently, the development of green spaces and parks represents an essential component of sustainable urbanisation. Development companies actively engage in projects aimed at greening urban areas and establishing recreational facilities. Such initiatives not only enhance the aesthetic quality of cities but also contribute to mitigating the urban heat island effect, improving air quality, and promoting active recreation among the population. Additionally, urban green spaces play a critical role in preserving biodiversity within city environments.

The social dimension of development companies' activities is equally significant. These companies contribute to the creation of social infrastructure, including the construction of schools, hospitals, cultural centres, and sports facilities. Such developments improve the quality of life for urban inhabitants and ensure equitable access to essential social services. Furthermore, development companies actively participate in providing affordable housing, a crucial factor for social stability and justice within cities.

In conclusion, development companies exert a substantial influence on the economic development, environmental sustainability, and social harmony of urban areas. Their adoption of advanced technologies, investments in transport infrastructure, and promotion of green spaces constitute key elements of their contribution to sustainable urban development. Through effective collaboration with governments, local communities, and other stakeholders, development companies can make a significant impact in creating urban environments that are comfortable, safe, and environmentally responsible for future generations.

Formulation of the article's objectives. The purpose of this study is to determine the role of development companies in ensuring sustainable urban development. The study focuses on analysing the impact of development companies' activities on economic growth, environmental sustainability, and social harmony in urban environments. This will enable us to identify key areas where development companies can contribute to sustainable urban development. To achieve this goal, the

following tasks should be completed:

- Assess the role of development companies in the development of urban infrastructure, particularly in the construction of residential, commercial, and green spaces.
- Determine how development companies influence economic growth in cities, the creation of new jobs, and the investment climate.
- Consider how the activities of development companies contribute to improving social infrastructure and the overall quality of life of the urban population.
- Develop recommendations for development companies on implementing sustainable development, considering various aspects of urbanisation.

These tasks will help to comprehensively assess the role of development companies in urbanisation processes and develop strategies aimed at ensuring the sustainable development of urban environments in a global context.

Analysis of recent research, publications, materials, and methods. An analysis of recent publications indicates that the ontology of scientific perspectives concerning the involvement of development companies in urban environment development is inherently dualistic. On one hand, development companies aim to maximise profits from their activities, which is consistent with the fundamental objective of any business to optimise revenue. On the other hand, environmental protection has become a priority at global, national, regional, and local levels, necessitating that all stakeholders in the urban planning process—including authorities, the public, and businesses—incorporate sustainability considerations into their strategies [7].

The examination of the 2030 Sustainable Development Goals, alongside the adoption of green economy concepts and strategies within the EU at both supranational and regional levels, as well as action plans extending to 2050, underscores the need to integrate declared regulatory standards and criteria into spatial planning. This entails the implementation of green building codes and the provision of land and financial incentives for developers [1].

In pursuit of the Sustainable Development Goals outlined by the United Nations, development companies are assigned a pivotal role. They are responsible for designing and delivering products and services that enhance access to sustainable buildings, transportation, green spaces, and urban utilities, while simultaneously supporting the protection and investment in cultural and natural heritage. Contemporary geo-urban development is difficult to conceptualise without the active participation of development companies, whose responsibilities include minimising the environmental impact of construction and improving the overall quality of life for urban residents. These objectives can be achieved through effective collaboration with governmental and local authorities, engagement with public institutions, and the adoption of managerial and innovative urban planning decisions grounded in a landscape-adaptive paradigm [5].

Current trends in the planning of “new cities” primarily focus on the renovation and redevelopment of industrial zones, the restoration and sustainable devel-

opment of urban areas in accordance with the principles of Smart Sustainable Cities, and the application of innovative technologies that promote sustainable urban planning and resource management [2, 3, 6].

The following sections will discuss the research materials and methods.

Materials and methods. In investigating the impact of development companies on the sustainability of cities, a range of methodological approaches is employed to ensure a comprehensive analysis and evaluation of their activities. The primary methods include analysis and synthesis, which facilitate the decomposition of development companies' activities into fundamental components. Analysis enables a detailed examination of specific aspects, such as the construction of residential and commercial properties, the development of transportation infrastructure, and the establishment of green spaces. Conversely, synthesis allows for the identification of interrelationships among these aspects and the formation of a holistic understanding of their influence on sustainable urban development.

Quantitative analysis is applied to process extensive datasets, encompassing statistical information on construction activity, economic growth, energy consumption, and environmental indicators. The utilization of statistical methods permits the identification of trends, the assessment of development companies' contributions to urban sustainability, and the quantitative measurement of the outcomes of their initiatives. The descriptive method is employed to elucidate the specifics of development projects and initiatives, facilitating the detailed presentation of individual project characteristics, including architectural solutions, the application of innovative technologies, measures to reduce carbon emissions, and other environmental initiatives.

The inductive method is used to derive theoretical generalisations from empirical observations of development companies' activities, enabling the recognition of common patterns and trends. In contrast, the deductive method tests hypotheses formulated from these generalisations through logical reasoning and the analysis of specific instances. The case study method allows for an in-depth examination of particular examples of successful development projects that have contributed to sustainable urban development. Analysis of such cases aids in identifying key success factors, best practices, and potential challenges.

This comprehensive methodological framework facilitates a thorough assessment of the role of development companies in promoting sustainable urban planning, encompassing economic, environmental, and social dimensions of their activities. Moreover, it contributes not only to the systematisation of existing knowledge but also to the generation of innovative ideas and solutions aimed at enhancing the quality of life in urban environments.

Results and discussion. Modern cities are striving to achieve sustainable development, and it is becoming increasingly clear that cooperation between cities and development companies is crucial. This partnership has enormous potential for creating vibrant and comfortable urban environments that benefit both cities and developers. Effective interaction between municipal structures

and development companies is a key factor in sustainable urban development. Such cooperation facilitates the coordination of spatial, socio-economic, and environmental priorities, enabling a balance between the interests of the community, business, and the state. The formation of partnerships between the public and private sectors requires precise regulation, transparent procedures, trust, and a shared vision for the development of the urban environment. Practice shows that systemic communication, integrated planning and orientation on the principles of sustainability are prerequisites for the successful implementation of urban projects and improving the quality of life of the population. When cities and developers collaborate for sustainable growth, the benefits can be substantial. For cities, this means improving the quality of life for residents, increasing economic opportunities, and attracting investment. Developers gain a competitive advantage in the market by attracting environmentally conscious buyers and contributing to the overall well-being of the community. Prioritising sustainable practices creates a win-win situation, paving the way for long-term development and prosperity. Despite the apparent benefits of cooperation between cities and development companies, there are several challenges that need to be overcome.

The main challenge is aligning the goals and objectives of both parties. Cities may have different priorities, such as affordable housing and preserving green spaces, while developers may focus on expanding their market and maximising profits. Overcoming this discrepancy requires open and transparent communication, as well as a shared vision of sustainable growth. Another problem is the complexity of regulations and bureaucracy. The process of obtaining permits, complying with zoning laws, and meeting environmental standards can be costly and time-consuming. Simplifying these processes and providing clear guidelines can facilitate cooperation and accelerate the implementation of sustainable projects [7].

Several strategies can be used to promote practical cooperation between cities and developers. A platform for regular dialogue and consultation is needed. This could take the form of joint working groups, public-private partnerships, or advisory committees. It is also important to explore creative financing options, including the use of public-private financing mechanisms such as tax incentives to support sustainable projects. Creating a favourable regulatory environment is also key. Governments can implement policies that promote sustainable development, streamline approval processes, and offer incentives for developers who incorporate environmental measures. Some cities around the world are successfully collaborating with developers to achieve sustainable development. One example is the partnership between Vancouver and the Southeast False Creek area, where the city and developers have transformed a former industrial zone into a vibrant, mixed-use environment with a focus on sustainability. Another example is the collaboration between Rotterdam and De Rotterdam Development, where the city and the developer have created a sustainable and iconic building that has become a model for urban renewal. The Pittsburgh Urban Renewal Authority (URA) is an exemplary model of how cities can collaborate with developers to enhance their

communities by fostering sustainable and vibrant urban environments. Government policies play a crucial role in facilitating collaboration between cities and development companies.

Setting clear sustainability goals and providing incentives can encourage developers to incorporate sustainable practices into their projects. For example, cities can implement green building codes that require energy-efficient solutions, or provide land and financial incentives to developers who prioritise sustainable development [1].

1. When partnering with developers, cities must consider several key aspects to ensure successful cooperation. It is essential to clearly articulate their vision and goals for sustainable development and identify priorities such as housing, renewable energy, or green spaces. Transparency and accountability are also essential. Establishing clear guidelines and indicators for evaluating the success of sustainable projects will help ensure that developers adhere to sustainability standards. Community involvement in the decision-making process is also key.

By involving residents and the business community in discussions, it is possible to foster a sense of ownership and ensure that projects meet the community's needs. Sustainable development offers a wide range of benefits for communities and the environment. From a community perspective, sustainable development improves quality of life, housing affordability, and social cohesion by creating healthy and livable neighbourhoods with access to green spaces, public transportation, and essential services. From an environmental perspective, sustainable development reduces carbon footprints, conserves natural resources, and protects biodiversity by promoting the use of renewable energy sources and energy-efficient buildings. Several tools and resources are available to facilitate collaboration between cities and developers. One such tool is the LEED certification system, which provides a framework for designing and constructing sustainable buildings. LEED certification is a globally recognised standard that encourages developers to incorporate energy efficiency, water conservation, and the use of sustainable materials into their projects. Another organisation is ICLEI, which supports cities in their sustainable development efforts by providing access to best practices, training, and opportunities for collaboration with developers.

In light of rapid urbanisation, development companies play an essential role in shaping sustainable urban development. They are becoming key players in creating the infrastructure needed to meet the needs of urban populations, while promoting economic development and productivity, which generates more than 80% of global GDP. However, urbanisation also brings significant challenges, including air pollution and rapid population growth, which can lead to the formation of slums and unplanned urban sprawl. Developers have great opportunities to innovate in construction, transportation, green space creation, and utility provision. They can invest in sustainable buildings and infrastructure, promoting access to housing, transportation, and improving the quality of urban services. In addition, developers can contribute to the preservation of cultural and natural

heritage by investing in environmental protection and supporting museums and other historical sites. In Malaysia, where the urban population is 77.2% and continues to grow, urbanisation has led to an increase in greenhouse gas emissions and growth in motor vehicle transport. The ASEAN Smart Cities Network has been established in this region to promote the development of sustainable and innovative urban solutions. To achieve the UN's Sustainable Development Goal 11, development companies must demonstrate intent, ambition, consistency, collaboration, and accountability in their actions. They must develop and implement products and services that promote access to sustainable buildings, transportation, green spaces, and utilities, while also protecting and investing in cultural and natural heritage. The activities of development companies in the field of sustainable urban development have not only a domestic but also a global dimension, affecting health, education, energy, decent work, and equality, as well as actions related to climate change and the conservation of life on land. Successful actions in this area can ensure prosperity and stability at the national level, improving the quality of life in urban areas [8].

In this context, development companies play a key role in implementing these ideas through projects that focus on creating environmentally friendly, energy-efficient, and climate-resilient urban facilities. In light of globalisation, cities are under pressure not only from internal but also external influences, such as population migration, economic changes, and environmental challenges. Developing infrastructure that can adapt to these changes and ensure sustainable use of resources is becoming crucial. Development companies have a unique opportunity to lead the way in creating such spaces, as they design and build most of the urban infrastructure.

Developers can contribute to geo-urban development by integrating advanced technologies into their projects, such as intelligent building management systems, energy-efficient lighting, water conservation, and renewable energy sources. Additionally, by developing projects that support green spaces and preserve natural ecosystems, they can mitigate the environmental impact of development and enhance the quality of life for urban populations.

2. Globalisation also means that local changes in cities have global consequences, requiring developers to adopt an approach that takes global trends and interconnections into account. The development of innovative and sustainable cities requires them to interact not only with local governments, but also with international organisations and communities to exchange knowledge and experience. Ultimately, development companies play a crucial role in shaping urban landscapes that adapt to climate change and globalisation processes, thereby ensuring a sustainable future for urban areas. Partnerships between such companies, authorities, and communities are key to creating effective and innovative solutions in urban planning and management [5].

The renovation and redevelopment of industrial zones into residential clusters is becoming one of the key areas of activity for development companies, as they respond to the need to find new areas for development. This process is crucial for transforming neglected or

underutilised industrial areas into multifunctional urban spaces with well-developed infrastructure. Renovation contributes to the improvement of the urban environment, enhances the quality of life for residents, and facilitates the integration of new facilities into the city's infrastructure, while reducing pressure on existing urban resources. Development companies act as catalysts for change in this process, investing significant resources in rethinking and rebranding industrial areas. They create comprehensive development plans that encompass residential areas, commercial spaces, recreational areas, and green spaces, thereby creating mixed environments that foster social integration and community building. Developer companies also promote the ideology of "new cities" by developing projects that blend harmoniously into the natural environment and contribute to the creation of sustainable and ecologically balanced urban areas. Such "new cities" are characterised by integration with nature, ensuring a high standard of living, and minimising environmental impact. Therefore, development companies play a strategic role in transforming industrial areas and creating "new cities". Their actions and investments not only transform the physical landscape but also contribute to the social, economic, and environmental sustainability of urban areas, ensuring the integrated and sustainable development of urban areas [6].

The restoration and development of Ukrainian cities in accordance with the principles of Smart Sustainable City reflect current trends in urban planning, which are designed to ensure a sustainable future. Borys Goldenshtein, founder and CEO of Zezman Holding, emphasises that the development of urban agglomerations according to these principles can compete with states in attracting talented and economically active residents. The Smart Sustainable City development strategy encompasses the integration of innovation, information, and communication technologies, as well as a sustainable approach to urban development. This involves creating efficient, environmentally sustainable, and socially responsible urban ecosystems that ensure a high quality of life for all residents and preserve resources for future generations.

According to Goldstein, the process of transforming cities in Ukraine should be based on adapting and implementing global Smart Sustainable City practices, using international standards and KPIs. Essential steps in this process include adapting to Ukrainian conditions and synchronising values and principles between the community, authorities, and developers. For the successful restoration and development of cities in Ukraine, it is necessary not only to apply advanced technologies and approaches, but also to ensure effective interaction between all stakeholders. Such a comprehensive approach will create cities that are innovative, sustainable, and capable of meeting the needs of their residents. The development of cities in Ukraine according to the Smart Sustainable City model requires joint efforts by the authorities, the development business, and the public to ensure the restoration and sustainable future of Ukrainian cities [2].

Development companies play a crucial role in the development of modern cities, shaping the formation of sustainable infrastructure, promoting green construction,

and driving innovative urban projects. Their activities not only ensure the growth of the urban economy, but also determine the directions of urban environment development in the context of sustainable development. The sustainable infrastructure developed by companies covers various aspects of urban life, including transportation, energy, water supply, and waste disposal. Modern developers set themselves the task of not only building new facilities but also ensuring their energy efficiency, environmental friendliness, and integration into the city's infrastructure, which reduces environmental impact and improves the quality of life for residents. Green construction is becoming a priority for many development companies as they seek to implement projects that meet global sustainability standards. This involves utilising environmentally friendly materials, energy-efficient systems, and innovative technologies to minimise carbon dioxide emissions.

Green construction also involves the creation of green areas, parks, and recreational spaces, which help improve the microclimate in cities and the well-being of their residents. Innovative urban projects implemented by development companies often become an essential element of sustainable urban development. They may include the development of "smart" buildings with automated control systems, the creation of integrated residential complexes that combine housing, work, and leisure, as well as the introduction of innovations in public transportation and urban services. The activities of such companies have a significant impact on the formation of a sustainable urban environment. Through the introduction of the latest technologies, energy-efficient solutions, and sustainable development standards, they make a significant contribution to improving the quality of life for urban populations, reducing environmental burdens, and shaping the future of cities in accordance with sustainable development principles.

In 2023, the ten most innovative companies in urban development and real estate distinguished themselves through their creative approaches and persistence, demonstrating that urban growth can be both sustainable and forward-looking. They were engaged in transforming large industrial complexes in London into residential districts, reimagining the urban landscape of Los Angeles, planning food-oriented communities in underserved neighbourhoods of New York, and integrating sustainable practices into the global concrete industry. These companies showed that urban development requires a long-term perspective and the capacity to convert challenges into opportunities by employing innovative strategies to address complex issues such as the provision of affordable housing, the reduction of environmental impacts, and the enhancement of urban quality of life.

From developing new technologies to monitor office-space utilisation to establishing investment funds aimed at increasing tenants' property equity, these companies illustrate how innovation can reshape urban development while fostering more sustainable and inclusive growth. The "Battersea Power Station Development Co." transformed an abandoned power station in London into a vibrant urban district, dedicating nearly a decade to this project. "Studio-MLA", founded by Mia Lehrer, reshaped Los Angeles by converting concrete spaces into

natural areas, most notably through the reconstruction of the L.A. River. “WXY” developed the Peninsula project on the site of a former prison in the Bronx, bringing affordable housing and business opportunities to the area. “Density” introduced tools that promote efficient office-space use, helping companies reduce real-estate expenditures. “Enterprise Community Partners” launched a 250-million-dollar fund to support tenants in building their own equity. “Appear Here” has been used globally to fill vacant storefronts with pop-up retail. “Holcim” developed recycled concrete that reduces carbon-dioxide emissions. The Dutch firm “De Urbanisten” implemented projects that integrate water retention and flood prevention into public parks. “Arts + Crafts Holdings” in Philadelphia focused on providing affordable commercial space for small businesses. Finally, “Plott” created a tool for precise mapping of development sites, simplifying planning processes for developers and contractors.

Collectively, these companies highlight a broader trend toward innovation in urban development, aimed at promoting sustainable urban planning and more efficient use of resources [3].

Introduction of green technologies and energy-efficient construction practices. The use of renewable energy sources and the reduction of carbonisation in urban systems are essential components of sustainable development. For example, in Germany, subsidies and green tariffs have promoted the adoption of energy-efficient buildings and solar technologies, resulting in a 15% reduction in carbon dioxide emissions in urban areas over the past decade, alongside investment in infrastructure development and job creation. Development projects can contribute to the economic growth of cities by creating new jobs and attracting investment.

In the UK, local financial instruments, such as investments in zero-carbon buildings, have helped attract more than £5 billion into sustainable urban development over the past five years. Providing affordable housing and developing social infrastructure. Developers can promote social harmony by constructing affordable housing and developing social facilities, such as schools, hospitals, and parks. Projects involving the creation of affordable housing account for about 25% of new construction projects in urban areas in Europe, contributing to a 10% reduction in homelessness over the past decade. Given recent trends, more than half of the studies in our sample were published in the last five years, indicating the novelty of the topic of the role of business in sustainable urban development. Only 7 of the 59 articles come from the field of management, while most articles belong to the departments of architecture, construction and planning, or engineering and technological research. This highlights the need for more research from a business management perspective in the field of sustainable urban development. Almost all of them were qualitative, based on case studies using semi-structured interviews, analysis of archival materials, and/or informal surveys (95%). Most of the case studies were located in Europe (55%), followed by Asia (20%) and North America (12%). This indicates a need for more regional examples to ensure a more complete understanding of sustainable urban development. To synthesise the findings, it is

recommended to use an interpretive approach to evidence-based synthesis. Multi-level, multi-phase models of sustainable urban development have been developed from a business perspective, identifying the different phases of building and creating a sustainable urban environment, including conceptualisation, design/planning, construction, use, and monitoring. The analysis focuses on construction and development companies and their interaction with the communities they build [4]. The business of accelerating sustainable urban development: A systematic review and synthesis. *Journal of Cleaner Production*).

Based on the study, several key conclusions can be drawn regarding the role of development companies in ensuring sustainable urban development. First, current trends indicate that research into the role of business in sustainable urban development is a relatively new phenomenon that is gaining increasing relevance in academic circles. Most studies in this area have been published within the last five years, highlighting the importance and novelty of this topic. Development companies have a significant impact on the environmental, economic, and social sustainability of cities. They play a key role in the implementation of green technologies and energy-efficient construction practices, which help reduce the carbon footprint and mitigate adverse environmental impacts. Investments in infrastructure development, job creation, and affordable housing are essential aspects of their activities that contribute to economic growth and social harmony in cities. An analysis of disciplinary areas has revealed that most research in this field is conducted within the framework of architecture, construction, and engineering, while management disciplines are significantly underrepresented.

This indicates a need for more research from a business management perspective on sustainable urban development. The geographical distribution of studies shows a predominance of case studies located in Europe, Asia, and North America. This highlights the need to include more regional examples to ensure a more complete understanding of sustainable urban development in a global context. The use of qualitative research methods, such as semi-structured interviews, archival analysis, and informal surveys, is the dominant approach in this field. This opens up opportunities for wider application of quantitative methods to ensure more objective and scalable results.

Conclusions. The analysis demonstrates that development companies have become critical actors in advancing sustainable urban development, shaping not only the physical structure of cities but also their environmental performance, economic growth, and social well-being. Their ability to integrate innovative technologies, energy-efficient construction practices, and environmentally responsible approaches positions them as key contributors to reducing urban carbon footprints and fostering climate resilience. These findings confirm that private-sector engagement is indispensable for meeting contemporary sustainability challenges, particularly in rapidly urbanising regions where infrastructural pressures and environmental risks are intensifying.

The study highlights the increasing relevance and academic novelty of research on the role of business in

sustainable urban development, as most contributions in this field have emerged within the past five years. At the same time, disciplinary imbalances remain pronounced: the dominance of architectural, planning, and engineering perspectives contrasts with the limited involvement of management and business studies. This indicates a clear need to broaden the interdisciplinary focus of research, particularly toward business management approaches that can better explain corporate decision-making, governance mechanisms, and partnership models in sustainable urban transformation.

The empirical evidence reinforces that cooperation between cities and development companies is essential for achieving long-term sustainability goals. Effective collaboration—characterised by transparency, shared visions, regulatory clarity, and community participation—enables the alignment of spatial, environmental, and socio-economic priorities. Successful international examples demonstrate that coordinated action between local authorities and developers can lead to the regeneration of industrial zones, the creation of mixed-use sustainable districts, and the implementation of climate-responsive infrastructure. These cases illustrate that partnerships are most effective when supported by incentives, adaptive regulatory environments, and stable communication platforms.

Moreover, the study identifies significant regional disparities in existing research, with a predominance of

European case studies and insufficient representation of examples from other parts of the world. This imbalance limits the global generalisability of conclusions and signals the need for a more diverse empirical base, particularly in regions undergoing rapid urban growth and facing acute environmental pressures. Expanding geographically inclusive research would provide a more comprehensive understanding of how development companies operate in varied institutional and cultural contexts.

Finally, the findings emphasise that development companies hold considerable potential to accelerate sustainable urban transformation through green construction, the redevelopment of industrial zones, the creation of affordable housing, investment in social infrastructure, and the adoption of smart technologies. Their contributions extend beyond local urban improvements, influencing national economic stability, social equity, and environmental outcomes. As cities confront the challenges of climate change, globalisation, and population growth, the role of development companies will become even more strategically important. Strengthening public–private–community partnerships and integrating sustainability criteria at all stages of project development are vital steps toward ensuring that future urban environments are resilient, inclusive, and aligned with global sustainable development goals.

References:

1. Abdul Manaff M. I., Lokman, N. & Tahir, N. S. (2017). Impact of sustainability practices on developer companies' performance in the Malaysian construction industry. In *E-Proceeding of the 6th International Conference on Social Sciences Research - 2017* (ICSSR 2017). Melia, Kuala Lumpur, Malaysia. pp. 412–420). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/321576547_Impact_of_Sustainability_Practices_on_Developer_Companies%27_Performance_in_the_Malaysian_Construction_Industry
2. Goldenshtein, B. (2024, January 3). *The recovery and development of Ukrainian cities should follow Smart Sustainable City principles – opinion* [Interview]. *Interfax-Ukraine*. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/economic/958289.html> [in Ukrainian].
3. Groon, J. C. The 10 most innovative companies in urban development and real estate in 2023. *Fast Company*. Retrieved from <https://www.fastcompany.com/90849175/most-innovative-companies-urban-development-real-estate-2023>
4. Mazutis, D., & Sweet, L. (2022). The business of accelerating sustainable urban development: A systematic review and synthesis. *Journal of Cleaner Production*, 357, 131871. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.131871>
5. Rahman, M. A., Hossain, M. Z., & Rahaman, K. R. (2023). Climate Urbanism as a New Urban Development Paradigm: Evaluating a City's Progression towards Climate Urbanism in the Global South. *Climate*, 11(8), 159. <https://doi.org/10.3390/cli11080159>
6. Tonu, T. (2022, 18 February). 21st century urbanism: How cities should be built. *Mind.ua*. Retrieved from <https://mind.ua/openmind/20236314-urbanistika-xxi-stolittya-yak-treba-buduvati-mista> [in Ukrainian].
7. Trinidad, R. (2024, April 2). City and developer strategic alliances: The “secret sauce” for sustainable development. LinkedIn. Retrieved from <https://www.linkedin.com/pulse/city-developer-strategic-alliances-secret-sauce-ricky-trinidad-0lhof>
8. United Malaysian Chamber of Commerce (AMCHAM). (n.d.). The role of businesses in ensuring sustainable cities and communities. Retrieved from <https://amcham.com.my/the-role-of-businesses-in-ensuring-sustainable-cities-and-communities>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Вікторія Яворська

д. геогр. н., професор, декан геолого-географічного факультету,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, пров. Шампанський, 2, м. Одеса, 65058, Україна
e-mail: yavorskaya@onu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7449-7908>

Олеся Корнус

к. геогр. н., доцент, завідувач кафедри загальної та регіональної географії,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, Україна
e-mail: zavgeogr@sspu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-7469-7291>

Анатолій Корнус

к. геогр. н., доцент кафедри загальної та регіональної географії,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, Україна
e-mail: kornus@sspu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-5924-7812>

МІСЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ВНЕСОК ДЕВЕЛОПЕРСЬКИХ КОМПАНІЙ У СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІСТ

У сучасних містах забезпечення сталого розвитку стає ключовим завданням, і співпраця між муніципалітетами та девелоперськими компаніями набуває особливого значення. Аналіз показує, що партнерство між містами та бізнесом у сфері розвитку урбаністичної інфраструктури має великий потенціал для створення комфортного та екологічно безпечного міського середовища. Ефективна взаємодія сприяє узгодженню просторових, соціально-економічних та екологічних пріоритетів, що дозволяє збалансувати інтереси громади, держави та бізнесу. Основними викликами залишаються узгодження цілей та пріоритетів сторін, складність регуляторної бази, бюрократія та високі витрати часу на отримання дозволів. Запропоновані стратегії подолання цих перешкод включають створення платформ для регулярного діалогу, спільних робочих груп, використання фінансових стимулів, а також розробку сприятливого регуляторного середовища. Приклади успішної співпраці міст та девелоперів у світі – зокрема у Ванкувері, Роттердамі, Пітсбурзі та Малайзії – демонструють ефективність інтеграції інноваційних технологій, зелених рішень, енергоефективного будівництва та збереження культурної спадщини. Девелоперські компанії виконують стратегічну роль у трансформації промислових зон у житлові та змішані простори, створенні «нових міст» із високими стандартами екологічності та комфортності.

Дослідження показує, що більшість наукових робіт у цій сфері носить якісний характер, базується на кейс-стаді, інтерв'ю та аналізі архівних матеріалів, тоді як дисципліна бізнес-менеджменту залишається недостатньо представлена. Географічне охоплення досліджень зосереджене переважно на Європі, Азії та Північній Америці, що підкреслює необхідність розширення регіональних прикладів для глобального розуміння сталого розвитку міст. Основні результати свідчать, що девелоперські компанії відіграють ключову роль у впровадженні зелених технологій, енергоефективного будівництва, розвитку соціальної та транспортної інфраструктури, що сприяє підвищенню якості життя мешканців, збереженню довкілля та забезпеченню соціальної гармонії. Подальші дослідження, включно з кількісними методами, можуть забезпечити більш об'єктивні та масштабовані оцінки ефективності бізнесу у сфері сталого урбаністичного розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток міст, девелоперські компанії, урбаністична інфраструктура, зелена економіка, енергоефективне будівництво, соціальна інфраструктура, Smart Sustainable City, партнерство публічного та приватного секторів.

Список використаної літератури:

1. Abdul Manaff M. Impact of sustainability practices on developer companies' performance in the Malaysian construction industry / M.I. Abdul Manaff, N. Lokman, N. S. Tahir. In E-Proceeding of the 6th International Conference on Social Sciences Research - 2017 (ICSSR 2017). Melia, Kuala Lumpur, Malaysia, 2017. pp. 412–420). URL: https://www.researchgate.net/publication/321576547_Impact_of_Sustainability_Practices_on_Developer_Companies%27_Performance_in_the_Malaysian_Construction_Industry.
2. Голденштейн Б. Відновлення і розвиток українських міст має відбуватися за принципами Smart Sustainable City – думка / Б. Голденштейн [Інтерв'ю]. *Інтерфакс-Україна* (3 січня 2024). URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/958289.html>
3. Groon J. C. The 10 most innovative companies in urban development and real estate in 2023 / J. C. Groon. *Fast Company*. URL: <https://www.fastcompany.com/90849175/most-innovative-companies-urban-development-real-estate-2023>
4. Mazutis D. The business of accelerating sustainable urban development: A systematic review and synthesis / D. Mazutis, D. Sweet. *Journal of Cleaner Production*. 2022. Vol. 357, 131871. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.131871>
5. Rahman M. A. Climate Urbanism as a New Urban Development Paradigm: Evaluating a City's Progression towards Climate Urbanism in the Global South / M. A. Rahman, M. Z. Hossain, K. R. Rahaman. *Climate*. 2023. 11(8), 159. <https://doi.org/10.3390/cli11080159>
6. Тону Т. Урбаністика XXI століття: як треба будувати міста / Т. Тону. *Mind.ua* (18 лютого 2022). URL: <https://mind.ua/openmind/20236314-urbanistika-xxi-stolittya-yak-treba-buduvati-mista>.
7. Trinidad R. (2024, April 2). City and developer strategic alliances: The “secret sauce” for sustainable development. LinkedIn. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/city-developer-strategic-alliances-secret-sauce-ricky-trinidad-0lhof>
8. United Malaysian Chamber of Commerce (AMCHAM). (n.d.). The role of businesses in ensuring sustainable cities and communities. URL: <https://amcham.com.my/the-role-of-businesses-in-ensuring-sustainable-cities-and-communities>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Надійшла 04 грудня 2026 р.

Прийнята 07 лютого 2026 р.

Опублікована 25 травня 2026 р.

Олександр Думнов

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри соціально-економічної географії
і регіоналістики імені Костянтина Немця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: oleksandr.dumnov@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0003-7002-3558>

Катерина Сегіда

д. геогр. н., професор, завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоналістики
імені Костянтина Немця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: kateryna.sehida@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>

**КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ:
СТРУКТУРА, ЧИННИКИ ТА ТИПОЛОГІЯ**

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглиблення суспільно-географічного підходу до аналізу регіональних ринків праці в умовах сучасних соціально-економічних, демографічних, міграційних і безпекових трансформацій, що істотно впливають на структуру зайнятості, трудову мобільність, територіальну диференціацію ринків праці та функціональні зв'язки між територіями. Метою статті є узагальнення теоретичних підходів до дослідження регіонального ринку праці та визначення його сутності, структури, ключових чинників формування і типологічних ознак у суспільно-географічному вимірі.

Регіональний ринок праці розглядається як багаторівнева система соціально-трудових відносин, у межах якої відбуваються процеси формування, розподілу, використання та відтворення трудового потенціалу території. Його структура охоплює суб'єкту, об'єкту, інституційну, інфраструктурну, функціональну та просторову складові, взаємодія яких формує територіальні особливості зайнятості, мобільності трудових ресурсів і локалізації економічної активності. Особливу увагу приділено просторовому виміру функціонування ринку праці, який відображає територіальні диспропорції зайнятості, рівень інтегрованості локальних ринків праці, транспортну доступність, міграційну мобільність населення та функціональні зв'язки між територіями. Систематизовано основні чинники формування і трансформації регіонального ринку праці, серед яких виокремлено демографічні, економічні, соціальні, міграційні, інституційні, технологічні, інфраструктурні, просторові та безпекові. Підкреслено, що в сучасних умовах України безпековий чинник набуває системного характеру та істотно впливає на територіальну структуру зайнятості, напрями трудової мобільності, функціональні межі ринків праці та центри концентрації людського капіталу. Запропоновано підходи до типологізації регіональних ринків праці за рівнем соціально-економічного розвитку, характером співвідношення попиту і пропозиції праці, ступенем просторової інтегрованості, відкритістю та рівнем стійкості до кризових впливів. Узагальнення теоретичних підходів дало змогу сформулювати інтегральну структурно-функціональну модель регіонального ринку праці, яка відображає взаємозв'язки між його внутрішніми елементами, зовнішніми чинниками та результативними характеристиками функціонування.

Ключові слова: регіональний ринок праці, структура ринку праці, чинники трансформації, типологія ринків праці, суспільно-географічний підхід, просторові диспропорції трудова мобільність.

Як цитувати: Думнов, О., Сегіда, К. (2026). Концептуалізація регіонального ринку праці: структура, чинники та типологія. *Часопис соціально-економічної географії*, 40, 21-32. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-03>

In cites: Dumnov, O., Sehida, K. (2026). Conceptualization of the regional labour market: structure, factors and typology. *Human Geography Journal*, 40, 21-32. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-03> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Функціонування ринку праці безпосередньо визначає рівень економічної активності населення, масштаби зайнятості й безробіття, мобільність робочої сили, відтворення людського капіталу, соціальну стабільність та конкурентоспроможність регіонів. Сучасні регіональні ринки праці України функціонують в умовах глибоких структурних трансформацій, спричинених повномасштабною війною, демографічними втратами, внутрішнім і зовнішнім переміщенням населення, релокацією підприємств, зміною галузевої структури господарства, цифровізацією зайнятості та зростанням просторової нерівномірності розвитку територій, що призводить до формування нових диспропорцій

між попитом і пропозицією праці, посилення територіальної асиметрії зайнятості, зміни функціональних меж локальних і регіональних ринків праці, трансформації трудової мобільності населення та переорієнтації центрів економічної активності. Попри значний науковий доробок у сфері дослідження ринку праці, більшість праць зосереджена переважно на макроекономічному, демографічному або інституційно-регуляторному аспектах. Водночас регіональний ринок праці як складна просторово диференційована система соціально-трудових відносин потребує поглибленого суспільно-географічного осмислення, зокрема в частині

визначення його сутності, структурних складових, функціональної організації, чинників формування та типологічних особливостей. Зв'язок цієї проблематики з важливими науковими і практичними завданнями полягає в необхідності формування теоретико-методологічного підґрунтя для просторового аналізу регіональних ринків праці, виявлення територіальних диспропорцій зайнятості, оцінювання стійкості ринків праці до кризових і безпекових викликів, а також розроблення науково обґрунтованих підходів до регіональної політики зайнятості, відновлення людського капіталу, підтримки економічної резильєнтності територій і забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України. У практичному вимірі це має важливе значення для вдосконалення державної та регіональної політики зайнятості, стратегічного планування відновлення територій, регулювання трудової мобільності населення, адаптації ринку праці до післявоєнних трансформацій та підвищення просторової справедливості розвитку.

Аналіз попередніх досліджень. Проблематика ринку праці належить до міждисциплінарного поля досліджень, у якому поєднуються економічний, соціальний, демографічний, інституційний та суспільно-географічний підходи. У класичних і сучасних економічних працях ринок праці переважно розглядається як механізм узгодження попиту і пропозиції робочої сили, формування заробітної плати, зайнятості та безробіття. Водночас для регіонального аналізу цього недостатньо, оскільки трудові процеси завжди мають чітку територіальну локалізацію, залежать від системи розселення, просторової доступності робочих місць, міграційної мобільності населення, галузевої спеціалізації господарства та інституційного середовища конкретної території. Вагомий внесок у розроблення суспільно-географічного підходу до дослідження ринку праці зроблено в українській науковій школі. У працях О. Безпалої [3], Н. Запужляк [7], В. Сайчука [12], Ю. Пасевича [10], К. Буткалюк [5] регіональний ринок праці розглядається не лише як частина національного ринку, а як територіально організована система взаємодії трудового потенціалу, робочих місць, господарської структури, міграційних потоків та інституцій регулювання. Зазначені дослідження започаткували важливий для суспільної географії напрям – аналіз ринку праці через призму просторової диференціації, територіальної організації зайнятості, локальних і регіональних відмінностей у доступі населення до праці.

Разом із тим зазначені праці були виконані переважно в умовах відносно стабільного соціально-економічного розвитку, тому не повною мірою враховують сучасні трансформації ринку праці, пов'язані з війною, вимушеною міграцією, релокацією підприємств, руйнуванням виробничої інфраструктури, зміною центрів економічної активності та зростанням безпекових ризиків. Саме тому їх методологічна цінність полягає насамперед у формуванні базового суспільно-географічного каркаса дослідження, який потребує подальшого розвитку з урахуванням нових викликів. Сучасний етап до-

слідження ринку праці України значною мірою пов'язаний з аналізом наслідків повномасштабної війни. У працях Н. Азьмук [1], В. Близнюк і Л. Яценко [4], Ю. Маршавіна, Т. Кицака, О. Маршавіна [9] акцентовано увагу на кризових трансформаціях ринку праці, скороченні попиту на робочу силу, втраті людського капіталу, зростанні безробіття, зміні структури зайнятості, необхідності модернізації державної політики зайнятості та відтворення робочої сили. Зазначені дослідження є важливими для розуміння макроекономічних і соціально-економічних наслідків війни, однак у них переважає загальнонаціональний або економіко-політичний ракурс аналізу. Окремий напрям становлять дослідження регіональних диспропорцій, демографічних і соціальних детермінант трансформації ринку праці. Зокрема, М. Бачинська та Р. Теслюк [2] розкривають вплив демографічних чинників на трансформацію ринку праці сільських і селищних громад Карпатського регіону України. О. Поплавська та Д. Ходацький [11] аналізують ринок праці як екосистему, пов'язану із соціальною безпекою країни. Розуміння ринку праці розширюється від вузького економічного механізму до складної соціальної та інституційної системи. Водночас питання інтеграції демографічних, просторових, інституційних, міграційних і безпекових чинників у єдину структурно-функціональну модель регіонального ринку праці залишається недостатньо розробленим. Тож, невирішеною частиною загальної проблеми є формування цілісного суспільно-географічного підходу до дослідження регіонального ринку праці як просторово організованої, структурно складної, функціонально неоднорідної та інституційно регульованої системи, що трансформується під впливом демографічних, економічних, міграційних, просторових, технологічних і безпекових чинників.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування сутності, структури, складових, чинників формування та типологічних ознак регіонального ринку праці з урахуванням сучасних соціально-економічних, просторових і безпекових трансформацій. Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань: уточнити зміст поняття «регіональний ринок праці» з позицій суспільної географії, систематизувати основні наукові підходи до його трактування, визначити ключові складові та структурні блоки регіонального ринку праці, охарактеризувати чинники його формування і трансформації, обґрунтувати підходи до класифікації та типологізації регіональних ринків праці, окреслити значення просторового підходу для аналізу регіональних диспропорцій, функціональної інтегрованості та стійкості ринків праці.

Виклад основного матеріалу. Регіональний ринок праці є однією з ключових підсистем соціально-економічного розвитку території, у межах якої відбувається взаємодія між попитом на працю, пропозицією робочої сили, зайнятістю, безробіттям, оплатою праці, професійною мобільністю населення та механізмами інституційного регулювання. У сучасній науковій літературі ринок праці розглядається

не лише як економічний механізм узгодження інтересів працівників і роботодавців, а як складна соціально-економічна система, що відображає якість людського капіталу, рівень соціальної безпеки, структуру господарства та адаптивну здатність території до трансформаційних викликів [11].

У широкому значенні ринок праці – це система суспільних відносин і механізмів, через які узгоджуються купівля-продаж праці, її ціна та умови використання. У навчальній і науковій українській літературі ринок праці трактується як поліструктурну систему соціально-економічних і суспільно-географічних відносин, пов'язаних із формуванням, використанням і перерозподілом трудових ресурсів; регіональний ринок праці при цьому розглядається як його територіально диференційована, але не ізольована частина [13].

У міжнародній регіональній та урбаністичній економіці важливе місце посідає поняття локального ринку праці, яке трактується як простір взаємодії фірм і працівників, у межах якого локальні шоки, пов'язані зі змінами продуктивності, зайнятості, заробітків і локальних цін, поширюються на інші сегменти економіки. Така оптика особливо важлива для досліджень агломерацій, просторової рівноваги, регіональних шоків і місцевої політики зайнятості [20].

Європейська статистична школа додає ще один суттєвий акцент: регіональний ринок праці не обов'язково збігається з адміністративним регіоном. Функціональні території ринку праці (Labour Market Areas, LMA) визначаються на основі даних про щоденне трудове маятникове переміщення так, щоб більшість працездатного населення жила й працювала в межах однієї функціональної території. Саме тому для дисертаційного аналізу варто чітко розрізняти адміністративний регіон, функціональний регіон праці і локальний ринок праці [17].

Принципово важливим у суспільно-географічному аналізі є відмова від автоматичного отождолення регіонального ринку праці з межами адміністративно-територіальної одиниці. Просторовий підхід виходить із того, що реальні ринки праці формуються відповідно до інтенсивності трудових потоків, маяткової мобільності населення, функціональної інтегрованості територій та доступності робочих місць. У цьому контексті великі адміністративні регіони можуть включати кілька окремих локальних ринків праці або, навпаки, єдиний функціональний ринок праці може охоплювати кілька адміністративних юрисдикцій. Такий підхід зближує суспільно-географічний аналіз із концепціями *Labour Market Areas*, *functional labour regions* та *commuting zones* [17].

У цьому контексті нерівність на ринку праці доцільно трактувати як просторово опосередковане явище. Відмінності у рівнях зайнятості, доступності вакансій, якості робочих місць та професійної мобільності населення часто зумовлені не лише галузевою структурою господарства, а й рівнем урбанізації, периферійністю території, транспортною зв'язаністю, інфраструктурною забезпеченістю та

функціональною інтегрованістю регіону в економічні мережі [20].

Особливого значення набуває концепт просторової диспропорції (*spatial mismatch*), що відображає невідповідність між місцем проживання носіїв трудового потенціалу та місцем концентрації робочих місць або доступу до них [18]. Така диспропорція формується під впливом транспортної доступності, центр-периферійних відмінностей, житлової структури поселень, інтенсивності маяткової мобільності та інфраструктурних бар'єрів. У результаті просторові обмеження можуть трансформуватися у структурну нерівність доступу до зайнятості, диференціацію доходів, обмеження професійної мобільності та погіршення якості трудових можливостей.

У класичному економічному трактуванні ринок праці визначається переважно через співвідношення попиту та пропозиції робочої сили, механізми найму та ціноутворення праці. Проте з позицій суспільної географії таке трактування є недостатнім, оскільки не враховує просторової організації трудових процесів, територіальної диференціації зайнятості, нерівномірності розміщення робочих місць, міграційної мобільності населення та впливу господарської спеціалізації регіону. Саме тому регіональний ринок праці доцільно розглядати як просторово локалізовану суспільно-територіальну систему соціально-трудових відносин, що формується в межах певного регіону та забезпечує взаємодію між трудовим потенціалом населення, роботодавцями, економічними секторами та інституціями регулювання [3].

У суспільно-географічному вимірі ринок праці набуває виразно територіального змісту, оскільки попит і пропозиція праці формуються не абстрактно, а в конкретному геопросторі – у межах регіонів, громад, агломерацій, міст, сільських і периферійних територій. Його функціонування визначається взаємодією населення, господарського комплексу, інфраструктури, транспортної доступності, соціального середовища та міжрегіональної мобільності населення. Таким чином, регіональний ринок праці виступає не лише економічним механізмом працевлаштування, а важливим індикатором територіального розвитку, рівня соціальної стійкості та якості життя населення [6, 7].

У наукових працях української суспільно-географічної школи регіональний ринок праці тісно пов'язується з процесами формування та використання трудового потенціалу території. Так, В.С. Сайчук трактує його як територіально сформований механізм взаємодії трудових ресурсів регіону з іншими суспільно-географічними системами, що забезпечує узгодження попиту і пропозиції робочої сили та формування її ціни [12]. К.О. Буткалюк акцентує увагу на тому, що регіональний ринок праці функціонує під впливом трансформаційних соціально-економічних процесів, структурних змін господарства, демографічних коливань та міграційної активності населення [5]. Подібні підходи відображені також у працях Ю.В. Пасевича, де регіональний ринок праці аналізується як елемент територіальної організації суспільства, що має власну структуру,

просторову диференціацію та внутрішні механізми регулювання [10].

Синтез найуживаніших визначальних підходів до інтерпретації регіонального ринку праці узагальнює економічне, управлінське, статистичне та суспільно-географічне бачення регіонального ринку

праці [16]. Для систематизації основних наукових підходів доцільно узагальнити концептуальні трактування регіонального ринку праці, представлені в економічній, просторово-економічній, функціонально-статистичній, інституційно-управлінській та суспільно-географічній наукових школах (табл. 1).

Таблиця 1 / Table 1

Концептуальні підходи до інтерпретації регіонального ринку праці (узагальнено авторами) / Conceptual approaches to the interpretation of the regional labour market (summarized by the authors)

Підхід	Дефініційне ядро	Аналітичний акцент
Економіко-теоретичний	Регіональний ринок праці – частина національного ринку, де узгоджуються попит, пропозиція, зарплата та зайнятість у межах певної території	ціна праці, конкуренція, рівновага, шоки
Просторово-економічний	Локальні/регіональні ринки праці – це простори взаємодії фірм і працівників у режимі просторової рівноваги	локальні шоки, агломерація, мобільність, локальні ціни
Функціонально-статистичний	Функціональна територія ринку праці (Labour Market Area) – функціональна територія, сформована на основі трудових потоків і самоконтентейнменту	вибір масштабу аналізу, межі ринку праці, порівнянність
Інституційно-управлінський	Розвиток ринку праці визначається взаємодією працівників, роботодавців і влади, очікувань, бар'єрів і індикаторів результативності	політика зайнятості, взаємодія суб'єктів, механізми регулювання
Суспільно-географічний	Регіональний ринок праці – суспільно-географічний простір і механізм взаємодії трудового потенціалу та робочих місць	територіальна організація, ком'юнінг, центр–периферія, доступність

Таким чином, сучасне трактування регіонального ринку праці виходить за межі вузькоекономічного розуміння та охоплює просторові, функціональні, інституційні й суспільно-географічні аспекти його формування та розвитку. Це дозволяє розглядати регіональний ринок праці як складну багаторівневу суспільно-територіальну систему, що відображає взаємодію трудового потенціалу, господарської структури, інституційного середовища та територіальної організації суспільства. Узагальнюючи наукові підходи, регіональний ринок праці доцільно визначати як просторово організовану суспільно-територіальну систему соціально-трудових відносин, що формується в межах певного регіону під впливом демографічних, економічних, соціальних, міграційних, інституційних та просторових чинників і забезпечує процеси формування, розподілу, використання та відтворення робочої сили відповідно до потреб територіального розвитку.

Ключовими ознаками регіонального ринку праці є територіальна локалізованість, структурованість, нерівномірність розвитку, зв'язок із системою розселення, залежність від галузевої спеціалізації господарства, наявність локальних ринків праці, взаємозв'язок із міграційною мобільністю населення та інституційне регулювання [5, 7, 12]. З позицій суспільно-географічного аналізу регіональний ринок праці доцільно розглядати як багатокомпонентну систему, що включає кілька взаємопов'язаних складових. *Суб'єктна складова* охоплює основних учасників ринку праці: найманих працівників, безробітних, економічно неактивне населення, самозайнятих осіб, роботодавців, підприємців, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, служби

зайнятості, освітні інституції, професійні спільноти та інші суб'єкти регулювання. *Об'єктна складова* включає робочу силу, трудові ресурси, трудовий потенціал, вакансії, робочі місця, професійні компетентності, людський капітал та умови праці [9]. *Інституційна складова* охоплює трудове законодавство, політику зайнятості, механізми соціального захисту, колективно-договірне регулювання, професійну підготовку, перепідготовку кадрів та інструменти державного і регіонального управління ринком праці. *Інфраструктурна складова* представлена мережею центрів зайнятості, кадровими агентствами, цифровими платформами пошуку роботи, освітніми закладами, системами професійної орієнтації, транспортною та соціальною інфраструктурою. Особливе значення має *просторова складова*, яка відображає територіальне розміщення робочих місць, локалізацію економічної активності, маятникову мобільність, міграційні потоки, доступність центрів зайнятості, транспортну зв'язаність і центр-периферійні контрасти між міськими, агломераційними, прикордонними та сільськими територіями. Таким чином, складові регіонального ринку праці формують його системну основу та визначають характер функціонування, територіальну організацію і стійкість до зовнішніх трансформацій.

На відміну від складових, які відображають елементний склад системи, структура регіонального ринку праці характеризує внутрішню організацію, взаємозв'язки та рівні функціонування його елементів. У суспільно-географічному дослідженні її доцільно розглядати у кількох взаємопов'язаних аналітичних зрізах: функціональному, галузевому, територіальному, соціально-демографічному, інсти-

туційно-організаційному та результативному [3, 5]. Такий підхід узгоджується з українською суспільно-географічною школою, економічною теорією ринку праці, законодавчо-інституційною рамкою сфери зайнятості та сучасною концепцією labour market information systems, у межах якої ринок праці розгля-

дається як інтегрована система інституцій, процедур, інформаційних потоків і аналітичних механізмів, спрямованих на моніторинг, прогнозування та підтримку управлінських рішень у сфері зайнятості [19].

Таблиця 2 / Table 2

Основні структурні блоки регіонального ринку праці та напрями їх емпіричного аналізу
(узагальнено авторами) /
Structural components of the regional labour market and directions of their empirical analysis
(summarized by the authors)

Блок	Основний зміст	Емпіричний аналітичний фокус
Суб'єктний	працівники, безробітні, економічно неактивне населення, роботодавці, держава, органи місцевого самоврядування, служба зайнятості, заклади освіти, професійні спільноти, профспілки, кадрові агентства	чисельність, структура, поведінкові особливості, очікування, бар'єри зайнятості
Ринково-механізмний	попит на працю, пропозиція робочої сили, заробітна плата, умови найму, вакансії, конкуренція за робочі місця, узгодження попиту і пропозиції праці	вакансії, рівень безробіття, динаміка заробітної плати, напруженість ринку праці, структурні невідповідності
Інституційний	трудове законодавство, колективні угоди, системи страхування на випадок безробіття, активні програми зайнятості, стандарти зайнятості, механізми формалізації праці	охоплення, доступність, ефективність політики та програм зайнятості, рівень формалізації трудових відносин
Інфраструктурно-інформаційний	служба зайнятості, системи інформаційного забезпечення ринку праці, цифрові платформи працевлаштування, транспортна інфраструктура, житло, заклади догляду за дітьми, цифрова доступність	доступність сервісів, швидкість працевлаштування, інформаційна прозорість, якість інфраструктурного забезпечення
Просторовий	мережа розселення, агломерації, периферійні території, транскордонні зв'язки, маятникова міграція, просторовий доступ до робочих місць	просторова доступність, рівень функціональної самодостатності ринку праці, інтенсивність рудової мобільності, центр–периферійні контрасти
Результативний	зайнятість, безробіття, неповна та прихована зайнятість, інформальність праці, доходи населення, продуктивність праці, трудова мобільність, соціальна інклюзія	динаміка показників, територіальні диспропорції, стійкість ринку праці, відтворення людського капіталу

Регіональний ринок праці має чітко виражену територіально-ієрархічну організацію, що відображає різні рівні просторової організації трудових процесів та глибину внутрішніх соціально-економічних зв'язків. У суспільно-географічних дослідженнях ринок праці доцільно розглядати як багаторівневу систему, в межах якої взаємодіють локальні, субрегіональні та регіональні трудові простори. У межах української географії праці локальний ринок праці розглядається як найнижча ієрархічна ланка, що охоплює окрему громаду, місто або групу поселень, де безпосередньо відбувається взаємодія між робочою силою та робочими місцями. Субрегіональний ринок праці характеризує простір взаємодії трудового потенціалу окремої функціонально цілісної частини регіону, яка може охоплювати групу громад, районів або агломераційно пов'язаних територій. Регіональний ринок праці є ширшим просторовим рівнем, у межах якого узгоджуються попит, пропозиція та ціна праці відповідно до особливостей господарської

структури, системи розселення та міжтериторіальної мобільності населення [5, 7, 12]. Такий ієрархічний підхід свідчить, що просторову одиницю дослідження доцільно добирати відповідно до аналітичної мети. Для оцінки регіональної політики зайнятості доцільним є аналіз на рівні області або групи територіальних громад; для агломераційних процесів – на рівні функціональної території ринку праці, для сільських, периферійних і прикордонних територій – на рівні локальних ринків праці з урахуванням маятничкової мобільності населення та просторової доступності центрів зайнятості.

Єдиної загальновизнаної класифікації регіональних ринків праці в сучасній науковій літературі не сформовано. На практиці застосовується багатовимірною типологізація, яка враховує кон'юнктурні, просторово-функціональні, інституційні та соціально-економічні характеристики ринку праці. Для цілей суспільно-географічного аналізу та регіональної політики доцільно використовувати комбінова-

ний підхід, що синтезує територіальну організацію, ступінь функціональної інтеграції, якість інституційного середовища та траєкторію розвитку ринку праці.

Для суспільно-географічного аналізу особливо продуктивною є комбінована типологія, що поєднує тип території, кон'юнктуру ринку праці, рівень функціональної інтегрованості та інституційну якість його функціонування. Такий підхід дозволяє виділяти не лише абстрактні типи ринків праці, а конкретні функціональні моделі, зокрема метрополійний працедефіцитний ринок праці, сільський працenaдлишковий сегментований ринок, старопромисловий трансформаційний ринок або транскордонний ринок праці з високою зовнішньою мобільністю. У прикладному вимірі це підвищує аналітичну та прогностич-

ну цінність типології для регіональної політики зайнятості, оцінки просторових диспропорцій, прогнозування структурних змін і аналізу стійкості регіональних ринків праці. Регіональні ринки праці характеризуються значною видовою та функціональною диференціацією, що визначається рівнем соціально-економічного розвитку, просторовою організацією, функціональною інтегрованістю, якістю інституційного середовища, кон'юнктурними характеристиками та стійкістю до зовнішніх шоків. Для суспільно-географічного аналізу найбільш продуктивним є поєднання класифікаційного та типологічного підходів, що дозволяє комплексно оцінювати територіальну неоднорідність ринків праці, їх адаптивність до структурних трансформацій і роль у формуванні збалансованого регіонального розвитку.

Таблиця 3 / Table 3

Класифікація регіональних ринків праці за основними аналітичними ознаками (узагальнено авторами) /
Classification of regional labour markets by main analytical criteria (summarized by the authors)

Класифікаційна ознака	Типи	Критерій розмежування	Аналітичне значення
За рівнем соціально-економічного розвитку	високорозвинений, збалансований, трансформаційний, депресивний, кризовий, відновлювальний	рівень економічного розвитку, адаптивність до структурних змін, інвестиційна активність	відображає стадію розвитку та функціональну стійкість ринку праці
За кон'юктурою	працедефіцитний, працenaдлишковий, рівноважний	співвідношення попиту та пропозиції праці	характеризує дефіцит кадрів або надлишок робочої сили
За ієрархічним рівнем	локальний, субрегіональний, регіональний	масштаб території та глибина внутрішніх трудових зв'язків	дозволяє визначити коректну просторову одиницю аналізу
За типом території	столичний (метрополійний), проміжний, сільський (периферійний)	рівень урбанізації, густота населення, господарська спеціалізація	враховує функціональну різноманітність ринку праці
За характером просторової організації	моноцентричний, поліцентричний, агломераційний, периферійний, фрагментований, транскордонний	конфігурація розселення, інтенсивність трудових потоків, центр–периферійні зв'язки	відображає ступінь просторової інтегрованості та функціональної цілісності ринку праці
За рівнем функціональної інтеграції	адміністративно окреслений, функціонально інтегрований (LMA), транскордонний	межі щоденного ком'юнінгу, трудові потоки, рівень просторової інтегрованості	важливо для коректного визначення меж ринку праці та доступності робочих місць
За інституційною якістю	формалізований, сегментований, інформалізований	частка формальної та неформальної зайнятості, поширення нестандартних форм праці	характеризує якість зайнятості та рівень вразливості населення
За рівнем стійкості	резильєнтний, вразливий, нестабільний, кризовий	здатність адаптуватися до економічних, соціальних, технологічних та безпекових шоків	дозволяє оцінити адаптивність і стійкість ринку праці до кризових трансформацій
За траєкторією розвитку	зростаючий, трансформаційний, депресивний (кризовий), відновлювальний	динаміка зайнятості, вакансій, заробітної плати та структурних зрушень	доцільно для прогнозування змін і типізації в регіональній політиці

Регіональний ринок праці формується під впливом взаємопов'язаних чинників, які визначають не лише співвідношення попиту і пропозиції праці, а й

територіальну організацію зайнятості, мобільність населення, якість робочих місць, рівень інституційної інтегрованості та стійкість території до

соціально-економічних трансформацій. Їх вплив реалізується через низку передавальних механізмів, зокрема формування попиту на працю, зміну пропозиції робочої сили, узгодження працівника і робочого місця, рівень просторової доступності, інституційні стимули, цінові сигнали у вигляді заробітної плати та витрат мобільності. У суспільно-географічному вимірі це зумовлює нерівномірність розвитку ринків праці, відмінності у рівнях зайнятості, безробіття, дефіциту кадрів, інформальності праці та просторових диспропорцій.

Демографічні та міграційні чинники. Однією з базових груп чинників формування регіонального ринку праці є демографічні та міграційні. Вони визначають кількісні та якісні характеристики трудового потенціалу регіону, масштаби пропозиції робочої сили, вікову структуру працівників та перспективи відтворення людського капіталу. До цієї групи належать чисельність населення, природний рух, рівень старіння, внутрішня й зовнішня міграція, маятникова мобільність, повернення або відтік кадрів, а також внутрішнє переміщення населення. Старіння населення, депопуляційні процеси та інтенсивна зовнішня міграція можуть посилювати дефіцит робочої сили, тоді як висока мобільність населення здатна частково компенсувати регіональні диспропорції попиту і пропозиції праці [2]. Особливої актуальності ці чинники набули для України в умовах війни, коли вимушене переміщення населення, зниження народжуваності та скорочення чисельності економічно активного населення суттєво трансформували територіальну структуру трудових ресурсів [8].

Економічні чинники формують насамперед місткість сфери прикладання праці та визначають характер попиту на робочу силу. До них належать структура господарства, галузева спеціалізація регіону, рівень інвестицій, продуктивність праці, інноваційна активність, розвиток підприємництва, рівень доходів населення та локальні шоки попиту. Території з диверсифікованою економікою, високою інноваційністю та розвиненим підприємницьким середовищем характеризуються вищою адаптивністю ринку праці та нижчою вразливістю до циклічних криз. У міжнародних дослідженнях доведено, що локальні економічні шоки можуть тривалий час зберігати міжрегіональні диспропорції у зайнятості, доходах і продуктивності праці. Зокрема, Enrico Moretti підкреслює стійкий зв'язок між продуктивністю локальних ринків праці, заробітною платою та добробутом населення [20]. У межах української суспільно-географічної школи вагомий вплив економічних чинників на територіальні особливості ринку праці обґрунтовано у працях К. О. Буткалюк та О. В. Безпалої [3, 5].

Інституційно-правові чинники. Регіональний ринок праці значною мірою визначається якістю інституційного середовища. До цієї групи належать трудове законодавство, активні програми зайнятості, система страхування на випадок безробіття, професійна підготовка та перепідготовка кадрів, колективно-договірне регулювання, рівень формалізації

праці та механізми соціального захисту населення. Інституційні чинники формують правила доступу до праці, впливають на легальність зайнятості, гнучкість ринку праці, можливості перекваліфікації та ступінь соціальної захищеності працівників. ІЛО розглядає сегментацію ринку праці як поділ на сегменти з різними умовами праці, гарантіями та рівнем стабільності зайнятості [19]. В Україні інституційна рамка функціонування ринку праці визначається Законом України «Про зайнятість населення» та стратегічними документами державної політики у сфері зайнятості [8].

Просторово-інфраструктурні чинники. Для суспільно-географічного аналізу регіонального ринку праці особливе значення мають просторово-інфраструктурні чинники. До них належать система розселення, рівень урбанізації, периферійність території, агломераційний ефект, транспортна доступність, житлова забезпеченість, цифрова інфраструктура, просторовий доступ до робочих місць і функціональна інтегрованість територій. Просторова конфігурація ринку праці визначає інтенсивність маятникової мобільності, масштаби трудових потоків і доступність зайнятості. Просторова невідповідність між місцем проживання населення та локалізацією робочих місць може трансформуватися у структурну нерівність зайнятості, зниження доходів та погіршення професійної мобільності. У цьому контексті важливими є концепції Labour Market Areas, функціональних трудових регіонів та spatial mismatch [17]. Розвиток дистанційної зайнятості також змінює просторову організацію праці, послаблюючи залежність між місцем проживання та місцем роботи, хоча цей ефект найбільш характерний для урбанізованих і знаннево-інтенсивних територій [15].

Технологічні та екологічні чинники. Сучасний ринок праці дедалі більше трансформується під впливом технологічних та екологічних змін. До цієї групи належать цифровізація, автоматизація, штучний інтелект, роботизація, розвиток цифрових платформ, зміна структури навичок, зелений перехід і декарбонізація економіки. Ці процеси впливають не лише на кількість робочих місць, а й на їх якість, структуру зайнятості, професійний склад працівників і потребу у reskilling та upskilling. OECD підкреслює, що цифровізація та зелений перехід суттєво змінюють попит на навички та посилюють структурні дисбаланси між ринком праці й системою підготовки кадрів [21]. Дослідження JRC також вказують на важливість аналізу «зелених» професій і трансформації трудових функцій у процесі екологічної модернізації економіки [14].

Політичні та безпекові чинники. Для сучасної України надзвичайно важливими є політичні та безпекові чинники. До них належать війна, руйнування виробничої та соціальної інфраструктури, релокація підприємств, окупація та деокупація територій, енергетичні кризи, макроекономічна нестабільність, інфляційні шоки та географічне зміщення економічної активності.

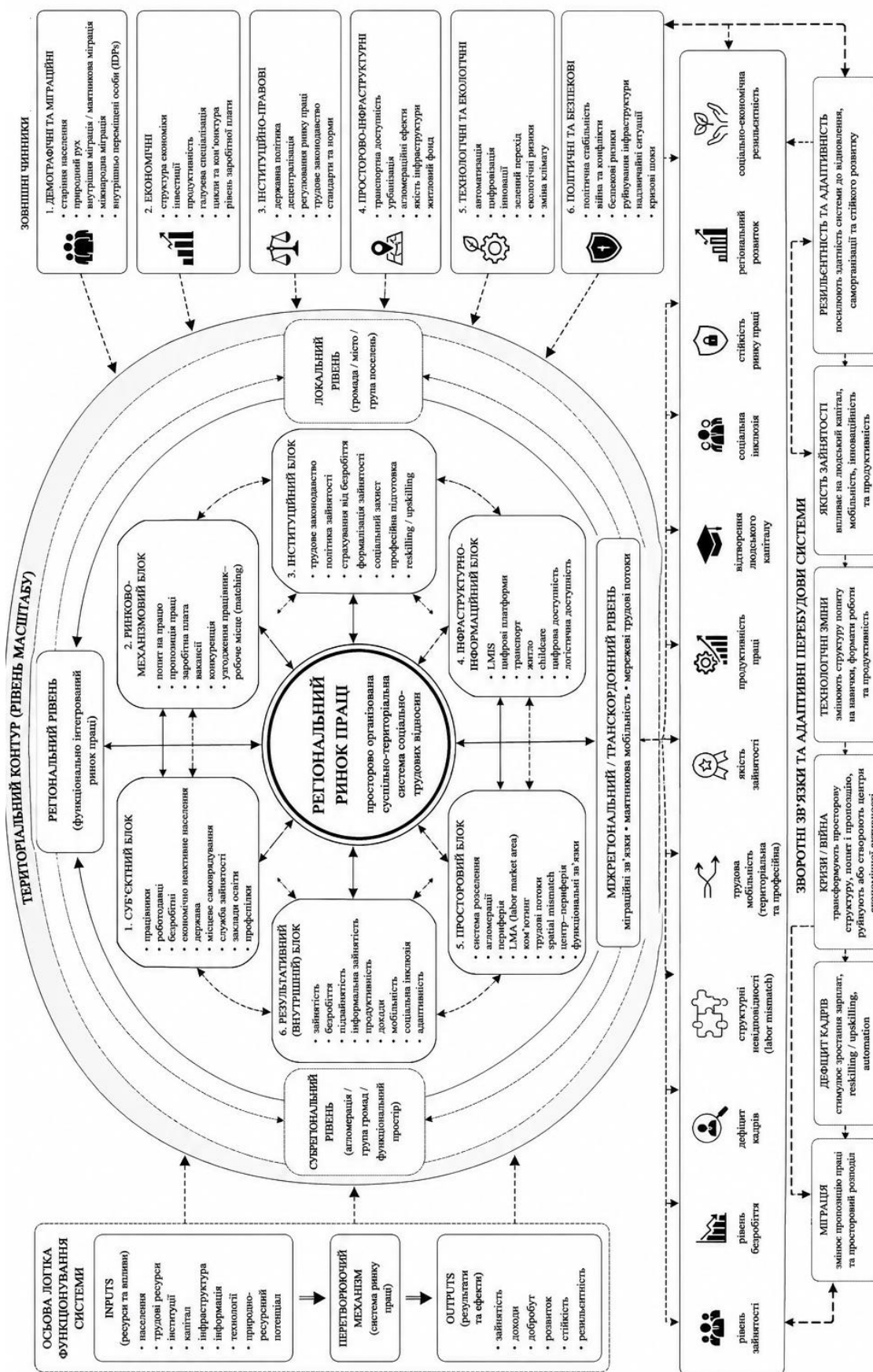

Рис. 1. Інтегрована структурно-функціональна модель регіонального ринку праці (узагальнено та розроблено авторами) /

Fig. 1. Integrated structural-functional model of the regional labour market (summarized and compiled by the authors)

Повномасштабна війна спричинила структурну перебудову регіональних ринків праці: зросла роль тилових і приймаючих регіонів, посилилися міжрегіональні міграційні потоки, загострився дефіцит кадрів у критичних секторах та поглибилися просторові диспропорції зайнятості [1, 4]. Таким чином, безпекові чинники в Україні виступають не лише кризовими, а й системно трансформаційними для територіальної організації ринку праці.

Отже, формування регіонального ринку праці визначається комплексною взаємодією демографічних, економічних, інституційно-правових, просторово-інфраструктурних, технологічних, екологічних і безпекових чинників. У суспільно-географічному вимірі їх дія проявляється через територіальну диференціацію зайнятості, нерівність доступу до робочих місць, відмінності у трудовій мобільності населення, структурні диспропорції та різний рівень стійкості регіональних ринків праці до кризових і трансформаційних впливів. Це дозволяє розглядати чинники ринку праці не лише як зовнішні детермінанти його функціонування, а як систему взаємопов'язаних просторових, соціально-економічних та інституційних процесів, що формують динаміку територіального розвитку.

Узагальнення теоретичних підходів до трактування регіонального ринку праці, аналіз його складових, структурних елементів, чинників формування та функціональних взаємозв'язків дозволяють розглядати його як складну багаторівневу суспільно-територіальну систему. З огляду на багатокомпонентність цієї категорії, доцільним є використання інтегрального підходу, що поєднує внутрішню структуру ринку праці, просторове середовище його функціонування, систему чинників впливу, результати функціонування та механізми зворотного зв'язку. З метою систематизації ключових взаємозалежностей і відображення логіки функціонування регіонального ринку праці розроблено інтегральну структурно-функціональну модель, яка узагальнює його основні підсистеми та взаємозв'язки між ними (рис. 1).

Запропонована інтегральна модель відображає регіональний ринок праці як просторово організовану систему соціально-трудових відносин, у центрі якої перебуває взаємодія попиту на працю, пропозиції робочої сили, інституційного регулювання та територіального середовища. Структурно модель охоплює внутрішні підсистеми ринку праці (суб'єктну, об'єктну, інституційну, інфраструктурну та функціональну), просторовий контур (урбанізація, транспортна доступність, міграційна мобільність, територіальні диспропорції), систему зовнішніх чинників (демографічних, економічних, соціальних, технологічних, міграційних і безпекових), а також результати функціонування ринку праці, що проявляються у рівні зайнятості, безробіття, професійній мобільності, якості людського капіталу, резильєнтності та збалансованості регіонального розвитку. Важливою складовою моделі є блок зворотних зв'язків, який відображає динамічний характер ринку праці та взаємовплив його структурних елементів у процесі трансформації соціально-економічного простору.

Висновки. Регіональний ринок праці є складною багатовимірною суспільно-територіальною системою, у межах якої взаємодіють трудовий потенціал населення, структура господарства, інституційне середовище, інфраструктура зайнятості та просторові умови функціонування території. Ринок праці не лише механізм взаємодії попиту і пропозиції робочої сили, а динамічний простір соціально-трудових відносин, що формується під впливом демографічних, економічних, міграційних, інституційних і безпекових процесів. Сучасний регіональний ринок праці характеризується структурною складністю, функціональною неоднорідністю та виразною територіальною диференціацією. Його структура охоплює суб'єктну, об'єктну, інституційну, інфраструктурну, функціональну та просторову складові, взаємодія яких визначає особливості формування зайнятості, мобільності трудових ресурсів, локалізації робочих місць і рівень збалансованості трудових систем. Особливого значення набуває просторовий вимір, оскільки саме він відображає нерівномірність розвитку територій, функціональні зв'язки між локальними ринками праці, транспортну доступність, міграційну мобільність населення та територіальні диспропорції зайнятості. Трансформація регіональних ринків праці відбувається під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників – демографічних, економічних, соціальних, технологічних, інституційних, міграційних, інфраструктурних і просторових. Водночас в українських реаліях визначального значення набуває безпековий чинник, оскільки війна суттєво змінює територіальну конфігурацію економічної активності, напрями трудової мобільності, функціональні межі ринків праці, структуру зайнятості та центри концентрації людського капіталу.

Регіональні ринки праці є неоднорідними за рівнем соціально-економічного розвитку, характером співвідношення попиту і пропозиції праці, ступенем просторової інтегрованості, відкритістю та рівнем стійкості до кризових впливів, що зумовлює необхідність їх диференційованого аналізу та врахування регіональної специфіки під час оцінювання трудових процесів, формування політики зайнятості та просторового планування розвитку територій. Інтегральна структурно-функціональна модель регіонального ринку праці дозволяє узагальнити взаємозв'язки між внутрішньою структурою ринку праці, просторовим середовищем його функціонування, зовнішніми чинниками впливу та результатами соціально-економічного розвитку. Такий підхід розширює можливості комплексного суспільно-географічного аналізу ринку праці як динамічної системи, що трансформується в умовах кризових, демографічних і безпекових викликів, а у практичному полі – розширює виявлення регіональних диспропорцій зайнятості, оцінювання стійкості локальних ринків праці, вдосконалення регіональної політики зайнятості, підтримки післявоєнного відновлення територій та забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України.

Список використаної літератури:

1. Азьмук Н. А. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили. Економічний вісник Донбасу. 2022. № 1(42). С. 171–179. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).171-179](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).171-179)
2. Бачинська М. В., Теслюк Р. Т. Демографічні детермінанти трансформації ринку праці сільських та селищних громад Карпатського регіону України. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 66. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-93>
3. Безпала О. В. Особливості розвитку ринку праці Столичного суспільно-географічного району: дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Київ, 2009. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uacademic.info/ua/document/0409U003053>
4. Близнюк В. В., Яценко Л. Д. Ринок праці України в умовах війни. У кн.: Ukraine in the System of Modern International Economic Relations: Peace and War Challenges. Riga: Baltija Publishing, 2022. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-137>
5. Буткалюк К. О. Регіональний ринок праці в умовах суспільних трансформацій (економіко-географічне дослідження на прикладі Вінницької області): дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Київ, 2012. 211 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uacademic.info/ua/document/0412U003258>
6. Думнов О. С. Регіональний ринок праці як об'єкт суспільно-географічного дослідження. Часопис соціально-економічної географії. 2024. № 37. С. 142–150. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2024-37-13>
7. Запущляк Н. І. Суспільно-географічні засади функціонування ринку праці та зайнятості населення (на прикладі Івано-Франківської області): дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Київ, 2007. 219 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uacademic.info/ua/document/0407U003800>
8. Кабінет Міністрів України. Про схвалення Стратегії зайнятості населення України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2026–2028 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.01.2026 № 92-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2026-%D1%80#Text>
9. Маршавін Ю., Кицак Т., Маршавін О. Labor Market of Ukraine in New Socio-Economic Realities: Problems of Public Policy Transformation. In: Current Trends in the Development of Scientific Research. Riga: Baltija Publishing, 2022. <https://doi.org/10.54929/monograph-02-2022-01-13>
10. Пасевич Ю. В. Суспільно-географічні особливості функціонування ринку праці Волинської області: дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Чернівці, 2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uacademic.info/ua/document/0415U002457>
11. Поплавська О. М., Ходацький Д. С. Екосистема ринку праці та соціальна безпека країни: сучасне бачення їх взаємозалежності. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 68. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-211>
12. Сайчук В. С. Регіональний ринок праці Хмельницької області: суспільно-географічне дослідження та прогноз: дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. Київ, 2012. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uacademic.info/ua/document/0412U000433>
13. Соціальна географія: підручник / за ред. Л. М. Немець, К. В. Мезенцева. Київ: Фенікс, 2019. 304 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/Social-Geography.pdf>
14. Bonthuis B., Jarvis V., Vanhala J. What's Going on Behind the Euro Area Beveridge Curve(s)? Working Paper Series. 2013. No. 1586. Frankfurt am Main: European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1586.pdf>
15. Eurofound. Telework and ICT-Based Mobile Work: Flexible Working in the Digital Age. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2020. <https://doi.org/10.2806/337167>
16. Finagina O. V., Zakharova O. V., Skibskaya K. O. Theoretical features and components in the development of the regional labor market. European Journal of Management Issues. 2018. Vol. 26, No. 1–2. P. 14–21. <https://doi.org/10.15421/191802>
17. Franconi L., Ichim D., D'Aló M. Labour market areas for territorial policies: Tools for a European approach. Statistical Journal of the IAOS. 2017. Vol. 33, No. 3. P. 715–730. <https://doi.org/10.3233/SJI-160343>
18. Gobillon L., Selod H., Zenou Y. The Mechanisms of Spatial Mismatch. Urban Studies. 2007. Vol. 44, No. 12. P. 2401–2427. URL: <https://www.jstor.org/stable/43197585>
19. ILO. Labour Market Segmentation. Geneva: International Labour Organization. URL: <https://www.ilo.org/topics/employment-security/labour-market-segmentation>
20. Moretti E. Local labor markets. In: Card D., Ashenfelter O. (eds.). Handbook of Labor Economics. Vol. 4B. Amsterdam: Elsevier, 2011. P. 1237–1313. [https://doi.org/10.1016/S0169-7218\(11\)02412-9](https://doi.org/10.1016/S0169-7218(11)02412-9)
21. OECD. OECD Employment Outlook 2025: Can We Get Through the Demographic Crunch? Paris: OECD Publishing, 2025. <https://doi.org/10.1787/194a947b-en>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори засвідчують, що, незважаючи на те, що один із авторів статті є членом редакційної колегії журналу, процес рецензування, прийняття рішення щодо публікації та редагування проводилися незалежно, без його участі чи впливу. Рецензування, остаточне рішення ухвалювалося іншими членами редакційної колегії, які не є співавторами. Будь-які потенційні конфлікти інтересів були повністю усунені шляхом зовнішнього контролю процесу.

Oleksandr Dumnov

PhD Student, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies,
V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: oleksandr.dumnov@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0003-7002-3558>

Kateryna Sehida

DSc in Geography, Professor, Head of the Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies,
V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: kateryna.sehida@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>

CONCEPTUALIZATION OF THE REGIONAL LABOUR MARKET: STRUCTURE, FACTORS AND TYPOLOGY

The relevance of the study is determined by the need to deepen the socio-geographical approach to the analysis of regional labour markets under contemporary socio-economic, demographic, migration, and security transformations that significantly affect employment structure, labour mobility, territorial differentiation of labour markets, and functional linkages between territories. The purpose of the article is to generalize theoretical approaches to the study of the regional labour market and to identify its essence, structure, key formation factors, and typological features within a socio-geographical framework.

The regional labour market is considered as a multilevel system of socio-labour relations within which the processes of formation, distribution, utilization, and reproduction of the labour potential of a territory take place. Its structure includes subject, object, institutional, infrastructural, functional, and spatial components, the interaction of which shapes territorial characteristics of employment, labour mobility, and the localization of economic activity. Particular attention is paid to the spatial dimension of labour market functioning, which reflects territorial disparities in employment, the level of integration of local labour markets, transport accessibility, migration mobility of the population, and functional linkages between territories.

The main factors of formation and transformation of the regional labour market are systematized, including demographic, economic, social, migration, institutional, technological, infrastructural, spatial, and security factors. It is emphasized that under current Ukrainian conditions, the security factor has acquired a systemic character and significantly affects the territorial structure of employment, labour mobility patterns, functional boundaries of labour markets, and centres of human capital concentration. Approaches to the typology of regional labour markets are proposed based on the level of socio-economic development, the balance between labour demand and supply, the degree of spatial integration, openness, and resilience to crisis impacts. The generalization of theoretical approaches made it possible to develop an integral structural-functional model of the regional labour market, which reflects the interrelations between its internal elements, external factors, and performance characteristics.

Keywords: regional labour market, labour market structure, transformation factors, labour market typology, socio-geographical approach, spatial disparities, labour mobility.

References:

1. Azmuk, N. A. (2022). Transformation of the labour market under wartime conditions: Challenges and strategies for labour force reproduction. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1(42), 171–179. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).171-179](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).171-179) [in Ukrainian].
2. Bachynska, M. V., & Tesliuk, R. T. (2024). Demographic determinants of labour market transformation in rural and settlement communities of the Carpathian Region of Ukraine. *Economics and Society*, 66. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-93> [in Ukrainian].
3. Bezpala, O. V. (2009). Features of labour market development in the Capital socio-geographical region. (Candidate's thesis). Retrieved from <https://uacademic.info/ua/document/0409U003053> [in Ukrainian].
4. Blizniuk, V. V., & Yatsenko, L. D. (2022). The labour market of Ukraine under wartime conditions. In *Ukraine in the system of modern international economic relations: Peace and war challenges*. Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-137> [in Ukrainian].
5. Butkaliuk, K. O. (2012). Regional labour market under social transformations (Economic-geographical research based on Vinnytsia Region). (Candidate's thesis). Retrieved from <https://uacademic.info/ua/document/0412U003258> [in Ukrainian].
6. Dumnov, O. S. (2024). Regional labour market as an object of socio-geographical research. *Human Geography Journal*, 37, 142–150. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2024-37-13> [in Ukrainian].
7. Zapukhliak, N. I. (2007). Socio-geographical foundations of labour market functioning and employment of the population (A case of Ivano-Frankivsk Region). (Candidate's thesis). Retrieved from <https://uacademic.info/ua/document/0407U003800>
8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2026). On approval of the Employment Strategy of Ukraine until 2030 and the operational action plan for its implementation in 2026–2028 (Order No. 92-p). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2026-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
9. Marshavin, Y., Kytsak, T., & Marshavin, O. (2022). Labor market of Ukraine in new socio-economic realities: Problems of public policy transformation. In *Current trends in the development of scientific research*. Baltija Publishing. <https://doi.org/10.54929/monograph-02-2022-01-13> [in Ukrainian].

10. Pasevych, Y. V. (2015). Socio-geographical features of labour market functioning in Volyn Region (Candidate's thesis). Retrieved from <https://uacademic.info/ua/document/0415U002457> [in Ukrainian].
11. Poplavska, O. M., & Khodatskyi, D. S. (2024). Labour market ecosystem and social security of the country: Modern understanding of their interdependence. *Economics and Society*, 68. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-211> [in Ukrainian].
12. Saichuk, V. S. (2012). Regional labour market of Khmelnytskyi Region: Socio-geographical research and forecast (Candidate dissertation). Retrieved from <https://uacademic.info/ua/document/0412U000433> [in Ukrainian].
13. Niemets, L. M., & Mezentsev, K. V. (Eds.). (2019). Social geography. Feniks. Retrieved from <http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/Social-Geography.pdf> [in Ukrainian].
14. Bonthuis, B., Jarvis, V., & Vanhala, J. (2013). What's going on behind the euro area Beveridge curve(s)? (Working Paper Series No. 1586). European Central Bank. Retrieved from <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1586.pdf>
15. Eurofound. (2020). Telework and ICT-based mobile work: Flexible working in the digital age. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2806/337167>
16. Finagina, O. V., Zakharova, O. V., & Skibskaya, K. O. (2018). Theoretical features and components in the development of the regional labor market. *European Journal of Management Issues*, 26(1–2), 14–21. <https://doi.org/10.15421/191802>
17. Franconi, L., Ichim, D., & D'Aló, M. (2017). Labour market areas for territorial policies: Tools for a European approach. *Statistical Journal of the IAOS*, 33(3), 715–730. <https://doi.org/10.3233/SJI-160343>
18. Gobillon, L., Selod, H., & Zenou, Y. (2007). The mechanisms of spatial mismatch. *Urban Studies*, 44(12), 2401–2427. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/43197585>
19. ILO. (n.d.). Labour market segmentation. International Labour Organization. Retrieved from <https://www.ilo.org/topics/employment-security/labour-market-segmentation>
20. Moretti, E. (2011). Local labor markets. In D. Card & O. Ashenfelter (Eds.), *Handbook of labor economics* (Vol. 4B, pp. 1237–1313). Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S0169-7218\(11\)02412-9](https://doi.org/10.1016/S0169-7218(11)02412-9)
21. OECD. (2025). OECD employment outlook 2025: Can we get through the demographic crunch? OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/194a947b-en>

Authors Contribution: authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors certify that although one of the authors of the article is a member of the editorial board, the peer-review process, the publication decision, and the editing were conducted independently, without his participation or influence. The peer review and the final decision were carried out by other members of the editorial board who are not co-authors. Any potential conflicts of interest were fully mitigated through external oversight of the process.

Received 12 February 2026

Accepted 08 April 2026

Published 25 May 2026

Наукові повідомлення

<https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-04>
UDC 314.42:323.15(498)

Received 19 March 2026
Accepted 12 May 2026
Published 25 May 2026

Mihai Hotea

PhD in Geography, Lecturer, Department of Human Geography and Tourism,
Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Sighetu Marmătiei Extension,
6 Avram Iancu Street, 435500 Sighetu Marmătiei, Romania
e-mail: mihai.hotea@ubbcluj.ro, <https://orcid.org/0000-0002-8113-1971>

Nicolaie Hodor

PhD in Geography, Lecturer, Department of Physical and Technical Geography,
Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca,
5–7 Clinicilor Street, 400006 Cluj-Napoca, Romania
e-mail: nicolaie.hodor@ubbcluj.ro, <https://orcid.org/0000-0003-0109-2456>

Vasile Timur Chiş

Researcher, The Maramureş Museum,
15 Libertăţii Square, 435500 Sighetu Marmătiei, Romania
e-mail: timurcv@yahoo.com, <https://orcid.org/0009-0007-1102-0487>

DYNAMICS AND STRUCTURE OF THE UKRAINIAN POPULATION IN THE MARAMUREŞ LAND (ROMANIA)

This study examines the dynamics and structural characteristics of the Ukrainian population in the Maramureş Land (Romania), with a particular focus on predominantly Ukrainian communes. Drawing on historical data for 1880–2021, census results from 2011 and 2021, spatial analysis, and field observations, it evaluates long-term numerical trends, age and sex composition, economic profile, educational attainment, and religious affiliation.

The results indicate three major phases: sustained growth until the mid-twentieth century, accelerated expansion during the socialist period, and marked decline after 1990, driven primarily by external migration and decreasing birth rates. Between 2011 and 2021, the total number of inhabitants decreased significantly across all analysed communes, accompanied by population ageing and a high dependency ratio. The economic structure remains dominated by primary activities, while services and tourism are weakly represented. Educational attainment is characterized by the predominance of lower and secondary levels, with a limited share of university graduates. Spatial concentration along valley corridors has supported cultural continuity and linguistic persistence, yet mountainous isolation and limited accessibility have constrained economic diversification. The study also highlights the presence of a distinct Ruthenian component and small Hutsul groups, partly underrepresented in official statistics. Overall, the findings underline the interdependence between physical environment, historical settlement patterns, and contemporary socio-economic transformations shaping the Ukrainian minority in this mountain region.

Keywords: *Ukrainian minority, geodemography, demographic decline, external migration, spatial analysis, territorial structure, mountain communes, Maramureş Land.*

In cites: Hotea, M., Hodor, N., Chiş, V. T. (2026). Dynamics and structure of the Ukrainian population in the Maramureş Land (Romania). *Human Geography Journal*, 40, 33-42. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-04>

Introduction. The analysis of national minorities from the perspective of human geography has become an important line of inquiry, given the role of ethnic diversity in shaping territorial population structures and demographic change. In this context, the Ukrainian community in Romania provides a particularly relevant case study through its compact distribution in certain areas, mainly mountainous and hilly, as well as through its strong capacity to preserve cultural, linguistic, and religious traditions.

Located in northern Romania, close to the border with Ukraine, the Maramureş Land is predominantly

Romanian in terms of ethnic composition (Ilieş, 2007). As part of the present-day county bearing the same name, it is inhabited mainly by Romanians (142,708 out of 191,385 inhabitants, or approximately 74.6%). At the same time, the area includes localities with Hungarian or ethnically mixed populations, especially along the Tisa Valley, as well as settlements where Ukrainians, established here following trans-Carpathian migrations that took place several centuries ago, account for significant and often majority shares.

According to the 2021 census, this pattern is found in seven communes comprising thirteen villages:

Poienile de sub Munte, where Ukrainians represent 90.8% of the total population, Repedea (88.7%), Ruscova (84.7%), Remeti (70.1%), Bistra (67.0%), as well as the communes of Bocicoiu Mare (the villages of Crăciunești and Lunca la Tisa) and Rona de Sus (Rona de Sus and Coștiui), the latter representing a particular case discussed later in the article. The earliest available record for Poienile de sub Munte indicates that in 1353 the settlement had only 13 inhabitants (Beuca & Zebreniuc, 2007).

These features give the area particular scientific relevance, as they allow for the examination of factors underlying long-term territorial continuity, including spatial concentration, relative geographic isolation, historical persistence, and community cohesion. Romania's legal and institutional framework also supports minority rights and contributes to the

preservation of cultural diversity (Parlamentul României, 2003; Guvernul României, 2019).

Against the background of recent socio-economic transformations, external migration, and population decline affecting most mountain areas of Romania, the study of these communities offers a valuable perspective on the preservation of local distinctiveness. This process must be assessed within a cross-border setting shaped by complex geopolitical dynamics. From a spatial perspective, the localities under study are concentrated mainly in the northern and north-eastern sectors, forming a compact cluster, with the exception of the commune of Remeti, situated in the north-western part and territorially separated from the rest of the study area. Most of them are located along the Tisa Valley, either near the river itself or along its tributaries (Figure 1).

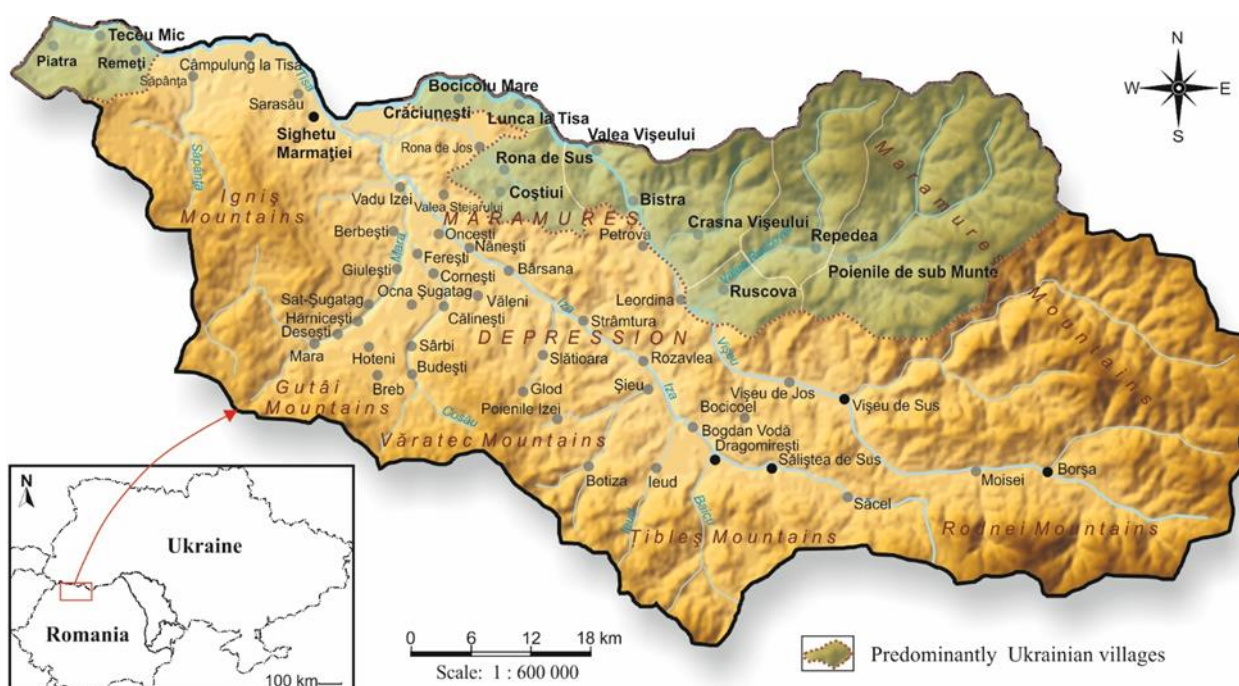

Fig. 1. Location of the study area in the Maramureș Land, Romania
Source: Author's cartographic processing based on Ilieș, Ilieș & Hotea (2013)

Fragmented relief, limited accessibility, and a traditionally self-sufficient economy have long favoured the preservation of local particularities. At the same time, the short distance between the two groups of localities (approximately 25 km), despite their separation by predominantly Romanian or ethnically mixed settlements, allows for functional territorial connections.

Historical and geographical background. Geodemographic structures must be interpreted in relation to the natural territorial framework. The communes with a predominantly Ukrainian population are located in a complex mountainous area marked by intramontane depressions, fragmented relief, narrow longitudinal valleys, and extensive forest cover. These physical-geographical features have profoundly shaped local socio-economic configurations, influencing both relative isolation and the preservation of ethnic identity, as well as the historical rhythms of development.

The concentration of settlements within these confined valley corridors explains the present-day pattern of population distribution and the persistence of compact settlement nuclei, in contrast to the more dispersed habitation typical of other mountain areas.

Large parts of the administrative territories of these localities fall within the Maramureș Mountains Natural Park and Natura 2000 sites. This gives the region considerable ecological value while simultaneously limiting construction expansion and the development of intensive economic activities. Consequently, the local economy remains strongly dependent on natural resources – forests, alpine pastures, and mountain agricultural land – thus favouring forestry and mountain farming.

The presence of vernacular built heritage, local cultural events, and mountain landscapes points to significant tourism potential, still insufficiently

harnessed at the regional scale, which could provide an alternative path of development for villages affected by population decline and external migration. The existence of relatively isolated hamlets also contributes to smaller average dwelling sizes than in neighbouring localities; in Poienile de sub Munte, for instance, the average dwelling size is only 33.35 m² (Hotea, 2020).

Overall, the geographical specificities of the area help explain both the dispersed distribution of settlements and the persistence of ethnocultural cohesion, as well as recent social vulnerabilities generated by limited infrastructure and restricted economic opportunities. The area thus offers a distinct example of the interdependence between natural conditions and the evolution of an ethnic minority community.

The presence of Ukrainians in the region is the result of a complex historical process that unfolded in several stages and was closely linked to political, economic, and ethnic dynamics. The earliest evidence for the arrival of East Slavic populations dates back to the fourteenth and fifteenth centuries, when the reorganisation of noble estates and colonisation policies initiated by local elites favoured the establishment of the first permanent settlements (Filipaşcu, 1940; Popa, 1970).

After the departure of the Maramureş voivode Dragoş and the military forces that accompanied him, Teodor Koriatovici is said to have brought Ukrainian settlers from beyond the Carpathians into areas whose population had been greatly reduced by these movements (Filipaşcu, 1941; Iacob, 1994–1995; Ilieş, 1998). Two major migratory movements can thus be distinguished: a Romanian one directed eastward across the mountains, and another from Galicia toward Maramureş. The former contributed to the foundation of Moldavia as a state, while the latter helped shape a Slavic settlement area in the Carpathian space (Mihalyi de Apşa, 1900; Popa, 1970).

Historiography also mentions the settlement of an important Ruthenian group brought by Voivode Ioan de Rozavlea to the Ruscova Valley, in the area of present-day Poienile de sub Munte, Repedea, and Ruscova (Mihalyi de Apşa, 1900). Some studies identify a further trans-Carpathian wave in the seventeenth and eighteenth centuries, composed of Hutsuls and Ruthenian groups originating from Galicia and Bukovina, associated with demographic pressures, economic hardship, and politico-military instability in their regions of origin (Petrovai, 2011, 2013). During this period, the ethnic structure of the communes of Repedea, Ruscova, and Poienile de sub Munte took shape, a process that can also be observed in other villages along the Vişeu and Tisa valleys.

The terminology used to designate this ethnic group has varied over time—“Ruthenian,” “Hutsul,” and, more recently, “Ukrainian”—each label reflecting distinct historical, administrative, or identity-related contexts (Petrovai, 2013). Pre-war and interwar censuses confirm their presence in Maramureş, while geographical studies emphasise the role of mountain relief, isolation, and the traditional economy in preserving language and culture (Hotea, 2020).

In summary, the emergence and consolidation of

these communities in the region should be understood as the outcome of successive migratory stages unfolding within a favourable geographical setting and under continuously changing historical circumstances.

Literature review and research gaps. The body of scholarship devoted to Ukrainians in Maramureş reflects a long-standing research tradition in history, ethnography, toponymy, and, more recently, human geography. It may be grouped into two broad directions: historical and onomastic contributions concerning the origins and formation of settlements, and contemporary studies addressing ethnicity, demographic structures, and spatial dynamics.

The medieval history of the region was examined in detail by Filipaşcu (1940) and Popa (1970), who highlighted the role of East Slavic populations in territorial organisation from the fourteenth and fifteenth centuries onward. Their works emphasise the mechanisms of mountain colonisation, the relationships between local communities and politico-administrative elites, and the importance of Slavic toponymy in reconstructing the antiquity of settlement. In a similar vein, Vegesh and Horvat (1998) provide a synthesis of the evolution of villages in the study area and of the transformations generated by administrative changes within the Carpathian space.

More recent synthetic sources, such as the Encyclopedia of Ukraine (n.d.), underline the distinct role of Maramureş within the settlement area of Ukrainians in Romania, considering the region a historical area in which these communities took shape. Recent research has explored ethnicity and socio-cultural dynamics in a cross-border setting shaped by mobility and socio-political change (Zan, 2006; Lenio, 2009; Rendiuk, 2010), while studies in human geography have stressed the influence of the mountain environment and limited accessibility on ethnic continuity (Hotea, 2020). Recent anthropological investigations have also drawn attention to processes of identity redefinition associated with migration and social modernisation (Kosiek, 2015, 2023).

At the local level, settlement monographs constitute important sources for the analysis of spatial organisation and demographic change. Works devoted to the communes of Poienile de sub Munte (Beuca & Zebreniuc, 2007; Songot, 2015; Chiş & Popovici, 2022), Ruscova (Horvat & Horvat, 2005; Chiş, 2024), Bistra (Cureleac et al., 2011; Chiş, 2023), Bocicoiu Mare (Chiş, 2016; Hrinciuc, 2018), and Rona de Sus (Bout, 2010) provide detailed information on settlement configuration, numerical evolution, and cultural life, thereby complementing and refining the broader scientific literature.

The presence of Ukrainians in this area has also been examined by a number of Romanian scholars, including Meruţiu (1929), Morariu (1942a, 1942b), Dăncuş (1986), Raboca (1994), Iacob (1994–1995), Ilieş, A. (1998), Boar (2005), Pop, P. Gr. (2006), Ilieş, G. (2007), Tofan et al. (2015), and Hotea (2020), as well as by Hungarian authors as early as the late nineteenth century (Szilágyi et al., 1876).

Despite this substantial body of work, a critical reading of previous studies reveals several limitations:

the absence of detailed geodemographic analyses at the level of villages with a Ukrainian majority, the limited use of modern quantitative methodologies, and the lack of integrated spatial analyses addressing the relationship between the mountain environment, accessibility, and the maintenance of ethnic cohesion. Likewise, the links between cultural specificity, territorial organisation, and contemporary socio-economic transformation remain insufficiently explored, including the impact of external migration on local population characteristics.

Against this background, the present study proposes a detailed investigation that integrates territorial, social, and cultural perspectives in order to provide a more nuanced understanding of current spatial patterns and to support future research directions within the Romanian-Ukrainian cross-border area.

Purpose, objectives, and research hypotheses.

This study addresses the demographic situation of the Ukrainian population in the Maramureş Land and the territorial particularities of the communes where it forms the majority, with a focus on their spatial and cultural trajectories. It aims to delineate the area in which the Ukrainian community forms the dominant population group, to analyse its evolution over the period 1880–2021, and to assess structural characteristics by age, sex, economic activity, educational attainment, and religious affiliation. The research also examines the relationship between the mountain environment and limited accessibility in sustaining community cohesion, together with local cultural specificities and tourism potential.

The working hypothesis is that these localities display a distinct developmental pattern in comparison with county and national averages, reflecting a strong capacity to preserve their cultural identity. Their present demographic profiles are shaped by local conditions that favour social cohesion and the maintenance of the mother tongue. At the same time, geographic isolation and dense interpersonal networks contribute to the preservation of traditions and religious continuity.

Materials and methods. Data sources and analytical units. The methodological framework combines quantitative, cartographic, and qualitative approaches commonly used in human geography. The empirical basis of the study consists of official datasets provided by the National Institute of Statistics (NIS), including population censuses, particularly those of 2011 and 2021, as well as demographic records available at the level of administrative-territorial units. The long-term perspective was complemented by pre-war and interwar sources, which make it possible to assess population change over extended historical intervals. In addition, works in history, ethnography, human geography, and anthropology were used to contextualise the specific characteristics of the region.

The commune constitutes the main unit of analysis (local administrative level), and case selection was based on the majority share of the Ukrainian population. Where the available data allowed, the investigation was supplemented by village-level observations in order to capture local territorial particularities more precisely. The comparability of historical series was ensured by relating the available data to the current administrative-territorial configuration.

Spatial and statistical analysis and GIS processing. The spatial analysis covered all communes included in the study, whose administrative boundaries were digitised and processed within a Geographic Information System (GIS). The procedure involved mapping, assessing the degree of population concentration, and identifying intra-regional differences. Cartographic representations were produced on the basis of official statistical data, maps, and regional geographic atlases.

GIS processing involved standard cartographic operations, the integration of statistical attributes, and thematic classification in order to highlight territorial contrasts within the study area. The analysis employed a set of geodemographic indicators concerning long-term population dynamics, sex and age structure, including the morphology of the age pyramid, dependency ratio, active and inactive population, sectoral employment structure, educational attainment, and ethnic and religious composition, including the Ruthenian component.

The temporal comparison aimed to identify long-term changes in population structure, with particular emphasis on the more recent transformations reflected in census data. The results were compared with county and national averages in order to highlight the specific evolutionary features of the analysed region. Statistical indicators were first processed in spreadsheet-based software and subsequently integrated into the GIS environment. Their interpretation must also take into account possible distortions generated by temporary external migration and by changes in ethnic self-identification.

Field observations and qualitative elements. The quantitative investigation was complemented by field checks carried out during 2024–2025 in the localities of Remeţi, Bocicoiu Mare, Repedea, Poienile de sub Munte, and Rona de Sus. Direct observations provided information on local socio-cultural dynamics, traditional economic activities, the role of infrastructure, and other rural features, while also helping to identify discrepancies between statistical data and realities observed in the field.

These qualitative elements were used to contextualise the statistical results and to support a more nuanced interpretation of present-day conditions.

Integrated geographical interpretation. The interpretation of the results was based on an integrated geographical approach that correlates population structures with physical-geographical factors (relief and accessibility), socio-economic processes (migration, labour market conditions, and types of economic activity), and local cultural and historical features. This interdisciplinary perspective makes it possible to assess demographic vulnerabilities, resilience to assimilatory pressures, and local territorial specificities without assuming direct causal relationships between the factors considered.

Results and discussion. *Demographic evolution in predominantly Ukrainian communes.* The geodemographic analysis highlights long-term population change, recent transformations, spatial distribution, and the specific patterns of predominantly

Ukrainian communes in the Maramureş Land, thereby outlining their current demographic dynamics and vulnerabilities.

Long-term demographic evolution. The evolution of the localities under study follows the general pattern of Carpathian mountain areas: sustained growth until the late twentieth century, followed by marked decline after 1990. The number of inhabitants nearly doubled between 1880 and 1956, under conditions of high birth rates and limited migration (Figure 2).

The period 1956–1992 represents the phase of maximum growth, when the population exceeded 38,000 inhabitants, a trend associated with improved medical

services and pronatalist policies. After 1992, a steady decrease was recorded, reaching 24,868 inhabitants in 2021, mainly as a result of external migration, declining birth rates, and population ageing.

This trajectory may be summarised in three stages: traditional growth, accelerated expansion, and post-socialist decline, highlighting the increasing demographic vulnerability of these communities.

Recent demographic decline (2011–2021). Between the 2011 and 2021 censuses, the total population decreased by 16.1%, a trend observed in all analysed cases (Figure 3), reflecting broader tendencies characteristic of isolated rural areas.

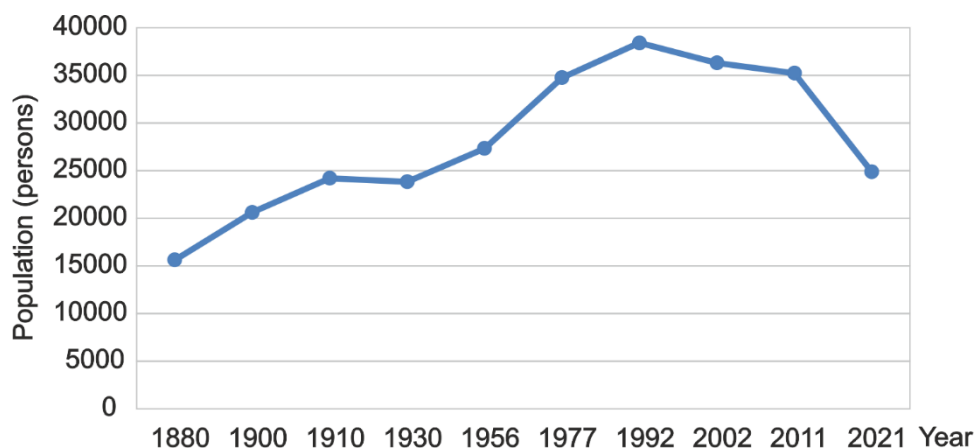

Fig. 2. Numerical evolution of the population in predominantly Ukrainian communes of the Maramureş Land

Source: Author's processing based on population censuses, 1880–2021

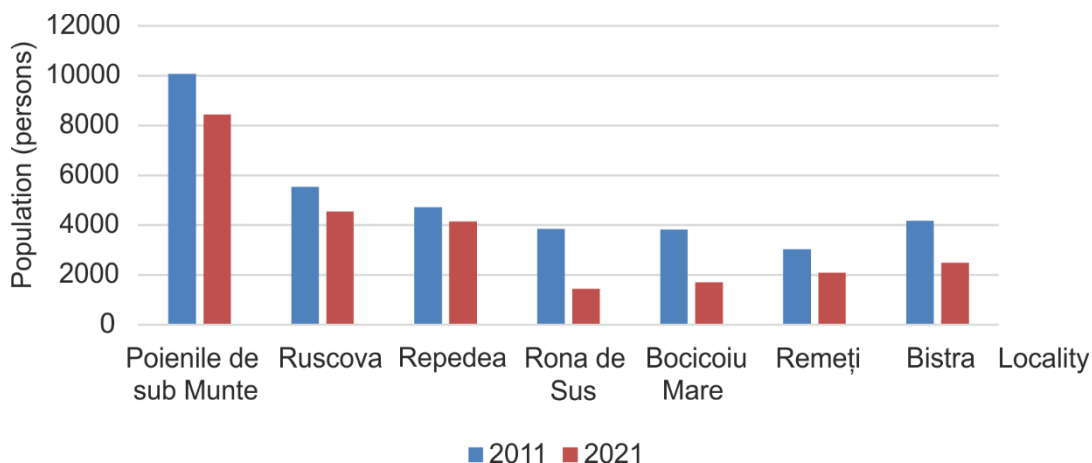

Fig. 3. Population evolution in predominantly Ukrainian communes of the Maramureş Land (2011–2021)

Source: Author's processing of NIS census data (2011, 2021)

The sharpest declines were recorded in Rona de Sus (–55.1%), possibly influenced by statistical registration issues, Bistra (–29.8%), and Poienile de sub Munte (–17.1%), the largest locality with a Ukrainian population in Romania, which at one point exceeded 10,000 inhabitants. The other communes also registered moderate but constant decreases.

This decline results from prolonged external migration, limited economic opportunities, and the ageing process. Together, these tendencies reinforce broader national trends and raise concerns regarding

long-term viability.

Spatial distribution of Ukrainian population (2021). The 2021 census confirms strong spatial polarisation, with Ukrainians forming an absolute majority in only seven communes, while their share remains low across the region as a whole (Figure 4).

Outside these compact nuclei, their presence is dispersed and generally remains below 5%, reflecting processes of internal mobility and identity persistence beyond the traditional core areas of settlement.

The Ruthenian component in the ethnic structure.

The 2021 census indicates the presence of Ruthenians in the study area, accounting for 40.9% of the national total, with the largest concentrations in Bistra (296 persons) and Rona de Sus. Until 1941, this community was statistically recorded under the designation “Ruthenian,” while later the category “Ukrainian” was adopted. After 1990, some inhabitants returned to this earlier form of self-identification. The statistical

separation of the two categories may affect the interpretation of proportions, which is why the distinct analysis of the Ruthenian component contributes to a more nuanced understanding of the local situation.

Field research also confirms the presence of small Hutsul groups, insufficiently reflected in official statistics.

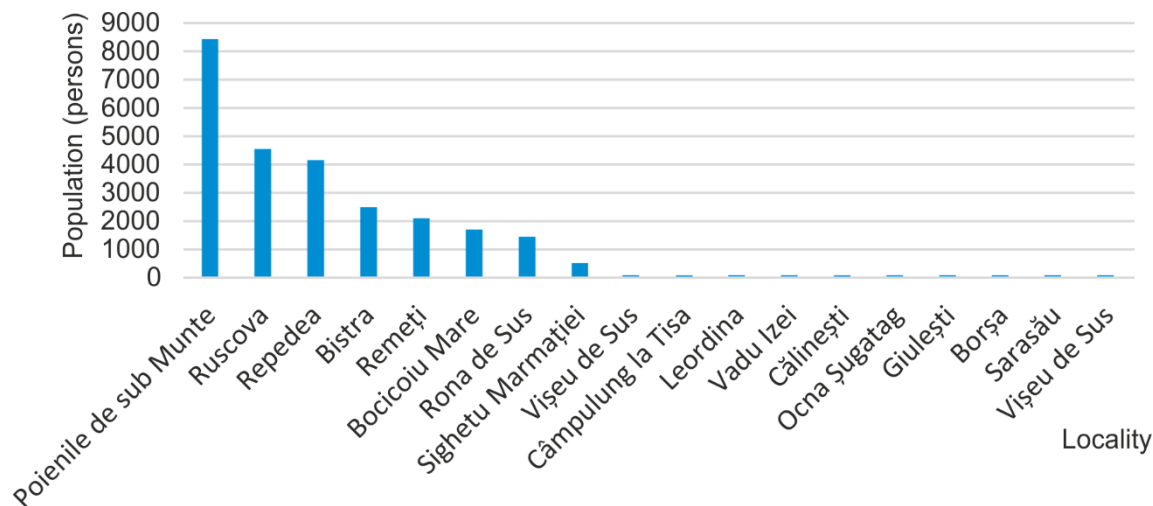

Fig. 4. Spatial distribution of the Ukrainian population in the Maramureș Land

Source: Author's processing of NIS census data (2021)

Population structures. Population structures reflect both the rural mountain character of the area and the effects of recent transformations.

Sex structure. The sex structure shows an overall balance, although in some localities the share of males is slightly higher. No specific economic or social causes have been identified, and these differences appear to reflect natural age-related variation (Figure 5).

Age structure. Young people (0–19 years) account for 26.8% of the total population, adults (20–64 years) for 60.0%, and the elderly (65 years and over) for 13.2%, indicating an advanced demographic transition. The age pyramid confirms declining birth rates and the predominance of adult generations formed during periods of positive natural increase (Figure 6). Research conducted by Hotea (2020) further suggests that the share of young people tends to be higher than in neighbouring localities.

Occupational status. The active population accounts for only 29.4% of the total, while the inactive population exceeds 70%, consisting mainly of pupils, students, homemakers, and pensioners (Figure 7). This situation reflects limited labour-market opportunities and the persistence of traditional forms of rural economic organisation.

The high level of economic dependency places pressure on the employed population and accentuates local socio-economic vulnerabilities.

Economic activity structure. The economy remains dominated by agriculture and forestry (24.4%), followed by manufacturing and trade. Construction has a significant share, whereas public services and tourism are weakly represented, indicating a poorly diversified economic model typical of peripheral mountain regions (Figure 8).

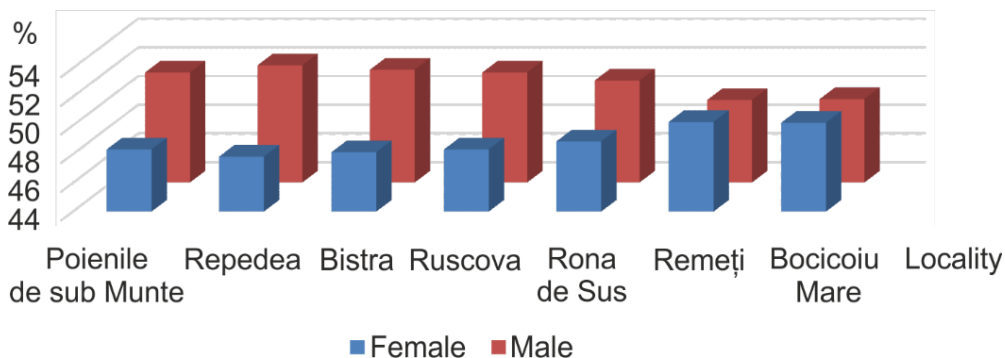

Fig. 5. Sex structure of the population in predominantly Ukrainian communes

Source: Author's processing of NIS census data (2021)

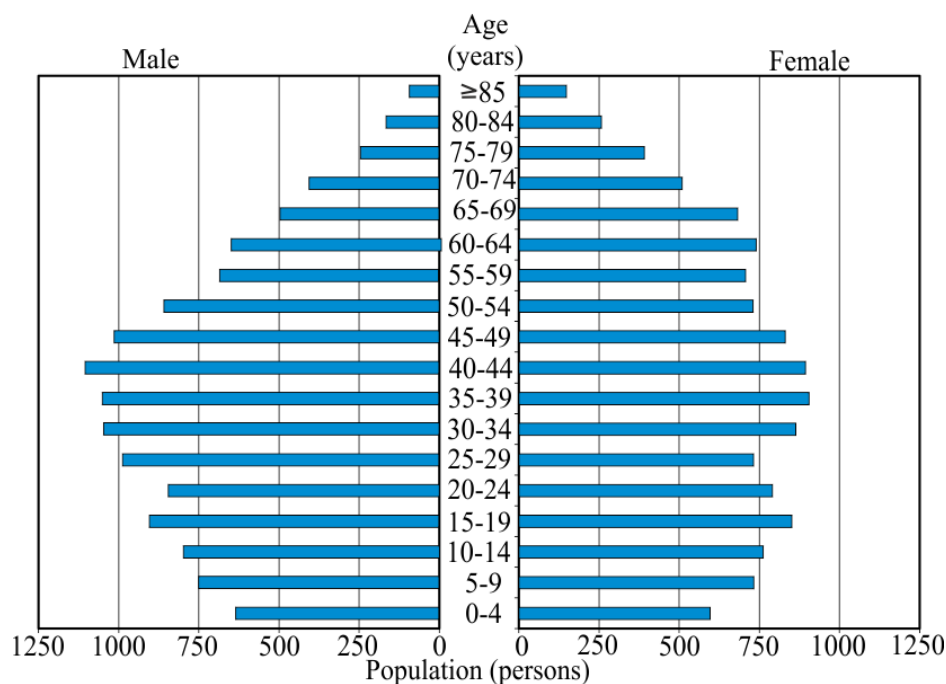

Fig. 6. Age-sex structure of the population in predominantly Ukrainian communes

Source: Author's processing of NIS census data (2021)

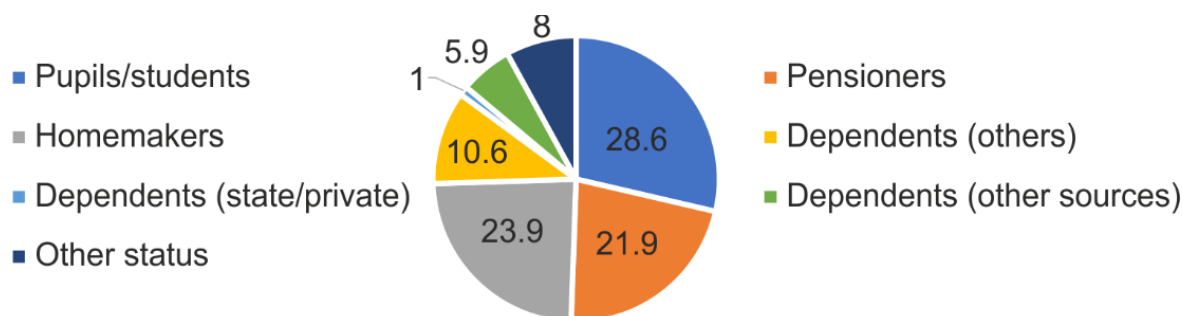

Fig. 7. Structure of the inactive population in predominantly Ukrainian communes

Source: Author's processing of NIS census data (2021)

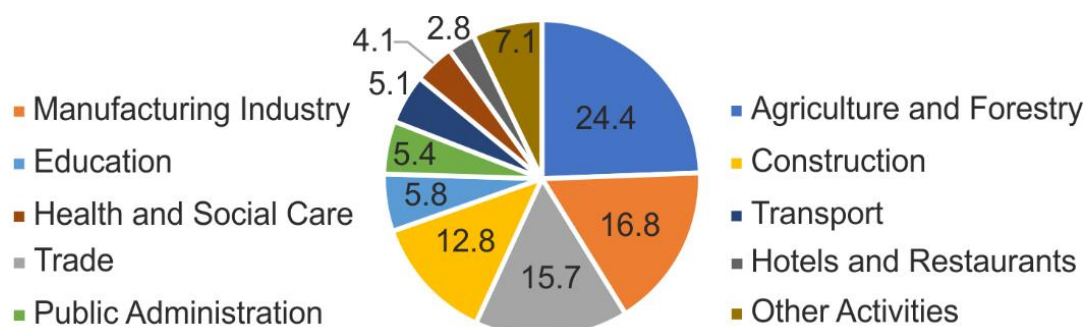

Fig. 8. Occupational structure of the population in predominantly Ukrainian communes

Source: Author's processing of NIS census data (2021)

Educational structure. More than half of the inhabitants (51.3%) have completed at most lower secondary education, while 43.5% hold upper secondary, post-secondary, or vocational qualifications, values close to the county average and slightly above the national one. University graduates account for only 5.2%, a

considerably lower proportion than the national average (16%) and the county average (12.5%). These figures reflect the local economic profile and the orientation toward traditional activities that do not require higher education.

Religious structure. The religious structure is dominated by Orthodoxy (71.7%), and many communities continue to observe the Julian calendar for religious celebrations. Neo-Protestant denominations, among which Pentecostals have the highest share

(11.1%), indicate a more recent diversification, while the proportion of unavailable data is associated with external migration. Overall, the confessional pattern remains strongly polarised (Figure 9).

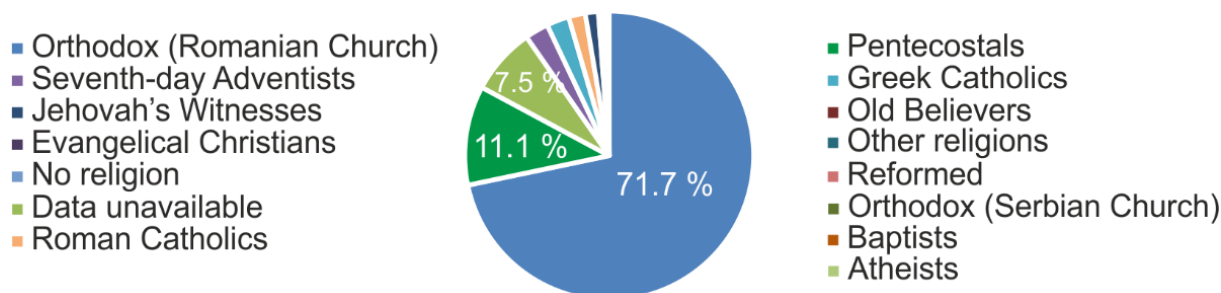

Fig. 9. Religious structure of the population in predominantly Ukrainian communes

Source: Author's processing of NIS census data (2021)

Conclusions and future research directions. The analysis of geodemographic structures and territorial particularities of predominantly Ukrainian communities in the Maramureș Land reveals a complex profile resulting from the long-term interaction of natural, historical, and socio-cultural factors. The area examined hosts one of the most compact minority populations in Romania, which has managed to preserve distinct identity features despite recent social transformations. The findings may serve as a starting point for comparative analyses in mountain regions characterised by ethnic diversity.

Population evolution reveals three major stages: sustained growth until the mid-twentieth century, accelerated development during the socialist period, and severe decline after 1990, driven mainly by external migration and decreasing birth rates. The most recent census confirms a considerable reduction in the number of inhabitants in all analysed communes, together with a deepening ageing process, with direct implications for the labour market and local economic sustainability.

Population structures — by sex, age, occupational status, economic branches, educational attainment, and religion — reflect the rural mountain character of this group of localities. The predominance of the primary sector, the relatively low share of the active population, the small proportion of university graduates, and the relatively homogeneous confessional profile describe a traditional society under pressure from economic and social change. At the same time, the existence of

educational institutions providing instruction in Ukrainian and the persistence of cultural traditions contribute to maintaining ethnic cohesion.

Geographical conditions — mountain relief, reduced accessibility, the presence of protected natural areas, and the preservation of long-standing agro-pastoral practices — have favoured the conservation of local cultural identity, while at the same time limiting economic diversification and the pace of territorial development.

The results point to the need for longitudinal demographic analyses at the level of each locality, qualitative investigations into language use and contemporary processes of identity redefinition, as well as comparative assessments between regions inhabited by Ukrainians in Romania and those in Ukraine, in order to capture similarities and differences generated by the border effect. Further systematic research is also needed on the valorisation of local development potential, especially in the fields of cultural tourism and ecotourism, alongside GIS-based analyses of territorial accessibility and land-use dynamics.

Overall, the study provides an integrated geographical perspective on the resilience and demographic vulnerabilities of predominantly Ukrainian communities in the Maramureș Land, thereby contributing to a better understanding of population and territorial dynamics in ethnically diverse mountain regions.

References:

1. Beuca, A., & Zebreniuc, C. (2007). *Poienile de sub Munte – Maramureș: Aspecte monografice*. [Poienile de sub Munte – Maramureș: Monographic aspects]. Editura Ethnologica.
2. Bout, O. (2010). *Monografia comunei Rona de Sus*. [Monograph of Rona de Sus commune]. Editura Echim.
3. Chiș, V. T. (2016). *Bocicoiu Mare*. Editura Muzeul Maramureșului.
4. Chiș, V. T. (2023). *Bistra, Valea Vișeuului, Crasna Vișeuului: Ghid turistic, date monografice*. [Bistra, Valea Vișeuului, Crasna Vișeuului: Tourist guide and monographic data]. Editura Muzeul Maramureșului.
5. Chiș, V. T. (2024). *Ruscova*. Editura Muzeul Huțului.
6. Chiș, V. T., & Popovici, V. (2022). *Poienile de sub Munte*. Editura Muzeul Huțului.
7. Cureleac, V., Borlan, S. G., Oniujec, V., Gherheș, I., Petrețchi, M., Bumbar, V., Mandric, A. T., & Coreniuc, D. (2011). *Comuna Bistra: Monografie*. [Bistra commune: Monograph]. Editura Eurotip.
8. Dăncuș, M. (1986). *Zona etnografică Maramureș* [The ethnographic area of Maramureș]. Editura Sport-Turism.

9. *Encyclopedia of Ukraine* (n.d.). *Maramureș Region*. In *Encyclopedia of Ukraine*. Retrieved from <https://www.encyclopediaofukraine.com>
10. Filipașcu, Al. (1940). *Istoria Maramureșului* [The history of Maramureș]. Editura Universul.
11. Guvernul României (2019). Ordonanța de urgență nr. 57/2019 privind Codul administrativ [Emergency Ordinance no. 57/2019 on the Administrative Code]. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 555/2019.
12. Horvat, V., & Horvat, L. I. (2005). *Ruscova – O comună ucraineană din Maramureș*. [Ruscova – A Ukrainian commune in Maramureș]. Editura Limes–Lekton.
13. Hotea, M. (2020). *Munții Maramureșului. Studiu de geografie umană* [The Maramureș Mountains. A human geography study]. Presa Universitară Clujeană. Retrieved from <https://editura.ubbcluj.ro/index.php/puc/catalog/view/2114/22579/5241>
14. Hriniciuc, I. (2018). *Monografia comunei Bocicoiu Mare, Maramureș*. [Monograph of Bocicoiu Mare commune, Maramureș]. Editura Țara Maramureșului.
15. Iacob, Gh. (1994–1995). The evolution of the Maramureș ethnic structure of population. *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” Iași, Serie nouă, Geografie*, 40–41, 213–218.
16. Ilieș, A. (1998). *Etnie, confesiune și comportament electoral în Crișana și Maramureș (sfârșitul sec. XIX și sec. XX). Studiu geografic* [Ethnicity, denomination and electoral behaviour in Crișana and Maramureș (late 19th century and 20th century): A geographical study]. Editura Dacia.
17. Ilieș, G. (2007). *Țara Maramureșului. Studiu de geografie regională* [Maramureș Land: A study in regional geography]. Presa Universitară Clujeană.
18. Ilieș, M., Ilieș, G., & Hotea, M. (2013). *Țara Maramureșului. Atlas geografic* [Maramureș Land. Geographic Atlas]. Presa Universitară Clujeană.
19. Kosiek, T. (2015). *Ethnicity has many names: On the diverse acts of identification with the example of the Ukrainian minority in the Romanian region of Maramureș*. In W. Kuligowski & R. Papp (Eds.), *Sterile and isolated? An anthropology today in Hungary and Poland* (pp. 111–127). Wydawnictwo TIPI.
20. Kosiek, T. (2023). “You speak Ukrainian very well”: *Language encounters during ethnographic fieldwork*. *Etnografia Polska*, 67(1–2), 125–142. <https://doi.org/10.23858/EP67.2023.3417>
21. Lenio, P. (2009). *Ukrainci povitu Maramureș (polovi sposterezhennia)* [Ukrainians of Maramureș county (field observations)]. In *Slobozhanske kulturne nadbannia: zbirka statei uchenykh z pamiatkookhoronnoi roboty* [Slobozhanske cultural heritage: Collection of scientific articles on heritage preservation] (Issue 2, pp. 283–291). Kharkiv: Cursor.
22. Meruțiu, V. (1929). *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat: Evoluție teritorială* [The counties of Transylvania and Maramureș up to Banat: Territorial evolution]. Institutul de Arte Grafice „Ardealul”.
23. Mihályi de Apșa, I. (1900). *Diplome maramureșene din secolele XIV–XV* [Maramureș diplomas from the 14th–15th centuries]. Tipografia Mayer–Berger.
24. Morariu, T. (1942a). *Die Maramureș: Ein rumänisches Kerngebiet*. Die Dacia-Bücher.
25. Morariu, T. (1942b). *Maramureșul în organismul etnic și politic al Țării Românești* [Maramureș in the ethnic and political organism of the Romanian Land]. *Buletinul Societății Regale Române de Geografie*, 60, 23–39.
26. National Institute of Statistics (Romania). (2023). *Population and Housing Census 2021 (RPL 2021): Final results*. Retrieved from <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/>
27. Parlamentul României (2003). *Constituția României. Revizuirea din 2003* [The Constitution of Romania. 2003 Revision]. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 669/2003.
28. Petrovai, I. (2011). *Așezarea ucrainenilor în comitatul Maramureș* [The settlement of Ukrainians in Maramureș County]. *Studia Linguistica*, 5, 275–283.
29. Petrovai, I. (2013). *Valori culturale ucrainene în contextul spiritual al Țării Maramureșului* [Ukrainian cultural values in the spiritual context of Maramureș Land]. Editura Eurotip.
30. Pop, P. Gr. (2006). *Carpații și Subcarpații României* [The Carpathians and Subcarpathians of Romania] (2nd rev. ed.). Presa Universitară Clujeană.
31. Popa, R. (1970). *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea* [The Maramureș Land in the 14th century]. Editura Academiei Republicii Socialiste România.
32. Raboca, N. (1994). Researches about the national structure of the population from Maramureș County. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Geographia*, 39(1), 61–68.
33. Rendiuk, T. H. (2010). *Ukrainians of Romania: National-cultural life and relations with the authorities*. Instytut istorii Ukrainy [in Ukrainian].
34. Songot, B. (2015). *Comuna Poienile de sub Munte, Maramureș*. [Poienile de sub Munte commune, Maramureș]. Editura Țara Maramureșului.
35. Szilágyi, I. (1876). *Máramaros vármegye egyetemes leírása* [A comprehensive description of Máramaros County]. Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda.
36. Tofan, G. B., Păcurar, B. N., & Niță, A. (2015). The national structure of Maramureș County at the beginning of the 20th century. *Analele Universității din Oradea, Seria Geografie*, 25(2), 49–57.
37. Vegesh, M., & Horvat, L. (1998). *Sketches of the history of Ukrainians of Maramureș (Romania) in 1918–1945*. Kolir Print. [in Ukrainian].
38. Zan, M. (2006). National and ethnic identity of Ukrainians of Maramureș region (Romania): Problems and prospects. *Folk Art and Ethnography*, (2), 74–78 [in Ukrainian].

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Mihai Hotea

доктор філософії з географії, викладач кафедри суспільної географії та туризму,
Університет імені Бабеши-Бояї, Клуж-Напока, Румунія
e-mail: mihai.hotea@ubbcluj.ro, <https://orcid.org/0000-0002-8113-1971>

Nicolaie Hodor

доктор філософії з географії, викладач кафедри фізичної і технічної географії,
Університет імені Бабеши-Бояї, Клуж-Напока, Румунія
e-mail: nicolaie.hodor@ubbcluj.ro, <https://orcid.org/0000-0003-0109-2456>

Vasile Timur Kish

науковий співробітник, Музей Марамуреш, Сигіт-Мармароський, Румунія
e-mail: timurcvvt@yahoo.com, <https://orcid.org/0009-0007-1102-0487>

ДИНАМІКА ТА СТРУКТУРА УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ У МАРМАРОЩИНІ (РУМУНІЯ)

У статті проаналізовано динаміку та структурні особливості українського населення в Мармарощині (Румунія), зосереджуючись на громадах із переважно українським населенням. Дослідження ґрунтується на статистичних матеріалах за 1880–2021 рр., даних переписів 2011 і 2021 років, просторовому аналізі та польових спостереженнях. Оцінено довготривалі зміни чисельності, вікову й статеву структуру, економічну зайнятість, освітній рівень і конфесійну належність.

Виявлено три основні етапи розвитку: стабільне зростання до середини ХХ ст., прискорене збільшення в соціалістичний період і виразне скорочення після 1990 р., зумовлене передусім зовнішньою міграцією та зниженням народжуваності. У 2011–2021 рр. зафіксовано істотне зменшення кількості жителів у всіх досліджуваних громадах, що супроводжується старінням населення та зростанням демографічного тиску. Господарська структура характеризується домінуванням первинного сектору, тоді як сфера послуг і туристична діяльність розвинені обмежено. Просторова концентрація поселень у долинних коридорах сприяла збереженню мовної та культурної ідентичності, однак гірський рельєф і недостатня транспортна доступність стримують економічну диверсифікацію. Дослідження також засвідчує наявність русинського компоненту та невеликих груп гуцулів, частково не відображених в офіційній статистиці.

Ключові слова: українська меншина, геодемографія, демографічний спад, зовнішня міграція, просторовий аналіз, територіальна структура, гірські поселення, Мармарощина.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Надійшла 19 березня 2026 р.

Прийнята 12 травня 2026 р.

Опублікована 25 травня 2026 р.

Smail Bouquelba

PhD in Human Geography, Department of Geography, Geographic Information Technology and Space Management Team, Laboratory of Communication, Education, Digital Uses, and Creativity, Faculty of Arts and Humanities, Mohamed 1st University, Oujda, Morocco

e-mail: smail.bouquelba@ump.ac.ma, <https://orcid.org/0009-0007-9065-2115>

Mohamed El Kallouchi

PhD in Human Geography, Department of Geography, Geographic Information Technology and Space Management Team, Laboratory of Communication, Education, Digital Uses, and Creativity, Faculty of Arts and Humanities, Mohamed 1st University, Oujda, Morocco

e-mail: m.elkallouchi@ump.ac.ma, <https://orcid.org/0009-0000-7540-805X>

THE IMPACT OF INTENSIVE AGRICULTURAL EXPLOITATION ON GROUNDWATER RESOURCES IN ARID AND SEMI-ARID AREAS: THE CASE OF THE TAFRATA PLAIN IN NORTHEASTERN MOROCCO

Groundwater is a major source of water supply for domestic and agricultural purposes, especially in arid and semi-arid regions. In this study, changes in groundwater levels in the Tafrata Plain in the Guercif Basin, located in eastern Morocco, were tracked by measuring and analyzing the evolution of the water depths of wells and boreholes through official statistics and fieldwork. The results showed a significant and continuous decline in groundwater levels throughout the study area, with varying degrees of variation.

The agricultural transformations and the annual increase in irrigated areas at the expense of fallow and pasture lands, along with the accompanying well-drilling campaigns to pump water, reflect an unprecedented trend toward irrigated agricultural investment. However, the negative impact of agricultural modernization operations in the Tafrata Plain on water resources quickly became apparent.

This alarming situation is the result of the ongoing overexploitation and unsustainable management of limited vital water resources, particularly by the agricultural sector. This critical situation has also pushed the region into a water crisis. To mitigate the effects of groundwater depletion, it is recommended to rationalize groundwater use through effective measures, primarily related to promoting sustainable development in agricultural activity. Future research should focus on developing integrated water management strategies and adaptive agricultural practices tailored to the Tafrata Plain.

Keywords: *water table, intensive agricultural exploitation, Tafrata Plain, sustainable development, arid and semi-arid areas.*

In cites: Bouquelba, S., El Kallouchi, M. (2026). The impact of intensive agricultural exploitation on groundwater resources in arid and semi-arid areas: the case of the Tafrata Plain in Northeastern Morocco. *Human Geography Journal*, 40, 43-50. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-05>

1. Introduction. The world is also becoming increasingly aware of the human impact on Earth. Organizations, both national and international, are taking action to try to halt the coming climate change catastrophe. Efforts to address climate change and consider the future of Earth in terms of sustainable consumption are focusing on the areas of water, energy, and food [1]. The growth of the global population, combined with agricultural activities, rapid urban expansion, and climate change, has intensified pressure on food production due to high demand and water scarcity [2].

Water is a vital and renewable resource, but its availability varies and is limited by region [3]. The scarcity of water resources has become a critical challenge in many regions, affecting not only economic and social development and the delicate balance of ecosystems [4]. Specific to arid and semi-arid areas of North Africa. In Morocco, the semi-arid to arid zones cover about 85% of the country [5]. Climate change projections are likely to

result in severe climatic, hydrological and agricultural droughts, with warming trends in most regions of Morocco [6].

Agriculture worldwide is responsible for many environmental threats, including land degradation and depletion of water resources [7]. The problem of intensive water exploitation is primarily linked to climate change and human activities. It has become clear that the governance problem in water management cannot be limited to institutional structures alone. Rather, water management is deeply rooted in established social and political relations at the national and local levels [8].

In recent decades, Moroccan rural areas have witnessed significant spatial transformations, particularly in the agricultural sector. Guercif Plain has undergone rapid transformations, which manifested in the formation of irrigated spaces spontaneously in different areas of the plain, accompanied by significant changes in the morphology of the geographical landscape of the plain [9].

The Tafrata plain is considered one of the components of this basin located in the eastern region of Morocco, which witnessed a great dynamism and transformation, through which the traditional local rural economy, which was based on pastoral activity, was transformed into a traditional and modern agricultural economy [10].

These profound transformations in the region have been accompanied by a negative environmental trend due to the overexploitation of natural resources, particularly water, which is a fundamental component of territorial development in the region.

The problems facing the region with successive years of drought are further complicated by irrational human interventions due to poor management. All these factors contribute to the pressure on groundwater resources.

The primary objective of this research is to analyze and emphasize the critical importance of addressing key environmental challenges, particularly water scarcity, the effects of climate change, and human pressures on water resources in agricultural exploitation. This research aims to highlight the urgent need to take proactive measures to achieve sustainable development in Morocco's arid and semi-arid regions by mitigating the challenges of water scarcity, combating the effects of climate change,

promoting sustainable agricultural practices, and effectively managing human pressures.

2. Research Problem. The accelerated agricultural development and demographic growth in the Tafrata Plain basin are intensifying groundwater depletion in an area already characterized by limited and climate-sensitive water resources. This situation raises a fundamental research problem: to what extent are current agricultural water-use practices sustainable? And how can the region reconcile its growing agricultural water demand with its limited and climate-sensitive water resources?

3. Study area. The Tafrata Plain administratively comprises four Moroccan territorial communities in the eastern region: Houara Ouled Rahou, Lmarija, in the Guercif Province, and Kteter, and Sidi Ali Belkacem, in the Taourirt Province. The Tafrata Plain is located on the right bank of the Moulouya River, between Guercif and Oued Za. The Tafrata Plain is considered one of the most important plains in the Guercif Basin. It forms a vast area characterized by a topographic gradient towards the north, interspersed with a series of dry, dense seasonal valleys. It extends eastward to Jebel Ouled Aamrou and the Oued El Abed Basin. It is bordered to the south by the Debdou Massif and the Sidi Lahcen Mountains, to the southwest by the Maarouf Plain, and to the north by the Moulouya River [11].

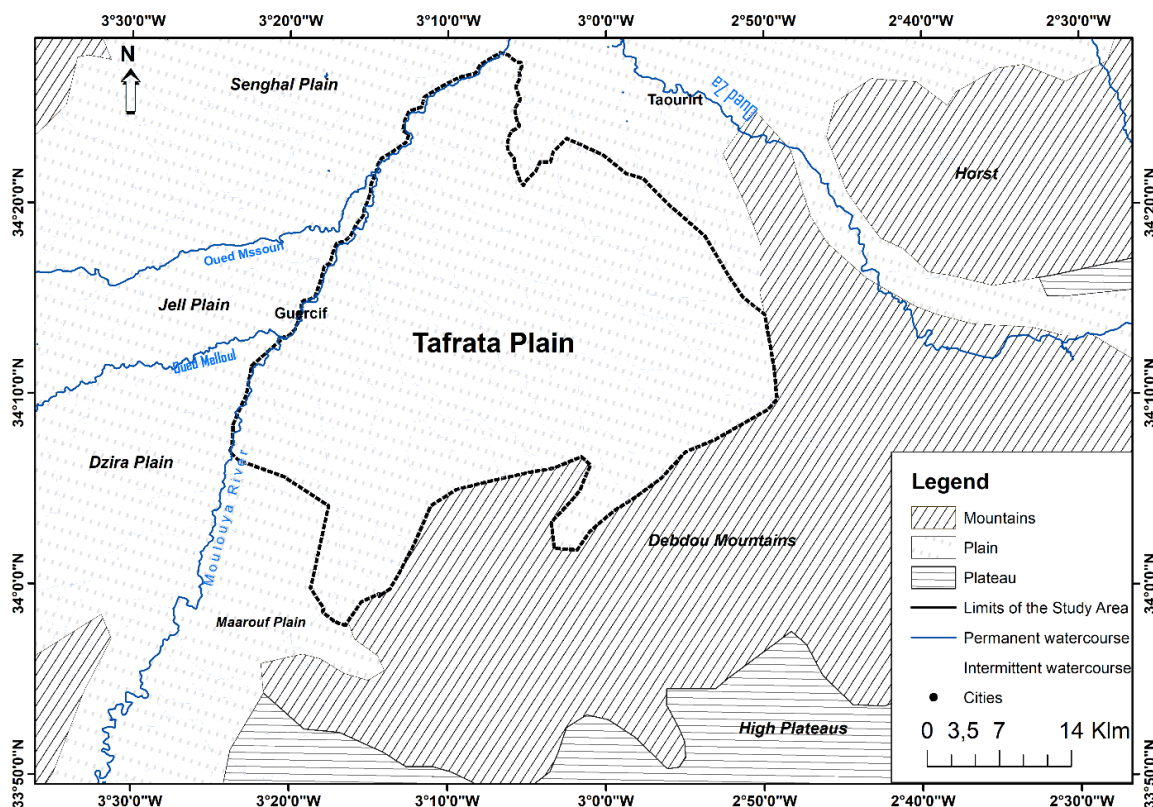

Fig. 1. Localisation of the study area

The Tafrata Plain basin is in northeastern Morocco and boasts significant economic potential based on its natural resources and agricultural sectors. The agricultural sector, which has witnessed tremendous develop-

ment over the past decades, is a major source of social, economic, and social support for the region's population. Water resources in the Guercif Basin are limited in terms of quantity and quality and are impacted by climate

risks.

Substantial pressure is being placed on the region's groundwater resources because of transformations in the agricultural sector and population growth. Climate change projections are likely to result in severe droughts in the region, widening the gap between water supply and demand. Hence, the need to find ways and means to bridge these gaps.

4. Materials and Methods. The nature of the problematic that forms the core of the research topic warrants a geographical perspective based on a scientific approach capable of bridging the gap between the interconnected relationships and interactions between the various components of the field. This approach is based on a series of interconnected scientific and practical processes, beginning with the collection of raw scientific material and ending with its analysis.

- The descriptive approach aims to accurately identify the phenomenon by describing the manifestations of agricultural dynamism and its relationship to the exploitation of water resources.

-The statistical approach aims to quantitatively compile the scientific material in mathematical form, using numbers and graphs, to arrive at more accurate, certain, and scientific results regarding the geographical phenomenon under study. Data and information related to well measurements and groundwater aquifer fluctuations were classified.

-Fieldwork is defined in the geographical field as a qualitative method for collecting data in the field. Field research included a variety of research methods, including direct observation, interviews, and questionnaires. The latter attempted to identify the transformations experienced by the agricultural sector, water exploitation methods, and the depth of wells in the field.

5. Results and Discussion. Spatial transformations and agricultural exploitation in the Tafrata Plain have accelerated over the past two decades. This dynamic has taken on negative dimensions due to recent economic trends that have negatively impacted groundwater resources. These resources must be exploited in a manner that maintains their economic profitability and sustainability, especially with the growing demand for food in the face of demographic pressure. Agricultural activities in the area, along with the associated equipment, tools, and technologies, have increased pressure on water resources.

The qualitative leap and modernization of water exploitation methods in this arid environment have led to numerous environmental imbalances. The necessity of intensive water exploitation, given the significant economic benefits this sector provides and the number of job opportunities it creates for the region's population, should not make us overlook the importance of preserving environmental balance and the sustainability of this vital resource.

Table 1

Volume of Water Withdrawn from Wells in Tafrata Plain in 2017

The territorial community	Pumped Volume (m ³ /an)	Dynamic Recharge (m ³ /an)	Crop Balance Recharge (m ³ /an)	Gross Recharge (m ³ /an)
Houara Oulad Raho	24,174,371	14,719,333	34,146,060	31,837,795
Lmrija	14,424,914	5,518,114	12,951,635	22,852,572
Gteter	11,593,714	3,233,455	13,160,550	4,529,993
Total	50,192,999	23,470,902	60,258,245	59,220,360

Source: Moulouya River Basin Agency, 2017

The total volume of agricultural irrigation water consumption through wells and boreholes in the rural communities of the Tafrata Plain covered by the study was 50,192,999 cubic meters per year, corresponding to a total flow rate of 1,591.60 liters per second.

The total annual volume collected using the volumetric method is estimated at 59,220,360 cubic meters. The crop-balanced approach yields a total volume of approximately 60,258,245 cubic meters, while the energy method yields a total annual withdrawal of 23,470,902 cubic meters. The difference between the three methods is (Moulouya Hydraulic Basin Agency, 2017):

- The energy method assumes pump set characteristics (engine power), which is irregular in most cases. Therefore, the calculated flow rate is often overestimated.

- The crop-needs approach uses needs assessments and does not subtract direct rainfall from the calculated needs, on the one hand, and assumes that crop needs are

fully satisfied (available resources). The volumetric method based on on-site flow measurements and pump set run times assumes a constant daily pumping time and does not consider climatic conditions.

The quantities of water withdrawn by groundwater users were assessed by the Moulouya Water Basin Agency's reports for population and livestock needs, based on the needs of the population and livestock. Table (2) shows the calculated volumes for each community, with the annual volume withdrawn for livestock amounting to 40,057 cubic meters, corresponding to a quantitative flow rate of 1.27 liters/second per year.

The total amount of water withdrawn for livestock consumption and drinking water consumption combined amounted to 169,413 cubic meters, while drinking water consumption alone for the rural world amounted to 129,356 cubic meters, which exceeds livestock consumption by several times. The table shows the clear disparity between rural communities in terms of water consumption.

Table 2

Withdrawn Water Quantities, Livestock Consumption, and Potable Water in Rural Municipalities

The territorial community	Available Quantity (m ³ /an)	%	Livestock Consumption (m ³ /a)	%	Potable Water for Rural Areas (m ³ /an)	%
Houara Oulad Raho	13,412	7.9	1,221	3	12,191	9.42
Lmrrija	132,265	78.07	30,065	75	102,2	79
Gteter	23,736	14.02	8,771	21	14,965	11.58
Total	169,413	100	40,057	100	129,356	100

Source: Moulouya River Basin Agency, 2017

Table 3

Annual Water Quantities Exploited in All Sectors and Fields of Study

The territorial community	Agriculture (Irrigation) (m ³ /an)	Potable Water for Rural Areas (m ³ /an)	Industries (m ³ /an)	Urban Sector (m ³ /an)
Houara Oulad Rahou	24,371,174	13,412	5,081	3,758,776
Lmrrija	14,914,424	132,265	1,166	-
Gteter	11,714,593	23,736	-	-
Total	50,192,999	169,413	6,247	3,758,776

Source: Moulouya River Basin Agency, 2017

The total volume of groundwater drawn from the Tafrata aquifer for irrigation, drinking water supply in urban and rural areas, and industrial units, from various water points (wells, boreholes, springs), according to available data, totals 56,456,069 cubic meters per year. Agriculture accounts for a significant proportion of this, with an annual exploitation of 50,192,999 cubic meters and a flow rate of 1,591.60 liters per second. This significant figure indicates a significant consumption of water resources in agriculture. Despite the adoption of localized irrigation, the expansion of agricultural areas has contributed to an increase in agricultural water consumption. Water springs constitute 2,328,634 cubic meters, most of which are in the rural commune of Lmrrija. Industrial consumption totals 6,247 cubic meters per year, which is the amount of water used annually by agricultural industrial units, including medicinal plants, oils and aromatic products units, and olive processing and packaging units.

The variation in agricultural water consumption values according to the rural communities (Houara Ouled Rahou 24,174,371 m³, Lemrija 14,424,914 m³ Gteter 11,593,714 m³) indicates the differences in the level of agricultural dynamism according to these rural communities. The rural community of Houara Ouled Rahou has the largest agricultural irrigated area and in terms of the number of wells, boreholes and technologies related to the exploitation of water resources and agricultural modernization. The community of Lemrija occupies the second place and finally the rural community of Gteter. The Contribution of Excessive Agricultural Exploitation to the Decline of the Water Table. The number of licensed wells has been steadily increasing in both the

communities of Lamrija and Houara Ouled Rahou. The total number of wells and boreholes increased from 85 in 2011 to 482 in 2014, and then to 720 in 2016. This demonstrates the strength and speed of the drilling activity for agricultural purposes in the communities of the Tafrata Plain, particularly in Houara Ouled Rahou. Furthermore, an analysis of the depth categories of licensed wells reveals an increasing demand for drilling at greater depths, along with increased license applications, an indicator of pressure on the water table. The depth of wells during this period ranged between 10 and 250 meters, while wells drilled in the Lamrija community in 2016 recorded depths ranging from 45 to 180 meters, while in the Houara Ouled Rahou community in the same year, depths ranging from 10 to 200 meters were recorded.

- Well drilling has fluctuated in terms of the number of licenses, especially in the rural community of Mrija, where 27 water wells were drilled in 2011, then decreased to 15 water holes in 2014, then increased in 2015 (41 wells), while in the community of Houara Ouled Rahou, the number of wells continued to increase, rising from 58 in 2011 to 147 water wells in 2014, which was accompanied by the equipment of agricultural farms and the support allocated for this through the Green Morocco Plan.

- The number of wells and water holes licensed for irrigating agricultural lands during this period in the rural community of Lamrija reached 133 wells, representing 8.5%, and 587 wells and holes in the rural community of Houara Ouled Rahou, representing 81.5%. Thus, the Houara Ouled Rahou community holds the largest number of drilling licenses, which has contributed to creating

an important irrigated agricultural dynamic in this rural community, which varies through the methods and techniques of its exploitation with other rural communities belonging to the Tafrata plain.

Analysis of the survey results shows that the depths of water points in the Tafrata Plain range from 3.5 to 260 meters in the Guercif Basin, of which the Tafrata Plain constitutes a significant portion. Analyzing the distribution of well and borehole depths revealed the following:

- The number of wells and boreholes varies among territorial communities, with the Houara Ouled Rahou community accounting for the largest number, with 1,644 boreholes and water wells (57.90%). The rural community of Lmrija accounts for 25.95%, with 737 water wells.

The community of Gteter, meanwhile, represents a

smaller percentage, with 458 wells and boreholes (16.15%).

- The clear dominance of well depths greater than 50 meters, with 2,216 wells, indicates extensive exploitation of the groundwater aquifer in varying forms across the plain. - Recording low numbers in short and medium depths: 105 wells in the ≤ 10 category, 59 in the > 10 to 20 category, and 459 wells and holes in the > 20 to 50 category, which constitutes a gradation linking the relationship between the number of wells and holes and depth categories, such that the deeper the categories, the greater the number of wells and holes, which is an indicator of the continued increase in the depth of wells and holes with the strength of agricultural exploitation, which raises the problem of the sustainability of groundwater resources in the area.

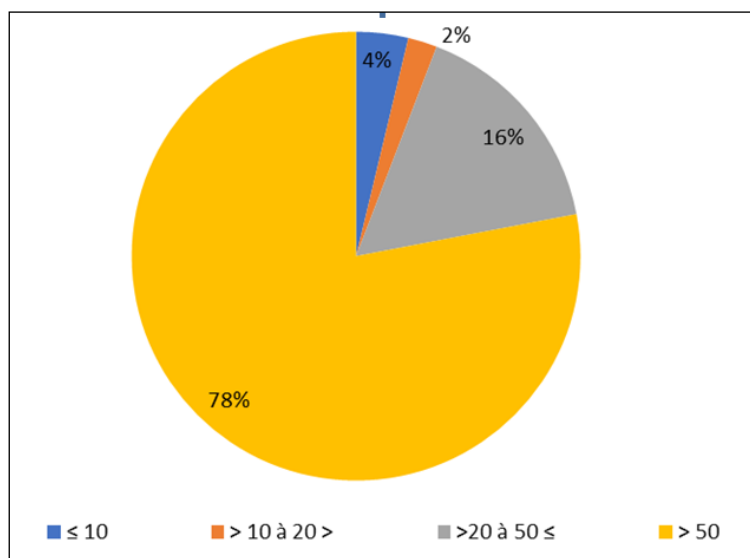

Fig. 2. Distribution of Depth Categories of Wells and Boreholes in the Tafrata Plain

Source: Data from the Water Basin Agency, 2017

The analysis of the distribution of depth categories for wells and boreholes in the Tafrata Plain shows a clear variation among these categories, with the category of depths greater than 50 meters forming a significant percentage. The main findings are as follows:

- 3.75% of the wells and boreholes in the Tafrata Plain have depths less than or equal to 10 meters, which constitutes a small percentage in the plain.
- 1.2% of the depths range between 10 and 20 meters, which is also a small percentage.
- 16.15% of the water points have depths ranging be-

tween 20 and 50 meters.

- 78% of the wells and boreholes have depths exceeding 50 meters, a percentage that exceeds that recorded in the Guercif basin, where 7% of the water points have depths greater than 50 meters.

This situation can be explained by two main reasons: the first is the depth of the aquifer in the area, and the second is the intensive use of water resources, particularly those linked to pumping water for agricultural irrigation.

Table 4

Evolution of the depths of wells and water holes in the Tafrata Plain between 1985 and 2022

Aquifer	Year	Depth Range
Tafrata plain	1985	30 to 40 meters
Tafrata plain	2017	18 to 165 meters
Tafrata plain	2022	30 to 200 meters

Source: Fieldwork + Water Basin Agency data. 2022, Diaboun T. 1985. *Research on climatic and agro-climatic water balances in the corridor plains of Taza/Oujda (Eastern Morocco)*. 2 volumes. Third cycle thesis, Paris

The increase in the depths of wells and boreholes has been accompanied by pressure and intensification of agricultural exploitation. Despite the severe drought of the 1980s, the groundwater table depth was low (30 to 40 meters) from the main sources of supply (Kaatat Debdou - Oued Moulouya), which is consistent with the weak exploitation of the groundwater table during this period. Meanwhile, 2017 saw an increase in the depths of the groundwater table, ranging from 18 to 165 meters. Human pressure on the groundwater table in the plains increased with subsequent drought years, recording high values ranging from 30 to 200 meters in 2022, with the increase in irrigated agricultural areas, which constituted a general trend in agricultural dynamism in the face of weak renewable capacity. Based on available groundwater measurements and old bibliographic data, it was found that the groundwater table level in Tafrata in general, and the Maarouf plain in particular, is experiencing a significant decline, because of the current dynamics [12].

The size and average depth of wells and boreholes vary in the Guercif plains, highlighting the strength of human exploitation and the strength of agricultural dynamism linked to the exploitation of the water table, the pressure of demographic growth, and the degree of aquifer renewal in each plain separately. The Tafrata plain, the subject of the study, represents the largest group in

terms of depth categories and average depth, which reached 95 meters, while the depth of wells ranged from 18 to 165 meters.

The depths and averages of wells are lower in the Jel plain, with an average well depth of 51 meters, and in the Maarouf plain, with an average well depth of 46 meters. Most of the groundwater aquifers in the Guercif basin are fed by the surrounding highlands, such as (Kaada Debdou, Jebel Arsheida, and El Heloua), in addition to the Moulouya Valley, Oued Messoun, and Mellou). However, the importance of water resources remains limited due to the intensification of drought in recent years, coupled with a climate characterised by high temperatures, strong evaporation and strong winds, which reduces the amount of water available in the region, in addition to excessive exploitation for irrigation, which has begun to expand due to the recent transformations taking place in the regio[13].

This major water crisis that the Tafrata Plain has experienced, perhaps the most significant manifestation of which reflects the agricultural dynamism that the plain has experienced, is the significant decline in groundwater, which constitutes the last reserve of water used in agriculture and drinking water. The increasing rate of well drilling and boreholes in the Tafrata Plain warns of increased pressure on groundwater resources.

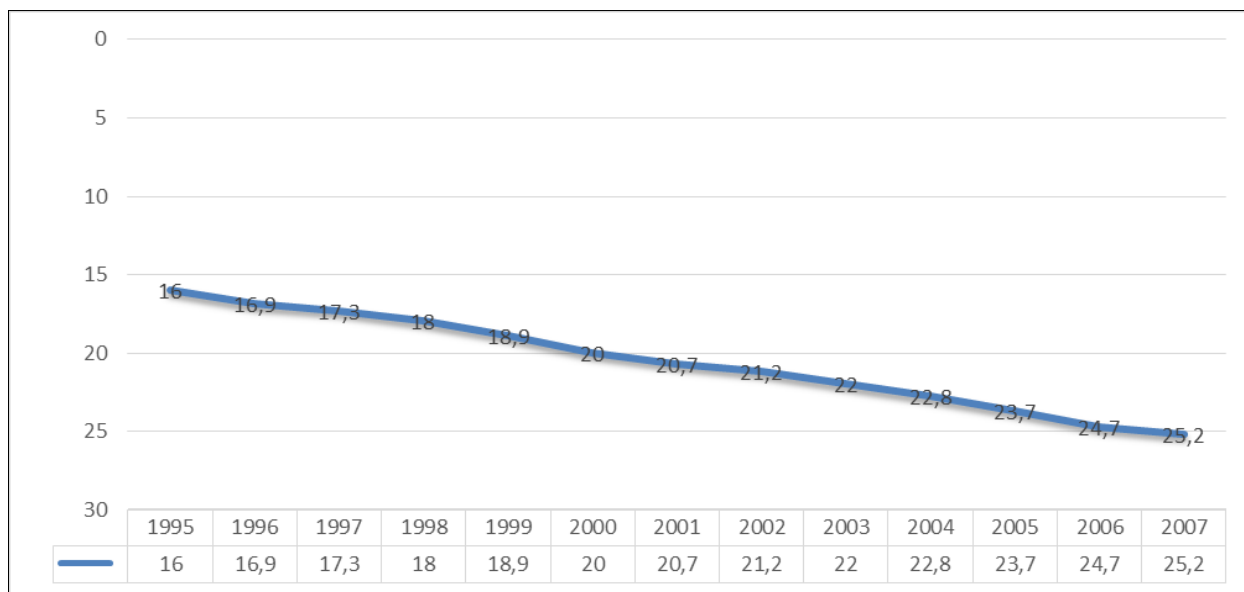

Fig. 3. Decline in groundwater level in meters in the Tafrata Plain between 1995 and 2007

Source: Moulouya Water Basin Agency data

The average groundwater level in the Tafrata plain decreased from 16 meters in January 1995 to 2.25 meters in January 2007, which represents a sharp decline, especially in the late 1990s, with a level of 7 meters over a period of ten years. At 1.5 km from the point of the first measurement, it was found that the groundwater level decreased by only 2 meters. This situation is explained by the varying intensity of pressure on the groundwater from one area to another and the supply situation, which varies from one region to another. The groundwater layers of the Guercif basin experienced a decline in their

levels during the hydrological year (2011-2012); the water level in the plain decreased by 0.30 to 0.95 meters due to drought and intensive exploitation, while the Maarouf plain experienced a decline in groundwater levels, ranging from 0.74 to 2.44 meters, while the center experienced an increase of 3 meters (Moulouya Water Basin Agency, 2012).

Conclusion. The agricultural transformations and the annual increase in irrigated areas at the expense of fallow and pasture lands, along with the accompanying well-drilling campaigns to pump water, reflect an un-

precedented trend toward irrigated agricultural investment. However, the negative impact of agricultural modernization operations in the Tafrata Plain on water resources quickly became apparent.

- A study of a sample of wells revealed that the average depth of wells in the plain reached 100 meters, the highest average depth of wells in the plains of the Guer-cif Basin. This pressure in a semi-arid area has produced an agricultural landscape (in favorable topographic locations) based on a multiplicity of large and medium-sized agricultural lands, both traditional and modern, with a well-planned and well-organized landscape.

- The agricultural dynamism experienced in the study area, in relation to its natural fragility, has negatively impacted most of the lands in the area, whose soils are very poorly protected from erosion, particularly fallow areas and areas devoid of vegetation cover. In contrast, wooded areas or areas with vegetation cover are characterized by medium and high levels of protection.

The economic and social growth of the plains region has resulted in a significant demand for water resources, particularly with the entry of investors into the area, the transformation of irrigation methods, and the significant increase in well drilling, which has become widespread. The use of water is no longer limited to extracting it using traditional methods. Mechanical pumps are now widely used, and these wells have become particularly important after the drying up of some valleys and springs on which the population relied.

Although the plain still experiences weak water resources, it is characterized by rapid transformation and increased pressure on water resources in an arid environment that suffers from recurring drought years. This is particularly true with the land development experienced by the plain, which is based on the distribution of collective lands and the mechanization of the sector.

- The importance of groundwater resources has increased in intensifying agricultural activity, especially since the region lacks surface resources that can be mobilized for agricultural use, apart from the Moulouya Valley and the Za Valley, which remain remote from a significant area of the plain's lands. The water resource needs of agricultural land are not met. Therefore, exploiting groundwater has been a way to provide the re-

gion with water for irrigating agricultural lands to increase agricultural production. This has led to increased pressure on groundwater, given the limited potential for water resources in the face of intense human pressure.

- The natural transformation of agricultural activity has negatively impacted water resources and the expansion of pastoral lands, with poor agricultural yields in fallow lands dominated by cereals, while agricultural yields have improved in irrigated areas, which rely on fodder, vegetables, and olive trees.

- This over-exploitation of the groundwater table could push the plain into a water crisis zone if repeated droughts persist.

- This will weaken the groundwater's replenishment capacity unless accompanied by technological innovations. Focus should be placed on preserving the natural environment and its resources, as well as on crops that do not require large quantities of water, while deepening the drip irrigation technology and monitoring its application on the land.

In conclusion, this study has examined the interplay between agricultural development and the limited water resources in the Tafrata Plain basin. The results highlight the challenges posed by water scarcity on sustainable agriculture and rural livelihoods, emphasizing the urgent need for integrated water management strategies to ensure the long-term socio-economic and environmental stability of the region. Despite numerous studies on agricultural development in northeastern Morocco, the specific impacts of water scarcity on the sustainability of agricultural practices in the Tafrata Plain remain insufficiently investigated. Existing research often overlooks the integrated assessment of water resource limitations, land-use changes, and their socio-economic consequences, leaving a critical gap in understanding how to balance agricultural growth with environmental sustainability in the region. Future research should focus on developing integrated water management strategies and adaptive agricultural practices tailored to the Tafrata Plain.

The application of modern tools such as remote sensing, GIS, and predictive modeling could enhance planning and decision-making, ensuring the long-term sustainability of both water resources and agricultural productivity in the region.

References:

1. Barbarà Mir, L. (2020). The water-energy-food nexus to tackle climate change in Morocco. PhD thesis, Polytechnic University of Catalonia, Spain. Retrieved from <http://hdl.handle.net/2117/334940>
2. Amiri, M., Bouguelba, S., Sbai, A., et al. (2025). Identification of suitable sites for rainwater harvesting using AHP and GIS in the Middle and High Moulouya Basin, Morocco. *E3S Web of Conferences*, 02001. EDP Sciences. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202560702001>
3. Pimentel, D., Houser, J., Preiss, E., White, O., Fang, H., Mesnick, L., & Alpert, S. (1997). Water resources: agriculture, the environment, and society. *Bioscience*, 47(2), 97-106. <https://doi.org/10.2307/1313020>
4. El Garouani, M., Radoine, H., Lahrach, A., Oulidi, H. J., & Chaabane, M. S. (2024). An integrated and multidimensional approach for analyzing vulnerability of water resources under territorial climate conditions. *Environmental and Sustainability Indicators*, 22, 100383. <https://doi.org/10.1016/j.indic.2024.100383>
5. Ed-Dahmouni, H., Eddelani, O., & El-Broumi, S. (2019). Gestion des ressources en eau au Maroc: D'une simple lutte contre la dégradation à l'étude de faisabilité des paiements pour les services environnementaux (PSE). *Revue Internationale des Sciences de Gestion* 2, 675-698. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3543761>
6. Attar, O., Brouziyne, Y., Bouchaou, L., & Chehbouni, A. (2022). A critical review of studies on water resources in the Souss-Massa Basin, Morocco: Envisioning a water research agenda for local sustainable development. *Water*, 14(9), 1355. <https://doi.org/10.3390/w14091355>

7. Zingaro, D., Portoghesi, I., & Giannoccaro, G. (2017). Modelling crop pattern changes and water resources exploitation: A case study. *Water*, 9(9), 685. <https://doi.org/10.3390/w9090685>
8. Houdret, A. (2012). The water connection: Irrigation, water grabbing and politics in southern Morocco. *Water Alternatives*, 5(2), 284-303. Retrieved from <http://www.water-alternatives.org/index.php/tp1-2/1881-vol5/213-issue5-2>
9. Bouberria, A., et al. (2023). The use of remote sensing and GIS in studying the dynamics of irrigated space in Guercif Plain (Morocco). *Iraqi Journal of Science*, 2060-2069. <https://doi.org/10.24996/ijis.2023.64.4.40>
10. Bouguelba, S. (2024). Socio-spatial transformations in the Tafrata Plain: From traditional grazing to irrigated agriculture (Northeast Morocco). PhD thesis, Human Geography, Faculty of Letters and Humanities, Mohammed I University, Oujda, Morocco.
11. Bouguelba, S. (2025). Degradation of vegetation cover and decline in rangeland productivity within the Eastern Moroccan steppe region: The Tafrata Plain in the Guercif Basin as a case study. *Arabian Journal of Scientific Research*, 2(7). <https://doi.org/10.5339/ajsr.2025.7>
12. Othmani, M. (2015). Current surface dynamics and degradation in the Tafrata Plain and its margins (Beni Reis Basin). PhD thesis in Arts and Humanities, Mohammed V University of Rabat, Morocco.
13. Sadiq, A.N. (2017). Natural resources in arid regions between the reality of deterioration and the conservation strategy: The case of the Guercif Basin. *Heritage and Development Journal*, Issue 4, Publications of the Faculty of Arts and Humanities, Dhar El Mahraz/Fez, Laboratory Notebooks Series.

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Смаїл Бугельба

доктор філософії з суспільної географії,
кафедра географії, група геоінформаційних технологій та управління простором,
лабораторія комунікації, освіти, цифрових практик та креативності,
факультет мистецтв та гуманітарних наук, Університет Мохамеда I, Уджда, Марокко
e-mail: smaibouguelba@ump.ac.ma, <https://orcid.org/0009-0007-9065-2115>

Мохамед Ель Каллучі

доктор філософії з суспільної географії,
кафедра географії, група геоінформаційних технологій та управління простором,
лабораторія комунікації, освіти, цифрових практик та креативності,
факультет мистецтв та гуманітарних наук, Університет Мохамеда I, Уджда, Марокко
e-mail: m.elkallouchi@ump.ac.ma, <https://orcid.org/0009-0000-7540-805X>

ВПЛИВ ІНТЕНСИВНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИКОРИСТАННЯ НА ПІДЗЕМНІ ВОДНІ РЕСУРСИ В АРИДНИХ ТА НАПІВАРИДНИХ РАЙОНАХ: КЕЙС РІВНИНИ ТАФРАТА НА ПІВДЕННОМУ СХОДІ МАРОККО

Підземні води є основним джерелом водопостачання для побутових та сільськогосподарських потреб, особливо в аридних та напіваридних регіонах. У цьому дослідженні відстежувалися зміни рівнів підземних вод на рівнині Тафрата в басейні Герсіф, розташований на сході Марокко, шляхом вимірювання та аналізу динаміки глибин води в колодязях та свердловинах на основі офіційної статистики та польових робіт. Результати показали значне та безперервне зниження рівнів підземних вод по всій території дослідження, з різними ступенями варіацій. Ця тривожна ситуація є наслідком постійного надмірного використання та нестійкого управління обмеженими життєво важливими водними ресурсами, особливо у сільському господарстві.

Сільськогосподарські перетворення та щорічне збільшення зрошуваних площ за рахунок перелогових земель та пасовищ, а також супутні кампанії з буріння свердловин для відкачування води відображають тенденцію до зростання інвестицій у зрошуване сільське господарство. Однак негативний вплив модернізації сільського господарства на рівнині Тафрата на водні ресурси швидко став очевидним.

Ця критична ситуація призвела регіон до водної кризи. Для пом'якшення наслідків виснаження підземних вод рекомендується раціоналізувати їх використання за допомогою ефективних заходів, головним чином спрямованих на сприяння сталому розвитку сільськогосподарської діяльності. Майбутні дослідження повинні бути зосереджені на розробці комплексних стратегій управління водними ресурсами та сільськогосподарських практик, адаптованих до рівнини Тафрата.

Ключові слова: рівень ґрунтових вод, інтенсивне сільськогосподарське використання, рівнина Тафрата, сталий розвиток, аридні та напіваридні райони.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Надійшла 09 грудня 2025 р.

Прийнята 15 лютого 2026 р.

Опублікована 25 травня 2026 р.

Віталій Безуглий

к. пед. н., доцент, завідувач кафедри географії,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, пр. Науки, 72, м. Дніпро, 49010, Україна
e-mail: vetalbezugly@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6454-3635>

Віктор Грушка

к. геогр. н., доцент кафедри географії,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, пр. Науки, 72, м. Дніпро, 49010, Україна
e-mail: grush.vv@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1016-109X>

Галина Лисичарова

к. пед. н., доцент кафедри географії,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, пр. Науки, 72, м. Дніпро, 49010, Україна
e-mail: galinalisicharova@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7368-9828>

Олександр Шевцов

магістр з географії кафедри географії,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, пр. Науки, 72, м. Дніпро, 49010, Україна
e-mail: alexshevtsov3@icloud.com, <https://orcid.org/0009-0004-7333-5749>

**СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СТРУКТУРНІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКІВ ПРАЦІ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ ТА УКРАЇНИ**

Актуальність теми зумовлена зростанням просторових диспропорцій у сфері зайнятості, демографічними змінами, посиленням міграційних процесів, а також значними трансформаціями українського ринку праці в умовах воєнного стану та необхідності повоєнного відновлення економіки. Метою дослідження є здійснення комплексного просторового аналізу сучасного стану ринків праці України та країн ЄС, виявлення регіональних диспропорцій їх функціонування та визначення основних тенденцій розвитку.

У роботі проаналізовано сучасні демографічні процеси, що впливають на формування трудового потенціалу, зокрема старіння населення, зміну вікової структури та скорочення частки працездатного населення. Встановлено, що ринок праці Європейського Союзу характеризується виразною просторовою диференціацією, яка проявляється у концентрації економічної активності та трудових ресурсів у столичних і високорозвинених урбанізованих регіонах, тоді як периферійні території стикаються з явищами депопуляції, трудової міграції та обмеженими можливостями зайнятості.

Окрему увагу приділено аналізу змін у кваліфікаційній структурі робочої сили, що пов'язані з переходом до економіки знань, поширенням процесів терціаризації та цифровізації. Визначено, що сучасні трансформації європейського ринку праці супроводжуються формуванням нових викликів, зокрема зростанням дефіциту кваліфікованих кадрів у високотехнологічних галузях та появою явища надлишкової кваліфікації.

Проаналізовано специфіку функціонування ринку праці України, який зазнав суттєвих змін унаслідок воєнних дій, масштабної трудової міграції, внутрішнього переміщення населення та релокації підприємств. Встановлено, що в Україні відбувається перерозподіл економічної активності та трудових ресурсів між регіонами, що супроводжується посиленням структурних диспропорцій зайнятості.

Ключові слова: суспільно-географічний аналіз, ринок праці, зайнятість населення, безробіття, регіональні диспропорції, трудові ресурси, міграція, країни Європейського Союзу, Україна.

Як цитувати: Безуглий, В., Грушка, В., Лисичарова, Г., Шевцов, О. (2026). Суспільно-географічні особливості та структурні трансформації ринків праці країн Євросоюзу та України. *Часопис соціально-економічної географії*, 40, 51-60. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-06>

In cites: Bezugly, V., Hrushka, V., Lysycharova, H., Shevtsov, O. (2026). Socio-Geographical Features and Structural Transformations of Labour Markets in the European Union Countries and Ukraine. *Human Geography Journal*, 40, 51-60. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-06> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Сучасний ринок праці країн Європейського Союзу характеризується значною просторовою гетерогенністю, що знижує інформативність усереднених макроекономічних показників і ускладнює об'єктивну оцінку реальної ситуації із зайнятістю населення. У країнах ЄС спостерігається суттєва просторова дивергенція між

індустріально розвиненими регіонами Центральної Європи (зокрема Чехії та Німеччини), де відчувається дефіцит робочої сили, та депресивними територіями Південної Європи, для яких характерним є підвищений рівень безробіття, особливо серед молоді. Така просторова асиметрія створює серйозні

виклики для реалізації політики економічної та соціальної згуртованості Європейського Союзу.

Для України в умовах воєнного стану та необхідності повоєнного відновлення особливої актуальності набуває системний аналіз європейського досвіду функціонування та регулювання ринку праці. Вітчизняний ринок праці зазнає значного впливу комплексу факторів, серед яких демографічна криза, масштабна зовнішня трудова міграція, внутрішнє переміщення населення та мобілізаційні процеси. У результаті посилюються структурні диспропорції зайнятості, коли поряд із загальним рівнем безробіття спостерігається дефіцит кваліфікованих трудових ресурсів у стратегічно важливих галузях економіки.

Крім того, в Україні відбувається істотна трансформація регіональної структури ринку праці. Промислові центри східних регіонів зазнали значних втрат унаслідок бойових дій та руйнування виробничої інфраструктури, тоді як західні області перетворилися на осередки релокації підприємств, концентрації внутрішньо переміщених осіб і трудових ресурсів. Це спричинило перерозподіл економічної активності та посилення конкуренції на локальних ринках праці. У контексті євроінтеграційних процесів зростає потреба не лише у вивченні, але й у адаптації європейських підходів до регіональної політики зайнятості з урахуванням українських соціально-економічних реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ринку праці та зайнятості населення як в Україні, так і за її межами є предметом пильної уваги численних наукових досліджень, аналітичних оглядів і звітів. Ці питання активно досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, передусім у межах економічних досліджень. Серед них слід виділити роботи: Пономаренко І.В. [7], Азьмука Н. [1], Дзеніса О., Шарко Н. [3], Серьогіна Н. [8], Потапенка В. [2], Швеця О.В. [13], Федотової Т.А. [11], Цимбалюка І.О. [12], Ehrenberg R.G., Smith R.S. [14] та ін.

І.В. Пономаренко [7] при аналізі динаміки економічної активності населення в Україні та країнах ЄС обґрунтовує необхідність застосування системи статистичних показників економічної активності населення (зайнятих та безробітних) за методологією Міжнародної організації праці. Н. Азьмук [1] розглядає основні напрями трансформації національного ринку праці, аналізуючи зміни його ключових характеристик у період воєнного стану та виокремлюючи головні структурні дисбаланси, що сформувалися в цих умовах. О.В. Швець [13] з метою удосконалення зайнятості працездатного населення та стимулювання його економічної активності пропонує впровадження концепції Стратегії розвитку регіонального ринку праці (СРРПР), що базується на реалізації ефективної регіональної політики та програмних заходів удосконалення якості робочої сили.

Дослідження О. Дзеніса і Н. Шарко [3] присвячені аналізу міжнародної міграції робочої сили. Автори розглядають основні чинники та стимули трудової міграції, оцінюють її позитивні й негативні наслідки для економіки України, а також до-

сліджують вплив пандемії COVID-19 на динаміку та особливості міграційних процесів. Н.О. Серьогіна [8], І.О. Цимбалюк та ін. [12] зазначають, що війна в Україні суттєво вплинула на функціонування ринку праці, призвела до значного зростання безробіття, збільшення рівня міграції, скорочення чисельності трудового потенціалу особливо у регіонах, що найбільше постраждали від конфлікту.

Американські економісти R.G. Ehrenberg і R.S. Smith [14], аналізуючи різні види безробіття у світовій економіці, підкреслюють його універсальний характер для ринкових систем. Науковці зазначають, що попит на робочу силу є похідним від попиту на товари та послуги, тому трансформація споживчих уподобань безпосередньо зумовлює зміни у професійній та кваліфікаційній структурі світового ринку праці.

Щодо вітчизняних наукових напрацювань у сфері суспільногеографічного дослідження ринку праці, їх кількість залишається обмеженою. Більшість наявних праць виконано у попередні роки та вони відображають соціально-економічні реалії довоєнного часу, що певною мірою знижує їхню актуальність для аналізу сучасних трансформацій національного ринку праці. Окремі дослідження зосереджені переважно на загальних аспектах трудової міграції українців до країн Європи, як, зокрема, у праці А.С. Магдича [5].

Таким чином, наявні дослідження охоплюють переважно економічні та інституційні аспекти функціонування ринку праці як в Україні, так і в країнах ЄС. Водночас сучасні трансформації, зумовлені повномасштабною війною, посиленням міграційних процесів та перерозподілом трудових ресурсів, потребують подальшого наукового осмислення.

Мета дослідження полягає у проведенні комплексного просторового аналізу сучасного стану ринків праці в Україні та країнах Європейського Союзу, виявленні регіональних диспропорцій їх функціонування та визначенні ключових тенденцій розвитку.

Виклад матеріалів дослідження. Сучасна структура європейського ринку праці сформувалася під впливом складної комбінації демографічних зрушень та структурних трансформацій економіки, що безпосередньо визначають наявний обсяг та якісний склад трудових ресурсів. Аналіз поточної ситуації вказує на те, що Європейський Союз перебуває у точці біфуркації, де традиційні моделі відтворення робочої сили зазнають суттєвих змін.

Кількісний вимір трудового потенціалу ЄС демонструє хвилеподібну динаміку, де період скорочення змінився відновленням зростання. Хоча пандемія та демографічні чинники спричинили тимчасовий спад у 2020–21 роках, починаючи з 2022 р. фіксується стрімкий позитивний ріст (рис. 1).

Зазначений демографічний спад початку десятиліття став історичним прецедентом, оскільки вперше з 1960-х років скорочення населення було зумовлене не адміністративними змінами, а сукупністю природних чинників та впливом пандемії. Од-

нак, паралельно з подальшим відновленням чисельності населення, високу резильєнтність продемонстрував і ринок праці. До початку коронакризи рівень зайнятості в ЄС (вікова група 20–64 роки) зростав

шість років поспіль, досягнувши 73,1% у 2019 р. Пандемічний шок 2020 р. спричинив різке, але короткострокове падіння показника на 0,9 %.

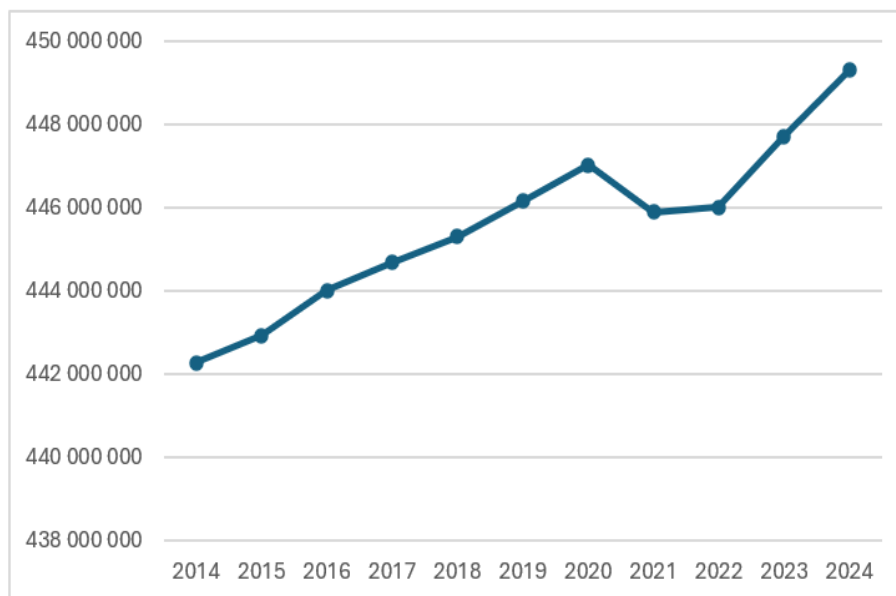

Рис. 1. Динаміка чисельності населення в країнах ЄС (побудовано авторами за даними [17]) / Fig. 1. Population dynamics in the EU countries (compiled by the authors based on data from [17])

Вже у 2021 р. ринок праці повністю нівелював втрати першого етапу кризи і в 2022 р. темпи відновлення прискорилися: рівень зайнятості зріс на 1,5%, сягнувши історичного максимуму в 74,6% (рис. 2). Така синхронізація росту населення та рівня зайнятості у післякризовий період свідчить про ефективне залучення наявного трудового потенціалу до економічних процесів.

У 2024 р. цільовий показник стратегії «Європа 2020» у 78% досягли або перевищили понад 2/5 всіх регіонів (102 із 241). Такі регіони переважно зосереджені в Чехії (всі 8 регіонів), Данії (всі 5 регіонів), Німеччині (36 із 38 регіонів, за винятком Бремена та Дюссельдорфа), Естонії, Мальті, Нідерландах (всі 12 регіонів) та Швеції (всі 8 регіонів). Найвищий регіональний рівень зайнятості у 2024 р. зафіксовано на Аландських островах (Фінляндія) – 89,7%. Якщо залишити осторонь цей нетиповий регіон, наступні найвищі показники мали столичний польський регіон Варшавський столичний (85,3%), нідерландський регіон Утрехт (85,1%) та столичний шведський регіон Стокгольм (85,1%). Високі показники також мали кілька інших столичних регіонів, зокрема Будапешт в Угорщині (84,7%), Братиславський край у Словаччині (84,5%), Прага в Чехії (84,4%), регіон Шяуляй у Литві (84,4%) та Північна Голландія у Нідерландах (83,5%).

Протилежна ситуація склалася у регіонах з відносно низьким рівнем зайнятості, це переважно сільські, малонаселені або периферійні території ЄС. Така картина особливо чітко простежувалася в Іспанії та Італії (особливо на півдні), у значній частині Греції, у деяких регіонах Румунії та в найвід-

даленіших регіонах Франції. Більшість регіонів характеризувалися нестачею робочих місць для людей із середнім і високим рівнем кваліфікації. Іншу групу регіонів із відносно низьким рівнем зайнятості становили колишні індустріальні центри, які не змогли економічно адаптуватися. Деякі з них відчували негативний вплив глобалізації на традиційні галузі їхньої економіки (наприклад, вуглевидобуток, металургія чи текстильне виробництво). Як, наприклад, смуга регіонів від північного сходу Франції до Валлонії (Бельгія).

Приблизно чверть регіонів ЄС (61) мали рівень зайнятості нижче 71,5% у 2022 р. Серед них три південноіталійські регіони (Сицилія, Калабрія та Кампанія), в яких було зайнято менше половини працездатного населення. Найнижчий регіональний рівень зайнятості зафіксовано на Сицилії (46,2%).

Ключовим фактором, що визначає кількісні параметри ринку праці, є прогресуюче *старіння населення*. Медіанний вік у країнах ЄС зріс майже на шість років за останні два десятиліття і досяг показника у 44,4 роки [17]. Це свідчить про те, що структура робочої сили зміщується у бік старших вікових когорт, тоді як приплив молоді на ринок праці скорочується. Коефіцієнт демографічного навантаження особами літнього віку постійно зростає, що створює безпрецедентний тиск на системи соціального забезпечення та вимагає перегляду підходів до подовження трудового життя. Прогнози вказують на те, що частка осіб віком 65 років і старше до кінця століття може сягнути майже третини від усього європейського населення, тоді як частка осіб працездатного віку (20–64 роки) скоротиться до менш ніж на 50%

[17]. Ця динаміка свідчить про неминуче зменшення пропозиції праці у довгостроковій перспективі, якщо не будуть задіяні компенсаторні механізми.

Розподіл трудових ресурсів по території Європейського Союзу характеризується виразною гетерогенністю та наявністю глибоких регіональних диспропорцій. Спостерігається чітка тенденція до концентрації найбільш активної та молодшої частини робочої сили у великих урбаністичних центрах та

столичних регіонах. Саме тут фіксуються найнижчі показники медіанного віку та найвища економічна активність. Наприклад, столичні регіони Данії, Бельгії, Франції та Ірландії виступають магнітами для молодих фахівців, пропонуючи широкі можливості для працевлаштування та кар'єрного зростання. Натомість периферійні та сільські території, особливо у східних та південних країнах, стикаються з явищем депопуляції та відтоку мізків.

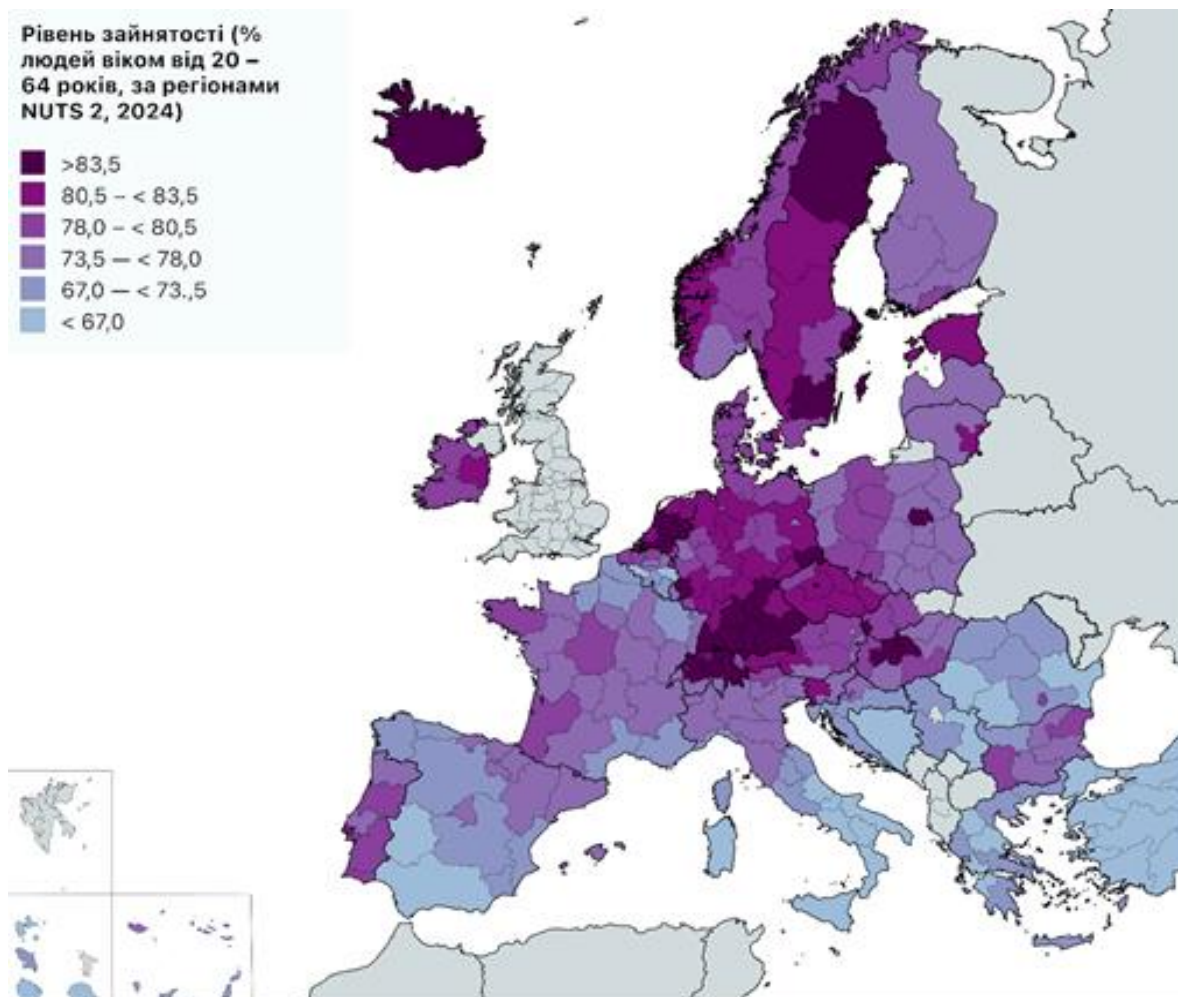

Рис. 2. Рівень зайнятості населення в країнах ЄС у 2024 р. (побудовано за [19]) /
Fig. 2. Employment rate of the population in EU countries in 2024 (compiled based on [19])

Якісні характеристики трудових ресурсів виходять на перший план в умовах скорочення їх фізичного обсягу. *Освітній рівень* європейської робочої сили зазнає кардинальних змін, що відображає перехід до економіки знань та «терціаризації». Спостерігається значне зростання частки осіб з вищою освітою, що стає домінуючим трендом для всіх країн-членів ЄС (рис. 3).

Ця категорія працівників стала найбільшою професійною групою в ЄС. Прогнози вказують на те, що кількість працівників з вищою освітою буде продовжувати зростати або залишатися стабільною навіть на тлі загального скорочення робочої сили. Скорочення ж відбуватиметься виключно за рахунок осіб з низьким рівнем кваліфікації, попит на яких падає внаслідок автоматизації рутинних процесів.

Прогнози до 2053 р. вказують на те, що, незва-

жаючи на загальне скорочення чисельності робочої сили, кількість працівників з вищою освітою буде зростати або залишатися стабільною, тоді як скорочення відбуватиметься виключно за рахунок осіб з низьким рівнем кваліфікації [18]. Така «освітня модернізація» розглядається як головний фактор, здатний компенсувати демографічні втрати через підвищення продуктивності праці.

У той же час європейський ринок стикається із проблемою кваліфікаційних розривів [18]. З одного боку, існує дефіцит фахівців у специфічних високотехнологічних галузях та сфері послуг, а з іншого – наявне явище надлишкової кваліфікації, коли працівники з вищою освітою змушені погоджуватися на роботу, що не вимагає відповідного рівня підготовки [6]. Особливо гостро стоїть питання цифрових фахівців, оскільки прискорення цифровізації вимагає

від працівників постійного оновлення знань, а система освіти не завжди встигає адаптуватися до цих вимог.

Якість робочих місць виступає ще одним критичним виміром. Країни Північної та Західної Євро-

пи традиційно демонструють вищі показники якості робочих місць, тоді як у регіонах, що постраждали від економічних потрясінь, частіше фіксується зростання інтенсивності праці та поширення нестандартних форм зайнятості.

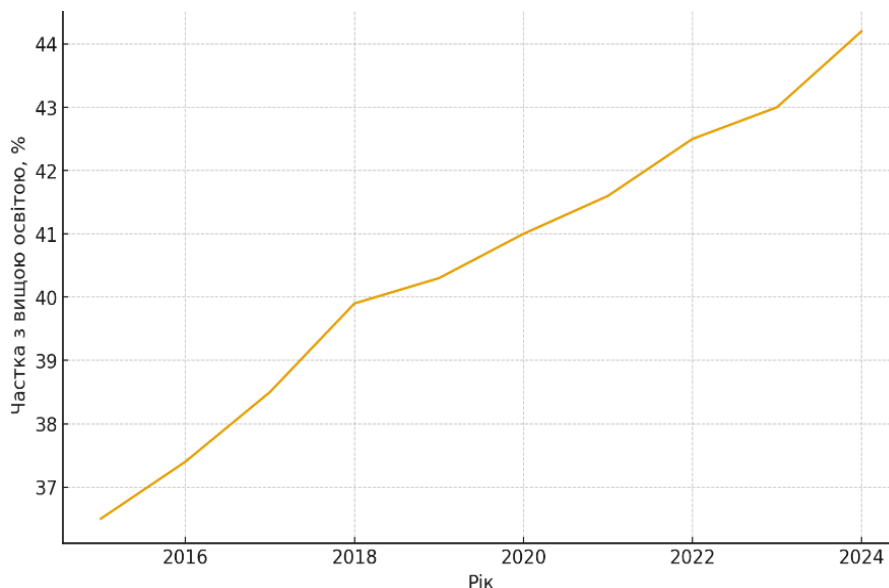

Рис. 3. Динаміка частки населення ЄС з вищою освітою, віком 25-34 роки (побудовано за [18]) /

Fig. 3. Dynamics of the share of the EU population aged 25-34 with higher education (compiled based on data from [18])

Суттєвою проблемою залишається сегментація ринку праці, яка проявляється у поширенні нестандартних форм зайнятості. Зростання кількості тимчасових контрактів, недобровільної неповної зайнятості та платформенна робота створюють прошарок працівників з низьким рівнем соціального захисту та високою вразливістю до економічних коливань [20]. Це явище особливо характерне для молоді, яка часто опиняється у пастці прекарізації, не маючи можли-

вості перейти до стабільної зайнятості. Показник NEET (від англ. Not in Employment, Education or Training – молодь, яка не працює, не навчається і не проходить професійну підготовку) залишається тривожним індикатором невикористаного потенціалу, варіюючись від низьких значень у Нідерландах до критично високих у країнах Південної Європи (рис. 4).

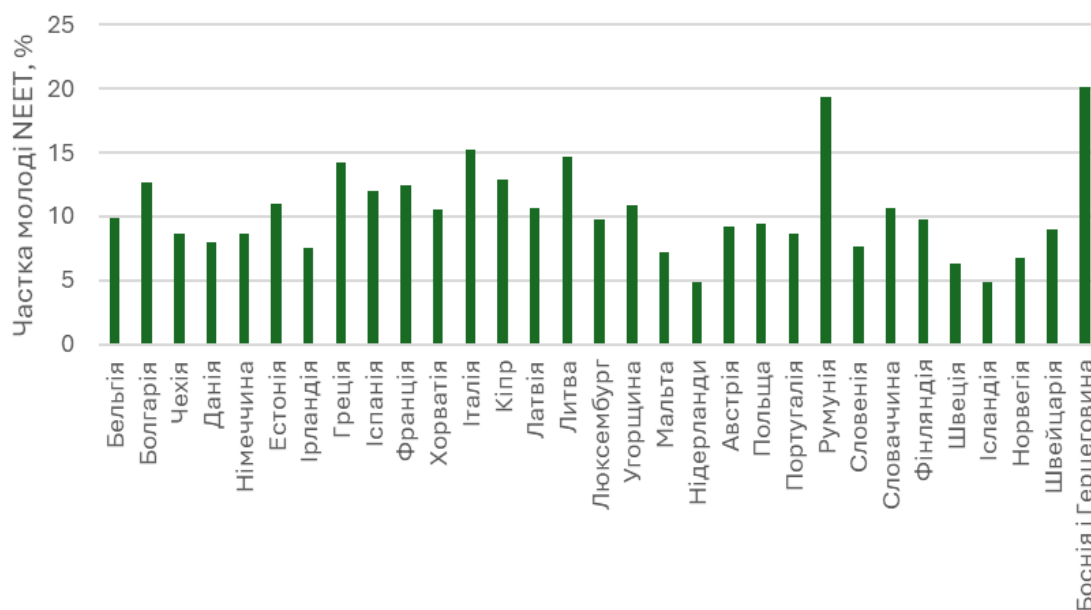

Рис. 4. Рівень NEET в країнах Європи у 2022 р. (побудовано за [15]) /

Fig. 4. NEET rate in European countries in 2022 (compiled based on data from [15])

Аналіз довгострокових трендів дозволяє констатувати незворотне скорочення зайнятості у первинному секторі та промисловості. Сільське господарство, яке історично відігравало ключову роль у багатьох південних та східних регіонах, демонструє стабільне зменшення кількості працівників, що пов'язано як із технологічною модернізацією агро-виробництва, так і з урбанізаційними процесами [10]. Промисловий сектор, попри політичні декларації щодо необхідності реіндустріалізації та стратегічної автономії, також втрачає позиції у структурі загальної зайнятості, хоча цей спад є неоднорідним. Високотехнологічне виробництво та інженерія зберігають стійкість, тоді як трудомісткі галузі з низькою доданою вартістю продовжують переміщуватися за межі ЄС або скорочуватися під тиском автоматизації [16].

Натомість сфера послуг в ЄС перетворилася на головний двигун зайнятості, акумулюючи лівову частку робочої сили. Проте, цей сектор не є монолітним, він чітко поляризується на два відмінні сегменти: високоінтелектуальні послуги (бізнес, ІТ, фінанси, освіта, охорона здоров'я) та послуги з низьким порогом входу (торгівля, готельно-ресторанний бізнес, догляд). Саме зростання частки знаннємих послуг визначає якісний вектор розвитку європейського ринку праці.

Структурні зрушення в європейських секторах економіки дзеркально відображаються на професійно-кваліфікаційному складі працівників. Ключовою тенденцією останніх десятиліть стало явище професійного апгрейдингу, тобто тенденції структурної перебудови зайнятості, що характеризується розширенням частки висококваліфікованих робочих місць та підвищенням загального інтелектуального потенціалу робочої сили.

Інтеграційні процеси та розширення ЄС також впливають на якість та кількість трудових ресурсів. Країни-кандидати та потенційні кандидати розглядають доступ до європейського ринку праці як можливість для вирішення власних проблем безробіття, проте це створює ризики подальшого відтоку

кваліфікованих кадрів з цих країн, поглиблюючи диспропорції.

На сьогоднішній день ринок праці **України** функціонує в умовах безпрецедентного демографічного шоку, який докорінно змінив архітектуру національної зайнятості. Вітчизняна економічна система стикнулася з потрійним тиском: фізичним скороченням населення, масштабною зовнішньою міграцією та перерозподілом робочої сили на користь сектору безпеки й оборони. Ключовою особливістю поточного періоду є формування стійкого дефіциту кадрів на тлі структурного безробіття, що створює ефект «ножиць» для економічного відновлення. За оцінками [4], чисельність населення на підконтрольних Україні територіях станом на початок 2024 р. становила орієнтовно 31,2 млн осіб, що є критично низьким показником для підтримки довоєнних темпів виробництва та споживання.

Кількісні параметри трудових ресурсів зазнали стиснення. Баланс робочої сили демонструє динаміку скорочення економічно активного населення. Якщо у 2021 р. робоча сила в Україні становила понад 17 млн осіб, то наразі цей показник коливається в межах 11,5-12 млн. Втрата людського капіталу вимірюється мільйонами громадян працездатного віку, які опинилися за межами національного ринку праці. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, понад 6,3 млн українців перебувають за кордоном, причому абсолютну більшість з них становлять жінки з дітьми та особи з вищою освітою. Це формує значний ризик неповернення найбільш продуктивної частини населення, що може призвести до втрати 5-7% ВВП щорічно у довгостроковій перспективі [10].

Аналіз структури зайнятості дозволяє виокремити ключові тенденції трансформації трудового потенціалу (табл. 1). Дані ілюструють різке скорочення пропозиції робочої сили та зміну співвідношення між зайнятими та економічно неактивними громадянами.

Таблиця 1 / Table 1

*Динаміка основних показників ринку праці України (за [9]) /
Dynamics of the Main Indicators of the Labor Market of Ukraine (according to [9])*

Показник	2021 рік (факт)	2023 рік (оцінка)	2024 рік (прогноз/факт)	Відхилення 2024 до 2021, %
Робоча сила, млн осіб	17,4	12,1	11,8	-32,2%
Кількість зайнятих, млн осіб	15,6	9,8	9,5	-39,1%
Рівень безробіття (МОП), %	9,8	18,2	14,2	+4,4 в.п.
Кількість пенсіонерів, млн осіб	10,9	10,5	10,2	-6,4%
Навантаження на 10 працюючих (непрацюючими)	11	15	16	+45,5%

Це свідчить про критичне зростання навантаження на працюючу частину населення. Співвідношення, за якого 9,5 млн працюючих утримують понад 10 млн пенсіонерів та значну кількість соціально вразливих категорій, створює надмірний тиск на систему публічних фінансів. Рівень безробіття, розрахований за методологією Міжнародної організації

праці, хоча і знизився з пікових значень 2022 р. (коли він сягав 21–22%), залишається на рівні 14–15%. При цьому офіційно зареєстроване безробіття перебуває на історичних мінімумах, не перевищуючи 100 тис. осіб.

Гендерна структура трудових ресурсів України зазнає вимушеної трансформації. Серед зареєстрова-

них безробітних стабільно домінують жінки, частка яких в окремі періоди сягає 70-80 %. Це пояснюється вимиванням чоловічого населення з цивільного сектору через мобілізаційні заходи та переходом значної частини чоловіків у тіньову зайнятість задля уникнення публічної фіксації свого статусу. Частка жінок у традиційно «чоловічих» професіях зросла з 18% у 2021 р. до 26% у 2024 р. Жінки активно опановують

спеціальності водіїв вантажного транспорту, операторів верстатів з ЧПУ, охоронців та складських працівників. Агропромислові холдинги також звітують про збільшення кількості жінок-механізаторів.

Регіональна диференціація ринку праці залишається вкрай високою та визначається віддаленістю від лінії фронту (рис. 5).

Рис. 5. Розподіл навантаження на ринку праці України у 2023 р., у співвідношенні кількості осіб на одну вакансію (побудовано авторами за даними [9])

Fig. 5. Distribution of Labor Market Pressure in Ukraine in 2023, Measured as the Number of Persons per Vacancy (compiled by the authors based on data from [9])

Західні області України (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська) стали донорами робочих місць завдяки релокації понад 800 підприємств. Тут конкуренція за працівника є найгострішою, кількість вакансій часто перевищує довоєнні показники на 120–130%. Натомість у східних та південних регіонах (Харківська, Запорізька, Херсонська області) спостерігається депресивний стан ринку праці: бізнес-активність пригнічена безпековими ризиками, а кількість вакансій становить лише 30–40% від рівня 2021 р. Це призводить до консервації високого рівня локального безробіття та залежності населення від гуманітарної допомоги.

Вікова структура трудових ресурсів свідчить про старіння робочої сили. Частка працівників віком 15-34 роки стрімко скорочується через міграцію та демографічну яму 1990-х – початку 2000-х років. Медіанний вік українського працівника змістився з 40 до 43 років. Роботодавці, які раніше практикували ейджизм, відмовляючи кандидатам старше 45 років, тепер змушені активно залучати вікову категорію 50+ та навіть пенсіонерів. Рівень залучення осіб пенсійного віку до економічної діяльності зріс на 12% порівняно з довоєнним періодом. Це вимагає від бізнесу впровадження програм охорони здоров'я та

адаптації робочого графіку для старших вікових груп [10].

Особливим сегментом трудових ресурсів є внутрішньо переміщені особи (ВПО), кількість яких офіційно становить близько 4,8 млн. Рівень зайнятості серед ВПО працездатного віку не перевищує 45-50%, що значно нижче середнього по країні. Основною перешкодою для їх працевлаштування є невідповідність професійного досвіду структурі економіки приймаючих громад. Наприклад, спеціалісти металургійної галузі зі Сходу не можуть знайти релевантну роботу в аграрних чи туристичних регіонах Заходу.

Якість людського капіталу страждає й від освітніх втрат. Дистанційне навчання, яке триває в Україні з часів пандемії COVID-19 і поглибилося через війну, призвело до зниження рівня базових знань випускників шкіл та ЗВО. Згідно з результатами міжнародного дослідження PISA-2022, українські учні відстають від своїх однолітків з країн ОЕСР на 1,5-2 роки навчання. Для ринку праці це означає, що нові когорти працівників, які виходитимуть на ринок у найближчі 5-10 років, потребуватимуть значних інвестицій у довчання та професійну адаптацію безпосередньо на робочому місці. Корпоративний сек-

тор вже реагує на цей виклик: витрати компаній на навчання та розвиток персоналу зросли на 40% у 2024 р. [18].

Прогнози щодо подальшого розвитку ситуації на українському ринку праці залишаються стриманими. Згідно з інфляційним звітом НБУ, рівень безробіття буде поступово знижуватися до 10-12% протягом наступних років, проте не завдяки створенню нових робочих місць, а внаслідок подальшого скорочення пропозиції робочої сили. Коефіцієнт заміщення (кількість молоді, яка входить на ринок праці, відносно кількості осіб, які виходять на пенсію) впав до історичного мінімуму 0,7 [4]. Це означає, що на кожні 10 пенсіонерів припадає лише 7 молодих працівників. За таких умов економічне зростання можливе лише за рахунок різкого підвищення продуктивності праці, що вимагає технологічного переозброєння виробництва, на яке у бізнесу наразі бракує ресурсів.

Висновки. Проведений аналіз сучасного стану та трансформацій ринків праці Європейського Союзу та України дає можливість стверджувати, що ринок праці ЄС демонструє високу стійкість до криз, відновившись після пандемії до історичного максимуму зайнятості у 74,6%. Однак розвиток ринку праці відбувається під тиском старіння населення та дефіциту кваліфікованих кадрів для цифрової економіки. Ключовою проблемою залишається глибока

регіональна нерівність з чітким розривом між інноваційними регіонами «ядра» (Німеччина, Чехія), з мінімальним безробіттям, та периферією (Іспанія, Греція, Південна Італія), де зберігається критично високе молодіжне безробіття.

Український ринок праці функціонує в унікальних умовах «потрійного тиску». Скорочення населення, зовнішня міграція, мобілізація зменшили робочу силу з 17,4 до 11,8 млн осіб. В цих умовах сформувався парадокс «структурних ножиць», коли безробіття в районі 15% одночасно існує з проблемою гострого кадрового дефіциту в промисловості і будівництві. Війна змінила регіональну структуру ринку, коли західні області стали донорами робочих місць із конкуренцією понад 100 % від довоєнного рівня, тоді як прифронтові регіони перебувають у депресивному стані. Під впливом зазначених обставин відбувається суттєва фемінізація ринку праці та розширення тіньової зайнятості як реакція на мобілізаційні процеси.

Таким чином, можна стверджувати, що ринок праці ЄС проходить етап еволюційної модернізації та боротьби з регіональними диспропорціями. Тоді як ринок праці України зазнає екзистенційної трансформації, втрачаючи людський капітал, а безробіття трансформувалося з суто економічного показника у складну соціальну аномалію.

Список використаної літератури:

1. Азьмук Н. А. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили // Вісник економічної науки України. 2022. № 1 (42). С. 171–179. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).171-179](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).171-179)
2. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналітична доповідь / В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський та ін.; за ред. В. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 33 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>
3. Дзеніс О., Шарко Н. Міжнародна міграція робочої сили в сучасних умовах та її вплив на міграційну політику держави // Економіка та суспільство. 2022. № 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-20>
4. Інфляційний звіт: квітень 2025 року / Національний банк України. Київ: НБУ, 2025. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2025-Q2.pdf
5. Магдич А. С. Географія міграції населення України до країн Європи: аналіз політики інтеграції мігрантів у країнах призначення // Академічний огляд. 2022. № 1(56). С. 92–98. <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2022-1-56-10>
6. Пилипенко Ю. І., Швець А. С. Людський капітал: сутність та фактори розвитку // Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2023. № 2. С. 15–21. <https://doi.org/https://doi.org/10.33271/ebdut/82.015>
7. Пономаренко І. В. Аналіз динаміки економічної активності населення в Україні та країнах ЄС // Економіка і суспільство. 2017. № 8. С. 838–843.
8. Серьогіна Н. О. Вплив військових дій на продуктивну зайнятість // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 6. Том 33(72) С. 36–40. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.6/06>
9. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у 2023 році / Державна служба зайнятості України. URL: https://old.dcz.gov.ua/sites/default/files/infocfiles/08_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_2023_0.pdf
10. Смоквіна Г. А. та ін. Статистичний аналіз ринку праці в Україні та країнах ЄС у контексті сталого розвитку // Eсоnomics. Finances. Law. 2023. № 4. С. 54–58. <https://doi.org/10.37634/efp.2023.4.12>
11. Федотова Т. А., Красноштан Ж. А. Політика регулювання та стан зайнятості в країнах Європи: досвід для України // Приазовський економічний вісник. 2018. Випуск 6(11). С. 410–416.
12. Цимбалюк І. О., Павліха Н. В., Цимбалюк С. М. Динаміка ринку праці в Україні під час війни: аналіз міграційних тенденцій та показників безробіття // Інноваційна економіка, 2023, 2. С. 101–109. <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.2.13>
13. Швець О. В. Напрями стимулювання зайнятості населення регіону в умовах трансформації ринку праці: теорія, методологія, практика. Монографія. Харків: «Смуґаста типографія», 2020. – 311 с.

14. Ehrenberg R. G., Smith R. S. Modern labor economics: theory and public policy. 13th ed. New York: Routledge, 2017. 776 p.
15. Eurostat regional yearbook 2023. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. 196 p. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/17582411/KS-HA-23-001-EN-N.pdf>
16. Labour market and wage developments in Europe 2022 / European Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/labour-market-and-wage-developments-europe-annual-review-2022_en
17. Loichinger E. Labor force projections up to 2053 for 26 EU countries // Demographic Research. 2025. Vol. 32. P. 385–416.
18. PISA 2022 results (Volume I): The state of learning and equity in education / OECD. Paris: OECD Publishing, 2023. 460 p.
19. Population on 1 January by age, sex and NUTS 2 region / Eurostat. Luxembourg: Eurostat, 2024. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
20. The European Union labour force survey: methods and definitions / European Commission. Luxembourg : Eurostat, 2001. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5873749/KS-BF-03-002-EN.PDF>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Vitaly Bezugly

*PhD in Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of Geography,
Oles Honchar Dnipro National University, Avenue of Science, 72, Dnipro, 49010, Ukraine
e-mail: vetalbezugly@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6454-3635>*

Viktor Hrushka

*PhD in Geography, Associate Professor, Department of Geography,
Oles Honchar Dnipro National University, Avenue of Science, 72, Dnipro, 49010, Ukraine
e-mail: grush.vv@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1016-109X>*

Halyna Lysycharova

*PhD in Pedagogy, Associate Professor, Department of Geography,
Oles Honchar Dnipro National University, Avenue of Science, 72, Dnipro, 49010, Ukraine
e-mail: galinalisicharova@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7368-9828>*

Oleksandr Shevtsov

*Master of Geography, Department of Geography,
Oles Honchar Dnipro National University, Avenue of Science, 72, Dnipro, 49010, Ukraine
e-mail: alexshevtsov3@icloud.com, <https://orcid.org/0009-0004-7333-5749>*

SOCIO-GEOGRAPHICAL FEATURES AND STRUCTURAL TRANSFORMATIONS OF LABOUR MARKETS IN THE EUROPEAN UNION COUNTRIES AND UKRAINE

Relevance of the topic is determined by the growing spatial disparities in employment, demographic changes, intensification of migration processes, as well as significant transformations of the Ukrainian labor market under martial law and the need for post-war economic recovery. The aim of the study is to conduct a comprehensive spatial analysis of the current state of labor markets in Ukraine and the countries of the European Union, to identify regional disparities in their functioning, and to determine the main development trends.

The paper analyzes contemporary demographic processes affecting the formation of labor potential, particularly population aging, changes in the age structure, and the reduction in the share of the working-age population. It is established that the labor market of the European Union is characterized by pronounced spatial differentiation, manifested in the concentration of economic activity and labor resources in capital and highly developed urbanized regions, while peripheral territories face depopulation, labor migration, and limited employment opportunities.

Special attention is paid to the analysis of changes in the qualification structure of the workforce associated with the transition to a knowledge economy, the spread of tertiarization processes, and digitalization. It is determined that the current transformations of the European labor market are accompanied by the emergence of new challenges, including a growing shortage of qualified personnel in high-technology sectors and the appearance of the phenomenon of overqualification.

The specifics of the functioning of the Ukrainian labor market are analyzed, which has undergone significant changes due to military actions, large-scale labor migration, internal displacement of the population, and the relocation of enterprises. It is established that Ukraine is experiencing a redistribution of economic activity and labor resources between regions, which is accompanied by an intensification of structural employment disparities.

Keywords: socio-geographical analysis, labor market, employment, unemployment, regional disparities, labor resources, migration, European Union countries, Ukraine.

References:

1. Azmuk, N. (2022). Transformation of the Labor Market in Wartime Conditions: Challenges and Strategies for Workforce Re-production. *Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 1(42), 171–179. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).171-179](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).171-179) [in Ukrainian].
2. Potapenko, V., Holovka, A. & Valevskyi, O. (2023). The Impact of Migration on the Socio-Economic Situation in Ukraine: An Analytical Report. Kyiv, 33. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01> [in Ukrainian].
3. Denis, O. & Sharko, N. (2022). International Labor Migration in Contemporary Conditions and Its Impact on the State's Migration Policy. *Economy and Society*, 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-20> [in Ukrainian].
4. Inflation Report: April 2025. National Bank of Ukraine. Kyiv. Retrieved from https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2025-Q2.pdf [in Ukrainian].
5. Magdych, A. (2022). Geography of Population Migration from Ukraine to European Countries: Analysis of Migrant Integration Policies in Destination Countries. *Academic Review*, 1(56), 92–98. <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2022-1-56-10> [in Ukrainian].
6. Pylypenko, Yu. & Shvets, A. (2023). Human Capital: Essence and Development Factors. *Economic Bulletin of Dnipro Polytechnic*, 2, 15–21. <https://doi.org/10.33271/ebdut/82.015> [in Ukrainian].
7. Ponomarenko, I. (2017). Analysis of the Dynamics of Economic Activity of the Population in Ukraine and EU Countries. *Economy and Society*, 8, 838–843. Retrieved from https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/139.pdf [in Ukrainian].
8. Seriogina, N. (2022). The Impact of Military Actions on Productive Employment. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Public Administration and Governance*, 6, 36–40. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.6/06> [in Ukrainian].
9. Labor Market Situation and Activities of the State Employment Service in 2023. State Employment Service of Ukraine. Retrieved from https://old.dcz.gov.ua/sites/default/files/infocfiles/08_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_2023_0.pdf [in Ukrainian].
10. Smokvina, H. (2023). Statistical Analysis of the Labor Market in Ukraine and EU Countries in the Context of Sustainable Development. *Economics. Finances*, 4, 54–58. <https://doi.org/10.37634/efp.2023.4.12> [in Ukrainian].
11. Fedotova, T. A. & Krasnoshtan, Zh. A. (2018). Employment Regulation Policy and the State of Employment in European Countries: Lessons for Ukraine. *Pryazovskyi Economic Bulletin*, 6(11), 410–416. Retrieved from https://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/6_11_uk/74.pdf [in Ukrainian].
12. Tymbaliuk, I. O., Pavlikha, N. V. & Tymbaliuk, S. M. (2023). Labor Market Dynamics in Ukraine during Wartime: Analysis of Migration Trends and Unemployment Indicators. *Innovative Economy*, 2, 101–109. <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.2.13> [in Ukrainian].
13. Shvets, O. V. (2020). Directions for Stimulating Regional Employment under Labor Market Transformation: Theory, Methodology, Practice. Monograph. Kharkiv. Retrieved from <http://catalog.odnb.odessa.ua/opac/index.php?url=/notices/index/IdNotice:472914/Source:default> [in Ukrainian].
14. Ehrenberg, R. G. & Smith, R. S. (2017). Modern labor economics: theory and public policy. 13th ed. New York. Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315101798/modern-labor-economics-ronald-ehrenberg-robert-smith>
15. Eurostat regional yearbook 2023. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/17582411/KS-HA-23-001-EN-N.pdf>
16. Labour market and wage developments in Europe 2022. European Commission. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Retrieved from https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/labour-market-and-wage-developments-europe-annual-review-2022_en
17. Loichinger, E. (2025). Labor force projections up to 2053 for 26 EU countries Demographic Research. Retrieved from <https://www.demographic-research.org/>
18. PISA 2022 results (Volume I): The state of learning and equity in education. OECD. Paris. Retrieved from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/12/pisa-2022-results-volume-i_76772a36/53f23881-en.pdf
19. Population on 1 January by age, sex and NUTS 2 region. Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>
20. The European Union labour force survey: methods and definitions. European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5873749/KS-BF-03-002-EN.PDF>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Received 23 February 2026

Accepted 28 April 2026

Published 25 May 2026

Валентина Олійник

к. геогр. н., доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу,
Міжнародний університет, вул. Фонтанська дорога, б. 33, м. Одеса, 65000, Україна
e-mail: v.oleynik7777@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6451-556X>

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ

У статті розглядаються сучасні тенденції світового розвитку гастрономічного туризму, досліджено потенціал гастро-туризму в Одеському регіоні, виявлені нерівномірності територіального розвитку туризму в адміністративних районах області. Метою статті є аналіз потенціалу та організації гастрономічного туризму в Одеському регіоні та пропозиції з його стимуляції та інтенсифікації в периферійних локаціях регіону. Для дослідження та досягнення мети роботи застосовано методи територіального та статистичного аналізу, синтезу, узагальнення. За результатами проведеного дослідження проаналізовані пропозиції готелів українських туристичних підприємств, виділені особливості гастрономічного туризму, основні напрями переорієнтації галузі в сучасних умовах, а саме: задіяння внутрішнього ринку, орієнтація на локальні продукти, проведення різноманітних івентів, в т.ч. і гастрономічних. Складено SWOT-аналіз туристичного потенціалу гастрономічного туризму в Одеському регіоні, запропоновані напрями переорієнтації гастрономічного туризму для його активізації, розроблено авторський гастрономічний тур та визначені перспективи розвитку гастрономічного туризму у регіоні.

Таким чином, розвиток туристичних дестинацій сприятиме вирішенню соціальних, культурних, економічних та екологічних викликів. Гастрономічний туризм розглядається як один з можливих стратегічних напрямків розвитку економіки, спрямований на збереження традиційного господарства, культурної спадщини, а також має бути фактором сталого розвитку громад. Просування та позитивний ріст попиту на гастрономічний туризм має всі підстави, адже країна у значній кількості має унікальні кулінарні звичаї, історію, культуру, крім того, можливість об'єднання з іншими видами туризму, використання новітніх технологій та підтримка з боку уряду та місцевих спільнот посилять позитивні тенденції.

Ключові слова: гастрономічний туризм, потенціал, тур, туристичний маршрут, туристична програма, екскурсійна діяльність, сталий розвиток.

Як цитувати: Олійник, В. (2026). Світові тенденції та перспективи розвитку гастрономічного туризму в Україні та Одеському регіоні. *Часопис соціально-економічної географії*, 40, 61-68. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-07>

In cites: Oliinyk, V. (2026). Global trends and prospects for the development of gastronomic tourism in Ukraine and Odesa region. *Human Geography Journal*, 40, 61-68. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-07> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. В сучасному світі туризм є провідною галуззю економіки. Нові напрями туризму, які пропонують незабутні емоції та враження, набирають популярності серед туристів, що надає поштовх активному розвитку туристичної індустрії. Одним з цих нових напрямів є гастрономічний туризм, який базується на історії, культурі, традиціях країни. Аналіз тенденцій розвитку та сучасного стану ринку послуг гастрономічного туризму є, насамперед, передумовою для визначення нових напрямків його активізації в Україні та Одеському регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні напрацювання з досліджень гастрономічного туризму представлені роботами Ю. Давидюк, Л. Горшкової, які визначають місце гастрономічного туризму як напрямку індустрії гостинності, виділяють риси гастрономічного туриста та наводять практичні рекомендації подальшого розвитку гастрономічного туризму (гастрономічні фестивалі, міжнародна співпраця, активна маркетингова діяльність) [1].

О. Коркуна, О. Никига, О. Підвальна розкривають значення гастрономічного туризму у соціально-

економічному розвитку територій в умовах децентралізації, вплив гастрономічного туризму на громади України [2].

І. Панова, Я. Журавчак досліджують проблеми та перспективи розвитку гастрономічного туризму в Закарпатському регіоні [3].

І. Бурачек, Д. Панасюк, Д. Ярмолюк виділяють ключові фактори, розвитку гастрономічного туризму в Україні, надають рекомендації для оптимізації туристичних продуктів, які сприятимуть розвитку регіонів [4].

В. Антоненко [5], Д. Басюк [6], О. Дишкантюк [7] визначають історико-культурний контекст розвитку гастрономічного туризму.

Дослідження практичної направленості характерні для зарубіжних учених, які в своїх працях акцентують увагу на змінах в туристичній гастрономічній індустрії, а саме: збільшення кількості гастрономічних туристів, зростання частки місцевої кухні в гастрономах та віддалених від великих міст локаціях, активізація маркетингу, просування місцевої гастрономії, інновацій, технології формування іміджу регіонів [8, 9].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, ученими країни розглядається широке коло питань з розвитку гастрономічного туризму. Проте, ще не досить висвітлені питання розвитку гастрономічного туризму у віддалених локаціях, сільських територіях з представленням гастрономічних турів.

Мета роботи полягає в проведенні аналізу потенціалу, організації гастрономічного туризму в Одеському регіоні та пропозицій з його стимуляції та інтенсифікації в периферійних локаціях області.

Виклад основного матеріалу. Заснування Міжнародної асоціації кулінарного туризму (International Culinary Tourism Association) у 2003 році ознаменувало його динамічний розвиток. Згодом установу перейменували у Всесвітню асоціацію гастрономічного туризму (World Food Travel Association) – «Міжнародний інститут кулінарного туризму». Організація зареєстрована як Всесвітня асоціація продовольчих подорожей у штаті Орегон (США) як найменування для «торгівлі/провадження бізнесу». В установі зареєстровано близько 50 тис. фахівців зі 139 країн світу. Саме Всесвітня асоціація гастрономічного туризму у 2012 р. ввела термін «гастрономічний туризм».

У вересні 2013 р. за пропозицією Всесвітньої асоціації гастрономічного туризму відбувся перший World Food Travel Summit (Гетеборг, Швеція), змістом якого була «Нова хвиля у гастрономічному туризмі». Завданням саміту стало формування майданчика для розмови, обміну досвідом, ознайомлення з новими напрямками гастрономічного туризму, а також спільна робота, проголошення важливості якості продуктів та впливу туризму на довкілля [10].

Сучасна індустрія розвивається під впливом різних чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Гастрономічний туризм тісно пов'язаний з історичними аспектами певної країни чи регіону та буде користуватися попитом у туристів, які бажають пізнати культуру регіону чи країни через її національну кухню, у зв'язку з цим, на основі проведених досліджень у 2024 році компанією «Global Data Consumer Survey», у структурі загальних витрат туристів у розмірі 1,4 трлн дол., частка послуг харчування складає близько 350 млрд дол., іншими словами, приблизно 25% витрат під час подорожі – це витрати на харчування. Дана статистика свідчить про важливість харчування і не лише як фізіологічну потребу, а також і культурну, таку як естетична насолода та пізнання нового;

– 83% туристів вважають харчування та страви засобом пізнання дестинації;

– 62% туристів після подорожі купують страви та напої, які їм сподобались під час подорожі;

– за період 2023-25 років 93% туристів спробували хоча б один вид нової для себе страви;

– 81% туристів вважають їжу засобом пізнання культури країни чи регіону перебування.

Наведена статистика засвідчує те, що важливість харчування в нашому житті стрімко підвищується, а це, у свою чергу, співвідноситься з процвітанню місцевих кулінарних традицій.

Відмінними особливостями, що відрізняють розвиток гастротуризму від інших видів, є:

– усі куточки світу мають потенціал для розвитку гастротуризму, так як їжу готують повсюди;

– гастротуризм може поєднувати в одному турі різні види туризму;

– гастрономічний туризм є позасезонним видом туризму;

– гастрономічні тури є засобом просування крафтових продуктів місцевих садиб, підприємств та окремих дестинацій [11].

Гастрономічний бізнес сьогодні стає дедалі популярним, про що свідчить і створення авторитетних гастрономічних об'єднань, премій...

Академія The World's 50 best Restaurants є провідним авторитетом у світовій гастрономії, демонструючи світові тенденції та визначаючи провідні ресторани та бари в усьому світі. Протягом останніх 20 років академія стала авторитетним експертом для гурманів та любителів коктейлів, надихаючи споживачів подорожувати та відкривати ресторани та бари, представляючи початківців кухарів та барменів, досліджуючи кулінарні, алкогольні тенденції, підкреслюючи тонкощі та складність різних кухонь та культур всього світу.

У 2002 році пройшов перший глобальний огляд бренду. У 2013 році Академія розширила свою діяльність і включила регіональні дослідження: 50 найкращих ресторанів Азії та 50 найкращих ресторанів Латинської Америки. У 2017 році компанія придбала 50 найкращих барів у світі, а також 50 найкращих барів Азії.

У 2019 році запустили 50 Best Discovery, платформу, орієнтовану на подорожі та враження, включаючи тисячі барів та ресторанів у всьому світі, затверджені Академією експертів 50 Best.

У 2020 році для підтримки індустрії гостинності під час кризи, спричиненої коронавірусом, зібрали 1,29 млн дол. для некомерційних організацій та міжнародних закладів гостинності. Бренд підтвердив свою прихильність до майбутньої галузі в 2021 році, запустивши список 50 молодих людей, які формують майбутнє індустрії гостинності, та кілька програм стипендій.

У 2022 році відбувся запуск списку 50 найкращих ресторанів Близького Сходу та Північної Африки, а також 50 найкращих барів Північної Америки. У 2023 році бренд почав маркетингові дослідження готелів, і як результат опублікував список 50 найкращих готелів у світі.

Знак Академії став брендом та володіє кількома визнаними категоріями «Best of the best», «50 Best», «50 BestTalks», «The World's 50 Best Restaurants».

У 2024 р. в трійку переможців увійшли ресторани «Париж» (Франція), «Атхондо» та «Барселона» (Іспанія). Жодного українського ресторану в номінації не було [12].

У 2022 р. було зафіксовано більше 900 млн міжнародних туристичних подорожей, у 2023 році – близько 1,3 млрд [13]. Це означає, що глобальний туризм досяг 88% показників, що спостерігалися до пандемії Covid-19. Конкретна кількість гастрономіч-

них туристів у світі невідома. Однак, загалом, гастрономічний туризм є зростаючою тенденцією, і багато країн залучають туристів саме за допомогою своєї кухні.

Не дивлячись на складну політично-економічну ситуацію в Україні – туристична сфера продовжує свою діяльність. Оцінити кількість туристів у зв'язку з політичною ситуацією надзвичайно важко. У статистичному щорічнику України за 2023 р. туристична статистика – відсутня. Дослідження ДАРТ – застарілі. Достовірність даних, вт. ч. і за регіонами, також викликає сумніви.

Важливим етапом у розвитку гастротуризму стало доєднання Державного агентства розвитку туризму України (квітень, 2021 р.) до презентації

компанії «Google для туризму». Це проєкт підтримки туризму через впровадження інноваційних технологій та діджиталізації галузі. Також ДАРТ та компанія Google підписали Меморандум про співпрацю, що є значущим аспектом для розвитку туристичної галузі та digital-трансформації України [14].

Розвиток туристичних дестинацій сприяє вирішенню соціальних, культурних, економічних та екологічних викликів. Для допомоги фахівцям з управління туристичними дестинаціями оцінити власну діяльність європейська комісія розробила «Європейську систему показників туризму» (ETIS).

Також розвиток гастрономічного туризму можна оцінити за пропозицією вітчизняних туроператорів (табл. 1).

Таблиця 1 / Table 1

**Пропозиція вітчизняних туроператорів гастрономічних турів по Україні /
Offer of domestic tour operators of gastronomic tours in Ukraine**

Туристичне підприємство	Назва туру	Тривалість / вартість
Відвідай	Закарпатські насолоди	2дн/1н / 1300 грн.
Відвідай	Сиро-винний тур Закарпаттям	2дн/1н / 1500 грн.
Навігатор	Смачний Дністер	2дн/1н / 3600 грн.
Навігатор	Закарпатські делікатеси	5дн/4н / 5500 грн.
FoodTravel UA	Тернопільський гастрооксамит	1 д / 3700
FoodTravel UA	Царство пивовара Марка	Екск. / 400

Джерело [15, 16, 17] / Source [15, 16, 17]

Аналізуючи пропозиції українських туристичних підприємств, слід зазначити:

– на туристичному ринку країни великого вибору гастрономічних турів немає;

– географія гастрономічних турів зосереджена в західних регіонах;

– користуються попитом івент заходи;

– переорієнтація на внутрішнього споживача.

Основою гастрономічного туризму в Україні є:

– особливості української кухні, культурні традиції;

– доступність локальних продуктів.

Проведемо SWOT-аналіз туристичного потенціалу гастрономічного туризму в Одеській області (табл. 2).

Отже, розвиток туризму в Одеському регіоні свідчить про неповне використання туристичних ресурсів.

Розвиток гастрономічного туризму позиціонується як відносно новий і провідний напрям діяльності. Даний вид туризму в перспективі буде затребуваним, так як є унікальним і неповторним. Гастрономічний туризм розглядається як один з можливих стратегічних напрямків розвитку та збереження економіки та традиційного господарства. По суті, розвиток гастрономічного туризму може сприяти збереженню культурної спадщини, а також бути фактором сталого розвитку громад.

Одеса – центр туризму, не менш цікавим, як в гастрономічному, так і в культурно-історичному та

етнічному плані є Одеський регіон. Статистика свідчить, що до 2020 року, навіть в період пандемії, місто та область відвідали понад 6 млн туристів [18]. Однак воєнний стан вніс свої корективи і в розвиток туристичної сфери. У 2024 році місто та область за неофіційними даними відвідали 500 тис. туристів. Також прослідковуються певні зміни в гастрономічній туристичній діяльності (табл. 3).

В місті функціонують ресторани азербайджанської («Горець», «Вечірній Баку», «Апшерон»), вірменської («Арабат», «Мангал», «У Самвела»), азіатської («Азума», «Дядечка Чао», «Деварана»), італійської («Фрателі», «Тавернетта», «Паста та піца»), української («Куманець», «Пузата хата», «Залюбки») кухонь.

В місті пропонується низка гастрономічних екскурсій, які включають відвідування ресторанів та дегустацію місцевих страв і напоїв. Найбільш популярними є:

* «Смачна Одеса» – Тудой Сюдой;

* «Одеський форшмак» – Екскурсії в Одесі.

В області виділяються кілька гастрономічних турів:

* Тур в Шабо: Включає екскурсію з дегустацією фондю на «Європейській сироварні» та екскурсію від «Центру культури вина Шабо» з дегустацією продукції ТМ «Шабо».

* Гастрономічний тур вихідного дня до Болграда: знайомство з історією міста Болград, болгарською національною кухнею, дегустацією крафтових

сирів, натуральних вин та сиров'ялених ковбас.

Офіційний перлік локацій з гастротуризму Одеського регіону свідчить про його концентрацію в південних районах області [18, 22].

Зважаючи на це, вважаємо за необхідне залучи-

ти потенціал північних районів для розвитку гастрономічного туризму в Одеському регіоні та пропонуємо власну розробку туристичної гастрономічної подорожі північними районами області: «Смак одеського Поділля».

Таблиця 2 / Table 2

**SWOT-аналіз туристичного потенціалу гастрономічного туризму в Одеському регіоні /
SWOT analysis of the tourism potential of gastronomic tourism in the Odesa region**

Сильні сторони	Можливості
1. Наявність унікальних фізико-географічних, етнічних та історико-культурних особливостей та потенціалу, на базі яких можуть бути сформовані різні туристичні маршрути. 2. Унікальне прикордонне положення на перетині головних магістралей, що забезпечує розвиток міжкультурних взаємозв'язків. 3. Наявність інвестиційних програм з розвитку туризму. 4. Велика кількість науково-освітніх установ. 5. Збільшення числа висококваліфікованих фахівців у галузі туризму (гиди, екскурсводи, тур агенти тощо).	1. Приплив додаткових інвестиційних капіталовкладень, створення умов для розширення попиту на туристичні послуги. 2. Розширення ринку туристичних пропозицій за рахунок створення нових туристичних маршрутів, що включають комплексні комбіновані тури, створення робочих місць. 3. Сприятливі умови для активного розвитку туризму і збільшення приїзду в регіон громадян із сусідніх областей та країн. 4. Підвищення мотивації для залучення інвестицій, що може забезпечити умови для розвитку туристичної інфраструктури (будівництво колективних засобів розміщення, транспортних магістралей, активізація маркетингової діяльності).
Слабкі сторони	Загрози і ризики
1. Недостатнє інформування про туристичні послуги та маршрути. 2. Слабка розвиненість фінансової інфраструктури, яку можна використати для укладання угод, торгівлі. 3. Невідповідність якості наданих туристичних послуг їх вартості. 4. Нерівномірність щільності рекреаційних ресурсів, розосередженість.	1. Політична та економічна нестабільність в державі. 2. Відтік туристичного потоку в більш відомі в туристично-рекреаційному плані регіони. 3. Відтік туристів на території з більш розвинутою і якісною сферою туристичних пропозицій. 4. Збільшення рекреаційного навантаження на окремі територіальні одиниці.

Джерело: власна розробка автора на основі [18-21] / Source: constructed by author by data [18-21]

Таблиця 3 / Table 3

**Напрями переорієнтації гастрономічного туризму /
Directions of reorientation of gastronomic tourism**

Напрями	Характеристика
Задіяння внутрішнього ринку	Зменшення кількості туристів з-за кордону сприяло переорієнтації закладів харчування на внутрішнього споживача послуг. Спостерігалось закриття певних закладів.
Локальні продукти	Більше уваги приділяється локальним продуктам. Гастрономічний туризм є засобом фінансової підтримки локальних виробників та їх продукції. Екскурсії на ферми, сироварні.
Івенти	Організація різноманітних гастрономічних заходів, що дозволяють викликати інтерес до регіону, туризму. В Одесі проходить низка гастрономічних заходів, включаючи «GASTRO MUSIC SHOW: «MADE IN ODESA FEST» (2024).

Джерело: розроблено автором / Source: constructed by author

Лінійка маршруту: Одеса – Покровка (Любашівка) – Саврань – Балта – Кодима – Одеса.

На основі гастрономічного потенціалу дестинацій, їх культурно-історичної спадщини розроблена програма подорожі (табл. 4).

Програма туру може варіюватися за тривалістю, кількістю туристів та різними заходами, за бажаннями туристів. Ціна туру залежить від кількості туристів, об'єктів, супроводу, транспорту, часу перебування.

Програма гастрономічного туру / Gastronomic tour program

Час	Захід	Інформація про об'єкт
7:00 – 7:15	Зустріч туристів, інструктаж. Вийзд в село Покровка	Шляхова екскурсія
8.30	Огляд Покровської церкви. Сніданок в сільському кафе «Евеліна»	Церква Іоана Богослова – діюча мурована церква, пам'ятка архітектури місцевого значення, Храм розташований на високому пагорбі лівого берега річки Тилігул. Архітектура церкви надзвичайно гармонійна: поєднує вузькі аркові вікна, гостроверху дзвіницю та карнизи. Головною особливістю церкви є наявність 11 куполів, з яких найбільший має висоту 17,5 метрів. Будівля церкви оснащена системою опалення, створеною ще в 1911 році. Засновником храму був місцевий поміщик пан Кондрацький, за освітою – інженер-будівельник. В кафе «Евеліна» працюють місцеві жителі, пригощають українськими стравами з сільських якісних продуктів. На сніданок пропонують вареники з різними начинками, з домашньою сметаною та місцевими напоями.
9.30	Переїзд до Саврані	Шляхова екскурсія
12.00	Коротка оглядова екскурсія містечком. Обід у кафе «Седань»	Назва села походить від річки Саврань. Існує декілька припущень щодо етимології слова «Саврань». Згідно з однією з них, це слово тюркського походження, яке можна перекласти як «та, що стелиться», вказуючи на звивисте русло річки. Ще одна версія пов'язує назву з тюркським «савран», що відповідає турецькому слову Sarban, тобто погонич верблюдів. Містечко відоме з кінця XIV ст. Історія міста розглядається як військове поселення; осередок освіти, навчальних закладів (земське двокласне училище, церковно-парафіяльна та народна школи). Саврань було значним торговим центром Балтського повіту – тут збирались великі базари-ярмарки. Обід в одному з найкращих кафе містечка українським борщем та голубцями, десерт та напої на вибір туристів.
13.00	Переїзд до Балти	Шляхова екскурсія
15.00	Прибуття до Балти. Прогулянка центром міста. Перекус в кафе «Тратторія»	Балта – надзвичайно цікаве поселення з географічної точки зору: це не Бессарабія, і не Причорномор'я – швидше Поділля чи Придністров'я або гармонійне поєднання історико-географічних регіонів. Балта розташована на обох берегах річки Кодима. У давню пору в цих незайманих краях не існувало жодного поселення. На початку 18-го століття поляки вирішили зміцнити свій рубіж з Османською імперією. Найближчим селищем до ріки Кодими було, тепер уже відсутнє, село Палієве. Князь Юзеф Любомирський на лівому березі Кодими, у 1738 році, розпочав будівництво міста-фортеці, яке назвав на свою честь Юзефградом. Турки вирішили збудувати місто на противагу польському і розпочали будівництво на правому березі Кодими. Місто назвали Балта – сокира в перекладі. Оскільки турки та татари не дуже хотіли селитись у цій місцевості, османська влада надала дозвіл на поселення старообрядцям-липованам. Й досі у Балті є їхні великі райони, дві церкви та кладовища. Зважаючи на торговий статус Балти, в місті дуже зросла єврейська громада. Головною пам'яткою Балти слід вважати Успенський собор – храм із височезною дзвіницею, яку видно з усіх куточків Балти, та й з околиць міста також (19-20 ст.). Кафе «Тратторія» розташоване на березі річки Кодима. Популярне у місцевих жителів. Туристам пропонуємо місцеву рибну юшку та смажену річкову рибу.
17.00	Переїзд до Кодими	Шляхова екскурсія
17.30	Прибуття до Кодими. Прогулянка містом. Вечеря.	Історія Кодими вабить передусім тим, що її назва споріднена з найменням річки, де вона розміщена. Ця річка фігурувала під різними іменами, ще згадуючись у розповідях Геродота. Слово «Кодима» знали вже половці, і воно означало «схід». Зв'язуючи це з річкою, котра мала свій шлях, переклад можна розуміти як «річка, що тече на схід».

		Обрати заклад та меню пропонується туристам, але рекомендовано скуштувати капусняк, знамениті кодимські макові коржики, місцевий мед.
19.00	Переїзд до Одеси	
23.00	Прибуття до міста	

Джерело: власна розробка автора на основі [23-26] / Source: constructed by author by data [23-26]

Таблиця 5 / Table 5

**CBOT-аналіз гастрономічного туризму в Одеському регіоні /
SWOT analysis of gastronomic tourism in Odesa region**

Сильні сторони	Слабкі сторони
Вигідне економіко-географічне положення. Наявний природно-ресурсний потенціал. Багата історія, культура, традиції країни. Розвинена туристична інфраструктура (особливо в містах). Невеликий стартовий капітал для ведення туристичного бізнесу. Наявні наукові та професійні кадри в галузі туризму. Ріст культурного рівня населення. Фінансові надходження в бюджет місцевих, регіональних, державних органів влади.	Несформованість нормативно-правової бази. Неадаптованість до сучасних реалій. Незадовільний стан туристичної інфраструктури або її відсутність у периферійних локаціях. Незадіяність громад у сфері гастрономічного туризму.
Можливості	Загрози
Транскордонне співробітництво в галузі туризму. Співпраця з іншими країнами. Членство в престижних туристичних організаціях, заходах. Розширення географії гастрономічних турів	Напруження політичної ситуації. Соціально-економічна криза. Неплатоспроможність населення. Депопуляція населення. Міжнародна міграція населення. Збільшення вартості туристичних послуг.

Джерело: власна розробка автора / Source: constructed by author

Висновок. Гастрономічний туризм може стати важливим чинником сталого розвитку усіх районів регіону, залучаючи туристів з усього світу та зміцнюючи міжнародний імідж. Головне завдання – забезпечити стабільність та привабливість гастрономічних пропозицій, підтримувати місцеві підприємства та залучати туристів через адаптовані стратегії. Крім того, впровадження електронної комерції для продажу місцевих продуктів сприятиме розширенню ринків збуту та підвищенню впізнаваності місцевих

брендів на міжнародному рівні. Перспективи розвитку гастрономічного туризму в Одеському регіоні представлені у CBOT-аналізі (табл. 5).

Таким чином, просування та позитивний ріст попиту на гастрономічний туризм має всі підстави, адже регіон у значній кількості має унікальні кулінарні звичаї, історію, культуру, крім того, можливість об'єднання з іншими видами туризму, використання новітніх технологій та підтримка з боку уряду та місцевих спільнот посилять позитивні тенденції.

Список використаної літератури:

- Боднар Ю. О. Вплив гастрономічного туризму на локальну культуру. *Наукові записки*. 2022. № 4. С. 45–53.
- Коркуна О. І., Никига О. В., Підвальна О. Г. Гастрономічний туризм як чинник соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Економічний простір*. 2020. № 155. С. 40–43.
- Панова І. О., Журавчак, Я. З. Проблеми та перспективи розвитку гастрономічного туризму в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2021. № 13. С. 196–208. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-13-20>
- Бурачек І., Панасюк Д., Ярмолюк Д. (2025). Гастрономічний туризм в Україні під час війни. *Економіка та суспільство*, (71). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-92>
- Антоненко В. Г. Міжнародний туризм як чинник взаємодії та взаємозбагачення культур. В. С. Пазенко (Ред.), *Філософія туризму*. К., 2005. С. 223–233.
- Басюк Д. І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні. URL: https://tourlib.net/stati_ukr/basjuk3.htm
- Дишкантук О. В. Гастрономічний туризм: підручник // О. В. Дишкантук. К. В. Власюк, Одеса, 2021. 136 с.
- Global report on food tourism. URL: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2019-09/food_tourism_ok.pdf
- Tourism Market Reports 2025 – Tourism Industry. URL: <https://www.reportlinker.com/report-summary/Tourism/51067/Ukrainian-Tourism-Industry.html?autogen=1>
- International Culinary center. URL: <https://www.internationalculinarycenter.com/>
- Global Data Consumer Survey. URL: <https://www.company/globaldataplc#>

12. The World's 50 best Restaurants. URL: <https://www.theworlds50best.com/>
13. World tourism Barameter. URL: <http://surl.li/vino>
14. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/>
15. Офіційний сайт ТП Відвідай. URL: <https://vidviday.ua/hastronomichni-tury>
16. Офіційний сайт Навігатор Україна. URL: <https://www.navigator-ukraina.com.ua/gruppovye->
17. Офіційний сайт Фуд тревел. URL: <https://market.foodtravel.com.ua/>
18. Офіційний сайт Гастрономія. URL: <https://tury/dlya-korporativnykh-grupp/tours/130-gastronomicheskie-ekskursii-i-tury.html?start=24>
19. Паспорт Одеської області. URL: https://oda.od.gov.ua/strapi/uploads/Pasport_Odeskoyi_oblasti_za_2024_rik_ec9074f38a.pdf
20. Проект розвитку Одеської області 2021-2027 р.р. URL: <https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/06-27-VII.pdf>
21. Гастрономічні фестивалі українців. URL: <https://liet.lviv.ua/filemanager/files/file.php?file=2374>
22. Кукліна Т. С. Гастрономічний туризм на туристичному ринку України. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kuklina.htm
23. Балта. Що цікавого? URL: <https://ukrainaincognita.com/mista/savran>
24. Кодима. Що цікавого? URL: <https://ukrainaincognita.com/mista/savran>
25. Саврань. URL: <https://ukrainaincognita.com/mista/savran>
26. Церква Іоана Богослова (Покровка). URL: <https://maps.visicom.ua/c/34.1207,47.65472,17/f/POI36HVWSYE?lang=uk>

Valentyna Oliinyk

PhD in Geography, Associate Professor, Department of Hotel, Restaurant and Tourism Business,
International University, Fontanska street, 33, Odesa, 65000, Ukraine
e-mail: v.oleynik7777@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6451-556X>

GLOBAL TRENDS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF GASTRONOMIC TOURISM IN UKRAINE AND ODESA REGION

The article examines current trends in the global development of gastronomic tourism, examines the potential of gastronomy in the Odessa region, and identifies non-dimensional territorial development of tourism in the administrative districts of the region. The purpose of the article is to analyze the potential and organization of gastronomic tourism in the Odessa region and proposals for its stimulation and intensification in peripheral locations of the region. Methods of territorial and statistical analysis, synthesis, and generalization are used to study and achieve the goal of the work. According to the results of the research, the offers of food tours of Ukrainian tourist enterprises are analyzed, the features of gastronomic tourism, the main directions of reorientation of the industry in modern conditions are highlighted, namely: the use of the domestic market, orientation to local products, holding various events, including gastronomic ones. A SWOT analysis of the tourist potential of gastronomic tourism in the Odessa region was compiled, directions for reorientation of gastronomic tourism for its activation were proposed, the author's gastronomic tour was developed, and prospects for the development of gastronomic tourism in the region were determined.

Thus, the development of tourist destinations will contribute to solving social, cultural, economic and environmental challenges. Gastronomic tourism is considered as one of the possible strategic directions for the development of the economy, the preservation of traditional economy, cultural heritage, and should also be a factor in the sustainable development of communities. The promotion and positive growth of demand for gastronomic tourism has every reason, because the country has a significant number of unique culinary customs, history, culture, in addition, the possibility of combining with other types of tourism, the use of the latest technologies and support from the government and local communities will strengthen the positive trends.

Keywords: *gastronomic tourism, potential, tour, tourist route, tourist program, excursion activities, sustainable development.*

References:

1. Bodnar, Yu. A. (2022) Influence of gastronomic tourism on local culture. *Scientific notes*, 4, 45–53 [in Ukrainian].
2. Korkuna, O. I., Nikiga, O. V., & Podvalnaya, O. G. (2020). Gastronomic tourism as a factor of socio-economic development of territorial communities. *economic space*, 155, 40–43. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/155-8> [in Ukrainian].
3. Panova, I. O., & Zhuravchak, Ya. Z. (2021). Problems and prospects of gastronomic tourism development in Ukraine. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country studies. Tourism*, 13, 196–208. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-13-20> [in Ukrainian].
4. Burachek, I., Panasyuk, D., & Yarmolyuk, D. (2025). Gastronomic tourism in Ukraine during the war. *Economy and society*, 71. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-92> [in Ukrainian].
5. Antonenko, V. G. (2005). International tourism as a factor of interaction and mutual enrichment of cultures. In V. S. Pazenko (Ed.). *Philosophy of Tourism*, pp. 223–233 [in Ukrainian].
6. Basyuk, D. I. Innovative development of gastronomic tourism in Ukraine. Retrieved from https://tourlib.net/statti_ukr/basjuk3.htm [in Ukrainian].
7. Dyshkantyuk, O. V. (2021). *Gastronomic tourism: textbook*. Odesa, 136 p. [in Ukrainian].
8. Global report on food tourism. Retrieved from https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2019-09/food_tourism_ok.pdf

9. Tourism Market Reports 2025 – Tourism Industry. Retrieved from <https://www.reportlinker.com/report-summary/Tourism/51067/Ukrainian-Tourism-Industry.html?autogen=1>
10. International Culinary center. Retrieved from <https://www.internationalculinarycenter.com/>
11. Global Data Consumer Survey. Retrieved from <https://www.company/globaldataplc#>
12. The World's 50 best Restaurants. Retrieved from <https://www.theworlds50best.com/>
13. World tourism Barameter. Retrieved from <http://surl.li/vino>
14. State agency for tourism development of Ukraine. Retrieved from <https://www.tourism.gov.ua/> [in Ukrainian].
15. TA official website Visit. Retrieved from <https://vidviday.ua/hastronomichni-tury> [in Ukrainian].
16. Official website of Navigator Ukraine. Retrieved from <https://www.navigator-ukraina.com.ua/gruppovye> [in Ukrainian].
17. Official website Food travel. Retrieved from <https://market.foodtravel.com.ua/> [in Ukrainian].
18. Official website gastronomy. Retrieved from <https://tury/dlya-korporativnykh-grupp/tours/130-gastronomicheskie-ekskursii-i-tury.html?start=24>
19. Passport of the Odesa region. Retrieved from https://oda.od.gov.ua/strapi/uploads/Pasport_Odeskoyi_oblasti_za_2024_rik_ec9074f38a.pdf [in Ukrainian].
20. The development project of the Odessa region 2021-2027. Retrieved from <https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/06-27-VII.pdf> [in Ukrainian].
21. Gastronomic festivals of Ukrainians. Retrieved from <https://liet.lviv.ua/filemanager/files/file.php?file=2374> [in Ukrainian].
22. Kuklina T. S. Gastronomic tourism in the tourist market of Ukraine. Retrieved from https://tourlib.net/statti_ukr/kuklina.htm [in Ukrainian].
23. Balta. What's interesting? Retrieved from <https://ukrainaincognita.com/mista/savran> [in Ukrainian].
24. Kodyma. What's interesting?. Retrieved from <https://ukrainaincognita.com/mista/savran> [in Ukrainian].
25. Savran. Retrieved from <https://ukrainaincognita.com/mista/savran> [in Ukrainian].
26. St. John the Theologian Church (Pokrovka). Retrieved from <https://maps.visicom.ua/c/34.1207,47.65472,17/f/POI36HVWSYE?lang=uk> [in Ukrainian].

Received 16 January 2026

Accepted 21 March 2026

Published 25 May 2026

Оксана Перхач*к. геогр. н., доцент кафедри раціонального використання природних ресурсів і охорони природи,
Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, Україна
e-mail: oxana.perkhach@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-5702-9048>*

ВПЛИВ ЧИННИКА ДИНАМІКИ КІЛЬКОСТІ НАСЕЛЕННЯ НА ВОДОКОРИСТУВАННЯ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена дослідженню впливу динаміки кількості населення на водокористування у Львівській області. Обґрунтовується актуальність теми вивчення. Характеризується стан вивчення водокористування та його місце у проблематиці географічних досліджень. Зазначено обсяги водних ресурсів Львівської області та їхню структуру. Подається динаміка водозбору у регіоні. Аналізується структура водокористування у Львівській області впродовж 1991–2023 рр. Зроблено висновок про трансформацію структури у кінці вказаного періоду, порівняно з його початком. Якщо на початку періоду найбільше води використовувалось на побутово-питні потреби, а потім на виробничі та сільськогосподарські, то в кінці періоду найбільше води використовувалось на ті ж такі побутово-питні потреби, але на другому місці появились сільськогосподарські потреби, а на третьому – виробничі. Такий перерозподіл відбувся за рахунок зміни галузевої структури господарства. Проблемами водокористування у Львівській області є незадовільний стан поверхневих джерел господарсько-питного водопостачання, застарілі технології, погіршення якості водогінних мереж. В останні роки спостерігається тенденція до збільшення використання поверхневих вод і зменшення використання підземних вод. Однією з головних причин забруднення поверхневих вод Львівської області є скидання неочищених і недостатньо-очищених стічних вод.

Зміна кількості населення впливає на використання води, хоча це не єдиний чинник, який означає водні ресурси. У 1991 р. – поч. 2020 рр. динаміка кількості населення та споживання свіжої води Львівської області демонструють дуже подібні спадаючі тренди. З 2021 р. споживання свіжої води в області збільшується. Також збільшується з 2023 р. кількість населення. Зменшення кількості населення може зменшити споживання води, відповідно збільшення кількості населення може збільшити споживання води. Але це не пряма залежність. Вплив зміни кількості населення на споживання води залежить також від загального споживання води, від споживання води на особу, від змін у структурі господарської діяльності. Покращення водно-екологічної ситуації у Львівській області можна досягнути із впровадженням водозберігаючих технологій, поліпшенням технічного стану діючих очисних споруд, підвищенням ролі екологічного виховання населення і, звичайно ж, переможним завершенням російсько-української війни.

Ключові слова: населення, водокористування, свіжа вода, загальне водовідведення, антропогенне навантаження.

Як цитувати: Перхач, О. (2026). Вплив чинника динаміки кількості населення на водокористування у Львівській області. *Часопис соціально-економічної географії*, 40, 69–76. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-08>

In cites: Perkhach, O. (2026). The impact of population dynamics on water use in the Lviv region. *Human Geography Journal*, 40, 69–76. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-08> [in Ukrainian].

Актуальність теми дослідження. Цінним, незамінним і необхідним природним ресурсом довкілля для забезпечення життєдіяльності населення і реалізації сталого розвитку України і, зокрема, Львівської області є водні ресурси. Використання водних ресурсів тісно пов'язане із станом населення даної території. В Україні за останні роки, після повномасштабного російського вторгнення, відбулися значні зміни у структурі та розселенні населення. Отже, розкриття закономірностей функціонування водокористування пов'язаного з особливостями населення даного регіону характеризуються своєчасністю і актуальністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Водні ресурси – це обсяги поверхневих, підземних і морських вод відповідної території. Водокористування – використання води (водних об'єктів) для задоволення потреб населення, промисловості, сільського господарства, транспорту та інших галузей господарства, включаючи право на забір води,

скидання стічних вод та інші види використання вод (водних об'єктів) [12]. Вивчення водокористування загалом посідає важливе місце у проблематиці географічних досліджень. Даною темою на глобальному, регіональному та локальному рівнях займаються вчені, зокрема, географи. Вишневський В.І., Косовець О.О. проаналізували детальні гідрологічні дані (витрати води, рівні, характеристики басейнів) для річок України [1]. Герасимчук З.В., Мольчак Я.О., Хвесик М.А. аналізують раціональне використання, охорону водних ресурсів та економічний механізм водокористування [2]. Запольський А.К. висвітлює питання раціонального використання водних ресурсів, технології очищення природних і стічних вод, а також проектування мереж [4]. В. Клименко, С. Решетченко, В. Машкіна зробили кількісне оцінювання і подали детальну характеристику водно-ресурсного потенціалу Харківської області і потенціалу адміністративних районів області з метою раціонального використання водних

ресурсів і водоспоживання в регіоні на локальному рівні [5]. Козловський Б., Садовий В., Крута Н. висвітлили регіональні умови формування, територіальне поширення, особливості використання і екологічний стан водних ресурсів Львівської області [6]. Кукурудза С.І., Перхач О.Р. подали характеристику розміщення, використання, забруднення і охорони водних ресурсів. Висвітлили проблеми обліку, моніторингу, нормування і виснаження вод, розглянули водоохоронні заходи, економічні механізми водокористування [7]. Левківський С.С., Падун М.М. висвітлили питання про водні ресурси і водний баланс, сформулювали головні принципи і показники використання й охорони водних ресурсів. Тракували питання обліку та планування використання водних ресурсів, водогосподарського районування, прогнозування і моделювання у водному господарстві, формування і функціонування водогосподарських систем [8]. Сніжко С.І., Ободовський О.Г., Шевченко О.Г., Гребінь В.В., Дідовець Ю.С., Купріков І.В., Почаєвський О.О. оцінили регіональні довгострокові зміни водного стоку на річках Українських Карпат як перспективного джерела гідроенергетичного потенціалу. Результати моделювання апробовано на річках Карпатського регіону [20]. Хільчевський В.К. висвітлює роль компонентів хімічного складу води в процесах життєдіяльності людини, навів основні технологічні схеми водопостачання і водовідведення, а також запропонував основні методики розрахунку методів скидання стічних вод у водні об'єкти [10].

У сучасних умовах збільшення антропогенних навантажень на довкілля, розвитку господарства, зростання потреб, виникає необхідність раціонального використання водних ресурсів і їхнього екологічного захисту. Ця необхідність посилюється в умовах російсько-української війни.

Мета статті. Метою статті є аналіз впливу зміни чисельності населення на водокористування у Львівській області впродовж 1991-2023 рр., вироблення рекомендацій для ощадливого використання водних ресурсів з метою подолання наявних водно-екологічних загроз у регіоні.

Виклад основного матеріалу. Вода Львівщини використовується як джерело питного, технічного, сільськогосподарського водопостачання, у рибному господарстві, у лікувальних цілях, а також є джерелом поповнення запасів підземних вод. Водні ресурси Львівської області представлені поверхневими і підземними водами. У межах Львівської області формується 89 % річкового стоку, середній багаторічний показник якого становить 5,57 млрд м³, у маловодні роки – 2,74 млрд м³/рік. З наведених даних бачимо, що малі річки та струмки є основними в регулюванні водного балансу. Природна забезпеченість водними ресурсами Львівської області є середньою по Україні і складає на км² території 226 тис м³/рік (місцевий стік), що у перерахунку на одну особу становить 1,82 тис. м³/рік [6]. Загальний водозбір води з природних водних об'єктів області впродовж тривалого часу змінювався. У 1991 році він становив 520,0 млн м³ і впродовж 30 наступних

років постійно зменшувався. У 2020 р. з природних водних об'єктів Львівської області було забрано 143,8 млн м³ води (на 376,2 млн м³ менше порівняно з 1991 р.). З 2021 р. забір води збільшився і у 2023 р. склав 183,1 млн м³ (на 39,3 млн м³ більше, ніж у 2020 р.) (табл. 1) [9, 11, 14, 15, 16, 17, 19]. 85,7 % води було відібрано з підземних водоносних горизонтів, а 14,3 % – з поверхневих водних об'єктів (річок, водосховищ, озер, ставків). Спостерігається тенденція до зростання водозабору в основному за рахунок підземних вод. Запаси підземних вод з кожним роком скорочуються. Така тенденція є загрозою, оскільки на Львівщині є дефіцит чистих прісних вод, а також є проблеми водопостачання міських населених пунктів.

Споживання свіжої води — це використання для задоволення потреб у воді всіх видів вод (поверхневих, підземних, пластових, шахтних, морських та ін.), забраних або одержаних із водозаборів, що належать підприємствам, а також комунальних водогонів та інших водогосподарських систем. До складу водовикористання не вводять обсяги оборотного та послідовного (повторного) використання вод, за винятком води, що надійшла на відшкодування втрат, а також колекторно-дренажні стоки [7]. Споживання свіжої води на Львівщині зменшувалось: з 552,0 млн м³ у 1991 р. до 100,8 млн м³ у 2020 р. (на 451,2 млн м³ за 30 років). Починаючи з 2021 р. споживання свіжої води збільшувалось і у 2023 р. склало 138,05 млн м³ (на 37,3 млн м³ більше порівняно з 2020 роком) [9, 14, 15, 16, 17, 19].

Починаючи з 1991 р. до сьогодні у Львівській області істотно змінилась структура водокористування. У 1991 р. з усієї спожитої води 42,4 % припадало на побутово-питні потреби, 39,3 % – на виробничі потреби, 12,2 % – на сільськогосподарські потреби. Тенденція такого галузевого розподілу свіжої води зберігалась до 2020 р., після чого вона змінилась. У 2023 р. за кількістю спожитої свіжої води на першому місці є побутово-питні потреби (41,3 %), на другому – сільськогосподарські потреби (30,8 %), на третьому – виробничі потреби – 25,8 % [13]. Такий перерозподіл відбувся за рахунок зміни галузевої структури господарства. Споживання свіжої води на сільськогосподарські потреби за останні три роки (з 2021 р.) зросло у 2,5 рази і становило у 2023 р. 42,6 млн м³. Найбільшу кількість свіжої води використовується для потреб комунального господарства і для сільськогосподарських потреб, а саме для наповнення рибогосподарських ставків та для індивідуального водопостачання приватних домогосподарств.

Найбільшими споживачами підземної води на Львівщині є такі підприємства: ЛМКП “Львівводоканал”, КП “Дрогобичводоканал”, КП “Червоноградводоканал” і КП “Стрийводоканал”. Найбільшу кількість поверхневої води використовують підприємства: ПрАТ “Львівський облрибкомбінат”, ДП “Дослідне господарство Львівської дослідної станції Інституту рибного господарства Національної академії аграрних наук України”, ТОВ “Трускавецький водоканал” і АТ “ДТЕК Західенерго” [13].

Таблиця 1 / Table 1
 Динаміка основних показників використання води у Львівській області впродовж 1991-2023 рр., млн м³ * /
 Dynamics of the main indicators of water use and drainage in Lviv region during 1991-2023, million m³ *

Показники	1991	1995	2000	2001	2005	2007	2008	2010	2014	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Забрано води з природних водних об'єктів – всього	573,0	437,0	312,0	306,0	256,0	241,8	247,4	250,2	232,1	175,8	172,3	168,6	143,8	176,4	183,1	174,8
Спожито свіжої води, з неї на:	552,0	386,0	259,9	237,3	202,8	191,2	190,1	174,7	151,1	122,6	125,0	122,3	100,8	130,8	132,3	138,1
виробничі потреби	217,00	118,40	56,10	74,40	62,20	54,04	54,71	46,47	38,41	43,38	46,43	43,63	33,55	34,85	33,76	35,61
побутово-питні потреби	234,00	197,50	125,80	115,80	95,10	90,80	86,26	78,29	61,74	57,40	59,55	58,05	56,15	61,86	50,29	57,04
сільськогосподарські потреби	67,50	53,00	30,00	32,10	30,90	30,65	31,02	30,94	25,95	21,83	18,90	20,44	10,00	30,71	46,24	42,58
Загальне водовідведення, з нього:	437,5	396,0	335,8	321,8	290,3	265,10	264,4	240,4	223,9	177,9	174,9	168,2	164,6	188,8	188,3	195,5
у поверхневі водні об'єкти	389,0	367,4	321,9	277,4	274,5	252,70	253,8	230,2	215,0	167,6	164,9	156,1	155,4	149,9	143,1	152,2
у тому числі:																
забруднених	76,6	55,9	56,0	66,4	193,3	188,8	60,0	59,3	45,1	70,8	42,0	45,4	123,2	119,9	113,9	118,5
зворотних вод з них без очищення	4,200	4,800	4,100	2,200	9,200	11,790	6,030	1,822	0,780	1,191	1,256	1,532	1,239	0,726	0,580	1,218
нормативно-очищених	243,60	263,50	241,00	211,00	53,40	41,76	161,30	147,10	149,65	82,33	108,10	98,89	22,47	17,90	18,12	21,30
нормативно-чистих без очищення	243,60	263,50	241,00	211,00	53,40	22,10	32,47	23,83	20,33	14,41	14,77	11,79	9,80	12,12	11,12	12,38
Обсяг оборотної та послідовно використаної води	1365,0	669,9	395,7	462,3	423,1	402,7	413,8	310,7	363,8	494,8	453,4	393,2	354,4	355,0	381,5	252,2
Потужність очисних споруд	386,0	387,3	386,3	382,9	326,5	327,8	355,1	330,2	316,9	277,9	277,4	281,7	367,5	311,9	327,3	311,9

*Складено за [9, 11, 14, 15, 16, 17, 19] / Compiled by [9, 11, 14, 15, 16, 17, 19]

Проблемами водокористування у Львівській області є незадовільний стан поверхневих джерел господарсько-питного водопостачання, застарілі технології, погіршення якості водогінних мереж, низьке фінансування водогінно-каналізаційного господарства, недостатня лабораторна база контролю якості питної води, незадовільне інформаційне повідомлення населення і військова агресія росії. В останні роки спостерігається тенденція до збільшення використання поверхневих вод і зменшення використання підземних вод.

Одною з головних причин забруднення поверхневих вод Львівської області є скидання неочищених і недостатньо очищених стічних вод. Згідно з даними державного обліку водокористування, найбільшими забруднювачами водних об'єктів є міста з населенням понад 500 тис. осіб (м. Львів у Львівській області). Великою екологічною проблемою є скидання забруднених вод у природні поверхневі водні об'єкти. Відведення (скидання) зворотних вод — це обсяги води, скинутої у природні водні об'єкти та передані іншим водокористувачам [12]. За басейнами річок Львівщини найбільше скинуто у поверхневі водні об'єкти басейну р. Західний Буг (78,5 %), менше — басейну р. Дністер (18,9 %), басейну р. Сян (1,6 %) і басейну р. Стир (1,0 %) [19].

У Львівській області загальне водовідведення постійно зменшувалось з 437,5 млн м³ у 1991 р. до 164,6 млн м³ у 2020 р. Починаючи з 2021 р. тенденція змінилась: за три роки (2021–2023 рр.) загальне водовідведення зросло на 30,85 млн м³ і становить 195,45 млн м³. Водовідведення у поверхневі водні об'єкти зменшувалось протягом 31 року з 389,0 млн м³ у 1991 р. до 143,1 млн м³ у 2022 р. (на 245,9 млн м³). У 2023 р. воно зросло до 152,2 млн м³ (на 9,1 млн м³ протягом року) [9, 11, 14, 15, 16, 17, 19]. Якість стічних вод не покращилась, хоча спостерігається спадання виробництва і припинення діяльності багатьох підприємств. Про це свідчать дані про загальне водовідведення забруднених зворотних вод (у 2023 р. було скинуто 118,5 млн м³). Із загальної кількості забруднених зворотних вод зросло число скинутих вод без очищення (у 2023 р. — 1,2 млн м³, що порівняно з 2022 р. більше на 0,6 млн м³). Починаючи з 1991 р. постійно змінювалась тенденція скиду нормативно очищених вод і з 2021 р. до 2023 р. є тенденція до їхнього збільшення (на 3,4 млн м³). Також порівняно з 1991 р. зросла кількість скинутої води без очищення. Це можна пояснити погіршенням технічного стану очисних споруд і недостатнім фінансуванням на їхній ремонт і реконструкцію, а також незадовільною експлуатацією очисних споруд, які ще й є перевантаженими стічними водами. Обсяг оборотної та послідовно використаної води у Львівській області починаючи з 1991 р. зменшувався. Дуже різко даний показник зменшився з 2022 до 2023 р. (на 129,3 млн м³ за рік). Зменшилась потужність очисних споруд (у 1991 р. вона становила 386,0 млн м³, а у 2023 р. — 311,9 млн м³) (табл. 1) [9, 11, 14, 15, 16, 17, 19].

На якість води у басейні р. Західний Буг впливають скид стоків від ЛМКП “Львівводоканал”, а

також недостатньо—очищені стічні води і стічні води без очистки від комунальних підприємств міст Рава-Руська (КП “Рава-Руське БУ № 2”), Кам'янка-Бузька (КП “Кам'янкаводоканал”) і Сокаль (Сокальське МКПВКГ). Одною з головних причин збільшення скиду зворотних вод у поверхневі водні об'єкти басейну р. Дністер є стоки від МКП “Миколаївводоканал”, КП “Дрогобичводоканал”, КП “Водоканал” м. Ходорів, м. Моршин (ПЖКГ Моршинської міської ради), а також забруднені стічні води від комунальних підприємств: КП “Стрийводоканал”, КП “Бібрський комунальник” Перемишлянський район, КП “Перемишлянське водоканал”, Самбірське ВУВКГ, Славське ВККГ. Якість вод річок басейну р. Сян залежить від забруднених стоків комунальних підприємств міст Новояворівськ (МКП “Новояворівське водоканал”), Мостиська (МКП “Водоканал” м. Мостиська), Рудки та Яворів (МКП “Яворівка-нал”). У басейні р. Стир водні об'єкти забруднюються комунальними стічними водами міст Лопатин і Радеків [19]. Як бачимо, найбільшими забруднювачами річок Львівської області є підприємства житлово—комунального господарства, які кожного року скидають у водні об'єкти великі обсяги неочищених стічних вод, а також несанкціоновані стоки від населення і приватних споживачів. Така ситуація виникла у зв'язку з незадовільним технічним станом очисних споруд, їхньою зношеністю, відсутністю фінансів на їхній ремонт і реконструкцію.

Зміна кількості населення впливає на водокористування, на попит і навантаження на водні ресурси. Починаючи з 1991 року динаміка кількості населення змінювалась (табл. 2). У 1991 р. на Львівщині проживало 2764,4 тис. осіб. За період з 1991 р. до 2022 р. чисельність населення зменшилась на 286,3 тис. осіб і склала у 2022 р. 2478,1 тис. осіб. Кількість населення Львівської області у 2023 р. збільшилась до 2709,3 тис. осіб (на 231,2 тис. осіб за рік) [3, 9, 11, 18]. Це пояснюється переміщенням населення (біженців) у зв'язку з воєнними діями. Тому робота підприємств водоканалів під час війни характеризується збільшенням навантаження на водну інфраструктуру.

Зміна кількості населення впливає на використання води, хоча це не єдиний чинник, який означає водні ресурси. Як бачимо з рис. 1, тенденції зміни кількості населення і споживання свіжої води рухаються в однаковому напрямку (лінії кількості населення і споживання свіжої води майже паралельні протягом 30 років, до 2020 року). З 2021 р. споживання свіжої води у Львівській області збільшується, а також з 2023 р. кількість населення також збільшилась. Зменшення кількості населення може зменшити споживання води, відповідно збільшення кількості населення може збільшити споживання води. Але такі зміни можуть виникнути також через збільшення чи зменшення використання води у побуті чи у господарстві. Тобто вплив зміни кількості населення на споживання води залежить від загального споживання води, від споживання води на особу, від змін у структурі господарської діяльності. Різке зростання кількості населення у 2023 р. впливає на водокори-

стування і збільшує як попит, так і навантаження на водні ресурси. Адже, більша кількість населення потребує більше води для пиття, побутових і господарських потреб. Відповідно навантаження на водні об'єкти може призвести до їхнього вичерпання і забруднення, погіршення якості води, а як наслідок цього – до дефіциту води. Велике значення має раціональне використання водних ресурсів і керування ними.

Раціональне використання водних ресурсів є надзвичайно важливим для охорони довкілля, адже наднормове споживання води призводить до її заб-

руднення. На даний час поверхневі водні ресурси належать до забруднених природних ресурсів. Основними причинами їхнього забруднення є скидання неочищених і недостатньо очищених стічних вод, відсутність водоохоронних зон і прибережно-захисних смуг водних об'єктів, а також недотримання умов їхньої експлуатації. Багато інженерних споруд водовідведення знаходяться у аварійному стані. Серед забруднюючих речовин, що скидаються зі зворотними водами, найбільше перевищень є для азоту амонійного, БСК₅, ХСК, фосфатів, заліза загального та завислих речовин.

Таблиця 2 / Table 2

*Динаміка кількості населення Львівської області, 1991–2023 рр. */*
*Population dynamics of Lviv region, 1991–2023 **

Роки	Кількість населення, тис. осіб
1991	2764,4
1992	2771,3
1993	2776,9
1994	2778,3
1995	2770,3
1996	2753,2
1997	2736,6
1998	2717,7
1999	2700,4
2000	2676,9
2001	2651,6
2002	2624,2
2003	2611,0
2004	2598,3
2005	2588,0
2006	2577,1
2007	2568,4
2008	2559,8
2009	2552,9
2010	2549,6
2011	2544,7
2012	2540,9
2013	2540,7
2014	2519,4
2015	2534,8
2016	2534,2
2017	2534,0
2018	2529,6
2019	2522,0
2020	2512,1
2021	2497,8
2022	2478,1
2023	2709,3

*Складено за [3, 9, 11, 18] / Compiled by [3, 9, 11, 18]

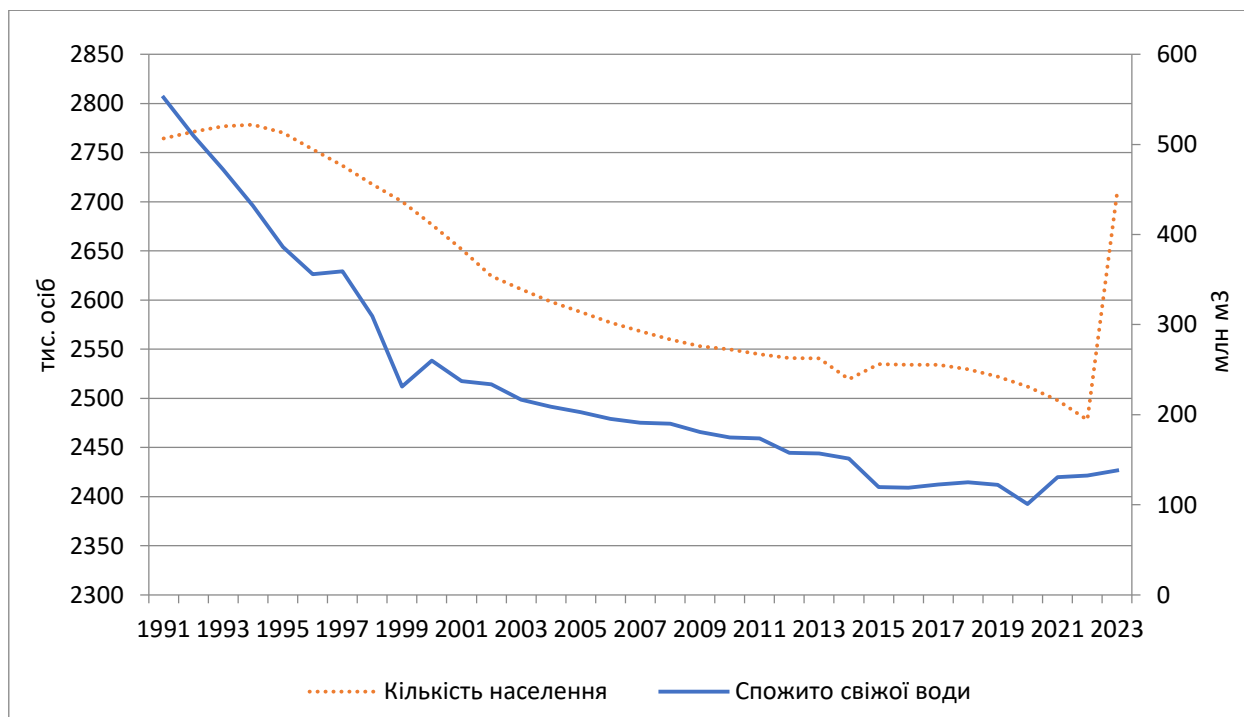

Рис. 1. Динаміка кількості населення (тис. осіб) та використання води (млн м³) у Львівській області впродовж 1991–2023 рр. [3, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 19] /

Fig. 1. Dynamics of population (thousands of people) and water use (million m³) in Lviv region during 1991–2023 [3, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 19]

Висновки. Незважаючи на зменшення кількості населення Львівської області протягом 30 років (збільшення відбулось лише у 2023 р.), перерозподілу використання води за галузями господарства, а саме у зв'язку зі спаданням виробництва та припинення діяльності багатьох підприємств і збільшення використання води для сільськогосподарських потреб, нема значного покращення якості стічних вод і зменшення скиду вод без очищення чи недостатньо очищених стічних вод. Покращення водно-екологічної ситуації можна досягти із впровадженням водозберігаючих технологічних систем, застосування екологічно чистих технологій у виробництві для покращення якості вод, поліпшенням технічного стану діючих очисних споруд, своєчасним їхнім ремонтом і реконструкцією, наявністю коштів, відмовою від надмірного споживання води, підвищення ролі екологічного виховання населення і, звичайно, переможним закінченням російсько-української війни. Проблеми охорони,

збереження, раціонального використання водних ресурсів і відновлення водних територій мають бути на рівні державних пріоритетів безпеки Львівської області. У іншому випадку населення Львівщини буде чекати дефіцит чистої питної води і як наслідок цього – захворюваність і екологічні та соціально-економічні проблеми. Тому населенню Львівської області, зокрема, і Україні, загалом, треба вирішувати вище перелічені проблеми, захищати водні ресурси від забруднення, вичерпання і виснаження, вдосконалювати систему водопостачання, економно використовувати воду для власних потреб та у всіх видах господарських робіт, вести екологічний спосіб господарювання і зменшувати навантаження на водні ресурси. Серед 17 взаємопов'язаних "Цілей сталого розвитку (ЦСР)" "Доступ до чистої води і належних санітарних умов" є виділений в окрему мету (ціль) під номером 6 на період до 2030 року [21]. ЦСР були прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 р.

Список використаної літератури:

1. Вишневецький В. І., Косовець О. О. Гідрологічні характеристики річок України. К.: Ніка-Центр, 2003. 324 с.
2. Герасимчук З. В., Мольчак Я. О., Хвесик М. А. Еколого-економічні основи водокористування в Україні. Луцьк: Надтир'я, 2000. 364 с.
3. Гудзеляк І. І., Перхач О. Р. Тенденції зміни людності Львівської області у XIX–XXI ст. // Часопис соціально-економічної географії. Харків, 2021. Вип. 31. С. 47–56. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2021-31-04>
4. Запольський А. К. Водопостачання, водовідведення та якість води. К.: Вища школа, 2005. 672 с.
5. Клименко В., Решетченко С., Машкіна В. Водно-ресурсний потенціал Харківської області: проблеми використання // Часопис соціально-економічної географії. Харків, 2015. Вип. 19 (2). С. 135–139.
6. Козловський Б. І., Садовий В. М., Крута Н. С. Водні ресурси Львівської області. Львів: ЗУКЦ, 2013. 114 с.
7. Кукурудза С. І., Перхач О. Р. Використання та охорона водних ресурсів. Навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 304 с.

8. Левківський С. С., Падун М. М. Рациональне використання і охорона водних ресурсів. К.: Либідь, 2006. 280 с.
9. Статистичний щорічник Львівської області за 2005 рік. Частина I. / Заг. кер. Матковський С. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2006. 366 с.
10. Хільчевський В. К. Водопостачання і водовідведення: гідроекологічні аспекти. К.: ВПЦ “Київський університет”, 1999. 319 с.
11. Банк даних — Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua>
12. Водний кодекс України (ВКУ). 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>
13. Водокористування у межах Львівської області. URL: <https://buvrzbts.davr.gov.ua>
14. Довкілля Львівської області – Головне управління статистики у Львівській області. URL: <https://lv.ukrstat.gov.ua>
15. Екологічний паспорт за 2015–2023 рік. Департамент екології та природних ресурсів Львівської обласної державної адміністрації. URL: <https://deplv.ua>
16. Екологія Львівщини 2013 / Львівська обласна державна адміністрація / Департамент екології та природних ресурсів. Львів: ЗУКЦ, 2014. 152 с. URL: <https://deplv.gov.ua>
17. Матеріали до Національної доповіді України про стан навколишнього природного середовища у 2014 році “Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Львівській області в 2014 році”. URL: <https://dostup.org.ua/request/13952/response/22541/attach/2/ND2014.pdf>
18. Паспорт Львівської області — Всеукраїнський перепис населення. URL: <https://database.ukrcensus.gov.ua>
19. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Львівській області в 2021 році. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Regionalna-dopovid-Lvivska-ODA-2021.pdf>
20. Сніжко С. І., Ободовський О. Г., Шевченко О. Г., Гребінь В. В., Дідовець Ю. С., Купріков І. В., Почаєв О. О. Регіональна оцінка зміни водного стоку річок Українських Карпат під впливом зміни клімату // Український географічний журнал. 2020. № 2. С. 20–29. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.020>
21. 17 цілей сталого розвитку. URL: <https://www.undp.org>

Oksana Perkhach

PhD in Geography, Associate Professor, Department of Rational Use of Natural Resources and Nature Conservation, Ivan Franko National University of Lviv, 41 Doroshenko St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: oxana.perkhach@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-5702-9048>

THE IMPACT OF POPULATION DYNAMICS ON WATER USE IN THE LVIV REGION

The article is devoted to the study of the impact of population dynamics on water use in the Lviv region. The relevance of the topic is substantiated. The state of water use studies of geographical research are characterized. The volume of water resources of the Lviv region and their structure are indicated. The dynamics of water intake in the region are presented. The structure of water use in the Lviv region during 1991–2023 is analyzed. A conclusion was drawn about the transformation of the structure at the end of the specified period, compared to its beginning. If at the beginning of the period most water was used for domestic and drinking needs, and then for production and agricultural needs, then at the end of the period most water was used for the same domestic and drinking needs, but agricultural needs came in second place, and production needs came in third. This redistribution occurred due to changes in the sectoral structure of the economy.

The largest consumers of groundwater in the Lviv region are the following enterprises: LMK “Lvivvodokanal”, KP “Drohobychvodokanal”, KP “Chervonohradvodokanal”. The largest amount of surface water is used by the following enterprises: PrJSC “Lviv Regional Fish Farm”, SE “Research Farm of the Lviv Research Station of the Institute of Fisheries of the NAAS of Ukraine”. The problems of water use in the Lviv region include the unsatisfactory condition of surface sources of domestic and drinking water supply, outdated technologies, and deterioration of the quality of water supply networks. In recent years, there has been a trend towards increasing the use of surface water and decreasing the use groundwater. One of the main causes of surface water pollution in the Lviv region is the discharge of untreated and insufficiently treated wastewater. By river basins of Lviv region, the largest amount of wastewater was discharged into surface water bodies of the Western Bug River basin (78,5 %), less — into the Dniester River basin (18,9 %), the Sian River basin (1,6 %) and the Styr River basin (1,0 %).

Population change affects water use, although it is not the only factor that determines water resources. In 1991–early 2020, the dynamics of population and fresh water consumption in the Lviv region demonstrate very similar downward trends. Since 2021, fresh water consumption in the region has been increasing. The population has also been increasing since 2023. A decrease in population can reduce water consumption, while an increase in population can increase water consumption. But this is not a direct relationship. The impact of population changes on water consumption also depends on total water consumption, water consumption per person, and changes in the structure of economic activity. Improvement of the water and ecological situation in the Lviv region can be achieved by introducing water-saving technologies, improving the technical condition of existing treatment facilities, increasing the role of environmental education of the population and, of course, the victorious conclusion of the russian–Ukrainian war.

Keywords: *population, water use, fresh water, general drainage, anthropogenic load.*

References:

1. Vyshnevsky, V. I., & Kosovets, O. O. (2003). Hydrological characteristics of the rivers of Ukraine. K.: Nika–Center, 324 p. [in Ukrainian].
2. Herasymchuk, Z. V., Molchak, Ya. O., & Khvesyk, M. A. (2000). Ecological and economic foundations of water use in Ukraine. Luts: Nadstyrya, 364 p. [in Ukrainian].
3. Gudzelyak, I. I., & Perkhach, O. R. (2021). Trends in population change in the Lviv region in the 19th-21st centuries. *Human Geography Journal*, 31, 47-56. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2021-31-04> [in Ukrainian].
4. Zapolsky, A. K. (2005). Water supply, drainage and water quality. K.: Higher school, 672 p. [in Ukrainian].
5. Klymenko, V., Reshetchenko, S., & Mashkina, V. (2015). Water resource potential of Kharkiv region: problems of use. *Human Geography Journal*, 19(2), 135-139 [in Ukrainian].
6. Kozlovsky, B. I., Sadovy, V. M., & Kruta N. S. (2013). Water resources of Lviv region. Lviv: ZUKC, 114 p. [in Ukrainian].
7. Kukurudza, S. I., & Perkhach, O. R. (2009). Use and protection of water resources. Study guide. Lviv: Ivan Franko University, 304 p. [in Ukrainian].
8. Levkivskiy, S. S., & Padun, M. M. (2006). Rational use and protection of water resources. K.: Lybid, 280 p. [in Ukrainian].
9. Statistical Yearbook of Lviv Region for 2005. Part I. (2006). General Manager Matkovsky S. Lviv: Main Department of Statistics in Lviv Region, 366 p. [in Ukrainian].
10. Khilchevskiy, V. K. (1999). Water supply and drainage: hydroecological aspects. K.: PPC “Kyiv University”, 319 p. [in Ukrainian].
11. Data bank — Main Department of Statistics in Lviv Region. Retrieved from <https://www.lv.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
12. Water Code of Ukraine (2018). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
13. Water use within the Lviv region. Retrieved from <https://buvrzbt.davr.gov.ua> [in Ukrainian].
14. Environment of Lviv region – Main Department of Statistics in Lviv Region. Retrieved from <https://lv.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
15. Environmental passport for 2015–2023. Department of Ecology and Natural Resources of the Lviv Regional State Administration. Retrieved from <https://deplv.ua> [in Ukrainian].
16. Ecology of Lviv Region 2013. (2014). Lviv Regional State Administration / Department of Ecology and Natural Resources. Lviv: ZUKC, 152 p. Retrieved from <https://deplv.gov.ua> [in Ukrainian].
17. Materials for the National Report of Ukraine on the State of the Environment in 2014 “Regional Report on the State of the Environment in Lviv Oblast in 2014”. Retrieved from <https://dostup.org.ua/request/13952/response/22541/attach/2/ND2014.pdf> [in Ukrainian].
18. Lviv region passport — All-Ukrainian population census. Retrieved from <https://database.ukrcensus.gov.ua> [in Ukrainian].
19. “Regional report on the state of the environment in Lviv region in 2021”. Retrieved from <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Regionalna-dopovid-Lvivska-ODA-2021.pdf> [in Ukrainian].
20. Snizhko, S. I., Obodovsky, O. H., Shevchenko, O. H., Hrebin, V. V., Didovets, Yu. S., Kuprikov, I. V., & Pochayevets, O. O. (2020). Regional assessment of changes in water flow of rivers of the Ukrainian Carpathians under the influence of climate change. *Ukrainian Geographical Journal*, 2, 20–29. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.020> [in Ukrainian].
21. 17 Sustainable Development Goals. Retrieved from <https://www.undp.org> [in Ukrainian].

Received 15 February 2026

Accepted 16 April 2026

Published 25 May 2026

Володимир Мандрика

аспірант 3-го року навчання відділу демографічного моделювання та прогнозування,
Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України,
бульвар Тараса Шевченка, 60, м. Київ, 01032, Україна

e-mail: mandryka.volodymyr98@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-4454-3824>

**ВІД ТРАНЗИТНОЇ ЗОНИ ДО ДЕМОГРАФІЧНОГО РЕЦИПІЄНТА: МЕХАНІЗМИ
ТРУДОВОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ АСИМІЛЯЦІЇ УКРАЇНЦІВ У СЛОВАЧЧИНІ**

У статті здійснено комплексне дослідження трансформації Словацької Республіки з тимчасової транзитної зони у стратегічного реципієнта українського людського капіталу впродовж 2022-2026 рр. Особливу увагу зосереджено на аналізі інституційних інструментів інтеграції українських мігрантів, оцінці їхнього впливу на ринок праці, освітню систему та фінансову стабільність Словаччини, а також на виявленні демографічних і економічних ризиків для України в умовах довготривалого закріплення мігрантів за кордоном.

Методологічний апарат статті базується на поєднанні аналітичного та статистичного підходів, що дозволило комплексно оцінити трансформацію міграційної моделі. Емпіричну базу становлять дані ОЕСР, Європейської Комісії, Євростату, УВКБ ООН, МОМ, Міністерства праці, соціальних справ та сім'ї Словацької Республіки, Центрального управління праці, соціальних справ та сім'ї (ÚPSVaR), Статистичного управління Словацької Республіки та Національного банку України, а також сучасні наукові праці, присвячені проблематиці brain drain, brain waste та освітньої мобільності. Для інтерпретації міграційних процесів застосовано елементи кількісного аналізу, порівняння динаміки показників (еміграції зі Словаччини з 2004 р. та української міграції у 2022–2026 рр.) та оцінювання структурних змін у трудовій, демографічній і освітній сферах.

Встановлено, що після вступу до ЄС Словаччина тривалий час залишалася донором людського капіталу: кількість емігрантів зросла з 1,6 тис. осіб у 2004 р. до 4,4 тис. у 2024 р. Після 2022 р. країна перетворилася на реципієнта української міграції: чисельність осіб з тимчасовим захистом збільшилася з 79 960 у червні 2022 р. до 151 870 у лютому 2026 р. Кількість працюючих громадян України зросла з 1 223 осіб у 2015 р. до 49 193 у 2025 р. Доведено, що українці стали важливим ресурсом для покриття дефіциту праці у промисловості, логістиці та сфері послуг. Паралельно зафіксовано критичне явище «втрати мізків» (brain waste): майже кожна друга особа (46,2%) серед тих, хто шукав притулку, змушена погоджуватися на роботу, що не відповідає її професійному рівню. Потужний імпульс отримала і сфера освіти – у 2023 році чисельність української молоді в університетах Словаччини перетнула межу в 10 тисяч осіб, що становило 47,8% усіх іноземних студентів країни. Податкові надходження та соціальні внески від працюючих українців у 2024 р. перевищили 217 млн євро, а додатковий приріст ВВП оцінюється на рівні 0,1-0,2% щороку.

Доведено, що Словацька Республіка фактично завершила перехід від транзитної моделі міграції до моделі активного залучення і закріплення українського людського капіталу. Це посилює її ринок праці та фінансову стабільність, але створює для України ризики депопуляції, кадрового дефіциту та втрати інтелектуального ресурсу.

Ключові слова: людський капітал, трудова міграція, освітня асиміляція, Словацька Республіка, інтелектуальний відтік, brain waste, демографічні втрати населення.

JEL Classification: F22, J61, J24, I23, O15.

Як цитувати: Мандрика, В. (2026). Від транзитної зони до демографічного реципієнта: механізми трудової та освітньої асиміляції українців у Словаччині. *Часопис соціально-економічної географії*, 40, 77-88. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-09>

In cites: Mandryka, V. (2026). From a transit zone to a demographic recipient: mechanisms of labor and educational assimilation of Ukrainians in Slovakia. *Human Geography Journal*, 40, 77-88. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-09> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. У сучасних реаліях функціонування європейського ринку праці процес відтворення інтелектуального ресурсу набув стратегічного пріоритету для держав Центрально-Східної Європи, серед яких особливе місце посідає Словаччина. Протягом останніх десятиліть республіка перебуває в стані перманентного відтоку власного населення, причому цей тренд має вибіркового характер: еміграційні настрої найсильніше проявляються серед молоді та фахівців високої кваліфікації.

Від моменту приєднання до ЄС у 2004 році, рес-

публіка зіткнулася з проблемою масової втрати кадрового потенціалу. Аналіз OECD свідчить, що за перші п'ятнадцять років євроінтеграції країну залишило близько 5% мешканців, переважно віком до 30 років [20]. Одночасно з цим, сфера освіти перетворилася на основний канал «вимивання» талантів: майже 17% словацького студентства обирають іноземні вищі, що формує передумови для затяжного дефіциту професіоналів усередині країни [7].

Хронічна еміграція призвела до утворення вакууму на внутрішньому ринку праці, насамперед у

секторах, що потребують спеціальних знань. У науковому дискурсі ці тенденції кваліфікуються як класичний прояв *brain drain*, що підриває інноваційні спроможності та глобальну конкурентність держави [6]. За таких обставин Словачка Республіка була змушена реформувати підходи до міграційного регулювання, перейшовши від пасивного спостереження до стратегічного рекрутингу зовнішніх трудових ресурсів.

Цей процес прискорився після 2022 року, коли внаслідок агресії проти України сформувалися потужні людські потоки, які Словаччина почала використовувати як інструмент компенсації власних кадрових втрат.

Таким чином, актуалізується потреба у науковому переосмисленні міграційної стратегії Словаччини як механізму подолання дефіциту інтелектуального капіталу в умовах глобальних геополітичних зрушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глобальна циркуляція людського потенціалу та грошових потоків постійно перебуває під пильним наглядом експертного середовища, проте після 2022 року методики його оцінки зазнали суттєвої трансформації.

Якщо раніше феномен *brain drain* розглядався переважно крізь призму економічних диспропорцій (Docquier та Rapoport, 2012 [6]), то сучасні автори, як-от Bhardwaj та Sharma (2023) [3], пропонують більш комплексну візію. Вони розглядають відтік, приплив та недовикористання мізків (*brain waste*) як єдиний цикл міжнародної мобільності. Зокрема, наголошується, що критичною проблемою є не лише переїзд фахівця, а й неможливість реалізувати його потенціал у країні перебування.

Дослідники Barvinok et al. (2023) [2] акцентують увагу на нерозривному зв'язку між навчанням за кордоном та подальшою трудовою еміграцією, визначаючи освітню мобільність як прелюдію до остаточної втрати людського капіталу країною-донором. Системний огляд Vega-Muñoz та колег (2024) [36] підтверджує, що успіх міграційної політики залежить від глибини професійної інтеграції прибулих осіб.

У роботах останніх років (Hladchenko, 2025 [13]) простежується зміна сприйняття міграції науковців: від однозначно негативного «відтоку» до концепції *brain circulation* – кругообігу інтелекту, що сприяє входженню в глобальні дослідницькі мережі. Методологічний інструментарій для відстеження таких рухів, зокрема за допомогою цифрових реєстрів, пропонують Tsybenko et al. (2025) [29].

Звіти OECD [21-22] резюмують: сучасна міграція стає все більш керованою, а країни Центральної Європи впевнено трансформуються з «постачальників» на «споживачів» робочої сили. Попри широкий пласт напрацювань, питання специфічної адаптації словацької політики до прийому саме українського інтелектуального ресурсу як засобу подолання кадрового дефіциту залишається недостатньо розкритим, що й визначило напрям цієї статті.

Метою статті є дослідження трансформації

міграційної ролі Словацької Республіки в умовах воєнно-міграційної кризи після 2022 року та визначення механізмів трудової й освітньої асиміляції громадян України у соціально-економічному просторі країни.

Для розкриття мети роботи було сформовано низку дослідницьких завдань, вирішення яких дозволить отримати цілісне уявлення про проблему. До них належать:

- здійснити аналіз передумов трансформації міграційної ролі Словацької Республіки в умовах дефіциту власного людського капіталу та тривалого відтоку населення до країн Західної Європи;

- дослідити правові й адміністративні механізми залучення громадян України до словацького ринку праці, зокрема шляхом порівняльного аналізу режимів Lex Ukraine та EU Blue Card;

- оцінити роль освітньої інфраструктури Словацької Республіки як інструменту довгострокового закріплення української молоді та інтеграції інтелектуального людського капіталу;

- здійснити кількісну оцінку фіскальних ефектів перебування українських мігрантів у країні та визначити можливу точку фіскальної беззбитковості для державного бюджету;

- виявити демографічні ризики для України, зокрема загрози «демографічної екстракції» у прикордонних регіонах унаслідок стабілізації міграційних потоків та довгострокового закріплення мігрантів у країні-реципієнті.

Визначені мета та дослідницькі завдання формують логічну структуру дослідження – від аналізу передумов трансформації міграційної ролі Словацької Республіки до оцінювання економічних, освітніх і демографічних наслідків інтеграції українських мігрантів у соціально-економічний простір країни та визначення потенційних ризиків для України в умовах довготривалих міграційних процесів.

Основний матеріал. Трансформація Словацької Республіки з транзитної території у країну-реципієнта міграції є наслідком поєднання двох взаємопов'язаних процесів: тривалого відтоку власного людського капіталу та необхідності компенсувати дефіцит робочої сили за рахунок зовнішніх ресурсів. Упродовж останніх двох десятиліть словацька економіка функціонувала в умовах системного демографічного й кадрового тиску, що посилювалося міграцією працездатного населення до більш розвинених країн Європейського Союзу.

Вихідною точкою цього процесу став вступ країни до ЄС у 2004 році, що відкрило доступ до єдиного європейського ринку праці. Згідно з даними на рис. 1, спостерігається майже трикратне зростання еміграційних потоків: якщо у 2004 році країну залишили 1,6 тис. громадян, то через два десятиліття цей показник сягнув позначки у 4,4 тис. осіб (рис. 1).

Основними детермінантами відтоку населення виступили включення Словаччини до єдиного європейського ринку праці, а також міжкраїнові диспропорції в рівнях оплати праці. За даними Destatis, у 2005 р. середня заробітна плата в Німеччині (€2901) [1] перевищувала словацький показник (€600) [28]

майже у 5 разів, що стимулювало селективну міграцію висококваліфікованих фахівців. Станом на 2022 рік основними реципієнтами словацького людського капіталу залишаються [21]:

- Чеська Республіка – 24%;

- Німеччина – 20%;

- Австрія – 18%.

Сумарна частка цих держав становить 62% від загального еміграційного потоку, що свідчить про стійкість міграційних коридорів.

Рис. 1. Показники еміграції громадян Словаччини: часова динаміка за 2004-2024 рр. (зліва) та географічний розподіл за країнами призначення у 2022 р. (справа) (систематизовано за даними [21, 26]) / Fig. 1. Emigration indicators of Slovak citizens: (left) temporal dynamics for 2004-2024; (right) geographical distribution by destination countries in 2022 (systematized according to [21, 26])

Таким чином, зростання еміграції словаків мало не лише інституційні, а й економічні причини. Ключовим чинником залишався розрив у рівнях оплати праці між Словаччиною та західноєвропейськими економіками. Наслідком цих процесів стала поступова ерозія найбільш адаптивного та конкурентного кадрового резерву на словацькому ринку. Особливо відчутним це стало для наукомістких сегментів: від цифрових технологій та інженерного проектування до системи охорони здоров'я й академічного сектору. Зазначений тренд свідчить про глибоке вкорінення явища *brain drain*, яке до подій 2022 року перетворилося на одну з найбільш гострих структурних вад національної економіки. Зокрема, у 2020 році більше ніж 30 000 студентів зі Словаччини навчалися за кордоном і майже 10% усього населення країни проживали за кордоном [5]. Водночас у країні продовжував накопичуватися дефіцит працівників у промисловості, сфері послуг, логістиці, охороні здоров'я та соціальному секторі.

Ескалація воєнного конфлікту в Україні у 2022 році стала каталізатором докорінних демографічних зрушень у Словаччині, зумовивши безпрецедентний приплив іноземців. Аналіз статистичних даних UNHCR [30] демонструє вибуховий характер першої хвилі біженців. Зокрема, за неповні чотири дні люто-

го 2022 року добова кількість людей, що шукали прихистку, збільшилася майже втричі: з початкових 4,8 тис. осіб у перший день вторгнення до понад 15,8 тис. станом на 27 лютого.

Подальша динаміка характеризується накопичувальним ефектом (див. рис. 2). Якщо у червні 2022 р. статус тимчасового захисту мали 79 960 українців, то до грудня 2025 р. цей показник досяг 138 765. Статистичні звіти профільного відомства ООН (UNHCR) вказують на те, що у лютому 2026 року в Словаччині було зареєстровано понад 151,8 тисячі українських біженців, які перебувають під дією програм тимчасового захисту.

Аналіз структури (див. табл. 1) виявляє глибоку гендерну асиметрію: у віковій групі 35-64 років кількість жінок перевищує кількість чоловіків у 2,68 рази. Згідно з експертними висновками [33], початковий етап повномасштабного конфлікту відзначився виразною жіночою домінантою серед мігрантів: у державах ЄС: частка українок перевищувала 70%, тоді як значна частина чоловіків призовного віку залишалася в Україні через мобілізаційні обмеження та участь у обороні країни. Отже характерними рисами структури міграційного потоку виступають суттєве переважання жінок працездатного віку (їхня кількість майже у 2,7 раза вища за кількість чолові-

ків у групі 35-64 роки) та зростаюча частка неповнолітніх (+38,2%), що вказує на трансформацію вимушеної втечі у тривалу сімейну еміграцію. Стрімке зростання кількості чоловіків у 2025 році (зі 12,7 тис.

у березні до 14,2 тис. у грудні) корелює зі змінами в українському законодавстві щодо академічної мобільності та виїзду чоловіків віком до 22 років.

Рис. 2. Динаміка загальної кількості українських біженців у Словацькій Республіці (осіб, 2022-2026)
(систематизовано за даними [10, *31]) /

Fig. 2. Dynamics of the total number of Ukrainian refugees in the Slovak Republic (persons, 2022-2026)
(systematized according to [10, *31])

Таблиця 1 / Table 1

Віковий та гендерний розподіл осіб з тимчасовим захистом у СР (2022-2025 рр.) /
Age and gender breakdown of persons under temporary protection in the Slovak Republic (2022-2025)

Категорія	06.2022 (осіб)	12.2025 (осіб)	Динаміка зростання
Неповнолітні (до 18 р.)	29 885	41 330	+38,2%
Жінки (35-64 р.)	21 910	38 055	+73,7%
Чоловіки (35-64 р.)	4 835	14 180	+193,3%
Особи 65+	4 470	6 755	+51,1%

Джерело: систематизовано за даними [11] / Source: systematized according to [11]

Натомість частка осіб віком 65 років і старших залишається найменшою. У 2025 році вона становила близько 6,7 тис. осіб. Це відповідає загальній логіці вимушеної міграції: люди старшого віку рідше наважуються на переїзд через стан здоров'я, складність адаптації, соціальну прив'язаність до місця проживання та вищу залежність від локальної системи підтримки.

Зазначена специфіка демографічного складу має для Словацької Республіки амбівалентний характер. По-перше, вона забезпечує розширення пропозиції на ринку праці, особливо за рахунок залучення жіночого кадрового потенціалу. По-друге, такий розподіл зумовлює навантаження на соціальну інфраструктуру, посилюючи запит на доступне житло, освітні та медичні сервіси, а також систему соціальної опіки. Типовий соціально-демографічний зріз українських сімей у Словаччині наочно ілюструє ці процеси.

У гендерній структурі домінують жінки (60%), тоді як на чоловічу частину припадає 40%. Основне ядро спільноти формують громадяни найбільш активного працездатного віку (від 18 до 59 років), частка яких сягає 60%. Решта розподіляється між неповнолітніми (27%) та особами, що перетнули 60-річну межу (13%).

Серед ключових потреб українських біженців у

Словаччині визначено працевлаштування, медичну допомогу та житло, що свідчить про поступовий перехід від гуманітарної підтримки до довгострокової соціально-економічної інтеграції.

Дані також демонструють значний рівень інтеграції дітей у систему освіти: 81% дітей шкільного віку навчаються у словацьких школах, тоді як лише 1% молоді віком 15-24 років не залучені до освіти чи професійної підготовки.

Водночас результати дослідження вказують на низку соціальних викликів. Зокрема, 42% біженців працездатного віку залишаються безробітними, а 16% респондентів повідомляють про труднощі з отриманням медичної допомоги. Крім того, близько 23% домогосподарств повідомляють про проблеми психічного здоров'я, що пов'язано з наслідками війни та вимушеної міграції [32].

Варто відмітити, що правова асиміляція українців на ринку праці СР реалізується через два паралельні вектори: масовий (Lex Ukraine) та селективний (EU Blue Card). Їх порівняльна характеристика наведена в таблиці 2.

Відповідно до табл. 2 перший етап правової асиміляції українців у Словаччині пов'язаний із прийняттям *Lex Ukraine* (Закон № 92/2022 Coll.), який забезпечив надання статусу тимчасового притулку

(*dočasné útočisko*) та відкрив доступ до ринку праці в максимально спрощеному порядку. За роз'ясненням словацького Управління праці, соціальних справ і сім'ї (*ÚPSVaR*) особи з тимчасовим притулком отримали можливість працювати без окремого дозволу на роботу, без тесту ринку праці та без додаткового підтвердження для заповнення вакансії. Для робото-

давця процедура зводилася до подання інформаційної картки про початок і завершення зайнятості [25, 34].

Ефективність цих механізмів підтверджується зростанням кількості працюючих громадян України, як це видно із рис. 3.а, з 1 223 осіб у 2015 р. до 49 193 осіб у 2025 р. (зростання у 40,2 раза) [15].

Таблиця 2 / Table 2

**Порівняльна характеристика інструментів доступу до ринку праці СР /
Comparative characteristics of labor market access instruments in the Slovak Republic**

Параметр порівняння	Lex Ukraine (Закон № 92/2022)	EU Blue Card (з 15.07.2024)
Цільова аудиторія	Бенефіціари тимчасового захисту	Висококваліфіковані фахівці
Зарплатний поріг	Відсутній (мін. зарплата)	1,2 від середньої (1,0 для випускників)
Вимоги до кваліфікації	Не потребує підтвердження	Вища освіта або професійний стаж (ІТ)
Економічна функція	Оперативне закриття дефіцитних вакансій	Залучення та закріплення талантів

Джерело: систематизовано за даними [9, 25, 34] / Source: systematized according to [9, 25, 34]

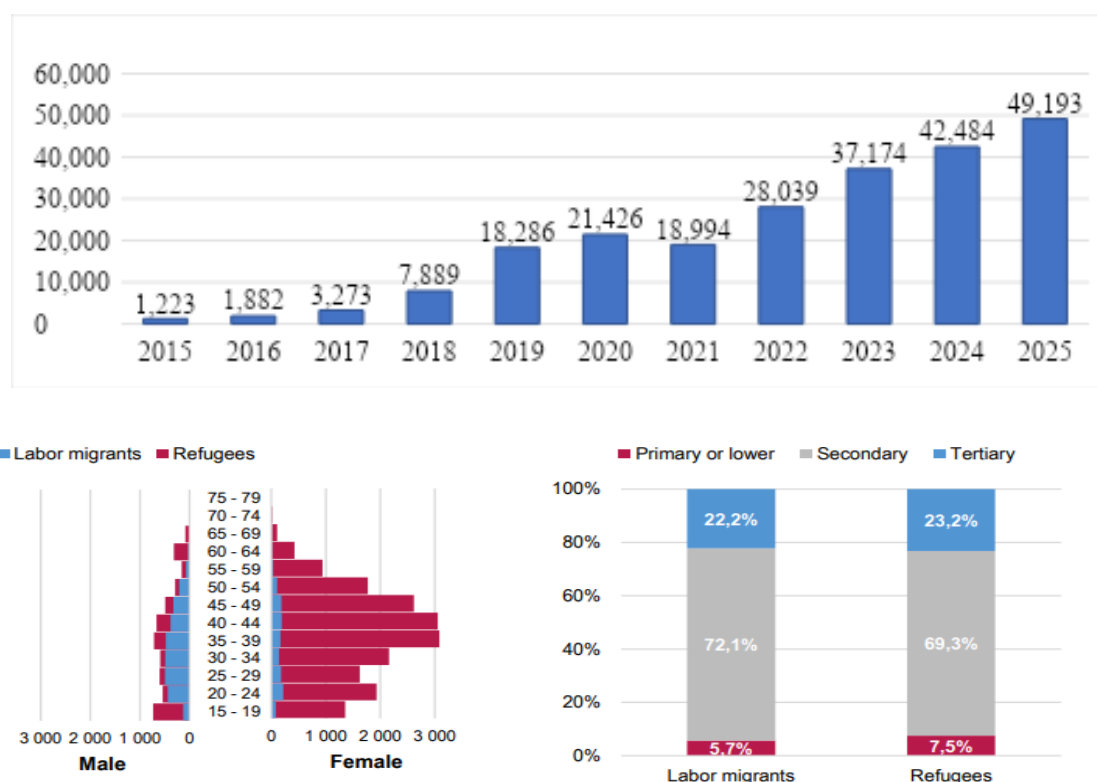

Рис. 3. Параметри зайнятості громадян України в Словацькій Республіці: а) динаміка кількості працюючих українців (осіб, 2015-2025 рр.); б) віково-гендерний розподіл новоприйнятих працівників; в) структура працюючих за рівнем освіти (систематизовано за даними [15, 37]) /

Fig. 3. Employment parameters of Ukrainian citizens in the Slovak Republic: a) dynamics of the number of employed Ukrainians (persons, 2015-2025); b) age and gender distribution of newly employed workers; c) structure of employed Ukrainians by educational attainment (systematized according to [15, 37])

За даними Інституту соціальної політики (2023), за рік російської агресії 36 946 громадян України знайшли роботу в Словаччині, зайнявши 48 728 посад. Різниця показників кількості посад та працевлаштованих осіб зумовлена особливостями ринку праці: близько чверті мігрантів були залучені до ринку праці за короткостроковими тимчасовими контрактами, що може зумовити зміну кількох робочих

місць протягом року або паралельне сумісництво таких посад. Більшість із них були працевлаштовані на підставі свого тимчасового статусу притулку. Серед новопрацевлаштованих біженців, 79% становили жінки (для порівняння, відсоток працевлаштованих жінок серед трудових мігрантів становив 25%) [37].

На відміну від гендерного складу, відмінності у віковому складі були незначними. Трудовим мігрантам в середньому було 35,1 років, а біженцям – 37,5 років (див. рис. 3.б). Різниця у найвищому рівні освіти також була незначною (див. рис. 3.в): 22,2% новопрацевлаштованих трудових мігрантів та 23,2% біженців мали вищу освіту; 72,1% трудових мігрантів та 69,3% біженців мали середню або середню спеціальну освіту.

Незважаючи на високий освітній рівень, спостерігається критичний рівень надмірної освіти (*over-education*). Рівень професійної деградації навичок серед біженців становить 46,2%, що на 16,5 в.п.

вище, ніж у трудових мігрантів (29,7%). Надмірно освічені біженці були зосереджені на низькокваліфікованих роботах: 27,4% біженців із середньою освітою та 7,8% біженців з вищою освітою працювали на початкових посадах (ISCO 9); 5,9% біженців з вищою освітою працювали операторами та складальниками машин та обладнання (ISCO 8; див. Рис. 4.б). У середньому жінки мали тенденцію до більшої надмірної освіти, ніж чоловіки, як серед трудових мігрантів (37,9% жінок проти 26,3% чоловіків), так і серед біженців (47,7% жінок проти 40,7% чоловіків) (рис. 4.а).

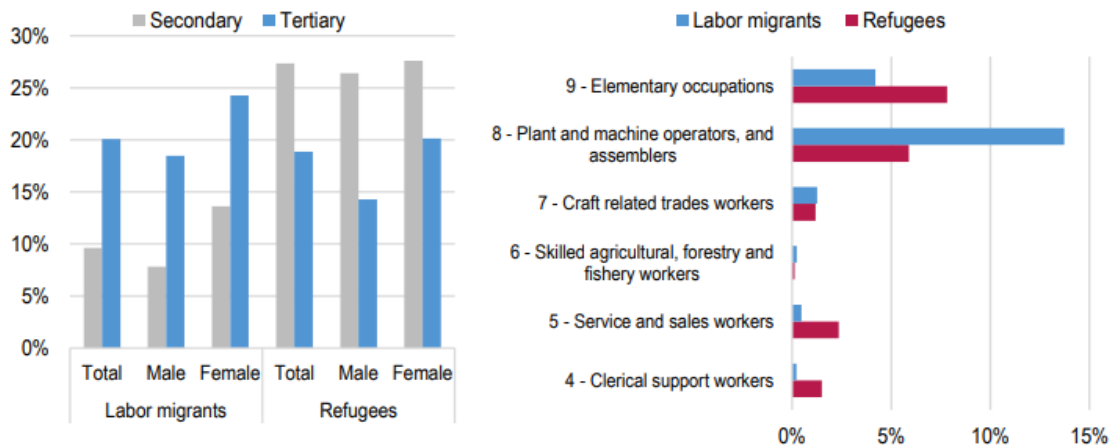

Рис. 4. Показники невідповідності кваліфікації українців на ринку праці Словаччини:
 а) рівень надлишкової освіти (*overeducation*) на першому місці роботи за типом міграції та статтю;
 б) розподіл осіб з вищою освітою за професійними групами низькокваліфікованої праці [37] /
Fig. 4. Indicators of qualification mismatch among Ukrainians in the Slovak labor market:
 а) *overeducation* levels in the first job by migration type and gender;
 б) distribution of tertiary-educated individuals by low-skilled occupational groups [37]

Це свідчить про використання українського людського капіталу як ресурсу для заповнення вакансій у промисловому секторі (NACE C), що приносить Словаччині короткострокові економічні вигоди, проте формує ризики інтелектуальної деградації мігрантів у довгостроковій перспективі.

Таким чином, згідно з доповіддю OECD [22], основними сферами, що абсорбували український людський капітал після 2022 року, є:

Сектор С (Manufacturing / Промислове виробництво): Майже половина всіх працевлаштованих українців. Це переважно підприємства автомобільного кластеру (Volkswagen, Kia тощо) та їхні постачальники (виробництво кабельних джгутів, пластикових деталей).

Сектор Н (Transportation and Storage / Транспорт та логістика): Склади ритейлерів (Amazon, Tesco) та логістичні центри в західній частині країни.

Сектор І (Accommodation and Food Service Activities / ГПиКа): Послуги тимчасового розміщення та громадського харчування, де спостерігається найвища концентрація жіночої праці.

Сектор N (Administrative and Support Service Activities / Адміністративні послуги): Діяльність агентств тимчасового працевлаштування, через які проходить значна частина первинних контрактів

українців.

Саме тут проявився один із ключових парадоксів української трудової асиміляції – *brain waste*, тобто недовикористання наявного людського капіталу. OECD у своєму Огляді економіки Словаччини [21] прямо вказує, що серед зайнятих українських біженців спостерігається висока невідповідність навичок: кожен третій працюючий українець у країні має вищу освіту, але лише 4% працюють у професіях, які вимагають такого рівня кваліфікації.

Причинами даної тенденції виступають: мовний бар'єр, складність нострифікації дипломів, необхідність термінового заробітку, нестача часу на перекваліфікацію, а також те, що найбільш доступні вакансії для швидкого входу на ринок праці зосереджені саме в низових сегментах.

Саме тому було започатковано другий етап регуляторної політики, який показує, що словацька держава поступово зміщувалася від екстрено-гуманітарної моделі до більш прагматичної інтеграційної логіки. З липня 2024 року було запроваджено режим *EU Blue Card*, що значно розширило можливості для переходу осіб із тимчасовим притулком до більш стабільних форматів перебування, а також посилює акцент на самозабезпеченні, трудовій активності та тривалішому закріпленні в країні.

За інформацією Європейської Комісії, у Словаччині для *Blue Card* зарплатний поріг було встановлено на рівні 1,2 середньої місячної зарплати в національній економіці, а для осіб, які здобули вищу освіту протягом останніх трьох років, – на рівні середньої зарплати. ІОМ Slovakia уточнює, що з 15 липня 2024 року було також скорочено мінімальну тривалість трудового контракту з 12 до 6 місяців; менеджери та ІКТ-фахівці (Інформаційно-комунікаційні технології) отримали можливість замінити університетський диплом підтвердженням високих професійних навичок; власникам *Blue Card* дозволено займатися бізнесом, а після подання повної заяви вони можуть розпочинати роботу без зайвого затягування процедури [9].

Статистика щодо виданих Блакитних карток ЄС у Словацькій Республіці у 2021-2024 рр. свідчить, що цей механізм поки що не набув масового характеру серед громадян України, однак поступово посилює своє значення як інструмент селективного залучення висококваліфікованого людського капіталу. Якщо у 2021 р. було видано лише 1 Блакитну картку, у 2022 р. – 3, у 2023 р. – 5, то у 2024 р. – вже 8 [12]. Хоча абсолютні значення залишаються незначними, динаміка демонструє поступове розширення цього каналу висококваліфікованої міграції.

Структура виданих у 2024 р. Блакитних карток також є показовою. Серед отримувачів було порівну чоловіків і жінок – по 4 особи, що свідчить про відсутність вираженої гендерної асиметрії в цьому сегменті. За віком переважали особи 35-64 років, тобто працівники зі сформованим професійним досвідом, тоді як молодша група 18-34 роки була представлена меншою мірою, а осіб віком 65+ не зафіксовано [12]. Це відповідає самій логіці механізму EU *Blue Card*, який орієнтований насамперед на залучення кваліфікованих фахівців із уже сформованим людським капіталом.

Професійна структура отримувачів Блакитної картки підтверджує селективний характер цього інструменту. У 2024 р. серед отримувачів переважали професіонали (6 осіб) [12], насамперед медичні працівники, що вказує на цільове використання цього механізму для покриття дефіциту кадрів у висококваліфікованих секторах. Таким чином, на відміну від *Lex Ukraine*, який забезпечує масову трудову інтеграцію, EU *Blue Card* у Словаччині виконує функцію адресного залучення спеціалістів із високим рівнем кваліфікації.

Невідповідність між кваліфікаційним потенціалом українських мігрантів та інституційною спроможністю словацької системи нострифікації призводить до вимушеної декваліфікації кадрів. Це створює парадоксальну ситуацію: Словаччина відчуває дефіцит інженерів та лікарів, але використовує цей ресурс у секторах низької доданої вартості (NACE C, H).

Поряд із трудовою мобільністю, фундаментальним механізмом переходу від режиму тимчасового захисту до довгострокової еміграції виступає освітня міграція. Сформоване у Словацькій Республіці сприятливе середовище, що базується на інструментах академічної мобільності та фінансового стимулю-

вання, орієнтоване на системне залучення українського інтелектуального ресурсу. Згідно з даними Центру науково-технічної інформації СР (CVTI SR), станом на 2023 рік українське студентство сформувало домінуючий кластер серед іноземних здобувачів вищої освіти: чисельність українців у словацьких ЗВО перевищила десять тисяч осіб, що становить близько 47,8% від загального контингенту іноземних студентів у країні за всіма формами навчання (див. рис. 5). Водночас за даними Дослідницької та інноваційної агенції СР (VAIA), частка українців, які навчаються виключно на денній формі, сягає 53% [35].

Динаміка процесу свідчить про перехід від поступового зростання (приблизно 1000 осіб щорічно до 2022 р.) до інтенсивного стрибка після початку повномасштабної агресії. На сьогодні Словаччина посідає четверте місце в ЄС за кількістю українських студентів, поступаючись лише Польщі, Німеччині та Чехії.

Ключовим чинником атрактивності словацької освітньої системи є гармонізація європейських стандартів із відсутністю фінансових бар'єрів. Саме тому значна частина іноземців обирають програми словацькою мовою, що забезпечує їм право на безоплатне навчання.

Конкурентоспроможність словацької моделі підсилюється розгалуженою системою стипендіальної підтримки (див. табл. 3), яка за рівнем виплат значно перевищує українські аналоги.

Аналіз показує [35], що хоча середній показник утримання іноземних випускників у Словаччині (25%) дещо нижчий за середній рівень країн ОЕСР (30%), вихідці з України демонструють аномально високу схильність до зміни статусу з «освітнього» на «робочий». Це підтверджує гіпотезу про роль освітньої інфраструктури СР як «інтеграційного шлюзу», що трансформує вимушене переміщення у свідому життєву стратегію. Таким чином, витрати Словаччини на освіту українців є інвестиційно виправданими: країна отримує кваліфікованого фахівця, витрати на базовий розвиток якого (до 17 років) несли Україна.

Станом на 2025-2026 рр. міграційна ситуація в Словацькій Республіці зазнала якісної еволюції: первинна модель «екстреного прихистку» остаточно трансформувалася у стаціонарну інтеграцію. Дані моніторингу міжнародних організацій (ІОМ, UNHCR) фіксують різке скорочення частки українців, що планують повернення: з 60% у 2022 р. до менш ніж 15% у 2026 р. [23]. Процес стабілізації обумовлений трьома фундаментальними чинниками: інституціоналізацією перебування (перехід до довгострокових посвідок), соціальним укоріненням (інтеграція понад 80% дітей у шкільну систему СР) та житловою автономією.

Масовий приплив громадян України став ключовим чинником стабілізації словацького ринку праці та державної фінансової системи. Згідно з аналітичними звітами *Inštitút finančnej politiky*, залучення українців у національну економіку генерує позитивний фінансовий імпульс через механізми податкових надходжень та внутрішнього споживання.

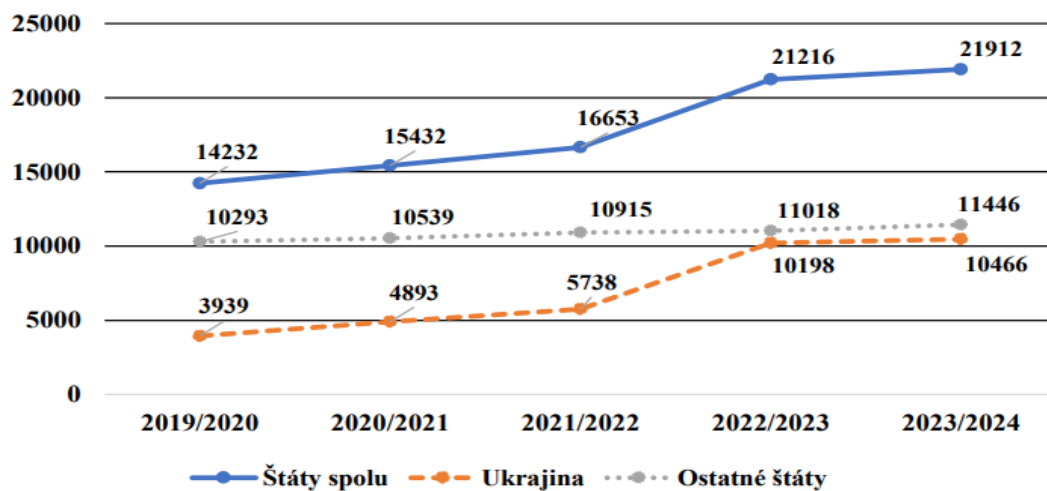

Рис. 5. Динаміка чисельності іноземних студентів у закладах вищої освіти Словачької Республіки (осіб, 2019-2024 pp.) [16] /

Fig. 5. Dynamics of international student enrollment in higher education institutions of the Slovak Republic (persons, 2019-2024 academic years) [16]

Таблиця 3 / Table 3

Порівняльний аналіз ключових програм фінансової підтримки студентів та науковців у Словаччині (2023-2024 pp.) /

Comparative analysis of key financial support programs for students and researchers in Slovakia (2023-2024)

Назва програми	Категорія отримувачів	Розмір виплати (на місяць)	Додаткові переваги
Національна стипендіальна програма (NSP)	Студенти магістратури	€620	Покриття витрат на стажування
	Аспіранти (PhD)	€1 025,50	Наукова мобільність
	Викладачі / Дослідники	€1 025,50 – €1 470	Залежно від стажу
Урядові стипендії СР	Бакалаври / Магістри	€700	10-місячний мовний курс
	Аспіранти (PhD)	€1 100	Повна підтримка циклу навчання
Гранти для талановитої молоді	Випускники шкіл (ТОП-класи)	€500	Сумарно до €15 000 за 3 роки

Джерело: систематизовано за даними [18, 24] / Source: systematized according to [18, 24]

1) *Макроекономічний вплив*. За оцінками IFP, присутність українських вимушених воєнних мігрантів забезпечує додатковий щорічний приріст ВВП Словаччини в межах 0,1%-0,2% [14]. Цей ефект досягається завдяки розширенню сукупної пропозиції на ринку праці та стимулюванню споживчого попиту.

2) *Досягнення фінансової безбитковості (Fiscal Break-even)*. За оцінками Інституту фінансової політики (IFP), кумулятивні податкові надходження від українців за період 2022–2024 рр. склали 439 млн євро. Це перевищує чисті витрати СР, адже із загальної суми видатків у розмірі 509 млн євро лівовою частка (332 млн євро) була компенсована з фондів ЄС. Водночас прямі податкові надходження демонструють стрімке зростання: 64 млн євро у 2022 році, 158 млн євро у 2023-му та 217 млн євро у 2024-му. Це більш ніж удвічі перевищило сукупні річні витрати Словаччини на підтримку українських вимушених

воєнних мігрантів у 2024 році, які скоротилися до 98 млн євро [4].

3) *Трансформація ринку праці*. Аналітичні огляди ринку праці показують, що українці становили близько 40 % усіх іноземних працівників у Словаччині у 2023 році, тоді як у 2025 році – 62% [30]. Це свідчить про їхню ключову роль у заповненні дефіциту робочої сили, особливо у промисловому секторі (NACE C), що дозволило уникнути зупинки ключових виробничих ліній у західних регіонах країни.

Сучасна міграційна динаміка між Україною та Словаччиною має виразно асиметричний характер. У той час як у західних регіонах Словаччини (Братиславський та Трнавський краї) безробіття утримується на рівні 2,1%-3,2%, що можна трактувати як повну зайнятість [8], прикордонні області України стикаються з деструктивними наслідками «демографічної екстракції». За даними міжнародних досліджень

міграційних процесів, найбільша частка українських трудових мігрантів традиційно походить із західних областей України, де рівень залучення населення до міжнародної трудової міграції є значно вищим за середній по країні. Ще у 2017 році було зафіксовано, що 69% українських трудових мігрантів походять із західних областей, хоча цей макрорегіон становить лише близько 27 % населення країни [17].

Внаслідок цього формується так звана асиметрія регіональних ринків праці. У країнах-реципієнтах, зокрема у Словаччині, українські мігранти частково компенсують структурний дефіцит робочої сили, тоді як у прикордонних областях України зростає кадровий дефіцит і поглиблюються демографічні дисбаланси. Масова міграція працездатного населення сприяє зниженню економічної активності у цих регіонах і створює довгострокові ризики депопуляції. Доказом цього є високий показник *Human flight and brain drain*, що для України становив 8,4 з 10 балів у 2024 році. У світі Україна займає сьоме місце за цим показником. Для порівняння, Словаччина займає 126 позицію в списку із показником 3,9 [27].

Порівняльний аналіз показує, що якщо на старті повномасштабного вторгнення обсяги фінансових надходжень від громадян, які перебувають за межами України понад 12 місяців, фіксувалися на рівні 1682 млн дол. США, то до 2025 року спостерігається їхнє скорочення до 1498 млн дол. США. Таким чином, чисте зменшення припливу валюти склало 184 млн дол. США [19]. Подібний тренд є прямим підтвердженням того, що мігранти починають переорієнтовувати свої капітали на внутрішні потреби всередині держав перебування. Це свідчить про глибоку адаптацію українців на локальних ринках праці: отримані доходи дедалі частіше інвестуються в оренду чи придбання житла, поточне споживання або розвиток власної справи безпосередньо в країнах-реципієнтах, зокрема у Словаччині.

Отже, процес трансформації тимчасового приутлку в постійну інтеграцію свідчить про успішну адсорбцію українського людського капіталу економікою СР. Для України це створює загрозу незво-

ротної депопуляції та підриває фундамент повоєнного відновлення через критичну втрату активного населення.

Отримані результати свідчать, що Словачка Республіка фактично завершила перехід від транзитної ролі до позиції активного реципієнта українського людського капіталу. Встановлено, що впровадження Директиви 2001/55/ЄС та національного законодавства (Lex Ukraine) забезпечило не лише гуманітарний захист, а й створило інституційний фундамент для масової трудової асиміляції. Статистичний аналіз довів високу економічну ефективність цієї моделі: станом на 2024-2025 рр. податкові надходження та соціальні внески від працюючих українців (понад €217 млн у 2024 р.) перевищили державні видатки, генеруючи додатковий приріст ВВП на рівні 0,1-0,2% щорічно. З'ясовано, що освітня інфраструктура СР (понад 10 000 студентів) функціонує як «інтеграційний шлюз», що через фінансові преференції (стипендії NSP, урядові гранти) трансформує вимушене переміщення молоді у стаціонарну еміграцію: плани на повернення зафіксовані лише у 15% респондентів. Водночас виявлено структурний дисбаланс: 46,2% мігрантів стикаються з невідповідністю кваліфікації займаним посадам (brain waste).

Пріоритетним вектором подальшого розвитку є перехід до стратегії «післязахистового» періоду, що передбачає легітимізацію статусу осіб через робочі та бізнес-посвідки, а також реформу системи ноєтрифікації дипломів для залучення фахівців у сектори з високою доданою вартістю. Окремим напрямом визначено впровадження моделі brain circulation через двосторонні наукові проекти для часткової компенсації «демографічної екстракції» прикордонних регіонів України (Львівська, Закарпатська обл.). Резюмуючи, успішна адсорбція українського ресурсу словацькою економікою створює для України критичні виклики депопуляції, що потребує негайного розроблення механізмів дистанційного збереження зв'язку з еміграційною спільнотою та стимулювання репатріації.

Список використаної літератури:

1. Average gross monthly earnings – Germany. Statistisches Bundesamt. URL: <https://www.destatis.de/EN/Themes/Labour/Earnings/Branch-Occupation/Tables/long-time-series-germany.html>
2. Barvinok V. Y., Artyukhova N. O., Marci A., Polishchuk I. R., Vasyliieva T. A. Structuring «education – migration – labour market» chain. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. 2023. № 6. P. 149–155. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-6/149>
3. Bhardwaj B., Sharma D. Migration of skilled professionals across the border: Brain drain or brain gain? European Management Journal. 2023. Vol. 41, № 6. P. 1021–1033. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2022.12.011>
4. Caliber.az. Ukrainian refugees boost Slovak budget more than aid costs. 2025. URL: <https://caliber.az/en/post/ukrainian-refugees-boost-slovak-budget-more-than-aid-costs>
5. Center for European Policy Analysis (CEPA). Homeward bound: Slovakia's battle to reverse its brain drain. 2023. URL: <https://cepa.org/article/homeward-bound-slovakias-battle-to-reverse-its-brain-drain/>
6. Docquier F., Rapoport H. Globalization, brain drain, and development. Journal of Economic Literature. 2012. Vol. 50, № 3. P. 681–730. <https://doi.org/10.1257/jel.50.3.681>
7. Education and training monitor 2023. European Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023. 76 p. <https://doi.org/10.2766/936303>
8. Employment and unemployment in the SR (Labour Force Survey Results) for the 2nd quarter 2025. Statistical Office of the Slovak Republic. Bratislava, 2025. URL: <https://slovak.statistics.sk/ExportPdf2/PdfExportSrvlt?Document=55b09cb6-f811-4a5c-b4e1-358688e5b8f4>

9. EU Blue card in Slovakia. European Commission. 2025. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/eu-immigration-portal/eu-blue-card/eu-blue-card-slovakia_en
10. Eurostat. Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex – monthly data: custom dataset [migr_asytpsm]. 2026. https://doi.org/10.2908/MIGR_ASYTPSM URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytpsm_custom_20911376/default/table
11. Eurostat. Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex – monthly data: default view [migr_asytpsm]. 2026. https://doi.org/10.2908/MIGR_ASYTPSM URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_ASYTPSM/default/table?lang=en&category=migr.migr_asy.migr_asytp
12. Eurostat. Persons subject to EU Blue Card decisions by length of validity, age, sex, citizenship and occupation [migr_resbc11]. 2026. https://doi.org/10.2908/MIGR_RESBC11
13. Hladchenko M. Implications of Russia's full-scale invasion of Ukraine for the international mobility of Ukrainian scholars. *Scientometrics*. 2025. Vol. 130, № 11. P. 6109–6133. <https://doi.org/10.1007/s11192-025-05450-8>
14. Inštitút finančnej politiky. Pomáhať utečencom sa oplatí. Bratislava: Ministerstvo financií SR, 2023. URL: <https://ifp.sk/pomahat-utecencom-sa-oplati/>
15. Inštitút zamestnanosti. Zamestnávanie cudzincov. 2026. URL: <https://www.iz.sk/zamestnavanie-cudzincov>
16. Lešková L., Mičková K. Migračná politika a ukrajinskí študenti vysokých škôl na Slovensku (analýza vývoja v období akademických rokov 2019/2020 – 2023/2024). *Sociálna práca v súčasnej spoločnosti III. : recenzovaný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Spišské Podhradie, 6. decembra 2024*. Ružomberok : VERBUM – vydavateľstvo KU, 2024. S. 168–176. URL: <https://www.researchgate.net/publication/390948367>
17. Lücke M., Saha D. Labour migration from Ukraine: Changing destinations, growing macroeconomic impact. Berlin: German Economic Team, 2019. 35 p. URL: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2022/02/GAG_UKR_PS_02_2019_en.pdf
18. Ministry of Foreign and European Affairs of the Slovak Republic. Scholarships for talented international students. 2026. URL: https://www.mzv.sk/en/web/minsk-be/pressreleasedetail?p_p_id=sk_mzv_portal_pressrelease_detail_portlet_PressReleaseDetailPortlet&p_p_lifecycle=0&groupId=10182&articleId=55248176
19. National Bank of Ukraine. Private remittances to Ukraine. 2024. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y_en.pdf
20. OECD. OECD skills strategy Slovak Republic: Assessment and recommendations. Paris: OECD Publishing, 2020. <https://doi.org/10.1787/bb688e68-en>
21. OECD. International migration outlook 2023. Paris: OECD Publishing, 2023. <https://doi.org/10.1787/b0f40584-en>
22. OECD. International migration outlook 2024. Paris: OECD Publishing, 2024. <https://doi.org/10.1787/50b0353e-en>
23. ReliefWeb. Exploring refugees' intentions to return to Ukraine: Data insights and policy responses. 2024. URL: <https://reliefweb.int/report/moldova/exploring-refugees-intentions-return-ukraine-data-insights-and-policy-responses>
24. SAIA. Scholarships: Study in Slovakia. URL: <https://www.studyinslovakia.saia.sk/en/main/scholarships/>
25. Slovakia: Act No. 92 of 2022, Act on further measures to address the situation in Ukraine. Refworld. 2022. URL: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2022/sk/147374>
26. Štatistický úrad Slovenskej republiky. DATAcube / STATdat: Prehľad pohybu obyvateľstva. 2026. URL: https://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID%28%22i0C69708C596040098932DD3EA811F009%22%29&ui.name=Preh%C4%BEad%20pohybu%20obyvate%C4%BEstva%20-%20SR%2C%20oblasti%2C%20kraje%2C%20okresy%2C%20mesto%2C%20vidiek%20%28ro%C4%8Dne%29%20%5Bom7104r%5D&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&run.outputLocale=sk
27. The Global Economy. Human flight and brain drain index: country rankings. 2025. URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/human_flight_brain_drain_index/
28. Trading Economics. Slovakia average monthly wages. 2024. URL: <https://tradingeconomics.com/slovakia/wages>
29. Tsybenko I. O., Zhrebchuk S. V., Marín-Arraiza P., Kudas D. I. Analysis of Ukrainian scientists' migration using analytical tools of the national electronic research information system and the ORCID identifier. *University library at a new stage of social communications development*. 2025. № 10. P. 276–291. https://doi.org/10.15802/unilib/2025_343021
30. UNHCR. Labor market integration of Ukrainian refugees in Europe: Employment gaps, skill mismatches and economic gains. 2024. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/120820>
31. UNHCR. Ukraine refugee situation: Operational data portal. 2024. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10785>
32. UNHCR. Ukraine situation: Slovakia SEIS final report. 2025. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/120541>
33. Università Bocconi (IEP@BU). Ukraine refugees: From temporary protection to encouraging return to support the Ukrainian economy. 2025. URL: <https://iep.unibocconi.eu/ukraine-refugees-temporary-protection-encouraging-return-support-ukrainian-economy>
34. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny. Useful information for citizens of Ukraine. 2024. URL: <https://www.upsvr.gov.sk/media/medialne-spravy/useful-information-for-citizens-of-ukraine.html>

35. VAIA (Výskumná a inovačná autorita). Zahraniční študenti a študentky na Slovensku. 2024. URL: https://vaia.gov.sk/wp-content/uploads/2024/12/20241129_Report-o-zahranicnych-studentoch_final.pdf
36. Vega-Muñoz A., González-Gómez-del-Miño P., Salazar-Sepúlveda G. Scoping review about well-being in the «brain migration» studies. *MethodsX*. 2024. Vol. 13. Article 103068. <https://doi.org/10.1016/j.mex.2024.103068>
37. Veselková M., Habel B. Refugees and labour migrants from Ukraine in Slovakia. Bratislava: Ministry of Labour, Social Affairs and Family, 2023. 28 p. URL: https://www.employment.gov.sk/files/isp-dokumenty/veselkova-habel_2023_ukrainian_refugees_final.pdf

Volodymyr Mandryka

3rd-year PhD Student, Ptuha Institute of Demography and Quality of Life Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 60 Taras Shevchenko Blvd, Kyiv, 01032, Ukraine

e-mail: mandryka.volodymyr98@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-4454-3824>

FROM A TRANSIT ZONE TO A DEMOGRAPHIC RECIPIENT: MECHANISMS OF LABOR AND EDUCATIONAL ASSIMILATION OF UKRAINIANS IN SLOVAKIA

This study explores the transformation of the Slovak Republic from a country that historically functioned as a migration transit territory into a destination increasingly attracting Ukrainian human capital during the period 2022–2026. Particular attention is paid to the institutional mechanisms that facilitate the labour market and educational integration of Ukrainian migrants and to their broader socio-economic implications. The analysis also considers the potential demographic and economic risks for Ukraine associated with the long-term settlement of its citizens abroad.

The research is based on a combination of general scientific and specialised methods, including comparative, statistical, structural-functional, institutional and analytical approaches. The empirical foundation of the study includes data from international organisations and national statistical institutions such as the OECD, European Commission, Eurostat, UNHCR, IOM, the Ministry of Labour, Social Affairs and Family of the Slovak Republic, ÚPSVaR, the Statistical Office of the Slovak Republic and the National Bank of Ukraine. The interpretation of migration dynamics relies on quantitative analysis, comparison of key indicators (Slovak emigration since 2004 and Ukrainian migration during 2022–2026), and the evaluation of structural changes in the labour market, demographic composition, and educational mobility.

The findings demonstrate that after joining the European Union Slovakia remained a donor of human capital for a prolonged period. The number of emigrants increased from 1,600 persons in 2004 to 4,400 in 2024. However, the situation changed significantly after 2022, when the country became an important destination for Ukrainian migration. The number of individuals granted temporary protection grew from 79,960 in June 2022 to 151,870 in February 2026, while the number of employed Ukrainian citizens increased from 1,223 in 2015 to 49,193 in 2025. Ukrainian workers have thus become an important component of the labour supply, particularly in manufacturing, logistics and service sectors, helping to mitigate labour shortages in the Slovak economy.

At the same time, the research identifies a significant skill mismatch within the labour market. Approximately 46.2% of Ukrainian refugees are employed in positions below their qualification level, indicating a persistent problem of brain waste. Educational mobility also plays an important role in the integration process: in 2023 more than 10,000 Ukrainian students were enrolled in Slovak higher education institutions, representing 47.8% of all international students in the country. The economic contribution of Ukrainian workers is also substantial. In 2024 tax revenues and social contributions from employed Ukrainians exceeded €217 million, while their presence contributed an estimated 0.1–0.2% annual increase in Slovakia's GDP.

Overall, the results indicate that the Slovak Republic has largely completed its transition from a migration transit country to a state that actively attracts and retains Ukrainian human capital. While this transformation strengthens the national labour market and contributes to fiscal stability, it simultaneously creates significant challenges for Ukraine, including risks of depopulation, labour shortages and the long-term loss of intellectual resources.

Keywords: *human capital, labor migration, educational assimilation, Slovak Republic, brain drain, brain waste, demographic extraction.*

JEL Classification: F22, J61, J24, I23, O15.

References:

1. Average gross monthly earnings – Germany. (n.d.). *Statistisches Bundesamt*. Retrieved from <https://www.destatis.de/EN/Themes/Labour/Earnings/Branch-Occupation/Tables/long-time-series-germany.html>
2. Barvinok, V. Y., Artyukhova, N. O., Marci, A., Polishchuk, I. R., & Vasylieva, T. A. (2023). Structuring «education – migration – labour market» chain. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (6), 149–155. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-6/149>
3. Bhardwaj, B., & Sharma, D. (2023). Migration of skilled professionals across the border: Brain drain or brain gain? *European Management Journal*. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2022.12.011>
4. Caliber.az. (2025). *Ukrainian refugees boost Slovak budget more than aid costs*. Retrieved from <https://caliber.az/en/post/ukrainian-refugees-boost-slovak-budget-more-than-aid-costs>
5. CEPA. (2023). *Homeward bound: Slovakia's battle to reverse its brain drain*. Retrieved from <https://cepa.org/article/homeward-bound-slovakias-battle-to-reverse-its-brain-drain>
6. Docquier, F., & Rapoport, H. (2012). Globalization, brain drain, and development. *Journal of Economic Literature*, 50(3), 681–730. <https://doi.org/10.1257/jel.50.3.681>
7. European Commission. (2023). *Education and training monitor 2023*. <https://doi.org/10.2766/936303>
8. European Commission. (2025). *Employment and unemployment in the SR (Labour Force Survey Results) for the 2nd quarter 2025*. <https://doi.org/10.2765/450169>
9. European Commission. (2025). *EU Blue card in Slovakia*. Retrieved from https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/eu-immigration-portal/eu-blue-card/eu-blue-card-slovakia_en

10. Eurostat. (2026). *Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex - monthly data*. view: CUSTOM DATASET. [migr_asytpsm]. https://doi.org/10.2908/MIGR_ASYTPSM Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytpsm_custom_20911376/default/table
11. Eurostat. (2026). *Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex - monthly data*. view: DEFAULT. [migr_asytpsm]. https://doi.org/10.2908/MIGR_ASYTPSM Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_ASYTPSM/default/table?lang=en&category=migr.migr_asy.migr_asytp
12. Eurostat. (2026). *Persons subject to EU Blue Card decisions by length of validity, age, sex, citizenship and occupation*. [migr_resbc11]. https://doi.org/10.2908/MIGR_RESBC11
13. Hladchenko, M. (2025). Implications of Russia's full-scale invasion of Ukraine for the international mobility of Ukrainian scholars. *Scientometrics*, 130(11), 6109-6133. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2602.06510>
14. Inštitút finančnej politiky. (2023). *Pomáhat utečencom sa oplati*. Ministerstvo financií SR. Retrieved from <https://ifp.sk/pomahat-utecencom-sa-oplati/>
15. Inštitút zamestnanosti. (n.d.). *Zamestnávanie cudzincov*. Retrieved from <https://www.iz.sk/zamestnavanie-cudzincov>
16. Lešková, L., & Mičková, K. (2025). *Migration policy and Ukrainian university students in Slovakia: Analysis of development in the period of academic years 2019/2020 – 2023/2024*. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/390948367>
17. Lücke, M., & Saha, D. (2019). Labour migration from Ukraine: Changing destinations, growing macroeconomic impact. *German Economic Team*. Retrieved from https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2022/02/GAG_UKR_PS_02_2019_en.pdf
18. Ministry of Foreign and European Affairs of the Slovak Republic. (n.d.). *Scholarships for talented international students*. Retrieved from https://www.mzv.sk/en/web/minsk-be/pressreleasedetail?p_p_id=sk_mzv_portal_pressrelease_detail_portlet_PressReleaseDetailPortlet&p_p_lifecycle=0&groupId=10182&articleId=55248176
19. National Bank of Ukraine. (2024). Private remittances to Ukraine. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_y_en.pdf
20. OECD. (2020). *OECD skills strategy Slovak Republic: Assessment and recommendations*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/bb688e68-en>
21. OECD. (2023). *International migration outlook 2023*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/b0f40584-en>
22. OECD. (2024). *International migration outlook 2024*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/50b0353e-en>
23. ReliefWeb. (2024). *Exploring refugees' intentions to return to Ukraine: Data insights and policy responses*. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/moldova/exploring-refugees-intentions-return-ukraine-data-insights-and-policy-responses>
24. SAIA. (n.d.). *Scholarships: Study in Slovakia*. Retrieved from <https://www.studyinslovakia.saia.sk/en/main/scholarships/>
25. Slovakia: Act No. 92 of 2022, Act on further measures to address the situation in Ukraine. (2022). *Refworld*. Retrieved from <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2022/sk/147374>
26. Štatistický úrad Slovenskej republiky. (n.d.). *DATAcube / STATdat: Prehľad pohybu obyvateľstva*. Retrieved from https://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID%28%22i0C69708C596040098932DD3EA811F009%22%29&ui.name=Preh%C4%BEad%20pohybu%20obyvate%C4%BEstva%20-%20SR%2C%20oblasti%2C%20kraj%2C%20okresy%2C%20mesto%2C%20vidiek%20%28ro%C4%8Dne%29%20%5Bom7104rr%5D&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2F%2Fcognosext%2Fcps4%2Fportlets%2Fcommon%2Fclose.html&run.outputLocale=sk
27. The Global Economy. (2025). *Human flight and brain drain index - Country rankings*. Retrieved from https://www.theglobaleconomy.com/rankings/human_flight_brain_drain_index/
28. Trading Economics. (2024). *Slovakia average monthly wages*. Retrieved from <https://tradingeconomics.com/slovakia/wages>
29. Tsybenko, I. O., et al. (2025). Analysis of Ukrainian scientists' migration using analytical tools of the national electronic research information system and the ORCID identifier. In *University library at a new stage of social communications development*, 276-291. https://doi.org/10.15802/unilib/2025_343021
30. UNHCR. (2024). *Labor market integration of Ukrainian refugees in Europe: Employment gaps, skill mismatches and economic gains*. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/documents/details/120820>
31. UNHCR. (2024). *Ukraine refugee situation: Operational data portal*. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10785>
32. UNHCR. (2025). *Ukraine situation: Slovakia SEIS final report*. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/documents/details/120541>
33. Unibocconi. (n.d.). *Ukraine refugees: From temporary protection to encouraging return – European policy analysis (IEP/Bocconi)*. Retrieved from <https://iep.unibocconi.eu/ukraine-refugees-temporary-protection-encouraging-return-support-ukrainian-economy>
34. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny. (2024). *Useful information for citizens of Ukraine*. Retrieved from <https://www.upsvr.gov.sk/media/medialne-spravy/useful-information-for-citizens-of-ukraine.html>
35. VAIA. (2024). *Zahraniční študenti a študentky na Slovensku*. Retrieved from https://vaia.gov.sk/wp-content/uploads/2024/12/20241129_Report-o-zahranicnych-studentoch_final.pdf
36. Vega-Muñoz, A., González-Gómez-del-Miño, P., & Salazar-Sepúlveda, G. (2024). Scoping review about well-being in the «brain migration» studies. *MethodsX*. <https://doi.org/10.1016/j.mex.2024.103068>
37. Veselková, M., & Habel, B. (2023). *Refugees and labour migrants from Ukraine in Slovakia*. Ministry of Labour, Social Affairs and Family. Retrieved from https://www.employment.gov.sk/files/isp-dokumenty/veselkova-habel_2023_ukrainian_refugees_final.pdf

Received 07 March 2026

Accepted 02 May 2026

Published 25 May 2026

Наталія Гусєва

к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Нємця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: nataliya.guseva@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-3620-1213>

Олександр Боднарюк

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри соціально-економічної географії
і регіонознавства імені Костянтина Нємця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: oleksandr.bodnariuk@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0002-5802-1157>

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ НА РИНКУ ПРАЦІ ЄВРОПИ: ПРОСТОРОВІ ЗАКОНОМІРНОСТІ, СТРУКТУРНІ БАР'ЄРИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

У статті здійснено суспільно-географічний аналіз закономірностей інтеграції українських вимушених мігрантів на ринку праці країн Європи в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України. Теоретичну основу дослідження становлять концепції людського капіталу (G. Becker, T. Schultz), теорія сегментованого ринку праці (P. Doeringer, M. Piore) та інституційно-порівняльний підхід до аналізу трудової інтеграції (R. Ortlieb, L. Knappert). Емпіричну базу формують дані масштабного опитування UNHCR (понад 6000 спостережень, середина 2025 року) у поєднанні зі статистикою Євростату та OECD. Для виявлення чинників зайнятості та якості трудової інтеграції використано лінійні імовірнісні моделі з робастними стандартними помилками. Встановлено, що загальний рівень зайнятості українських вимушених мігрантів віком 20–64 роки у Європі становить 57 %, що на 22 відсоткові пункти (в.п.) нижче за відповідний показник для громадян приймаючих країн. Виявлено виражену географічну диференціацію: найвищі показники демонструють сусідні та географічно близькі до України держави – Естонія (72 %), Угорщина (71 %), Польща (68 %), тоді як Швейцарія (29 %), Норвегія (37 %) та Данія (39 %) належать до групи з найнижчими рівнями. Доведено, що ці відмінності зберігаються незалежно від індивідуальних характеристик мігрантів, що свідчить про визначальну роль структури ринку праці, інституційного середовища та інтеграційної політики приймаючої країни.

Особливу увагу приділено феномену невідповідності кваліфікацій (skill mismatch): майже 60 % зайнятих вимушених мігрантів працюють нижче свого фахового рівня, а медіанний розрив у заробітній платі порівняно з місцевим населенням сягає 40 %. На відміну від загального рівня зайнятості, який поступово зростає з тривалістю перебування, невідповідність кваліфікацій не зменшується з часом, що вказує на структурний, а не лише адаптаційний характер проблеми. Ключовими чинниками кваліфікаційної невідповідності визначено зміну сектору зайнятості після переміщення (–29 в.п.), а також труднощі з визнанням іноземних дипломів, брак вакансій за фахом та дискримінацію на ринку праці – кожен із цих бар'єрів знижує імовірність кваліфікованої зайнятості на 11–19 в.п. Розраховано, що усунення виявлених бар'єрів може забезпечити приймаючим країнам щорічний приріст ВВП до 0,7 %. Наголошено, що збереження і розвиток компетентностей вимушених мігрантів навіть у межах зайнятості за кордоном є важливим ресурсом для повоєнного відновлення України. Сформульовано практичні рекомендації щодо вдосконалення інтеграційної політики у сферах мовної підготовки, визнання кваліфікацій та інституційної підтримки зайнятості.

Ключові слова: українські біженці, ринок праці, трудова інтеграція, невідповідність кваліфікацій, людський капітал, просторова диференціація, Європа, вимушена міграція.

Як цитувати: Гусєва, Н., Боднарюк, О. (2026). Інтеграція українських вимушених мігрантів на ринку праці Європи: просторові закономірності, структурні бар'єри та наслідки для людського капіталу. *Часопис соціально-економічної географії*, 40, 89–98. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-10>

In cites: Husieva, N., Bodnariuk, O. (2026). Labour market integration of Ukrainian forced migrants in Europe: spatial patterns, structural barriers and human capital implications. *Human Geography Journal*, 40, 89–98. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-10> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 року, спричинило найбільше переміщення населення в Європі після Другої світової війни. За даними UNHCR, станом на початок 2026 року загалом у світі зафіксовано 5,924 млн. біженців з України, з них 5,375 млн. – в Європі та 0,549 млн. – за її межами [21]. Це масштабне явище поставило перед приймаючими суспільствами широ-

кий спектр соціальних, економічних та інституційних викликів, серед яких ключове місце посідає питання інтеграції біженців у національні ринки праці.

Трудова зайнятість є не лише джерелом матеріального добробуту для самих біженців, а й важливим чинником їхньої соціальної інтеграції та економічним ресурсом для приймаючих країн [7; 10; 19]. Водночас дослідження свідчать, що вимушені

мігранти, на відміну від добровільних трудових мігрантів, стикаються зі значно серйознішими перешкодами при входженні на ринок праці [7; 12; 17] – насамперед через мовний бар'єр, невизнання кваліфікацій, вимушену зміну сектору зайнятості, необхідність догляду за дітьми за відсутності доступних дитячих закладів, психологічний стрес від переміщення та початкову орієнтацію на короткочасне перебування тощо [9; 10; 11; 12; 15].

Українські біженці мають ряд специфічних рис, що відрізняють їх від попередніх хвиль вимушеної міграції до Європи. По-перше, це переважно жінки (30 %) та діти (44 %) [21] – адже чоловіки призовного віку не можуть залишити Україну. По-друге, рівень освіти українських біженців є вищим за середньоєвропейський: близько 51 % мають вищу освіту і 28 % – спеціальну [5]. По-третє, порівняно зі значною частиною попередніх хвиль біженців з третіх країн, вони мають легший доступ до ринку праці ЄС завдяки механізму тимчасового захисту (Директива 2001/55/ЄС), активованому 4 березня 2022 року [8].

Попри це, дані опитувань і досліджень свідчать про суттєве недовикористання людського капіталу українських біженців: значна частина кваліфікованих фахівців виявилися зайнятими на посадах, що не відповідають їхній кваліфікації. Це явище, відоме у міграційній літературі як невідповідність кваліфікацій (skill mismatch) або марнування людського капіталу (brain waste), має серйозні наслідки як для добробуту самих біженців, так і для економічної ефективності приймаючих країн [9; 12].

Формулювання мети статті. Метою статті є комплексний суспільно-географічний аналіз закономірностей інтеграції українських біженців на ринку праці Європи, виявлення просторових відмінностей у рівні зайнятості та її якості, а також структурних чинників, що зумовлюють ці відмінності.

Для досягнення поставленої мети вирішуються такі завдання: 1) охарактеризувати загальний рівень зайнятості українських біженців у Європі та його географічну диференціацію; 2) визначити чинники, що впливають на ймовірність трудової зайнятості; 3) проаналізувати масштаби та чинники невідповідності кваліфікацій; 4) оцінити потенційний макроекономічний ефект від усунення бар'єрів трудової інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу дослідження становить концепція людського капіталу, розроблена G. Becker і T. Schultz [6; 20], яка розглядає знання, навички та досвід людини як продуктивний актив, що формується через освіту і професійну діяльність. T. Schultz розглядає міграцію як одну з ключових форм інвестицій у людський капітал, наголошуючи, що витрати на переміщення є інвестицією, яка має приносити віддачу через кращі можливості зайнятості [20]. G. Becker розмежовує загальний людський капітал, який зберігає цінність незалежно від роботодавця чи країни, і специфічний – прив'язаний до конкретної фірми, галузі або умов праці [6]. Для вимушених мігрантів це розмежування є особливо важливим:

примусове переміщення руйнує насамперед специфічний людський капітал – галузевий досвід, професійні зв'язки та компетентності, набуті в конкретному національному контексті. Переміщення може як знецінювати накопичений людський капітал через невизнання кваліфікацій, культурні та мовні бар'єри, вимушену зміну сектору зайнятості, так і сприяти його нарощуванню шляхом набуття нових компетентностей у країні приїому.

Важливим теоретичним підґрунтям є концепція сегментованого ринку праці P. Doeringer і M. Piore, відповідно до якої ринок праці поділяється на первинний сегмент (стабільна, добре оплачувана і кваліфікована зайнятість) і вторинний (нестабільна, низькооплачувана робота). Вимушені мігранти в більшості випадків концентруються у вторинному сегменті через структурні перешкоди до входу у первинний – навіть за умови відповідного рівня освіти і досвіду [9]. R. Ortlieb і L. Knappert показують, що результати трудової інтеграції визначаються регулятивними (законодавство про доступ до ринку праці, визнання кваліфікацій, антидискримінаційне право), когнітивними (знання та уявлення акторів про біженців) і нормативними (суспільні цінності та норми солідарності) чинниками інституційного середовища приймаючої країни і суттєво різняться між країнами навіть за однакових індивідуальних характеристик біженців [19].

Звіт ІОМ (2025) систематизує ключові практичні бар'єри трудової інтеграції для українських біженців: мовна недостатність посідає перше місце, обмежені можливості догляду за дітьми – друге, невизнання кваліфікацій – третє. Звіт також фіксує, що тривале перебування у низькокваліфікованій зайнятості спричиняє «ефект шраму» (scarring effect): знижує заробіток, послаблює соціальні внески та негативно впливає на психосоціальний добробут, а також поступово знецінює професійні компетентності, ускладнюючи повернення до первинної професії як у приймаючій країні, так і після можливого повернення до України [11].

Вітчизняні науковці досліджують вимушену міграцію українців за кордон переважно у контексті її масштабів, наслідків та політики врегулювання. Так, Я. Белінська та О. Шевчук аналізують загальні тенденції зовнішньої міграції населення України в умовах війни, визначають рейтинг країн-реципієнтів та чинники повернення українців на батьківщину [1]. М. Мілова та Г. Трушевич досліджують політику ЄС щодо регулювання міграційних потоків з України, аналізуючи нормативно-правову базу тимчасового захисту та проблеми мовної, соціальної і психологічної адаптації біженців [4]. О. Лук'янихіна та Т. Скиба проводять багатофакторний аналіз наслідків вимушеної міграції для восьми ключових сфер суспільного життя – від політичної та економічної до освітньої й екологічної – як для приймаючих країн, так і для України, акцентуючи на демографічних ризиках і втраті людського капіталу [3]. М. Деліні та А. Дергач досліджують сучасні тенденції інтеграції та інклюзії українських вимушених мігрантів в економіку країн ЄС станом на 2025 рік, фіксуючи зрос-

тання рівня зайнятості при одночасному збереженні значного розриву в оплаті праці та проблеми невідповідності кваліфікацій [2]. Разом із тим питання трудової інтеграції українських біженців у розрізі конкретних чинників зайнятості та кваліфікаційної невідповідності залишається недостатньо висвітленим у вітчизняній науковій літературі, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Методологічно дослідження спирається на дані масштабного опитування UNHCR, проведеного у партнерстві з компанією Ipsos SA (Швейцарія) у 2025 році. Респондентів залучали двома способами: через SMS-розсилку на номери українських мобільних операторів у роумінгу в Європі (5286 анкет, березень–липень 2025 року) та через онлайн-панель Ipsos (994 анкети, січень–лютий 2025 року). Загалом повністю було заповнено 6280 анкет. Для зменшення похибок вибірки застосовано зважування на основі даних Євростату про осіб під тимчасовим захистом у розрізі статі та вікових груп [16].

Аналіз чинників зайнятості та відповідності кваліфікацій здійснено на основі лінійних імовірнісних моделей, які дозволяють одночасно оцінювати вплив кількох факторів. Поряд із даними UNHCR використано статистику Євростату (зайнятість за класифікацією ISCO-08, рівні освіти), OECD (медіанні заробітні плати) та академічні публікації з міграційної тематики. Макроекономічні оцінки ґрунтуються на спрощеному неокласичному підході з консервативними припущеннями щодо внеску праці [16].

Виклад основного матеріалу дослідження.

Географія зайнятості українських біженців у Європі. За даними опитування UNHCR, загальний рівень зайнятості українських біженців віком 20-64 роки в Європі становить 57 % (включаючи самозайнятість та неформальну зайнятість). Цей показник на 22 відсоткових пункти (в.п.) нижчий від середнього рівня зайнятості громадян приймаючих країн у відповідній віковій групі за 2024 рік [16]. Такий розрив є суттєвим, проте слід враховувати, що він частково зумовлений специфічною демографічною структурою біженців – переважанням жінок та осіб з малолітніми дітьми.

Географічна диференціація показника зайнятості є однією з найпомітніших характеристик досліджуваного явища. Найвищі рівні зайнятості, зіставні з показниками місцевого населення, демонструють переважно сусідні та географічно близькі до України держави: Естонія (72 %), Угорщина (71 %), Польща (68 %), Болгарія (67 %), Чехія (66 %), Словаччина (62 %). Показово, що Молдова, яка також межує з Україною і прийняла значну кількість біженців, не входить до цієї групи (46 %), що може пояснюватися нижчим загальним рівнем економічного розвитку та меншими можливостями ринку праці. Серед інших країн Європи ситуація є неоднозначною. Відносно високі показники зайнятості мають Великобританія (69 %), Нідерланди (64 %) та Іспанія (61 %), тоді як Норвегія (37 %), Швейцарія (29 %), Данія (39 %), Фінляндія (40 %) та Швеція (43 %) належать до групи з найнижчими рівнями [16] (рис. 1).

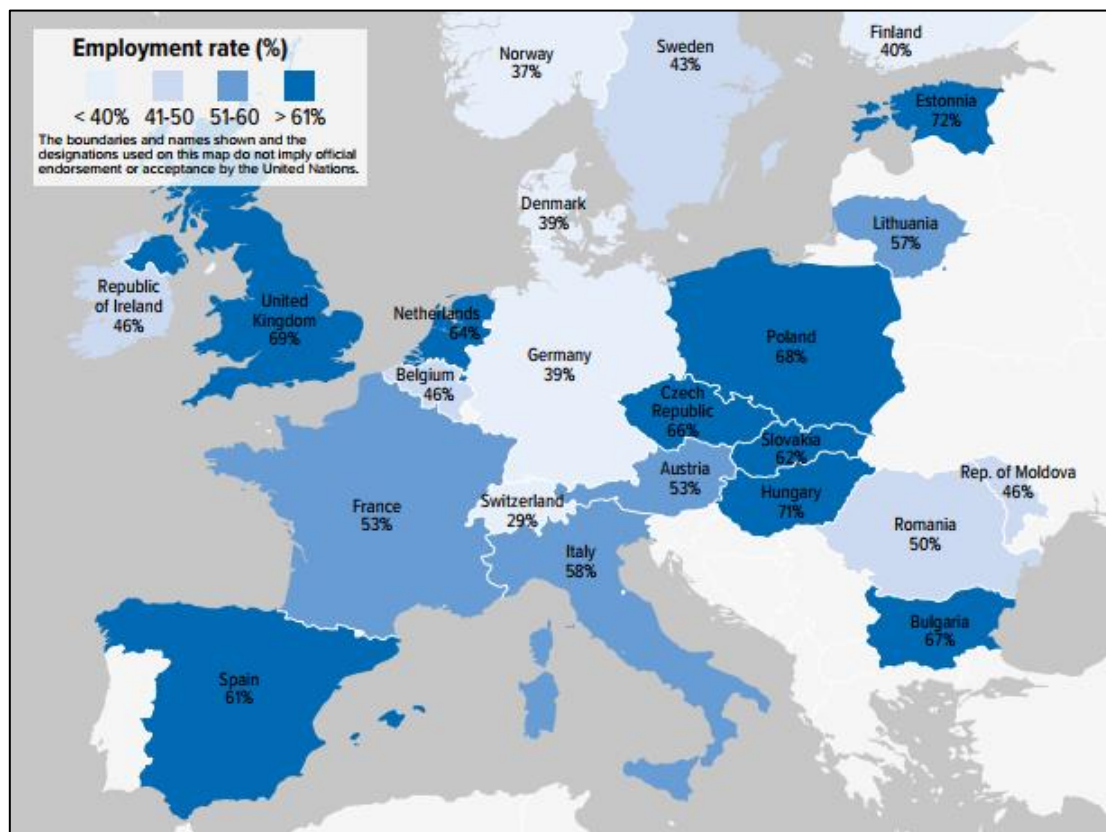

Рис. 1. Рівень зайнятості українських вимушених мігрантів за країнами Європи, середина 2025 року [16] / Fig. 1. Employment rates of Ukrainian refugees accross Europe, mid-2025 [16]

Такі просторові особливості не є випадковими: вони зберігаються незалежно від індивідуальних характеристик біженців і пояснюються кількома чинниками, пов'язаними з особливостями ринків праці та інтеграційної політики приймаючих країн. По-перше, ринки праці країн Центральної та Східної Європи за своєю структурою і галузевою спеціалізацією значно ближчі до українського, що полегшує трудову адаптацію. По-друге, у скандинавських та деяких інших країнах Західної Європи соціальна підтримка біженців є вищою, що може знижувати матеріальні стимули до пошуку роботи. По-третє, в окремих країнах активація права на роботу потребує додаткових дозвільних процедур і часу. По-четверте, в ряді держав розрив у структурі ринку праці є більшим: зокрема, частка низькокваліфікованих вакансій у сфері послуг нижча, а бар'єри входу в кваліфіковані сектори – вищі.

Слід зазначити, що показник зайнятості у 57 % загалом є позитивним порівняно з даними щодо попередніх хвиль біженців у Європі. Зокрема, дослідження інтеграції сирійських і афганських біженців фіксували значно нижчі рівні зайнятості протягом перших 3-4 років після прибуття [13]. Це може бути пов'язано з вищим початковим рівнем людського капіталу українських біженців, зручнішим правовим статусом та певною культурною і географічною близькістю між Україною та Центральною Європою (особливо з пострадянськими та постсоціалістичними країнами).

Чинники трудової зайнятості. Для виявлення чинників, що визначають імовірність зайнятості, авторами звіту UNHCR була побудована лінійна імовірнісна модель з робастними стандартними помилками [16]. Модель підтверджує, що на імовірність зайнятості одночасно впливають вік, стать, рівень освіти, знання місцевої мови, склад домогосподарства, регіон походження, тривалість перебування в країні прийому та сама країна прийому.

Мовна компетентність виступає одним із визначальних факторів зайнятості. Респонденти, які мають хоча б базові знання мови країни прийому, на 13 в.п. частіше є зайнятими порівняно з тими, хто не знає мови зовсім. При цьому подальше нарощування мовних компетентностей (від базового до вільного рівня) практично не змінює ймовірності зайнятості – і це є важливим індикатором. Він свідчить про те, що більшість доступних для біженців вакансій не вимагає високого рівня мовних знань, тобто йдеться переважно про низькокваліфіковані види діяльності.

Гендерний фактор діє на користь чоловіків: за рівних інших умов чоловіки мають на 7 в.п. більшу ймовірність зайнятості. Це відображає два взаємопов'язані явища – традиційний розподіл гендерних ролей та специфічну структуру вимушених мігрантів, де жінки складають непропорційно велику частку і несуть основне навантаження з догляду за дітьми [16].

Склад домогосподарства суттєво впливає на трудову поведінку. Наявність дітей до 6 років знижує ймовірність зайнятості на 11 в.п., що підтверджує

гіпотезу про догляд за дітьми як ключовий структурний бар'єр для жінок-біженців. Натомість самотнє проживання підвищує ймовірність зайнятості на 8 в.п., а проживання із людьми похилого віку (65+) – на 6 в.п. (ймовірно, через їхній внесок у ведення домогосподарства).

Рівень освіти корелює із зайнятістю, проте нелінійно. Наявність технічної або професійної освіти підвищує ймовірність зайнятості на 5 в.п. порівняно з базовою середньою. Вища освіта дає додатковий приріст приблизно в 10 в.п., причому між бакалаврським і магістерським рівнями різниця є несуттєвою. Цей результат свідчить про те, що вища освіта не забезпечує вищої зайнятості тією мірою, як це відбувається для місцевого населення.

Тривалість перебування демонструє чітку позитивну динаміку: через 1-2 роки після приїзду ймовірність зайнятості вища за базову на 10 в.п., через 2-3 роки – на 14 в.п., а через більше ніж 3 роки – на 20 в.п. Це свідчить про поступову адаптацію до ринку праці: з часом біженці опановують мову, розширюють соціальні мережі та накопичують компетентності, затребувані на місцевому ринку праці [16]. Водночас, дослідження на основі природного експерименту в Німеччині показують, що примусове відстрочення доступу до ринку праці на початковому етапі перебування залишає тривалий негативний слід – різниця у рівні зайнятості між групами біженців з різною тривалістю заборони на працевлаштування зберігалася до 10 років [18].

Невідповідність кваліфікацій. Якщо показники зайнятості загалом демонструють поступове покращення з часом, то проблема невідповідності кваліфікацій (skill mismatch) є значно більш стійкою і виявляє риси структурного, а не лише перехідного явища. За даними опитування UNHCR, 39 % зайнятих українських біженців вказали, що їхня поточна робота значно нижча, а ще 19 % – що вона дещо нижча за їхній рівень кваліфікації. Таким чином, майже 60 % зайнятих опиняються у ситуації недовикористання накопиченого людського капіталу.

Дані щодо розподілу зайнятості за рівнями кваліфікації (ISCO-08) підтверджують і навіть посилюють цей висновок. Серед українських біженців 41 % зайняті на низькокваліфікованих позиціях (ISCO 5 і 9: прості та сервісні роботи), тоді як серед місцевого населення цей показник становить лише 23 %. У середньокваліфікованому сегменті (ISCO 4, 7, 8) зайнято по 25-30 % відповідно, а у висококваліфікованому (ISCO 1, 2, 3) – 33 % біженців проти 47 % місцевих. Розрив стає ще більш разючим при аналізі осіб з вищою освітою: серед біженців з вищою освітою 37 % зайняті на низькокваліфікованих позиціях, тоді як серед місцевих з аналогічним рівнем освіти – лише 7 % (рис. 2) [16].

Невідповідність кваліфікацій є основним пояснювальним чинником суттєвого розриву в рівні оплати праці. За зваженими оцінками UNHCR, медіанна різниця у заробітній платі між українськими біженцями та місцевими жителями становить 40 %. Найбільший розрив фіксується у Норвегії

(€1978 проти €3435), Ірландії (€1781 проти €3300) та Великобританії (€1987 проти €3235). Найменший відносний розрив – у Чехії та Словаччині, де зарпла-

ти біженців і місцевих жителів є відносно близькими в абсолютному вимірі [16] (рис. 3).

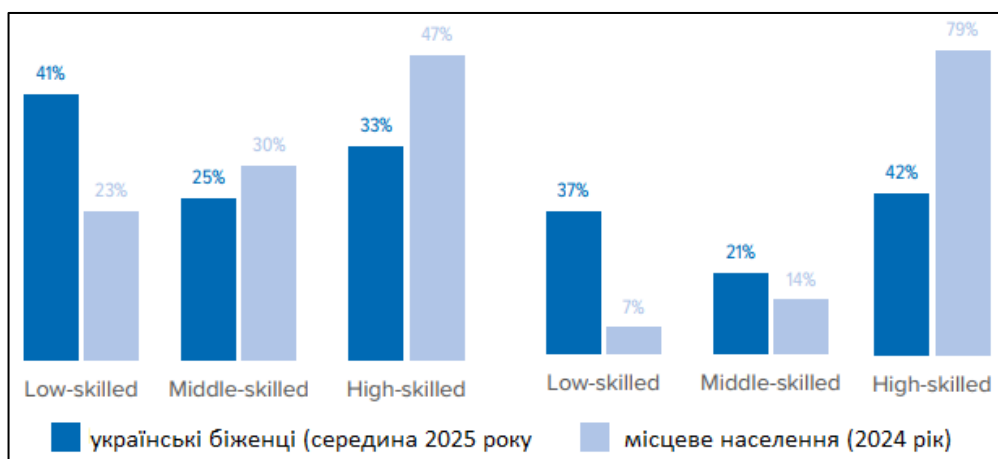

Рис. 2. Розподіл зайнятості українських біженців та місцевих жителів за рівнем кваліфікацій посад: усі працівники (ліворуч) та працівники з вищою освітою (праворуч) [16] /

Fig. 2. Distribution of employment among Ukrainian refugees and local residents by job skill level: all employees (left) and employees with tertiary education (right) [16]

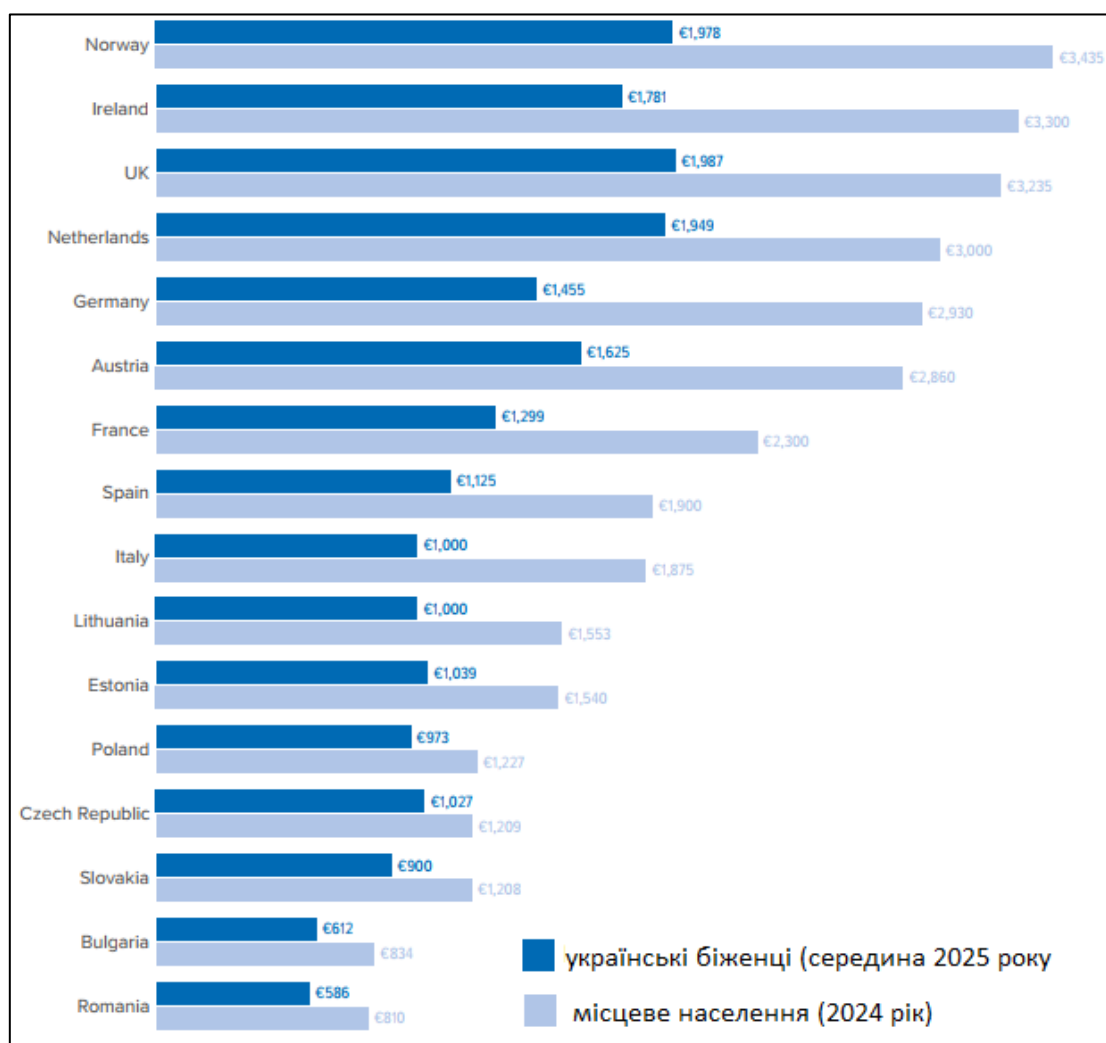

Рис. 3. Медіанні місячні зарплати українських біженців і місцевих жителів (євро) за країнами Європи [16] /

Fig. 3. Median monthly net wages of Ukrainian refugees and local residents (EUR) across Europe [16]

Регресійний аналіз виявив кілька ключових чинників кваліфікаційної невідповідності зайнятості (*underemployment*) [16]. Найвагомішим є зміна галузі після переміщення: ті, хто змінив сектор порівняно з роботою в Україні, на 29 в.п. рідше працевлаштовуються відповідно до своєї кваліфікації – адже більшість фахових навичок є галузеві прив'язаними і втрачають цінність при переході в іншу сферу.

На відміну від загальної зайнятості, де достатньо базового знання мови, для кваліфікаційної відповідності значення мовної підготовки суттєво зростає: вільне володіння мовою підвищує ймовірність кваліфікованої зайнятості на 20 в.п., просунутий рівень – на 17 в.п. Це пояснюється тим, що висококваліфіковані посади – менеджери, спеціалісти, технічні фахівці – вимагають значно вищого рівня володіння мовою приймаючої країни.

Несподіваним є те, що вища освіта (бакалаврський рівень і вище) не підвищує, а знижує ймовірність кваліфікованої зайнятості – на 10 в.п. порівняно з базовою середньою. Це пояснюється тим, що висококваліфіковані біженці частіше опиняються у нижніх сегментах ринку праці, де їхні дипломи і компетентності просто не затребувані, тобто саме вони найбільше потерпають від знецінення кваліфікацій.

Серед структурних бар'єрів особливу роль відіграють труднощі з визнанням іноземних кваліфікацій, відсутність вакансій за фахом або для відповідної вікової групи, а також дискримінація – кожен із них знижує ймовірність кваліфікованої зайнятості на 11-19 в.п. [16].

Ключовим для розуміння природи проблеми є те, що невідповідність кваліфікацій, на відміну від загального рівня зайнятості, не зменшується з часом перебування в країні прийому, навіть з урахуванням індивідуальних характеристик біженців. Тобто, якщо загальна зайнятість поступово зростає в міру адаптації, то кваліфікована зайнятість залишається недосяжною для більшості без цілеспрямованої державної підтримки («ефект шраму» – *scarring effects*) [11].

Потенційні макроекономічні ефекти від усунення бар'єрів трудової інтеграції. Трудова інтеграція має вимірювані макроекономічні наслідки. UNHCR розрахувало їх на основі спрощеного неокласичного підходу [16]: якщо медіанна зарплата біженця на 40 % нижча за місцеву за однакового рівня освіти, то вважається, що працівник реалізує лише 60 % свого продуктивного потенціалу. Такий підхід дає консервативну оцінку, оскільки не враховує додаткового зростання інвестицій від розширення пропозиції праці.

Розрахунки показують, що у десяти країнах з найбільшою кількістю українських біженців ефект від усунення всіх бар'єрів – як для рівня зайнятості, так і для якості зайнятості – може становити від 0,22 % до 0,69 % ВВП на рік. Найбільший ефект очікується у Німеччині (0,69 % ВВП), де понад мільйон українських біженців, але рівень зайнятості залишається на рівні 39 % при медіанній зарплаті на 50 % нижчій за місцеву. Далі йдуть Естонія (0,64 %), Словаччина та Чехія (по 0,58 %) [16] (рис. 4).

Важливим є і порівняльний аналіз двох складових потенційного ефекту. У країнах, де рівень зайнятості біженців вже є відносно високим (Польща, Чехія, Болгарія), основний невикористаний потенціал лежить саме у підвищенні якості зайнятості – кращій відповідності між кваліфікацією і посадою. Натомість у Німеччині, Норвегії та Швейцарії суттєвим є і перший компонент (підвищення рівня зайнятості), і другий (підвищення якості зайнятості) [16]. Це вказує на необхідність диференційованих підходів у різних приймаючих країнах.

Зазначені оцінки слід розглядати як орієнтовні: вони не враховують загальноєкономічних ефектів другого порядку, фіскальних витрат на інтеграційні заходи та динаміки ринку капіталу. Втім, навіть як орієнтири, вони переконливо свідчать: трудова інтеграція біженців – це не лише гуманітарне зобов'язання, а й економічно вигідна стратегія для приймаючих країн.

Висновки та рекомендації. Проведений аналіз дозволяє сформулювати такі основні висновки.

По-перше, трудова інтеграція українських біженців у Європі відзначається значною просторовою диференціацією. Загальний рівень зайнятості у 57 % поєднується з разючими відмінностями між країнами – від 29 % у Швейцарії до 72 % в Естонії. Ця різниця лише частково пояснюється індивідуальними характеристиками біженців: значна її частина обумовлена структурними властивостями ринків праці приймаючих країн та особливостями їхньої інтеграційної політики.

По-друге, проблема невідповідності кваліфікацій є більш серйозною та стійкою, ніж проблема безробіття. Майже 60 % зайнятих біженців працюють нижче свого фахового рівня, і ця ситуація не покращується суттєво з часом без цілеспрямованих заходів. Особливо вразливі у цьому відношенні висококваліфіковані фахівці з вищою освітою, серед яких 37 % зайняті на низькокваліфікованих роботах.

По-третє, ключовими структурними бар'єрами кваліфікованої зайнятості є: зміна галузі після переміщення, недостатній рівень мовних компетентностей для висококваліфікованих позицій, складні і непрозорі процедури визнання дипломів та кваліфікацій, обмежений доступ до вакансій у відповідних секторах, а також дискримінація на ринку праці.

По-четверте, усунення виявлених бар'єрів має значний макроекономічний потенціал для приймаючих країн – до 0,7 % ВВП на рік. При цьому пріоритетом має бути не просто підвищення рівня зайнятості, а й її якості – відповідності кваліфікацій і посад.

На основі цих висновків можна запропонувати такі практичні рекомендації для приймаючих країн.

Для підвищення рівня зайнятості: розширити доступ до мовних курсів з фокусом на потреби ринку праці; забезпечити доступні послуги з догляду за дітьми для жінок-біженців; розробляти диференційовані програми зайнятості для осіб старших вікових груп (50-64 роки).

Для покращення якості зайнятості: запровадити прискорені та прозорі процедури визнання українсь-

ких дипломів і кваліфікацій; розробити галузеві програми перекваліфікації з акцентом на збереження наявних компетентностей; фінансувати просунуті мовні програми рівня B2-C1, орієнтовані на фахову комунікацію; створити механізми менторської підтримки та налагодження контактів між роботодавцями і кваліфікованими біженцями; посилити

антидискримінаційне законодавство і контроль за його дотриманням у сфері зайнятості. Актуальною практикою є запровадження прискорених процедур визнання іноземних кваліфікацій у секторах з гострою нестачею кадрів – охороні здоров'я, ІТ, будівництві, що вже реалізується в Чехії, Данії, Австралії та Канаді [14].

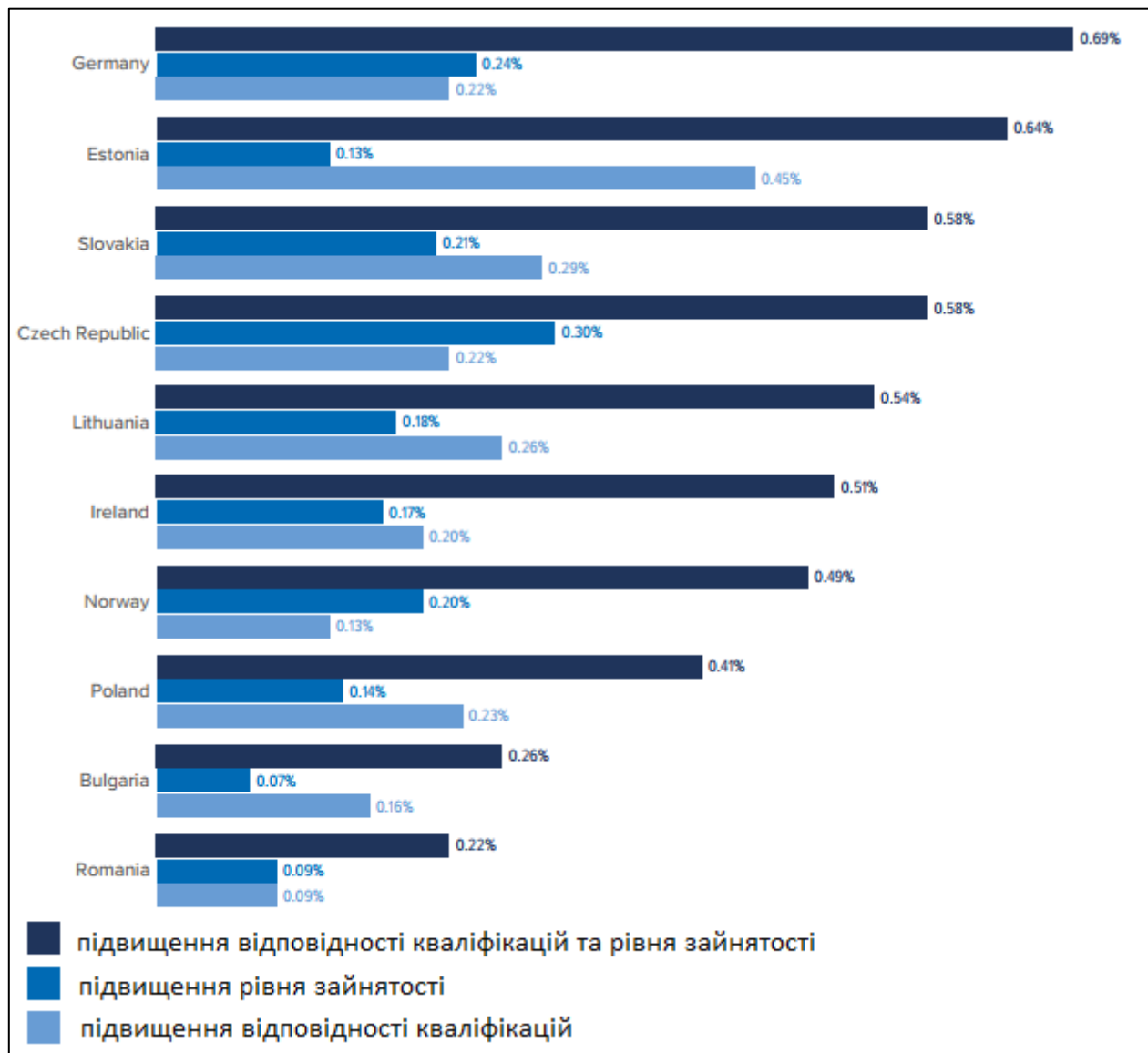

Рис. 4. Оцінка потенційного приросту ВВП країн Європи від усунення бар'єрів трудової інтеграції українських вимушених мігрантів, % на рік [16] /

Fig. 4. Estimated potential GDP growth across Europe from removing labour integration barriers for Ukrainian refugees, % per year [16]

Для системного моніторингу і дослідження: забезпечити регулярний збір порівнянних даних про трудову інтеграцію біженців як у динаміці, так і за країнами; ввести в офіційну статистику індикатор відповідності кваліфікацій (skill matching rate); підтримувати міжнародне наукове співробітництво у вивченні ефективності інтеграційних заходів.

Для підвищення ефективності інтеграційної підтримки: впроваджувати комплексний модульний підхід, апробований ІОМ у Міграційних ресурсних центрах (Migrant Resource Centres) [11]. Цей підхід

передбачає: інтеграцію трудових послуг (мовна підготовка, визнання кваліфікацій, профорієнтація) із широким спектром соціальної підтримки (догляд за дітьми, психосоціальна допомога, житлові рішення); модульну структуру обслуговування, що дозволяє біженцям долучатися до різних послуг на будь-якому етапі інтеграції залежно від індивідуальних потреб; рівний доступ до підтримки як для новоприбулих, так і для тих, хто перебуває у країні вже тривалий час, незалежно від їхнього поточного статусу зайнятості.

Описані тенденції мають принципове значення і для повоєнного відновлення України. Кваліфіковані фахівці, що нині перебувають в Європі, – це людський капітал, необхідний для відбудови країни. Тому збереження і розвиток їхніх компетентностей навіть у межах зайнятості за кордоном є значно кориснішим для майбутньої реінтеграції, ніж тривале перебування на низькокваліфікованих посадах, де набуті знання поступово знецінюються. У цьому контексті особливої уваги заслуговує концепція «подвійного наміру» (dual intent), запропонована

ІОМ: інтеграційні заходи у приймаючій країні можуть одночасно готувати біженців до майбутньої реінтеграції в Україні, якщо вони орієнтовані на розвиток компетентностей, затребуваних як на ринках праці країн перебування, так і для повоєнної відбудови [11]. Такий підхід знімає суперечність між інтеграцією та поверненням і відкриває можливість для розробки «подвійно корисних» програм підготовки, що слугували б інтересам і приймаючих країн, і України.

Список використаної літератури:

1. Белінська Я. В., Шевчук О. І. Вимушена міграція населення України під час війни. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 9 (09). С. 63-67. <https://doi.org/10.32782/dees.9-11>
2. Деліні М., Дергач А. Сучасні тенденції та наслідки міграції з України до ЄС в умовах воєнного стану: соціально-економічний аспект. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 80. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-3>
3. Лук'янихіна О. А., Скиба Т. Г. Вимушена міграція українців в умовах війни – наслідки для України і Європи. *Грааль науки*. 2025. № 49. С. 345-353. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.21.02.2025.039>
4. Мілова М. І., Трушевич Г. Б. Українська міграція в Європу періоду російсько-української війни: політика врегулювання. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2023. Вип. 36. С. 215-223. <https://doi.org/10.18524/2707-5206.2023.36.288721>
5. Українські біженці війни в Європі: між інтеграцією та поверненням. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 31.01.2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/ukrayinski-bizhentsi-viyny-v-yevropi-mizh-intehratsiyevu-ta>
6. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Second Edition. New York and London: Columbia University Press, 1975. URL: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c3730/c3730.pdf>
7. Brell C., Dustmann C., Preston I. The Labor Market Integration of Refugee Migrants in High-Income Countries. *CREAM Discussion Paper Series, Centre for Research & Analysis of Migration (CREAM), Department of Economics, University College London, London*. 2020. No. 01. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/295610/1/cream-dp2001.pdf>
8. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on Minimum Standards for Giving Temporary Protection in the Event of a Mass Influx of Displaced Persons and on Measures Promoting a Balance of Efforts Between Member States in Receiving such Persons and Bearing the Consequences Thereof. *Official Journal of the European Communities*. 2001. L 212/12. URL: <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2001/en/17729>
9. Doeringer P. B., Piore M. J. Internal Labor Markets and Manpower Analysis. Cambridge, Mass, 1970. 344 p. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED048457.pdf>
10. Dustmann C., Fasani F., Frattini T., Minale L., Schönberg U. On the economics and politics of refugee migration. *Economic Policy*. 2017. Vol. 32, No. 91. P. 497–550. URL: https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1571623/1/Dustmann_The%20Economics%20and%20Politics%20of%20Refugee%20Migration_13Febr2017_final.pdf
11. Enhancing Labour Market Inclusion for People Displaced from Ukraine: IOM's Experience. *IOM*. 2025. URL: <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd12616/files/documents/2025-03/enhancing-labour-market-inclusion-for-people-displaced-from-ukraine.pdf>
12. Fasani F., Frattini T., Minale L. (The Struggle for) Refugee Integration into the Labour Market: Evidence from Europe. *SSRN Electronic Journal*. 2018. DOI: 10.2139/ssrn.3180206 URL: https://www.researchgate.net/publication/325751430_The_Struggle_for_Refugee_Integration_into_the_Labour_Market_Evidence_from_Europe
13. International Migration Outlook 2024. *OECD*. URL: https://www.oecd.org/en/publications/international-migration-outlook-2024_50b0353e-en.html
14. International Migration Outlook 2025. *OECD*. URL: https://www.oecd.org/en/publications/international-migration-outlook-2025_ae26c893-en.html
15. Kogan I. New Immigrants – Old Disadvantage Patterns? Labour Market Integration of Recent Immigrants Into Germany. *International Migration*. 2011. Vol. 49, No. 1. P. 91–117. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2010.00609.x>
16. Labor market integration of Ukrainian refugees in Europe: Employment gaps, skill mismatches and economic gains. *UNHCR. Operational Data Portal*. January 2026. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/120820>
17. Luthra R., Platt L., Salamońska J. Types of Migration: The Motivations, Composition, and Early Integration Patterns of «New Migrants» in Europe. *International Migration Review*. 2018. Vol. 52, No. 2. P. 368-403. <https://doi.org/10.1177/0197918318781586>

18. Marbach M., Hainmueller J., Hangartner D. The long-term impact of employment bans on the economic integration of refugees. *Science Advances*. 2018. Vol. 4, No. 9. <https://doi.org/10.1126/sciadv.aap9519>
19. Ortlieb R., Knappert L. Labor market integration of refugees: An institutional country-comparative perspective. *Journal of International Management*. 2023. Vol. 29. No. 2. <https://doi.org/10.1016/j.intman.2023.101016>
20. Schultz T. W. Investment in Human Capital. *American Economic Review*. 1961. Vol. 51, No. 1. P. 1–17. URL: <https://la.utexas.edu/users/hcleaver/330T/350kPEESchultzInvestmentHumanCapital.pdf>
21. Ukraine Refugee Situation. *UNHCR. Operational Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Nataliia Husieva

PhD in Geography, Associate Professor, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: nataliya.guseva@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-3620-1213>

Olexander Bodnariuk

PhD Student (Geography), K. Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: oleksandr.bodnariuk@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0002-5802-1157>

LABOUR MARKET INTEGRATION OF UKRAINIAN FORCED MIGRANTS IN EUROPE: SPATIAL PATTERNS, STRUCTURAL BARRIERS AND HUMAN CAPITAL IMPLICATIONS

This article presents a human-geographical analysis of the labour market integration patterns of Ukrainian forced migrants in European host countries in the context of Russia's full-scale armed aggression against Ukraine. The theoretical framework draws on human capital theory (G. Becker, T. Schultz), the segmented labour market theory (P. Doeringer, M. Piore), and the institutional country-comparative perspective on labour market integration (R. Ortlieb, L. Knappert). The empirical base comprises large-scale survey data from UNHCR (over 6,000 observations, mid-2025), supplemented by Eurostat and OECD statistics. Linear probability models with robust standard errors are employed to identify the determinants of employment and qualification matching.

The overall employment rate of Ukrainian forced migrants aged 20–64 in Europe stands at 57%, which is 22 percentage points (p.p.) below the comparable rate for host-country nationals. A pronounced geographical differentiation is identified: the highest employment rates are recorded in countries neighbouring or geographically proximate to Ukraine – Estonia (72%), Hungary (71%), Poland (68%) – while Switzerland (29%), Norway (37%) and Denmark (39%) form the lowest-performing group. These differences persist regardless of migrants' individual characteristics, indicating that host country labour market structure, institutional environment, and integration policy play a determining role.

Special attention is devoted to the phenomenon of skills underutilisation (skill mismatch): nearly 60% of employed forced migrants work below their qualification level, and the median wage gap compared to local workers reaches 40%. Unlike general employment rates, which gradually improve with duration of stay, skills mismatch does not diminish over time, pointing to structural rather than merely adaptive barriers. The key determinants of qualification mismatch are identified as: sectoral discontinuity after displacement (–29 p.p.), as well as complex credential recognition procedures, absence of suitable vacancies, and labour market discrimination – each reducing the probability of qualified employment by 11–19 p.p. Estimates suggest that removing these barriers could generate annual GDP gains of up to 0.7 % for host countries. It is argued that preserving and developing the competencies of forced migrants, even within the framework of employment abroad, represents a critical human capital resource for Ukraine's post-war reconstruction. Practical policy recommendations are formulated covering language training, qualification recognition reform, and institutional support for quality employment.

Keywords: *Ukrainian refugees, labour market, labour integration, skill mismatch, human capital, spatial differentiation, Europe, forced migration.*

References:

1. Belinska, Y., & Shevchuk, O. (2023). Forced migration of the population of Ukraine during the war. *Digital Economy and Economic Security*, 9(09), 63–67. <https://doi.org/10.32782/dees.9-11> [in Ukrainian].
2. Dielini, M., & Dergach, A. (2025). Current trends and consequences of migration from Ukraine to the EU under martial law: socio-economic aspect. *Economy and Society*, 80. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-3> [in Ukrainian].
3. Lukianychina, O., & Skyba, T. (2025). Forced migration of Ukrainians in the context of war implications for Ukraine and Europe. *Grafi of Science*, 49, 345–353. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.21.02.2025.039> [in Ukrainian].
4. Milova, M., & Trushevykh, H. (2023). Ukrainian migration to Europe at the period of the Russian-Ukrainian war: politics of regulation. *International and Political Studies*, 36, 215–223. <https://doi.org/10.18524/2707-5206.2023.36.288721> [in Ukrainian].
5. National Institute for Strategic Studies. (2024, January 31). *Ukrainian War Refugees in Europe: Between Integration and Return*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/ukrayinski-bizhentsi-viyny-v-yevropi-mizh-intehratsiyeyu-ta> [in Ukrainian].
6. Becker, G. S. (1975). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education* (2nd ed.). Columbia University Press. Retrieved from <https://www.nber.org/system/files/chapters/c3730/c3730.pdf>

7. Brell, C., Dustmann, C., & Preston, I. (2020). The labor market integration of refugee migrants in high-income countries (CReAM Discussion Paper No. 01). Centre for Research & Analysis of Migration, University College London. Retrieved from <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/295610/1/cream-dp2001.pdf>
8. Council of the European Union. (2001). Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. *Official Journal of the European Communities*, L 212, 12–23. Retrieved from <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2001/en/17729>
9. Doeringer, P. B., & Piore, M. J. (1970). Internal labor markets and manpower analysis. Harvard University; Massachusetts Institute of Technology. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED048457.pdf>
10. Dustmann, C., Fasani, F., Frattini, T., Minale, L., & Schönberg, U. (2017). On the economics and politics of refugee migration. *Economic Policy*, 32 (91), 497–550. Retrieved from https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1571623/1/Dustmann_The%20Economics%20and%20Politics%20of%20Refugee%20Migration_13Febr2017_final.pdf
11. International Organization for Migration. (2025). Enhancing labour market inclusion for people displaced from Ukraine: IOM's experience. Retrieved from <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl2616/files/documents/2025-03/enhancing-labour-market-inclusion-for-people-displaced-from-ukraine.pdf>
12. Fasani, F., Frattini, T., & Minale, L. (2018). (The struggle for) refugee integration into the labour market: Evidence from Europe (SSRN Working Paper). <https://doi.org/10.2139/ssrn.3180206>
13. OECD. (2024). International migration outlook 2024. Retrieved from https://www.oecd.org/en/publications/international-migration-outlook-2024_50b0353e-en.html
14. OECD. (2025). International migration outlook 2025. Retrieved from https://www.oecd.org/en/publications/international-migration-outlook-2025_ae26c893-en.html
15. Kogan, I. (2011). New immigrants – old disadvantage patterns? Labour market integration of recent immigrants into Germany. *International Migration*, 49 (1), 91–117. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2010.00609.x>
16. UNHCR. (2026, January). Labor market integration of Ukrainian refugees in Europe: Employment gaps, skill mismatches and economic gains. *Operational Data Portal*. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/documents/details/120820>
17. Luthra, R., Platt, L., & Salamońska, J. (2018). Types of migration: The motivations, composition, and early integration patterns of «new migrants» in Europe. *International Migration Review*, 52(2), 368–403. <https://doi.org/10.1177/0197918318781586>
18. Marbach, M., Hainmueller, J., & Hangartner, D. (2018). The long-term impact of employment bans on the economic integration of refugees. *Science Advances*, 4(9). <https://doi.org/10.1126/sciadv.aap9519>
19. Ortlieb, R., & Knappert, L. (2023). Labor market integration of refugees: An institutional country-comparative perspective. *Journal of International Management*, 29(2). <https://doi.org/10.1016/j.intman.2023.101016>
20. Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *American Economic Review*, 51(1), 1–17. Retrieved from <https://la.utexas.edu/users/hcleaver/330T/350kPEESchultzInvestmentHumanCapital.pdf>
21. UNHCR. (n.d.). Ukraine refugee situation. *Operational Data Portal*. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Received 10 March 2026

Accepted 05 May 2026

Published 25 May 2026

Сергій Колосов

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри соціально-економічної географії
і регіоназнавства імені Костянтина Нємця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: serhii.kolosov@karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0009-3509-5752>

Рамін Мохаммад

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри соціально-економічної географії
і регіоназнавства імені Костянтина Нємця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: ramsaker0@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-8199-2290>

Євгенія Телебенєва

к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Нємця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: eugene.telebeneva@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7013-8836>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

У статті проаналізовано розвиток зовнішньоекономічної діяльності України в умовах повномасштабної війни у 2024-2025 роках. Розглянуто основні тенденції зовнішньої торгівлі товарами, зокрема динаміку експорту й імпорту, зміни їхньої товарної та географічної структури, а також трансформацію ролі країни у міжнародних торговельних ланцюгах. Встановлено, що торгівля функціонує в умовах підвищених ризиків через безпекові загрози, руйнування виробничої та логістичної інфраструктури й перебудову традиційних ринків збуту. Доведено, що попри збереження значного експортного потенціалу, передусім в аграрному секторі, металургії та харчовій промисловості, посилюється імпортозалежність економіки. Це зумовлено потребою в енергоресурсах, машинобудівній продукції, обладнанні, транспорті та товарах оборонного призначення. У результаті формується стійкий дефіцит торговельного балансу, що відображає воєнні витрати та структурні дисбаланси економіки. Особливу увагу приділено зміні географічної структури торгівлі, зокрема зростанню ролі ЄС як ключового партнера та переорієнтації експортних потоків на альтернативні маршрути. Важливим чинником стабілізації експорту визначено функціонування морського коридору.

Виявлено поступові зміни в експорті – формування ніш продукції з більшою доданою вартістю, хоча домінує сировинна спрямованість. Водночас ці процеси супроводжуються зростанням витрат на логістику та необхідністю адаптації підприємств до нових умов міжнародної торгівлі. Зроблено висновок, що зовнішньоторгівельна модель України має перехідний характер, залежить від зовнішніх факторів і потребує трансформації у напрямку зростання доданої вартості експорту, диверсифікації ринків та підвищення економічної стійкості.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля, експорт, імпорт, торговельний баланс, повномасштабна війна, Україна.

Як цитувати: Колосов, С., Мохаммад, Р., Телебенєва, Є. (2026). Особливості розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах повномасштабної війни. *Часопис соціально-економічної географії*, 40, 99-105. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-11>

In cites: Kolosov, S., Mokhammad, R., Telebenieva, Ie. (2026). Features of the development of Ukraine's foreign economic activity under conditions of a full-scale war. *Human Geography Journal*, 40, 99-105. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-11> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. В умовах тривалої війни та глибоких структурних трансформацій національної економіки зовнішньоекономічна діяльність України зазнала суттєвих змін, що проявляються у переорієнтації торговельних потоків, трансформації товарної структури експорту та імпорту, а також у посиленні залежності від окремих зовнішніх ринків і логістичних каналів. Попри збереження значного експортного потенціалу, зокрема в аграрному секторі та окремих промислових нішах, спостерігається вищезазначене зростання імпорту, зумовлене енерге-

тичними втратами, потребами відновлення інфраструктури та забезпеченням базових функцій економіки.

Додатково ситуацію ускладнюють зміни у міжнародному торговельному режимі, зокрема трансформація умов доступу до ринку Європейського Союзу та посилення регуляторних вимог, що впливають на конкурентоспроможність українського експорту. Водночас зберігається висока залежність від логістичних факторів, насамперед функціонування морських маршрутів, які визначають обсяги

та географію зовнішньої торгівлі.

У цьому контексті зростає потреба у всебічному дослідженні специфіки зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни, визначенні основних тенденцій її розвитку, а також аналізі чинників, що спричиняють структурні диспропорції торговельного балансу і формують оновлену модель інтеграції держави у світове господарство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни є предметом активного наукового обговорення як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. У наукових працях акцент робиться на трансформації структури зовнішньої торгівлі, зміні географії торговельних потоків, впливі воєнних дій на логістичні ланцюги та торговельний баланс, а також на ролі інтеграційних процесів із Європейським Союзом. Зокрема, дослідження останніх років підкреслюють суттєвий вплив війни на експортно-імпорتنі операції України, включаючи руйнування виробничих потужностей, порушення транспортної інфраструктури та перебудову ринків збуту.

Вивченням особливостей регулювання, функціонування та розвитку в кризових умовах займалися такі науковці, як О.С. Процевят, В.В. Зеліч, М.Е. Матвеєв, А.І. Швець, Р. Скриньковський, Н. Павленчик, С. Цюх, В.В. Лебедченко, Г.Г. Гайдай та інші [5, 9-11]. У наукових працях зазначених авторів висвітлюються питання державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, впливу воєнного стану на експортно-імпорتنі операції, трансформації зовнішньоторговельної політики України, а також проблеми відновлення експортного потенціалу та залучення інвестицій в умовах війни. Узагальнені результати цих досліджень формують важливу теоретико-методологічну основу для подальшого аналізу сучасних зовнішньоекономічних процесів і визначення перспективних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

Окремий напрям наукових робіт присвячено аналізу структурних змін у зовнішній торгівлі товарами, зокрема зрушенням у бік аграрної продукції та сировинних товарів, а також поступовому фор-

муванню нових експортних ніш із вищою доданою вартістю. Дослідники також відзначають зростаючу роль Європейського Союзу як ключового торговельного партнера України, на який припадає понад половина зовнішньоторговельного обороту в умовах війни [1, 6, 7].

Мета статті полягає в комплексному аналізі особливостей розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни у 2024-2025 роках, зокрема у виявленні ключових тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі, дослідженні товарної та географічної структури експорту й імпорту, а також у визначенні основних чинників, що зумовлюють формування торговельного балансу, імпортозалежності та трансформацію експортної моделі країни в умовах зовнішніх безпекових і регуляторних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У період тривалих воєнних дій зовнішньоекономічна діяльність України зазнала значних структурних змін, що відобразилися у трансформації обсягів і напрямів торгівлі, перебудові логістики та переорієнтації товарної й географічної структури експорту та імпорту. Руйнування виробничої й енергетичної бази та адаптація до нових умов міжнародної торгівлі сформували специфічну модель зовнішньоекономічних відносин, яка поєднує збереження експортного потенціалу зі зростанням імпоротної залежності. За інформацією Державної митної служби України, у 2024 році загальний обсяг товарообігу становив 112,3 млрд \$, з яких експорт дорівнював 41,6 млрд дол., імпорт – 70,7 млрд \$, що зумовило формування від'ємного сальдо на рівні 29,1 млрд \$ [2]. У 2025 році спостерігалось зростання товарообігу до 125,1 млрд \$, однак воно було забезпечене передусім збільшенням імпорту: обсяг експорту скоротився до 40,3 млрд \$, тоді як імпорт зріс до 84,8 млрд \$ [2]. Як наслідок, торговельний дефіцит поглибився і досяг 44,4 млрд \$ [2]. Таким чином, попри загальне нарощення обсягів зовнішньої торгівлі, її структура набула більш вираженої імпортозалежності.

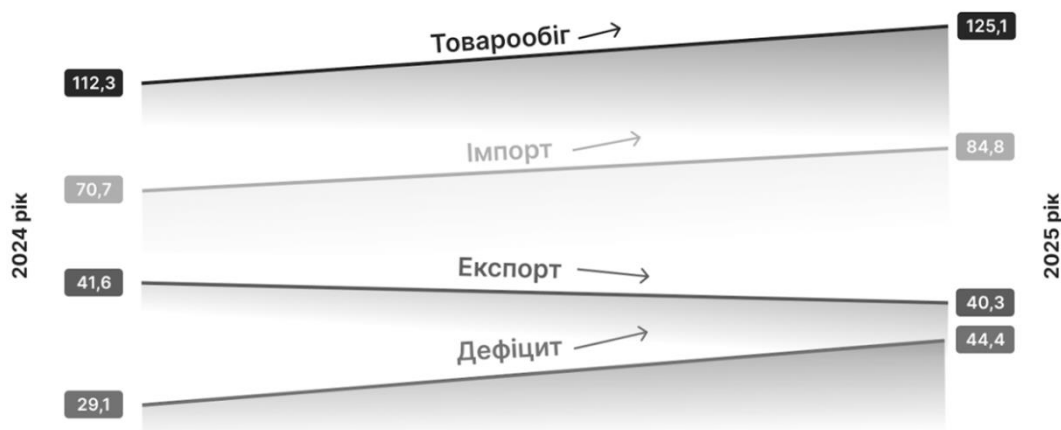

Рис. 1. Основні показники зовнішньої торгівлі товарами України у 2024-2025 рр., млрд \$ (за даними [2])
 Fig. 1. Key indicators of Ukraine's foreign trade in goods in 2024-2025, billion \$ (based on data from [2])

Зазначені зміни структури не свідчать про неефективність експортної моделі. У 2024 році морські порти України забезпечили перевалку 97,2 млн т. вантажів, з яких експорт морським транспортом становив 88,1 млн т. і значно перевищив показник попереднього року (56,2 млн т.). Станом на 2025 рік Український морський коридор забезпечив перевезення 100 млн т. вантажів, у тому числі 65 млн т. аграрної продукції. Водночас зросла імпортна складова через руйнування енергетичної інфраструктури: до середини 2024 року Україна втратила понад 9 ГВт генерувальних потужностей, що призвело до збіль-

шення імпорту енергетичного обладнання, палива та технологій.

Ключовою основою товарного експорту України залишається аграрний сектор. За підсумками 2024 року обсяг експорту продовольчих товарів становив 24,6 млрд \$, тоді як у 2025 році – 22,5 млрд \$ [2]. Попри певне скорочення частки цієї товарної групи у загальній структурі експорту (з 59,2% до 55,8%), вона й надалі виступає провідним джерелом валютних надходжень. Це свідчить про збереження системоутворюючої ролі аграрного експорту у формуванні зовнішньоторговельного балансу країни.

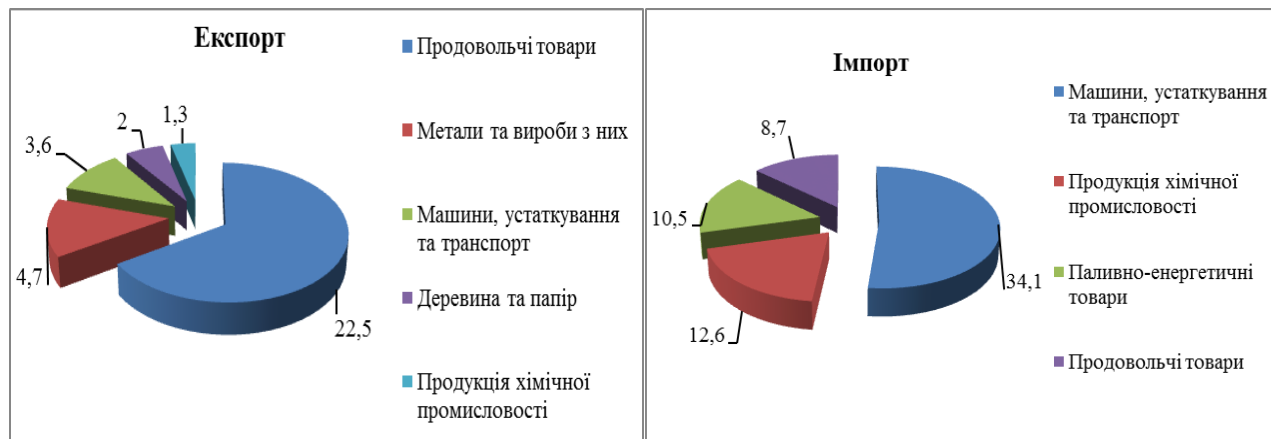

Рис. 2. Провідні товарні групи у структурі експорту та імпорту України у 2025 р., млрд \$
(побудовано за даними [2, 3])

Fig. 2. Leading commodity groups in Ukraine's export and import structure in 2025, billion \$
(compiled based on data from [2, 3])

Деталізація товарної структури експорту у 2025 році чітко ілюструє домінування аграрної продукції. За даними Державної митної служби України, провідними експортними позиціями виступали соняшникова олія (5,22 млрд \$), кукурудза (3,90 млрд \$), пшениця (2,99 млрд \$), соєві боби (1,33 млрд \$) та м'ясо птиці (1,09 млрд \$) [3]. Водночас географічна структура експорту характеризується відносно високим рівнем концентрації. Так, основними імпортерами української пшениці у 2025 році були Єгипет, Алжир та Індонезія; кукурудзи – Туреччина, Італія та Іспанія; соняшникової олії – Індія, Іспанія та Нідерланди [3]. Це свідчить про залежність окремих товарних груп від обмеженого кола зовнішніх ринків збуту.

Другою вагомою складовою експортної структури України залишаються метали та продукція з них. У 2024 році обсяг експорту цієї товарної групи становив 4,4 млрд \$, а у 2025 році зріс до 4,7 млрд \$ [2, 3]. У товарній деталізації провідні позиції займали залізна руда та концентрати (2,34 млрд \$), причому майже 45% поставок було спрямовано до Китаю, 17,2% – до Словаччини, а 16% – до Польщі. Серед інших значущих експортних позицій слід відзначити гарячекатаний плоский прокат (829 млн \$), чавун (760 млн \$) та напівфабрикати зі сталі (660 млн \$) [2, 3]. Це свідчить про збереження важливої ролі металургійного комплексу у формуванні експортного потенціалу країни.

Окрім двох провідних експортних секторів, у структурі зовнішньої торгівлі простежуються менші масштабні, проте значущі напрями, що забезпечують додаткову стійкість. Так, у 2025 році обсяг експорту кабельно-провідникової продукції досяг 1,41 млрд \$, тоді як товари групи деревини та паперу сформували 1,98 млрд \$ експортної виручки, забезпечивши позитивне сальдо на рівні близько 800 млн \$. Окрему увагу привертає меблева продукція, експорт якої у 2025 році перевищив 939,8 млн \$ [2, 3]. Це свідчить про наявність диверсифікованих сегментів експорту, що відіграють важливу роль у підтримці загальної стабільності зовнішньоторговельної системи. Географічна структура експорту цієї продукції характеризується концентрацією на ринках Європейських країн, зокрема Німеччини, Угорщини та Польщі. Водночас у сегменті меблевої продукції провідними напрямами збуту виступають передусім Польща та Німеччина, що свідчить про орієнтацію цих товарних груп на європейський ринок.

У 2025 році металургійний комплекс України розвивався в перехідних умовах, поєднуючи розширення експортних можливостей із посиленням регуляторних вимог. Продовження ЄС пільгового режиму для імпорту сталі та заліза підтримало експорт, однак наближення запуску СВМ з 2026 року посилило екологічно-регуляторний тиск на галузь. Це актуалізувало необхідність дотримання комплаєнсу, прозорості власності та врахування ESG-критеріїв

поряд із традиційними чинниками конкурентоспроможності. У результаті питання зовнішньої торгівлі, доступу до ринків і перевірки контрагентів дедалі більше розглядаються як взаємопов'язані елементи єдиного підходу.

Структурний аналіз імпорту у 2025 році є більш інформативним, ніж узагальнений показник його обсягу на рівні 84,8 млрд \$ [2, 3]. Провідною товарною групою залишалися машини, устаткування та транспортні засоби, обсяг імпорту яких становив 34,1 млрд \$, або 40,2% загального імпорту. Другою за значенням групою була продукція хімічної промисловості з показником 12,6 млрд \$, далі – паливно-енергетичні товари в обсязі 10,5 млрд \$ [2, 3]. Для порівняння, у 2024 році імпорт машин, устаткування та транспорту становив 25,0 млрд \$, хімічної продукції – 11,7 млрд \$, а паливно-енергетичних товарів – 8,9 млрд \$ [2, 3]. Таким чином, зростання імпорту у 2025 році було зосереджене переважно в стратегічно важливих для функціонування економіки сегментах.

Імпортна структура 2025 року відображає потреби, зумовлені воєнним часом, однак не обмежується виключно забезпеченням оборонного сектору. Вона охоплює також процеси відновлення енергетичної інфраструктури, підтримки систем зв'язку, модернізації транспортної та економічної мобільності населення і бізнесу, а також медичного забезпечення та розвитку розподіленої енергогенерації. Зокрема, сукупний обсяг імпорту генераторів, трансформаторів, акумуляторів і фоточутливих (сонячних) елементів становив близько 4,8 млрд \$ [3].

Водночас географічна структура постачань характеризується високим рівнем концентрації. Так, Китай забезпечував 85,6% імпорту трансформаторів, 76% акумуляторів, майже 85% безпілотних літальних апаратів і 84% телекомунікаційних передавачів. Румунія, Чехія та Польща були основними постачальниками електрогенераторного обладнання. Додатковим підтвердженням зазначених тенденцій є дані митної статистики щодо імпорту енергетичного обладнання. Так, у січні-лютому 2025 року обсяг ввезення електрогенераторних установок становив 345 млн \$, що значно перевищує показник аналогічного періоду 2024 року [3].

Крім того, за інформацією Державної митної служби України, з кінця липня 2024 року запроваджено податкові стимули у вигляді звільнення від сплати ввізного мита та ПДВ для окремих категорій товарів, пов'язаних із виробництвом і накопиченням електроенергії, зокрема сонячних панелей, інверторів та акумуляторних систем [3]. Зазначені регуляторні зміни є одним із чинників, що могли сприяти суттєвому прискоренню імпорту машинобудівної та енергетичної продукції.

У 2025 році аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі України підтверджує домінування Європейського Союзу як ключового торговельного партнера держави. На країни ЄС припадало 57,8% українського експорту та 46,7% імпорту. У вартісному вимірі сукупний товарообіг з ЄС становив 62,9 млрд \$, у тому числі експорт – 23,3 млрд \$, імпорт – 39,6 млрд \$ [8]. Це підтверджує, що європейський напрям одночасно виконує функцію основного рин-

ку збуту української продукції та головного джерела імпортних поставок.

Європейський Союз також залишався найбільшим торговельним партнером України, забезпечуючи понад 50% загального обсягу торгівлі товарами у 2024 році, що додатково підкреслює стійкість і домінування цього напрямку у зовнішньоекономічних зв'язках України.

На рівні окремих країн у 2025 році спостерігається досить чітко окреслена географічна структура зовнішньої торгівлі. Основним джерелом імпортних поставок виступав Китай з обсягом 19,2 млрд \$, а також Польща (7,9 млрд \$) та Німеччина (6,6 млрд \$). Серед ключових напрямів українського експорту провідні позиції займали Польща (5 млрд \$), Туреччина (2,7 млрд \$) та Німеччина (2,4 млрд \$) [3, 8].

Для порівняння, у 2024 році імпорт також був орієнтований на Китай (14,4 млрд \$), Польщу (7 млрд \$) та Німеччину (5,4 млрд \$), тоді як у структурі експорту після Польщі були Іспанія (2,9 млрд \$) і Німеччина (2,8 млрд \$) [3, 8]. Таким чином, за рік відбулося подальше посилення ролі Китаю як ключового постачальника, а також зростання значущості Туреччини у структурі українського експорту.

Поза межами Європейського Союзу партнерами у зовнішньоторговельній діяльності України залишаються Туреччина, Китай, Єгипет, США та Індія. Зокрема, частка Туреччини в українському експорті становила 6,8%, Китаю – 4,5%, Єгипту – 3,8%, США – 2,6%, Індії – 2,1%.

У структурі імпорту після країн ЄС провідні позиції займав Китай із часткою 22,7%, далі йшли Туреччина (7,3%), США (5,5%) та Індія (2,1%) [3, 8].

Таким чином, формується нова конфігурація зовнішньоторговельних зв'язків України, в якій ЄС виступає основним інтегрованим блоком як збуту, так і постачання, Китай – ключовим постачальником проміжної та високотехнологічної продукції, а Туреччина – важливим транзитно-торговельним партнером, що поєднує європейський та чорноморський економічні простори.

У 2024-2025 роках ключове значення у формуванні зовнішньоторговельної динаміки мав логістичний чинник. Функціонування морського коридору стало визначальною передумовою відновлення значних обсягів аграрного експорту, а також часткового відновлення поставок продукції металургійного сектору. За відсутності цього транспортного каналу торговельний баланс України характеризувався б ще більшою дефіцитністю, а географічна структура експорту була б суттєво обмежена. Водночас збереження стабільної роботи зазначеного маршруту не є гарантованим і залишається залежним від безпекової ситуації в акваторії Чорного моря, що й надалі визначає високий рівень зовнішньої вразливості української зовнішньої торгівлі.

Другим вагомим чинником трансформації зовнішньої торгівлі стало коригування торговельного режиму між Україною та Європейським Союзом. Автономні торговельні заходи ЄС щодо України діяли з 6 червня 2024 року до 5 червня 2025 року та передбачали тимчасове призупинення митних пла-

тежів і кількісних обмежень із одночасним запровадженням спеціальних захисних механізмів для аграрних позицій. Починаючи з 6 червня 2025 року, Європейський Союз відновив застосування мит і квот для української сільськогосподарської продукції відповідно до довоєнного регуляторного режиму, а також було розпочато переговори щодо формування нових довгострокових умов у сфері торгівлі. Оновлена редакція Угоди про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (DCFTA) набрала чинності 29 жовтня 2025 року [8].

Таким чином, 2025 рік мав перехідний характер у контексті торговельних відносин з ЄС: Європейський Союз зберіг статус ключового ринку для України, однак умови доступу до нього стали більш диференційованими та залежними від конкретних товарних груп.

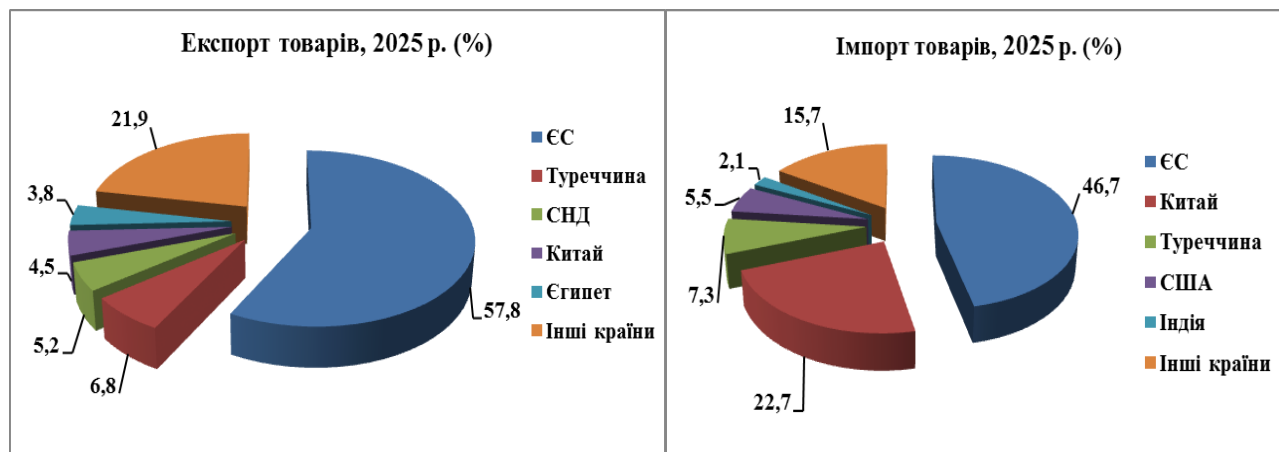

Рис. 3. Географія зовнішньої торгівлі України у 2025 р., % (побудовано за даними [3, 8])

Fig. 3. Geographical structure of Ukraine's foreign trade in 2025, % (compiled based on data from [3, 8])

Висновки. Як висновок можна зазначити, що зовнішньоекономічна діяльність України у 2024-2025 роках функціонувала в умовах глибоких структурних трансформацій, зумовлених впливом війни та посиленням зовнішніх безпекових викликів. Під час дослідження було встановлено, що зовнішня торгівля характеризувалася одночасним збереженням експортного потенціалу та зростанням імпортозалежності, що призвело до формування стійкого дефіциту торговельного балансу. Ключовою особливістю експорту залишалося домінування аграрної продукції, тоді як поступово формувалися окремі сегменти товарів з вищою доданою вартістю, що свідчило про початкові зрушення у напрямі диверсифікації експортної структури. Імпорт, у свою чергу, виконував критично важливу функцію забезпечення економічної та оборонної стійкості держави, охоплюючи енергетичні ресурси, промислове обладнання та продукцію технологічного призначення.

Географічна структура зовнішньої торгівлі зазнала суттєвих змін у напрямі посилення інтеграції з Європейським Союзом, що стало одним із ключових стабілізаційних чинників у період війни. Важливу роль у забезпеченні стабільності експортних потоків відіграли адаптація логістичних маршрутів та функціонування альтернативних транспортних коридорів, насамперед морського сполучення, що сприяло підтриманню зовнішньоторговельної активності в умовах воєнних обмежень.

Загалом зовнішньоторговельна модель України мала перехідний характер і перебувала в стані адаптації до нових економічних реалій. Подальший її розвиток потребує структурної модернізації економіки, розширення експорту продукції з високою доданою вартістю та зменшення критичної залежності від імпорту, що є важливою умовою підвищення економічної стійкості держави в довгостроковій перспективі.

Список використаної літератури:

1. Гавріков, А., & Телебенєва, Є. (2024). Територіальні особливості доступності базових продуктів харчування в Україні в аспекті аналізу продовольчої безпеки. *Часопис соціально-економічної географії*, 37, 100-109. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2024-37-10>
2. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
3. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/>
4. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
5. Зеліч В. В., Матвеев М. Е. Особливості регулювання та контролю зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану: реалії сьогодення. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 5(05). <https://doi.org/10.32782/dees.5-14>
6. Колосов, С., Гавріков, А., & Телебенєва, Є. (2025). Експортний потенціал зернових культур в умовах війни (на прикладі України). *Часопис соціально-економічної географії*, 38, 65-72. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-38-08>

7. Kulish, D. (2023). "Modern aspects and features of foreign economic activity of Ukrainian enterprises in wartime conditions", *Management and Entrepreneurship: Trends of Development*, 3(25), pp. 8-18. <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2023-3/25-01>
8. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua>
9. Матвеев М. Е., Лебедченко В. В., Гайдай Г. Г. Регулювання ЗЕД в умовах війни. Наукові перспективи. 2022. № 5(23). [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-232-245](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-232-245)
10. Скриньковський Р., Процевят О., Павленчик Н., Цюх С. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. <https://doi.org/10.22178/pos.82-2>
11. Швець А. І. Роль ЄС у відновленні експортного потенціалу України в умовах війни. Наукові інновації та передові технології. 2022. № 6 (8). [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)-447-458](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8)-447-458)

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Serhii Kolosov

PhD Student (Geography), Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: serhii.kolosov@karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0009-3509-5752>

Ramin Mokhammad

PhD Student (Geography), Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: ramsaker0@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-8199-2290>

Ievgeniia Telebienieva

PhD in Geography, Associate Professor, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: eugene.telebeneva@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7013-8836>

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY UNDER CONDITIONS OF A FULL-SCALE WAR

The article analyzes the development of Ukraine's foreign economic activity under conditions of a full-scale war in 2024–2025. The main trends in foreign trade in goods are examined, in particular the dynamics of exports and imports, changes in their commodity and geographical structure, as well as the transformation of the country's role in international trade chains. It is established that trade operates under conditions of increased risk due to security threats, destruction of production and logistics infrastructure, and the restructuring of traditional sales markets. It is demonstrated that, despite the preservation of significant export potential, primarily in the agricultural sector, metallurgy, and the food industry, the import dependence of the economy is increasing. This is due to the need for energy resources, machinery, equipment, transport, and defense-related goods.

As a result, a persistent trade deficit is formed, reflecting military expenditures and structural imbalances in the economy. Particular attention is paid to changes in the geographical structure of trade, in particular the growing role of the EU as a key partner and the reorientation of export flows toward alternative routes. The functioning of the maritime corridor is identified as an important factor in stabilizing exports. Gradual changes in exports are also identified, namely the emergence of niche products with higher added value, although the raw material orientation still dominates. At the same time, these processes are accompanied by rising logistics costs and the need for enterprises to adapt to new conditions of international trade. It is concluded that Ukraine's foreign trade model is transitional in nature, dependent on external factors, and requires transformation toward increasing the added value of exports, diversifying markets, and enhancing economic resilience.

Keywords: foreign economic activity, foreign trade, export, import, trade deficit, full-scale war, Ukraine.

References:

1. Gavrikov, A., & Telebeneva, E. (2024). Territorial features of the availability of basic food products in Ukraine in the aspect of food security analysis. *Human Geography Journal*, 37, 100-109. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2024-37-10> [in Ukrainian].
2. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <https://ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
3. State Customs Service of Ukraine. Retrieved from <https://customs.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Law of Ukraine "On Foreign Economic Activity" dated April 16, 1991. No. 959-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> [in Ukrainian].
5. Zelich V. V., & Matveyev M. E. (2023). Peculiarities of regulation and control of foreign economic activity under martial law: today's realities. *Digital economy and economic security*, 5(05). <https://doi.org/10.32782/dees.5-14> [in Ukrainian].
6. Kolosov, S., Gavrikov, A., & Telebeneva, Ie. (2025). Export potential of grain crops in wartime (on the example of Ukraine). *Human Geography Journal*, 38, 65-72. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-38-08> [in Ukrainian].
7. Kulish, D. (2023) "Modern aspects and features of foreign economic activity of Ukrainian enterprises in wartime conditions", *Management and Entrepreneurship: Trends of Development*, 3(25), 8-18. <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2023-3/25-01>
8. Ministry of Economy of Ukraine. Retrieved from <https://www.me.gov.ua> [in Ukrainian].

9. Matveyev, M. E., Lebedchenko, V. V., & Gaidai, G. G. (2022). Regulation of foreign economic activity in wartime. *Scientific perspectives*, 5(23). [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-232-245](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-232-245) [in Ukrainian].
10. Skrynkovskyi, R., Protsevyat, O., Pavlenchyk, N., & Tsyukh, S. Current trends in the development of foreign economic activity of Ukraine in wartime. <https://doi.org/10.22178/pos.82-2> [in Ukrainian].
11. Shvets, A. I. (2022). The role of the EU in restoring Ukraine's export potential in wartime. *Scientific innovations and advanced technologies*, 6(8). [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)-447-458](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8)-447-458) [in Ukrainian].

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Received 15 March 2026

Accepted 10 May 2026

Published 25 May 2026

Валерій Криволапов

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри соціально-економічної географії
і регіоналістики імені Костянтина Нємця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: valerii.kryvolapov@karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0008-5960-8949>

**МІСЦЕ УКРАЇНИ СЕРЕД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ЗА РІВНЕМ
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ВИМІР**

У статті досліджено особливості просторової диференціації людського капіталу в країнах Європи з позицій суспільної географії. Проаналізовано основні сучасні міжнародні методики оцінювання людського капіталу та суміжних категорій, зокрема Human Capital Index (HCI), Human Capital Index Plus (HCI+), Human Development Index (HDI), Global Human Capital Index (GHCI) та Social Progress Index (SPI). Встановлено, що існуючі інтегральні індекси мають обмеження для суспільно-географічного аналізу, оскільки не дозволяють повною мірою виявити структурні відмінності між країнами та просторові закономірності розвитку людського капіталу.

Запропоновано методику суспільно-географічного аналізу людського капіталу на основі багатовимірної ознакової простору. Для оцінювання використано блоки показників здоров'я та освіти: очікувану тривалість життя, індекс медичної інфраструктури, середню кількість років формальної освіти для дорослих, кількість років навчання у школі для дітей з урахуванням якості освіти та витрати на одного студента у вищій освіті за паритетом купівельної спроможності. На основі статистичних даних для 36 країн Європи проведено нормалізацію показників, розраховано Інтегральний індекс людського капіталу та здійснено кластерний аналіз методом Варда.

У результаті виділено шість кластерів країн Європи, які характеризуються різними поєднаннями показників здоров'я та освіти. Встановлено, що найвищі значення інтегрального індексу людського капіталу характерні переважно для країн Західної та Північної Європи, тоді як постсоціалістичні країни мають нижчі показники. Найнижчі значення індексу властиві постсоціалістичним країнам, що не інтегровані до Європейського Союзу. Визначено місце України серед країн Європи за показниками людського капіталу. Україна увійшла до кластеру з низькими показниками здоров'я та освіти, однак характеризується відносно високими значеннями показників, пов'язаних із тривалістю та якістю навчання.

Результати дослідження можуть бути використані для подальшого суспільно-географічного аналізу людського капіталу, розроблення регіональної політики та вдосконалення методичних підходів до оцінювання людського капіталу.

Ключові слова: людський капітал, людський розвиток, суспільно-географічний підхід, кластерний аналіз, просторові закономірності, багатовимірний ознаковий простір, країни Європи, Україна.

Як цитувати: Криволапов, В. (2026). Місце України серед європейських країн за рівнем людського капіталу: суспільно-географічний вимір. *Часопис соціально-економічної географії*, 40, 106-118. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-12>

In cites: Kryvolapov, V. (2026). Ukraine's place among European countries by the level of human capital: a socio-geographical. *Human Geography Journal*, 40, 106-118. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-12> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Актуальність суспільно-географічного дослідження людського капіталу зумовлена його значним впливом на просторову організацію суспільства, регіональні відмінності у рівні соціально-економічного розвитку та якості життя населення. Просторовий розподіл людського капіталу безпосередньо впливає на ефективність використання природних і економічних ресурсів, екологічну ситуацію, розвиток освіти, охорони здоров'я та інноваційної діяльності. Водночас відсутність єдиного підходу до трактування поняття «людський капітал» і складність оцінювання його складових зумовлюють необхідність подальших наукових досліджень та вдосконалення методичних підходів до його аналізу.

Для України ця проблематика має особливе значення в умовах війни, масштабної вимушеної міграції населення, демографічних втрат і посилення регіональних диспропорцій. Людський капітал сьогодні є одним із найбільш вразливих, але

водночас стратегічно важливих ресурсів для післявоєнного відновлення держави, забезпечення її економічної стійкості та соціальної стабільності. Саме тому суспільно-географічні дослідження людського капіталу є необхідними для формування ефективної регіональної політики, оптимізації демографічних процесів, раціонального використання трудового потенціалу та забезпечення збалансованого розвитку територій.

Аналіз попередніх досліджень. Методології розрахунку людського капіталу прийнято у сучасній економічній науці об'єднувати у чотири підходи, що засновуються на доходах, освіті, витратах на освіту та знаннях відповідно. При цьому суспільно-географічні дослідження людського капіталу мають приділяти меншу увагу вартісним оцінкам, що характерні для економіки, включати у свій аналіз здоров'я людей, а також брати до уваги зв'язок між людським капіталом і сталим розвитком [1]. Загальною закономірністю є те, що чим менші

території досліджуються, тим більше показників необхідно використати для порівняння людського капіталу цих територій [2]. Якщо у дослідженні людського капіталу від Міжнародного банку (індекс HCI) використовується 5 індикаторів [23], то у дослідженні людського капіталу країн ЄС Ярослав Бродний і Магдалена Тутак використовують вже набір з 13 показників [8], а Мацей Ягудка та Малгожата Снарська для дослідження людського капіталу воєводств Польщі використовують 120 індикаторів [14]. Дослідження людського капіталу регіонів України також складаються з досить великої кількості показників — Державна служба статистики України для розрахунку Індексу регіонального людського розвитку використовувала 33 індикатори (об'єднані у 6 блоків: відтворення населення, соціальне становище, комфортне життя, добробут, гідна праця та освіта) [4], а Микола Огієнко для аналізу людського потенціалу областей України використав набір із 19 показників, які згруповані у 6 компонент: демографічну, медичну, освітню, інноваційну, трудову та економічну [5].

Для суспільно-географічного аналізу людського капіталу важливим є використання багатовимірного ознакового простору — математичної моделі, у якій об'єкти описуються набором ознак, причому кожна ознака відповідає одному виміру простору [1917]. Прикладом використання багатовимірного ознакового простору є дослідження людського капіталу воєводств Польщі Мацеєм Ягудкою та Малгожатою Снарською, яке згадувалося вище. В цьому дослідженні автори розраховують подібність людського капіталу воєводств Польщі за 120 індикаторами. Дослідження людського капіталу Державною службою статистики України, яке також згадувалося вище, використовувало лише загальний інтегральний індекс, а для суспільно-географічного дослідження необхідно врахувати ступінь подібності регіонів [3]. Доцільним методом аналізу ступеня подібності людського капіталу територій є кластерний аналіз, оскільки подібність показників є важливішою за схожість інтегрального індексу.

Більшість сучасних досліджень людського капіталу зроблені у сфері економіки з відповідними наборами показників та методологією. При цьому є недостатня розробленість суспільно-географічних підходів до аналізу людського капіталу, зокрема на основі багатовимірного ознакового простору та кластерного аналізу. Більшість існуючих досліджень зосереджується на розрахунку інтегральних індексів, які не дозволяють повною мірою виявити подібність і відмінність країн та регіонів за структурою людського капіталу. Також недостатньо обґрунтованим залишається вибір системи показників, що найбільш доцільно характеризують людський капітал із позицій суспільної географії та дозволяють оцінити місце України серед країн Європи.

Метою статті є обґрунтування методики суспільно-географічного аналізу людського капіталу країн Європи на основі багатовимірного ознакового простору, проведення кластерного аналізу за показниками здоров'я та освіти, а також визначення

місця України серед країн Європи за рівнем людського капіталу.

Сформульовано наступні завдання статті:

- проаналізувати сучасні міжнародні методики оцінювання людського капіталу та суміжних до нього категорій;
- обґрунтувати систему показників для суспільно-географічного аналізу людського капіталу;
- провести нормалізацію статистичних показників здоров'я та освіти та здійснити кластерний аналіз європейських країн за показниками людського капіталу;
- визначити особливості та позиції України серед країн Європи за рівнем людського капіталу;
- зробити порівняльний аналіз результатів авторського інтегрального індексу з міжнародними індексами HCI, HCI+, HDI, GHCI та SPI.

Виклад основного матеріалу. Основними сучасними міжнародними методиками оцінювання людського капіталу та близьких до нього категорій (людський потенціал та людський розвиток) належать HCI з його більш сучасною модифікацією HCI+, HDI, GHCI і SPI. Людський капітал вимірює знання, навички та здоров'я, що можуть використовуватися в економіці. Людський потенціал охоплює всі можливості людей, а не тільки ті, що можуть бути застосовані в економіці. А людський розвиток оцінює якість життя людини.

HCI (Human Capital Index — Індекс людського капіталу) — це методика Світового банку, що включає три основні блоки — Вживання дітей до 5 років, Шкільну освіту та Здоров'я. Шкільна освіта розраховується як очікувана кількість років навчання в школі, помножена на коефіцієнт якості шкільної освіти. У Здоров'ї розраховуються два показники — Частка 15-річних, які доживають до 60 років, і Частки дітей без затримки росту [11]. З 2024 року паралельно з HCI Світовий банк використовує нову методику HCI+, у якій замість Вживання використовується Зайнятість (складається з Зайнятості для молодих та дорослих людей), а до Освіти додано ще один показник — відсоток людей з вищою освітою у віковій групі 25–29 років [12]. Індекс HCI+ є більш показовим для аналізу людського капіталу, оскільки в ньому враховані вища освіта та реалізація людського капіталу через зайнятість населення.

HDI (Human Development Index — Індекс людського розвитку) використовується ООН для оцінки людського розвитку та включає показники Здоров'я (очікувана тривалість життя), Освіти (очікувані роки навчання дітей та дорослих за різними рівнями освіти) та Дохід (Валовий національний дохід на душу населення за паритетом купівельної спроможності) [13].

GHCI (Global Human Capital Index — Глобальний індекс людського капіталу) — методика Всесвітнього економічного форуму, що складається з наступних блоків показників — Спроможність (доступність освіти різних рівнів), Впровадження (зайнятість), Розвиток (якість та різноманітність освіти) і Ноу-хау (рівень кваліфікованості

працівників та складності технологій) [21].

SPI (Social Progress Index — Індекс соціального прогресу) — це методика компанії Social Progress Imperative, що складається з наступних блоків показників (у дужках зазначені конкретні показники) — Основні людські потреби (Харчування і доступ до води, Житло, Безпека, Базова медицина), Основи благополуччя (Освіта, інформація і комунікації, Здоров'я, Екологія), Можливість (Права людини, Особиста свобода, Доступ до освіти, Толерантність і Інклюзія) [20]. SPI відображає різні аспекти якості життя людини і оцінює те, наскільки добре у середньому жити людям у країні, тобто він розраховує людський розвиток і має акцент на людину (що наближує показник до суспільної географії), але не є доцільним для аналізу категорії людського капіталу.

Недоліком описаних методик з точки зору суспільної географії є те, що вони дають інтегральний показник, але не аналізують, наскільки подібними є країни між собою. Для аналізу місця України в ЄС за людським капіталом доцільно взяти кілька показників, що відображають різні аспекти людського капіталу, та зробити кластерний аналіз країн Європи за цими показниками. Для аналізу людського капіталу у цій статті були обрані два блоки — Здоров'я та Освіта, при цьому включені як абсолютні показники, так і вартісні. До блоку Здоров'я включені показники Очікувана тривалість життя (за даними ООН станом на 2024 рік) [17] та Індекс медичної інфраструктури (за 2025 рік) [18]. До блоку Освіта включені показники Середня кількість років формальної освіти для дорослих (за 2023 рік) [7], Кількість років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти (за 2020 рік) [16] та Витрати на одного студента у вищій освіті (за

паритетом купівельної спроможності, станом на 2023 рік) [10].

Для блоку здоров'я було обрано на один показник менше, ніж для блоку освіти, тому що освіта має більший вклад у формуванні людського капіталу. Очікувана тривалість життя добре характеризує здоров'я людей у країні, а Індекс медичної інфраструктури показує якість медичних послуг, які мають істотний вплив на якість життя та можливість людей працювати. Середня кількість років формальної освіти для дорослих показує тривалість формальної освіти дорослого населення, від чого залежать навички та компетенції людей, які зараз працюють, при цьому порівняти якість отриманої освіти дуже складно, адже ці люди отримували освіту в різні роки (тому використання коефіцієнту якості освіти тут є недоцільним). Кількість років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти демонструє рівень якості освіти, яка надається зараз дітям, і для цього показника важливим є не тільки кількість років навчання, але й результати тестування. Цей показник дозволяє зрозуміти, який буде людський потенціал у тих людей, які зараз навчаються в школі і в майбутньому потраплять на ринок праці. Витрати на одного студента у вищій освіті за ППС дозволяють порівняти те, скільки грошей вкладають в освіту одного студента, впливають на якість вищої освіти і добре доповнюють два попередніх показники. З аналітики було виключено країни, по яких хоча б за одним показником немає даних — Андорру, Ліхтенштейн, Молдову, Монако, Сан-Марино і Чорногорію, а також росію та білорусь. У таблиці 1 представлені вихідні значення показників до нормалізації даних.

Таблиця 1 / Table 1

*Вихідні значення показників для аналізу (складено автором за [17, 18, 7, 16, 10]) /
Initial indicator values for analysis (compiled by the author based on data from [17, 18, 7, 16, 10])*

Країна	Очікувана тривалість життя	Індекс медичної інфраструктури	Середня кількість років формальної освіти для дорослих	Кількість років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти	Витрати на одного студента у вищій освіті
Албанія	79,78	91,58	10,18	8,95	2 477
Австрія	82,12	86,58	12,36	10,91	25 867
Бельгія	82,27	79,09	12,69	11,18	21 707
Боснія і Герцеговина	78,04	76,14	10,97	7,80	6 317
Болгарія	75,8	65,97	11,45	8,69	7 925
Хорватія	78,75	83,43	12,10	10,45	6 696
Кіпр	81,82	78,39	12,56	10,92	7 759
Чехія	79,97	77,77	12,96	11,12	14 657
Данія	82,09	82,67	13,03	11,10	34 451
Естонія	79,31	64,17	13,56	11,72	14 231
Фінляндія	82,08	74,2	12,98	11,74	17 002
Франція	83,46	69,37	11,77	11,27	15 259
Німеччина	81,54	86,28	14,30	11,03	22 021
Греція	82,03	70,06	11,55	9,96	3 601
Угорщина	77,18	74,88	12,33	10,27	18 314

Продовження таблиці 1 / Continuation of table 1

Ісландія	83,01	98,1	13,91	10,72	16 372
Ірландія	82,58	92,58	11,72	11,59	19 516
Італія	83,87	98,3	10,83	10,45	12 791
Латвія	76,33	71,54	13,41	10,98	6 709
Литва	76,17	71,12	13,61	10,98	9 296
Люксембург	82,36	84,18	12,59	9,80	56 842
Мальта	83,47	66,73	12,42	10,19	21 981
Нідерланди	82,3	77,86	12,67	11,54	22 817
Північна Македонія	77,54	75,65	10,23	7,30	2 820
Норвегія	83,46	72,48	13,12	11,23	39 935
Польща	78,81	74,99	13,21	11,37	13 003
Португалія	82,55	68,21	9,70	11,31	8 950
Румунія	76,09	70,58	11,55	8,37	10 597
Сербія	76,94	64,76	11,64	9,75	5 996
Словаччина	78,49	76,84	13,10	9,80	14 398
Словенія	81,78	67,54	12,95	11,37	13 744
Іспанія	83,8	96,87	10,76	10,51	10 599
Швеція	83,42	78,77	12,74	11,58	22 961
Швейцарія	84,09	77,76	13,95	10,93	30 211
Україна	74,69	72,31	11,12	9,87	6 994
Велика Британія	81,45	78,03	13,49	11,54	18 891

Нормалізація проводилася за наступною формулою (оскільки всі показники позитивні):

$$I_j = \frac{x_{i,j} - x_{\min,j}}{x_{\max,j} - x_{\min,j}}$$

де I_j — індекс j -того індикатора (індекс має амплітуду від 0 до 1);

$x_{i,j}$ — поточне значення j -того індикатора;

$x_{\max,j}$ — найбільше значення j -того індикатора в ряду спостереження;

$x_{\min,j}$ — найнижче значення j -того індикатора в ряду спостереження [6, с. 125].

У таблиці 2 представлено результати нормалізації даних.

Таблиця 2 / Table 2

Нормалізація показників (складено автором за [17, 18, 7, 16, 10]) /

Normalization of indicators (compiled by the author based on data from [17, 18, 7, 16, 10])

Країна	Очікувана тривалість життя	Індекс медичної інфраструктури	Середня кількість років формальної освіти для дорослих	Кількість років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти	Витрати на одного студента у вищій освіті
Албанія	0,5414	0,8031	0,1027	0,3729	0
Австрія	0,7904	0,6566	0,5787	0,8126	0,4302
Бельгія	0,8063	0,4371	0,6501	0,8749	0,3537
Боснія і Герцеговина	0,3563	0,3507	0,2757	0,1138	0,0706
Болгарія	0,1180	0,0527	0,3812	0,3131	0,1002
Хорватія	0,4319	0,5643	0,5207	0,709	0,0776
Кіпр	0,7585	0,4166	0,6213	0,815	0,0971
Чехія	0,5617	0,3984	0,7097	0,86	0,224
Данія	0,7872	0,5420	0,7237	0,8559	0,5881
Естонія	0,4914	0	0,8401	0,9956	0,2162
Фінляндія	0,7861	0,2938	0,7133	1	0,2671
Франція	0,9329	0,1523	0,449	0,8942	0,2351
Німеччина	0,7287	0,6478	1	0,8411	0,3595
Греція	0,7808	0,1725	0,4029	0,6005	0,0206
Угорщина	0,2648	0,3138	0,5722	0,6697	0,2913
Ісландія	0,8851	0,9941	0,9156	0,7703	0,2555
Ірландія	0,8393	0,8324	0,4401	0,9675	0,3134
Італія	0,9765	1	0,2449	0,7103	0,1897

Продовження таблиці 2 / Continuation of table 2

Латвія	0,1744	0,2159	0,8069	0,8289	0,0778
Литва	0,1574	0,2036	0,8507	0,8281	0,1254
Люксембург	0,8159	0,5862	0,6283	0,5625	1
Мальта	0,9340	0,075	0,5916	0,652	0,3587
Нідерланди	0,8095	0,4011	0,6459	0,955	0,3741
Північна Македонія	0,3031	0,3363	0,1147	0	0,0063
Норвегія	0,9329	0,2434	0,7434	0,8863	0,689
Польща	0,4382	0,317	0,7632	0,9179	0,1936
Португалія	0,8361	0,1183	0	0,9035	0,119
Румунія	0,1489	0,1878	0,402	0,2415	0,1493
Сербія	0,2393	0,0172	0,422	0,5529	0,0647
Словаччина	0,4042	0,3712	0,7402	0,5635	0,2192
Словенія	0,7542	0,0987	0,7071	0,9172	0,2072
Іспанія	0,9691	0,9581	0,2292	0,7244	0,1494
Швеція	0,9287	0,4277	0,6612	0,9644	0,3768
Швейцарія	1	0,3981	0,9244	0,8188	0,5101
Україна	0	0,2385	0,309	0,5803	0,083
Велика Британія	0,7191	0,4061	0,8244	0,9548	0,3019
Середнє арифметичне	0,6223	0,3953	0,5696	0,723	0,2526

У програмі STATISTIKA було проведено побудову дендрограми кластеризації за цими нормованими даними за методом Варда з використанням евклідової відстані. Побудована дендрограма кластеризації представлена на рис. 1.

Доцільним виглядає поділити європейські країни на 6 кластерів, тому об'єднання регіонів у кластери проведено на евклідовій відстані 1,3. Були виділені наступні 6 кластерів (відранжовані за середніми агрегованими значеннями нормованих показників у кластері від найбільшого до найменшого):

- 1) Кластер 1 – Австрія, Бельгія, Данія, Німеччина, Ісландія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Швейцарія.
- 2) Кластер 2 – Ірландія, Італія, Іспанія.
- 3) Кластер 3 – Кіпр, Чехія, Естонія, Фінляндія, Польща, Словенія.
- 4) Кластер 4 – Франція, Греція, Мальта, Португалія.
- 5) Кластер 5 – Хорватія, Угорщина, Латвія, Литва, Словаччина.
- 6) Кластер 6 – Албанія, Боснія та Герцеговина, Болгарія, Північна Македонія, Румунія, Сербія, Україна.

У Кластері 1 представлені країни із високою Очікуваною тривалістю життя, середнім і високим Індексом медичної інфраструктури, високою Середньою кількістю років формальної освіти для дорослих, високою Кількістю років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти (окрім Люксембурга зі значенням нижче середнього) і високими Витратами на одного студента у вищій освіті. Кластер 1 об'єднує країни з найбільшим Інтегральним індексом людського капіталу, який

зумовлений високими значеннями майже всіх показників, і тільки з медичною інфраструктурою є проблеми у деяких країн, особливо в Норвегії.

У Кластері 2 представлені країни із високою Очікуваною тривалістю життя, високим Індексом медичної інфраструктури, нижче середнього Середньою кількістю років формальної освіти для дорослих, середньою Кількістю років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти і середніми Витратами на одного студента у вищій освіті. Цей кластер є дуже гомогенним і об'єднує країни з чудовими показниками здоров'я, але середніми показниками освіти.

У Кластері 3 представлені країни із середньою Очікуваною тривалістю життя, середнім або низьким Індексом медичної інфраструктури, високою Середньою кількістю років формальної освіти для дорослих, високою Кількістю років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти і нижче середнього Витратами на одного студента у вищій освіті. Кластер 3, на протилежність до Кластеру 2, характеризується середніми значеннями показників здоров'я та високими значеннями показників освіти (окрім витрат на вищу освіту через обмеженості бюджету країн).

У Кластері 4 представлені країни з високим рівнем Очікуваної тривалості життя, низьким Індексом медичної інфраструктури, здебільшого середньою Середньою кількістю років формальної освіти для дорослих (виключення — Португалія з дуже низьким рівнем), середньою та вище середньою Кількістю років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти та низькими та середніми Витратами на одного студента у вищій освіті (виключення — Греція із середніми витратами).

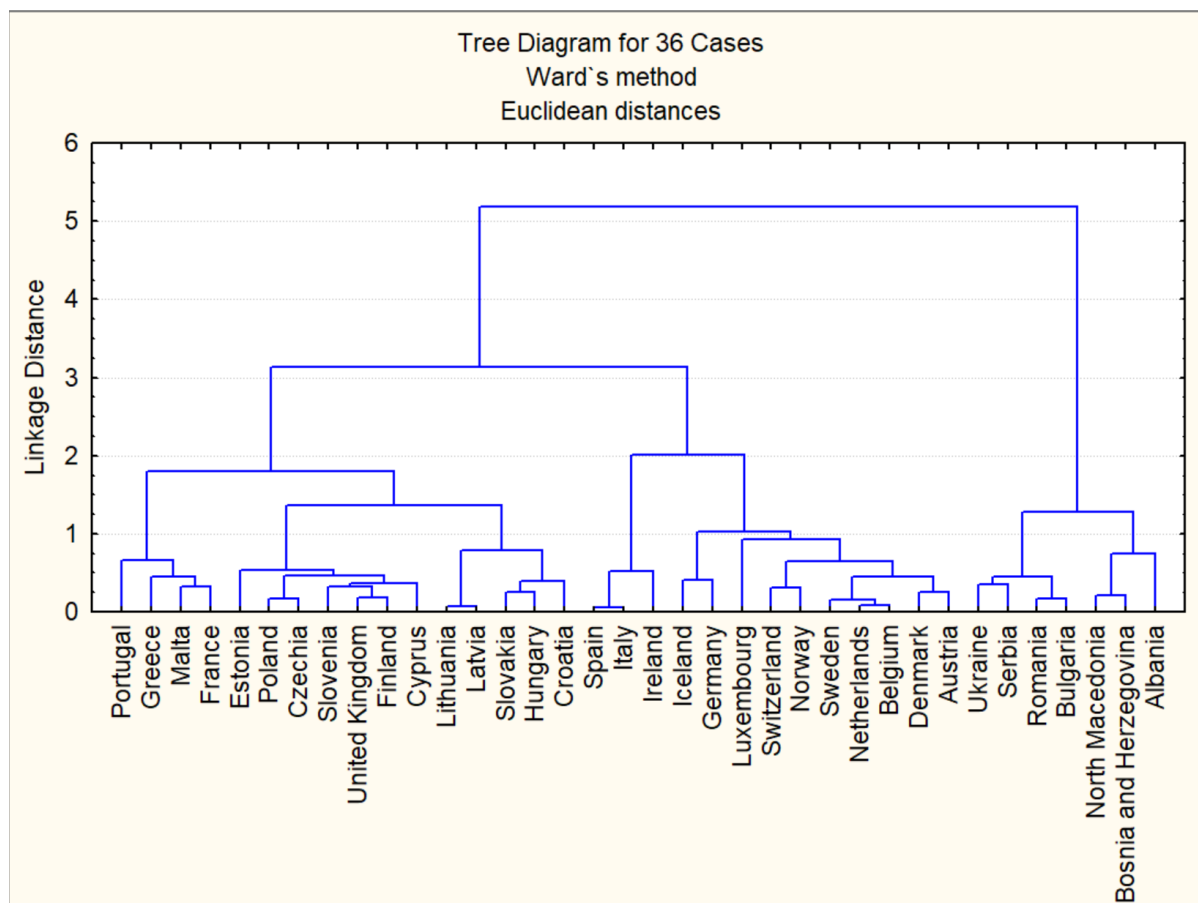

Рис. 1. Дендрограма кластеризації країн Європи за рівнем людського капіталу (побудовано автором) /
Fig. 1. Dendrogram of clustering of European countries by human capital level (compiled by the author)

Таблиця 3 / Table 3

Показники для кластеру 1 (складено автором за результатами розрахунків) /
Indicators for Cluster 1 (compiled by the author based on the results of calculations)

Країна	Очікувана тривалість життя	Індекс медичної інфраструктури	Середня кількість років формальної освіти для дорослих	Кількість років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти	Витрати на одного студента у вищій освіті
Австрія	0,7904	0,6566	0,5787	0,8126	0,4302
Бельгія	0,8063	0,4371	0,6502	0,8749	0,3537
Данія	0,7872	0,542	0,7237	0,8559	0,5881
Німеччина	0,7287	0,6478	1	0,8411	0,3595
Ісландія	0,8851	0,9941	0,9156	0,7702	0,2556
Люксембург	0,8159	0,5862	0,6283	0,5626	1
Нідерланди	0,8095	0,4011	0,6459	0,955	0,3741
Норвегія	0,9329	0,2434	0,7434	0,8863	0,689
Швеція	0,9287	0,4277	0,6612	0,9644	0,3768
Швейцарія	1	0,3982	0,9244	0,8188	0,5101
Середнє арифметичне для Кластеру 1	0,8485	0,5335	0,7472	0,8342	0,4937
Середнє арифметичне для всіх країн	0,6223	0,3953	0,5696	0,723	0,2526

Таблиця 4 / Table 4

Показники для кластеру 2 (складено автором за результатами розрахунків) /
Indicators for Cluster 2 (compiled by the author based on the results of calculations)

Країна	Очікувана тривалість життя	Індекс медичної інфраструктури	Середня кількість років формальної освіти для дорослих	Кількість років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти	Витрати на одного студента у вищій освіті
Ірландія	0,8393	0,8324	0,4401	0,9676	0,3134
Італія	0,9766	1	0,2449	0,7103	0,1897
Іспанія	0,9691	0,9581	0,2292	0,7244	0,1494
Середнє арифметичне для Кластеру 2	0,9284	0,9302	0,3048	0,8008	0,2175
Середнє арифметичне для всіх країн	0,6223	0,3953	0,5696	0,723	0,2526

Таблиця 5 / Table 5

Показники для кластеру 3 (складено автором за результатами розрахунків) /
Indicators for Cluster 3 (compiled by the author based on the results of calculations)

Країна	Очікувана тривалість життя	Індекс медичної інфраструктури	Середня кількість років формальної освіти для дорослих	Кількість років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти	Витрати на одного студента у вищій освіті
Кіпр	0,7585	0,4166	0,6214	0,815	0,0971
Чехія	0,5617	0,3984	0,7097	0,8599	0,224
Естонія	0,4915	0	0,8401	0,9956	0,2162
Фінляндія	0,7861	0,2938	0,7133	1	0,2672
Польща	0,4383	0,317	0,7631	0,9179	0,1936
Словенія	0,7542	0,0987	0,7071	0,9172	0,2072
Середнє арифметичне для Кластеру 3	0,6442	0,2758	0,7399	0,9229	0,2153
Середнє арифметичне для всіх країн	0,6223	0,3953	0,5696	0,723	0,2526

Кластер 4 об'єднує країни з середніми значеннями як показників освіти, так і показників здоров'я (тобто є умовною серединою розподілу), при цьому показники освіти досить збалансовані, а у показниках здоров'я слабка медична інфраструктура компенсується великою тривалістю життя, характерною для країн півдня Європи.

У Кластері 5 представлені країни із низькою Очікуваною тривалістю життя, нижче середнього Індексом медичної інфраструктури (окрім Хорватії з високим значенням), високою та середньою Середньою кількістю років формальної освіти для дорослих, середньою Кількістю років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти і низькими Витратами на одного студента у вищій освіті (окрім Угорщини із середнім значенням). Кластер 5 характеризується низькими показниками здоров'я і середніми показниками освіти (непоганими показниками кількості років навчання і низькими витратами на вищу освіту через обмеженість бюджету). Всі ці країни об'єднує те, що вони вступили до ЄС в рамках розширення у XXI столітті і їхня економіка має наздоганяючу модель.

У Кластері 6 представлені країни із низькою Очікуваною тривалістю життя, середнім і низьким Індексом медичної інфраструктури, низькою Середньою кількістю років формальної освіти для дорослих, низькою Кількістю років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти і низькими Витратами на одного студента у вищій освіті. Кластер 6 об'єднує країни з найменшими значеннями і показників освіти, і показників здоров'я, причому особливо виділяються низькі значення витрат на вищу освіту (через нижчий рівень економічного розвитку цих країн). Серед країн цього кластеру лише Румунія та Болгарія є країнами ЄС (вступили у 2007 році).

Загальною закономірністю є те, що до кластерів з найбільшим середнім значенням Інтегрального індексу людського капіталу належать країни Західної та Північної Європи; далі йдуть постсоціалістичні країни, що приєдналися до ЄС у XXI столітті; а постсоціалістичні країни, що не вступили до ЄС, належать до кластеру з найменшим середнім значенням Інтегрального індексу людського капіталу.

Таблиця 6 / Table 6

*Показники для кластеру 4 (складено автором за результатами розрахунків) /
Indicators for Cluster 4 (compiled by the author based on the results of calculations)*

Країна	Очікувана тривалість життя	Індекс медичної інфраструктури	Середня кількість років формальної освіти для дорослих	Кількість років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти	Витрати на одного студента у вищій освіті
Франція	0,933	0,1523	0,449	0,894	0,2351
Греція	0,7808	0,1725	0,4029	0,6005	0,0206
Мальта	0,9340	0,075	0,5916	0,652	0,3587
Португалія	0,8361	0,1183	0	0,9035	0,119
Середнє арифметичне для Кластеру 4	0,871	0,1296	0,3609	0,7626	0,1834
Середнє арифметичне для всіх країн	0,6223	0,3953	0,5696	0,723	0,2526

Таблиця 7 / Table 7

*Показники для кластеру 5 (складено автором за результатами розрахунків) /
Indicators for Cluster 5 (compiled by the author based on the results of calculations)*

Країна	Очікувана тривалість життя	Індекс медичної інфраструктури	Середня кількість років формальної освіти для дорослих	Кількість років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти	Витрати на одного студента у вищій освіті
Хорватія	0,4319	0,5643	0,5207	0,709	0,0776
Угорщина	0,2649	0,3138	0,5722	0,6697	0,2913
Латвія	0,1744	0,2159	0,8069	0,8289	0,0778
Литва	0,1574	0,2036	0,8507	0,8281	0,1254
Словаччина	0,4042	0,3712	0,7402	0,5635	0,2192
Середнє арифметичне для Кластеру 5	0,2866	0,3338	0,6982	0,7199	0,1583
Середнє арифметичне для всіх країн	0,6223	0,3953	0,5696	0,723	0,2526

Таблиця 8 / Table 8

*Показники для кластеру 6 (складено автором за результатами розрахунків) /
Indicators for Cluster 6 (compiled by the author based on the results of calculations)*

Країна	Очікувана тривалість життя	Індекс медичної інфраструктури	Середня кількість років формальної освіти для дорослих	Кількість років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти	Витрати на одного студента у вищій освіті
Албанія	0,5415	0,8031	0,1028	0,3729	0
Боснія і Герцеговина	0,3563	0,3507	0,2758	0,1138	0,0706
Болгарія	0,118	0,0527	0,3813	0,3131	0,1002
Північна Македонія	0,3032	0,3363	0,1147	0	0,0063
Румунія	0,1489	0,1878	0,402	0,2414	0,1493
Сербія	0,2393	0,0173	0,422	0,5529	0,0647
Україна	0	0,2385	0,309	0,5803	0,083
Середнє арифметичне для Кластеру 6	0,2439	0,2838	0,2868	0,3106	0,0678
Середнє арифметичне для всіх країн	0,6223	0,3953	0,5696	0,723	0,2526

При цьому витрати на вищу освіту мають високу кореляцію з Валовим національним доходом на душу населення.

Україна належить до Кластеру 6, який має найменше значення Інтегрального індексу людського капіталу. Серед 7 країн Кластеру 6 Україна займає 3 місце за Інтегральним індексом людського капіталу, випереджаючи Боснію і Герцеговину, Румунію, Болгарію та Північну Македонію. У порівнянні з іншими країнами кластеру Україна характеризується

найвищою Кількістю років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти, середніми значеннями показників Індекс медичної інфраструктури, Кількість років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти та Витрати на одного студента у вищій освіті, а також найнижчою Очікуваною тривалістю життя. На рис. 2 представлений Інтегральний індекс людського капіталу, розрахований як сума усіх нормованих показників.

Рис. 2. Ранжування країн Європи за Інтегральним індексом людського капіталу
(розраховано та побудовано автором за даними таблиці 2) /

Fig. 2. European countries ranked by the Integral Human Capital Index
(calculated and compiled by the author based on data from Table 2)

До країн із дуже високим значенням Інтегрального індексу людського капіталу (більше 3,3) належать Ісландія, Швейцарія, Люксембург, Німеччина, Данія, Норвегія, Ірландія та Швеція. До країн із високим значенням Інтегрального індексу людського капіталу (від 3 до 3,3) належать Австрія, Велика Британія, Нідерланди, Бельгія, Італія, Фінляндія, Іспанія. До країн із середнім значенням Інтегрального індексу людського капіталу (від 2,5 до 3) належать Чехія, Кіпр, Словенія, Франція, Польща, Мальта та Естонія. До країн із середнім значенням Інтегрального індексу людського капіталу (від 1,9 до 2,5) належать Хорватія, Словаччина, Литва, Угорщина, Латвія, Греція та Португалія. До країн із

низьким значенням Інтегрального індексу людського капіталу належать Албанія, Сербія, **Україна**, Боснія та Герцеговина, Румунія, Болгарія та Північна Македонія.

У таблиці 9 представлені місця країн Європи за індексами людського капіталу — за Інтегральним індексом людського капіталу, розрахованим у цій роботі, та за усіма міжнародними методиками, описаними вище (у дужках вказаний рік даних за індексом — усюди останній з наявних). До індексу ГНІ не включено Боснію і Герцеговину, а до індексу SPI — Ісландію, Кіпр, Мальту, Боснію і Герцеговину та Північну Македонію.

Таблиця 9 / Table 9

Місця країн Європи за індексами людського капіталу
(складено автором на базі Таблиці 2 та [11, 12, 13, 20, 24]) /
European country rankings by human capital indices
(compiled by the author based on Table 2 and [11, 12, 13, 20, 24])

Країна	Інтегральний індекс людського капіталу	HCI (2020)	HCI+ (2025)	HDI (2023)	SPI (2024)	GHCI (2017)
Ісландія	1	19	4	1	-	13
Швейцарія	2	12	6	2,5	1	3
Люксембург	3	27	24	15	5	20
Німеччина	4	17	13	5,5	10	5
Данія	5	14	7	4	6	4
Норвегія	6	8	5	2,5	2	1
Ірландія	7	3	3	9	7	12
Швеція	8	2	2	5,5	3	6
Австрія	9	18	18	13	11	8
Велика Британія	10	5	8	11	9	15
Нідерланди	11	4	1	7	8	10
Бельгія	12	11	22	8	12	11
Італія	13	21	30	18,5	17	23
Фінляндія	14	1	14	10	4	2
Іспанія	15	20	23	17	15	31
Чехія	16	16	20	18,5	18	14
Кіпр	17	13	12	20	-	26
Словенія	18	7	16	12	13	7
Франція	19	10	19	16	14	18
Польща	20	15	10	22	21	21
Мальта	21	23	15	14	-	28
Естонія	22	6	9	23	15	9
Хорватія	23	22	25	26,5	25	25
Словаччина	24	30	27	28	24	24
Литва	25	25	11	24	20	17
Угорщина	26	28	26	29	26	27
Латвія	27	24	17	26,5	22	19
Греція	28	26	31	21	22	32
Португалія	29	9	21	25	19	30
Албанія	30	31	33	34	30	35
Сербія	31	29	28	32	28	33
Україна	32	32	32	36	31	16
Боснія і Герцеговина	33	35	36	35	-	-
Румунія	34	34	35	30,5	27	29
Болгарія	35	33	29	30,5	29	22
Північна Македонія	36	36	34	33	-	34

Місця країн за різними індексами істотно відрізняються з огляду на серйозну різницю у методиках. За розрахованим у цій роботі Інтегральним індексом людського капіталу та індексами HCI та HCI+ Україна займає 32-е місце з 36 країн, причому країни, що займають нижчі позиції, майже повністю співпадають. Це зумовлено схожістю методик, які приділяють основну увагу здоров'ю та освіті. За Індексом GHCI Україна знаходиться значно вище — на 16-му місці з 35 країн. Це обумовлено тим, що індекс GHCI вимірює здебільшого освіту, а також зайнятість і технологічність — ті виміри, у яких Україна краща за значну кількість країн ЄС (а блок здоров'я не враховується, до того ж не використовуються

вартісні показники). За індексами HDI та SPI Україна займає останнє місце серед країн Європи. Останнє місце у HDI обумовлюється тим, що за двома з трьох показників у індексі HDI Україна має дуже низькі значення серед країн Європи — Очікувана тривалість життя та Валовий національний дохід на душу населення за паритетом купівельної спроможності. Також Україна займає останнє місце в індексі SPI, оскільки в його розрахунку велике значення мають забезпечення державою базових потреб людей (значною мірою залежить від доходів на душу населення), розвиток громадянських прав і свобод, а також здоров'я та екологія — саме ті аспекти, в яких Україна істотно поступається іншим країнам Європи.

Висновки. Основні сучасні міжнародні методики оцінювання людського капіталу та суміжних категорій — HCI, HCI+, HDI, GHCI і SPI. HCI складається з блоків Вживання дітей до 5 років, Шкільної освіти та Здоров'я, у HCI+ замість Вживання використовується блок Зайнятість. HDI оцінює людський розвиток та включає показники Здоров'я, Освіти та Доходу. SPI характеризує різні аспекти якості життя людини, а не безпосередньо людський капітал. GHCI складається зі Спроможності, Впровадження, Розвитку та Ноу-хау. Індекс HCI+ є найбільш доцільним для аналізу людського капіталу з точки зору суспільної географії, адже він є збалансованим за здоров'ям і освітою, а також в ньому аналізуються вища освіта та реалізація людського капіталу в вигляді зайнятості.

Дослідження людського капіталу з точки зору суспільної географії потребує використання багатовимірних ознакових просторів та значної кількості показників. На відміну від інтегральних індексів, такий підхід дозволяє виявляти ступінь подібності та відмінності за структурою людського капіталу, а кластерний аналіз є ефективним інструментом для групування країн і визначення просторових закономірностей його розвитку.

У запропонованій методиці використано блоки Здоров'я (Очікувана тривалість життя та Індекс медичної інфраструктури) і Освіта (Середня кількість років формальної освіти для дорослих, Кількість років навчання у школі для дітей з коефіцієнтом якості освіти та Витрати на одного

студента у вищій освіті за ПКС). За цими показниками були взяті статистичні дані за 36 країнами Європи, проведено їх нормалізацію та кластерний аналіз, і проаналізовано місце України серед європейських країн.

Всього було виділено 6 кластерів. Встановлено, що країни з найвищими значеннями Інтегрального індексу людського капіталу переважно належать до Західної та Північної Європи, тоді як постсоціалістичні країни мають нижчі показники. Найнижчі значення характерні для постсоціалістичних країн, що не інтегровані до ЄС.

Україна увійшла до Кластеру 6 разом з Албанією, Боснією і Герцеговиною, Болгарією, Північною Македонією, Румунією та Сербією. Для цього кластеру характерні низькі показники здоров'я та освіти, а також недостатній рівень фінансування вищої освіти. Україна серед країн Кластеру 6 вирізняється високим значенням показника кількості років навчання у школі з урахуванням коефіцієнта якості освіти, але має найнижчу очікувану тривалість життя серед країн кластеру.

Порівняння з міжнародними індексами показало, що Україна займає низькі позиції за Інтегральним індексом людського капіталу, HCI та HCI+, оскільки у цих методиках основна увага приділяється здоров'ю та освіті. Натомість за GHCI Україна має значно вищі позиції завдяки високому рівню освіти. Останні місця України за HDI та SPI зумовлені низькою очікуваною тривалістю життя, невисоким рівнем доходів населення та недостатнім рівнем забезпечення базових соціальних потреб.

Список використаної літератури:

1. Криволапов В. Компаративний аналіз економічного і суспільно-географічного підходів до досліджень людського капіталу // Регіон 2025: суспільно-географічні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 25 квітня 2025 р.) / Гол. ред. колегії Л.М. Немець. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2025. С. 41-44.
2. Криволапов В. Обґрунтування методики суспільно-географічного аналізу людського капіталу // Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів: матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 15–16 травня 2025 р. Луцьк: ФОП Мажула Ю. М., 2025. С. 19-22.
3. Криволапов В. До питання оцінки людського капіталу регіону з позиції суспільної географії // Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 6–7 листопада 2025 р. Луцьк: ФОП Мажула Ю. М., 2025. С. 95-98.
4. Державна служба статистики України. Регіональний людський розвиток. Статистичний збірник. Київ, 2018. 72 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_rlr2017.pdf
5. Огієнко Микола Миколайович. Розвиток людського потенціалу в умовах трансформації регіональних соціально-економічних систем: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05. Відокремл. підрозд. «Миколаїв. філ. Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв», Одес. нац. акад. харч. технологій. Миколаїв, 2018. 438 с.
6. Поспелова Т. В. Механізми державного управління людським розвитком в Україні: монографія / Т. В. Поспелова. Донецьк: Норд-Прес, 2011. 350 с.
7. Average years of schooling among adults, 2023. URL: https://ourworldindata.org/grapher/years-of-schooling?metric_type=average_years_schooling&level=all&sex=both
8. Brodny J., Tutak M. A multi-criteria measurement and assessment of human capital development in EU-27 countries: A 10-year perspective. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity. 2024. 10 (4). <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2024.100394>
9. Global Social Progress Index, 2024. URL: <https://www.socialprogress.org/social-progress-index>
10. Government spending on tertiary education per student, 2023. URL: https://ourworldindata.org/grapher/education-spending?spending_type=per_student&level=tertiary
11. Human Capital Index (HCI) (scale 0-1), 2020. URL: https://humancapital.worldbank.org/en/indicator/WB_HCP_HCI

12. Human Capital Index Plus (HCI+), 2025. URL: https://humancapital.worldbank.org/en/indicator/HD_HCIP_OVRL
13. Human Development Index (HDI) by Country, 2026. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country>
14. Jagódka M., Snarska M. The State of Human Capital and Innovativeness of Polish Voivodships in 2004–2018. Sustainability. 2021. V. 13. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/22/12620>
15. Kraay A. Methodology for a World Bank Human Capital Index : Policy Research Working Paper 8593. Washington, DC: World Bank, 2018. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/841571538503209726-0140022018/render/HCIMethodologyPaper14Sept2018.pdf>
16. Learning-adjusted years of schooling among children, 2020. URL: https://ourworldindata.org/grapher/years-of-schooling?metric_type=learning_adjusted_years_schooling&level=all&sex=both
17. Life Expectancy by Country, 2024. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/life-expectancy-by-country>
18. Medical infrastructure score, (CEOW), 2025. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/best-healthcare-in-the-world>
19. Niemets, K., Sehida, K., Niemets, L., Kravchenko, K., Kobylin, P., Telebienieva, I., & Kliuchko, L. (2022). Methodology of human-geographical researches: contemporary approaches and methods. Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Geology. Geography. Ecology, (56), 143-158. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2022-56-10>
20. Social Progress Imperative. Social Progress Index: Methodology. URL: <https://www.socialprogress.org/methodology>
21. The Global Human Capital Report, 2017. URL: <https://weforum.ent.box.com/s/dari4dktg4jt2g9xo2o5pksjpatvawdb>
22. United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Index (HDI) — Data Center. URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
23. World Bank. Human Capital Index (HCI) Methodology. URL: <https://humancapital.worldbank.org/hciplus/methodology/>
24. World Economic Forum. The Global Human Capital Report 2017. Geneva: World Economic Forum, 2017. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-global-human-capital-report-2017/>

Valeriy Kryvolapov

PhD Student (Geography), Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: valerii.kryvolapov@karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0008-5960-8949>

UKRAINE'S PLACE AMONG EUROPEAN COUNTRIES BY THE LEVEL OF HUMAN CAPITAL: A SOCIO-GEOGRAPHICAL DIMENSION

The article explores regional disparities in human capital development among European countries through the lens of socio-geographical analysis. Particular attention is given to the methodological challenges of measuring human capital using existing international indices such as HCI, HCI+, HDI, SPI, and GHCI. The study demonstrates that conventional composite indicators provide only generalized rankings and do not fully capture the internal structure and territorial differences of human capital across Europe.

To address these limitations, the paper develops a methodological approach based on a multidimensional system of indicators reflecting the key components of health and education. The analysis includes life expectancy, healthcare infrastructure quality, average years of schooling, learning-adjusted years of schooling, and government expenditure on tertiary education per student. Using statistical data for 36 European countries, the indicators were standardized and examined through hierarchical cluster analysis employing Ward's algorithm.

The findings reveal six distinct clusters of European countries that differ significantly in the balance between educational and health-related dimensions of human capital. Countries of Northern and Western Europe demonstrate the highest overall levels of human capital due to advanced healthcare systems, high-quality education, and substantial investment in higher education. Meanwhile, lower positions are occupied mainly by post-socialist countries, especially those remaining outside the European Union.

The paper also investigates Ukraine's comparative position within the European context. Ukraine was classified into the cluster with the lowest aggregate indicators of human capital. However, despite weak healthcare-related indicators and insufficient educational financing, the country maintains comparatively strong educational performance in terms of schooling duration and quality-adjusted learning outcomes.

The study highlights the analytical potential of cluster analysis for identifying territorial patterns and typological differences in human capital development. The proposed approach contributes to socio-geographical research methodology and may serve as a basis for further comparative studies of regional human capital disparities and public policy assessment in Europe.

Keywords: *human capital, human development, socio-geographical approach, cluster analysis, spatial patterns, multidimensional feature space, European countries, Ukraine.*

References:

1. Kryvolapov, V. (2025). Comparative analysis of economic and socio-geographical approaches to human capital research. In L. M. Niemets (Ed.), *Region 2025: Socio-geographical aspects: Proceedings of the International scientific-practical conference of students, postgraduate students and young researchers* (pp. 41–44). V. N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
2. Kryvolapov, V. (2025). Substantiation of the methodology of socio-geographical analysis of human capital. In Y. M. Barskyi & V. Y. Lazhnik (Eds.), *Socio-geographical factors of regional development: Proceedings of the 10th International scientific-practical internet conference* (pp. 19–22). FOP Mazhula Y. M. [in Ukrainian].
3. Kryvolapov, V. (2025). On the assessment of regional human capital from the perspective of socio-geography. In Y. M. Barskyi & V. Y. Lazhnik (Eds.), *Socio-geographical factors of regional development: Proceedings of the 11th International scientific-practical internet conference* (pp. 95–98). FOP Mazhula Y. M. [in Ukrainian].
4. Regional human development: Statistical yearbook. (2018). Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_rlr2017_pdf.pdf [in Ukrainian].
5. Ohienko, M. M. (2018). Development of human potential under the transformation of regional socio-economic systems (Doctoral dissertation) [in Ukrainian].
6. Pospelova, T. V. (2011). Mechanisms of public administration of human development in Ukraine. Nord-Pres [in Ukrainian].
7. Our World in Data. (2023). Average years of schooling among adults. Retrieved from https://ourworldindata.org/grapher/years-of-schooling?metric_type=average_years_schooling&level=all&sex=both
8. Brodny, J., & Tutak, M. (2024). A multi-criteria measurement and assessment of human capital development in EU-27 countries: A 10-year perspective. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 10(4). <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2024.100394>
9. Social Progress Imperative. (2024). Global social progress index. Retrieved from <https://www.socialprogress.org/social-progress-index>
10. Our World in Data. (2023). Government spending on tertiary education per student. Retrieved from https://ourworldindata.org/grapher/education-spending?spending_type=per_student&level=tertiary
11. World Bank. (2020). Human capital index (HCI) (scale 0–1). Retrieved from https://humancapital.worldbank.org/en/indicator/WBHCP_HCI
12. World Bank. (2025). Human capital index plus (HCI+). Retrieved from https://humancapital.worldbank.org/en/indicator/HD_HCIP_OVRL
13. World Population Review. (2026). Human development index (HDI) by country. Retrieved from <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country>
14. Jagódka, M., & Snarska, M. (2021). The state of human capital an innovativeness of Polish voivodships in 2004–2018. *Sustainability*, 13(22), Article 12620. Retrieved from <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/22/12620>
15. Kraay, A. (2018). Methodology for a World Bank human capital index (Poicy Research Working Paper No. 8593). World Bank. Retrieved from <https://theocs.worldbank.org/en/doc/841571538503209726-0140022018/render/HCIMethodologyPaper14Sept2018.pdf>
16. Our World in Data. (2020). Learning-adjusted years of schooling among children. Retrieved from https://ourworldindata.org/grapher/years-of-schooling?metric_type=learning_adjusted_years_schooling&level=all&sex=both
17. World Population Review. (2024). Life expectancy by country. Retrieved from <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/life-expectancy-by-country>
18. World Population Review. (2025). Medical infrastructure score (CEOW). Retrieved from <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/best-healthcare-in-the-world>
19. Niemets, K., Sehida, K., Niemets, L., Kravchenko, K., Kobylin, P., Telebienieva, I., & Kliuchko, L. (2022). Methodology of human-geographical researches: Contemporary approaches and methods. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Geology. Geography. Ecology*, 56, 43–158. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2022-56-10>
20. Social Progress Imperative. (n.d.). Social progress index: Methodology. Retrieved from <https://www.socialprogress.org/methodology>
21. World Economic Forum. (2017). The global human capital report 2017. Retrieved from <https://weforum.ent.box.com/s/dari4dktg4jt2g9o2o5pksjpatvawdb>
22. United Nations Development Programme. (n.d.). Human development index (HDI): Data center. Retrieved from <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
23. World Bank. (n.d.). Human capital index (HCI) methodology. Retrieved from <https://humancapital.worldbank.org/hciplus/methodology/>
24. World Economic Forum. (2017). The global human capital report 2017. World Economic Forum. Retrieved from <https://www.weforum.org/publications/the-global-humancapital-report-2017/>

Received 20 February 2026

Accepted 18 April 2026

Published 25 May 2026

Гліб Овчаренко

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри соціально-економічної географії
і регіоназнавства імені Костянтина Нємця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: hlib.ovcharenko@karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0005-9951-5024>

**КОНЦЕПТИ ЗВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ ТА ПРОСТОРУ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ**

Метою цієї статті є теоретико-методологічний аналіз та систематизація міждисциплінарних концептів, які описують взаємозв'язки людини та простору. Актуальність роботи зумовлена наявністю семантичної та лінгвістичної плутанини в термінологічному апараті низки наукових галузей (географії, психології, соціології), у яких різні терміни використовуються для опису зв'язків людини та простору. Автор акцентує на тому, що систематизація цих концепцій є критично необхідною для проведення подальших досліджень цих зв'язків, особливо в умовах соціальних потрясінь, війни та вимушеної міграції, тому що їхнє адекватне розуміння може відіграти суттєву роль у відновленні та ревіталізації понівечених війною територій та у створенні стійких громад в повоєнній Україні.

Методологічна основа дослідження спирається на загальнонаукові методи аналізу, синтезу та порівняння, що дозволило розкласти існуючі теоретичні підходи до дослідження взаємозв'язків людини та простору і згрупувати їх за чотирма науковими парадигмами. Феноменологічна парадигма фокусується на суб'єктивному переживанні простору та охоплює концепти «відчуття місця», «топофілія», «вкоріненість», «включеність» і «безмісцевість». У цьому контексті диференційовано об'єктивне поняття ідентичності самого місця та ідентифікацію людини з місцем, а також визначено механізми формування відчуття місця. Соціально-психологічна парадигма розглядає простір через призму його інтеграції у структуру особистості. Вона оперує концептом «просторова ідентичність» як когнітивним каркасом самоідентифікації індивіда та виділяє традиційний і активний типи емоційної «прив'язаності до місця». Соціально-конструктивістська парадигма переносить рівень аналізу на надіндивідуальні об'єкти, де концепти «регіональна ідентичність» та «територіальна ідентичність» розглядаються як динамічні соціальні конструкти. Увага акцентується на процесах інституціоналізації територій та партисипативному конструюванні образу простору місцевою владою та спільнотами. Синтетична парадигма поєднує погляди інших парадигм, а саме суб'єктивний досвід з об'єктивними культурними, економічними та політичними факторами та дискурсами. Українська суспільно-географічна школа також застосовує синтетичний підхід до вивчення зв'язків людини та простору.

У результаті дослідження виявлено, що термінологічне різноманіття зумовлене різницею підходів до дослідження взаємозв'язків простору та людини, а термінології не суперечать одна одній, окрім декількох понять. Феноменологія здатна описувати індивідуальний досвід, психологія — процес його вбудовування в особистість, а конструктивізм — механізми соціального виробництва просторових ідентичностей на рівні груп. Здійснена систематизація дозволяє чітко розмежувати сферу застосування кожного поняття та формує теоретичне підґрунтя для подальших міждисциплінарних досліджень концептів зв'язків людини та простору.

Ключові слова: *людина і простір, відчуття місця, просторова ідентичність, територіальна ідентичність, регіональна ідентичність, прив'язаність до місця.*

Як цитувати: Овчаренко, Г. (2026). Концепти зв'язків людини та простору: теоретико-методологічна систематизація. *Часопис соціально-економічної географії*, 40, 119-129. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-13>

In cites: Ovcharenko, H. (2026). Concepts of relations between human and space: theoretical and methodological systematization. *Human Geography Journal*, 40, 119-129. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2026-40-13> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Простір та час є фундаментальними категоріями буття людини, які визначають рамку її досвіду. Вони водночас виступають і декорацією людського життя, і активними факторами, що постійно його формують. Географічний простір, в якому існує індивід або спільнота, містить численні фактори, здатні впливати на їхнє сприйняття себе та простору. Такі як природні та антропогенні ландшафти, архітектурні та історичні пам'ятки, густота населення, рівень шуму, топоніми або що. Усі ці аспекти простору здійснюють вплив на формування самоідентифікації та образу простору, можуть визначати умови соціальної взаємодії, впливати на її характер.

У сучасній науці існує низка концептів, які характеризують та досліджують зв'язок людини із простором. Ці концепти є предметом дослідження в різних галузях наукового знання – в психології середовища, суспільній та політичній географії, соціології, політології, економіці, урбаністиці, культурології, філософії та антропології. До наукових категорій, які досліджують взаємозв'язки людини та простору можна віднести такі: територіальна ідентичність (territorial identity), регіональна ідентичність (regional identity), ідентичність місця або просторова ідентичність (place identity), ідентифікація з місцем (identity with the place або identity of the place), ідентичність самого місця (identity of place), відчуття

місця (sense of place), прив'язаність до місця (place attachment), приналежність до місця (place belongingness), топофілія (topophilia), вкоріненість (rootedness), включеність (insideness). Таке розмаїття термінів, які описують концепції зв'язків людини і простору створюють лінгвістичну та семантичну плутанину довкола дослідження цих концепцій, особливо коли ідентичні або майже ідентичні терміни описують різні феномени або конструкти в різних науках.

Такі множинності галузевих трактувань частково суміжних за змістом концепцій створюють труднощі для проведення подальших наукових досліджень на тему взаємозв'язків людини та простору. Актуальність систематичного аналізу концепцій цих зв'язків зростає під час криз та соціальних потрясінь [20]. До таких потрясінь належать війни, вимушена або примусова міграція та інші радикальні транс-формації населених просторів та/або образу життя людей в них. У кризових обставинах розуміння взаємовпливів людини і простору допомагає досягнути трансформції навколишнього середовища та взаємин із ним, та може послугувати фундаментом для повоєнної ревіталізації територій, створення стійких громад.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідження зв'язків простору і людини має потужне концептуальне підґрунтя, що формувалося впродовж десятиліть у межах кількох наукових напрямів. Перші концептуалізації місця, як точки перетину людського та просторового, викладені у працях географів І.-Ф. Туана та Е. Рельфа 1970-х років [22; 26]. В їхніх роботах простір інтерпретується не як абстрактна категорія, а як мереживо місць, які є центрами людського життєвого досвіду, наділеними сенсами, а у фокусі досліджень вивчення чуттєвого досвіду людини з простором, яке феноменологічно осмислюється у концептах «відчуття місця» (sense of place) та «топофілія» (topophilia).

Політико-економічні аспекти відчуття місця були розкриті у роботах Д. Егню, який структурував поняття місця через триєдність локації, арени соціальних взаємодій та власне відчуття місця [3], а також у конструктивістських працях Д. Мессі, яка запропонувала ідею «глобального відчуття місця» [15].

Енвайронментальна психологія (психологія середовища) зробила значний внесок у дослідження впливу простору на ідентичність людини через запровадження поняття «просторової ідентичності» (place identity) Г. Прошанським та його колегами [20], а згодом – через розширення спектру емпіричних досліджень відчуття прив'язаності до місця (place attachment) у працях М. Левицької, Б. Ернандеса з колегами, Ж. Пенга та співавторів, Г. Ерфані [11-13; 18].

У політичній та регіональній географії та соціології взаємозв'язки людини та простору вилились у теорію територіальної та регіональної ідентичностей як надіндивідуальних соціальних конструктів. Засадничими у цьому напрямі є праці географа А. Паасі, який розробив теорію інституційно-

налізації регіонів [17]. Реляційний підхід до територіальної ідентичності пропонує у своїх працях Т. Баніні та у своїх спільних дослідженнях з О.-Р. Іован [6; 7]. Роль територіальної ідентичності як рушійної сили регіонального економічного розвитку ґрунтовно досліджували Р. Капелло та Ф. Полліче [9; 19].

Важливу ланку між індивідуальними почуттями та соціальними просторовими дискурсами сформував М. Антонсич [4; 5] через розробку міждисциплінарної рамки «політики приналежності».

У вітчизняній суспільно-географічній думці варто виокремити доробки І. Гукалової, яка синтезувала різні підходи до осмислення зв'язку людини із простором [2], та О. Гнатюка, чий дослідження розкривають прикладні суспільно-географічні механізми конструювання територіальної ідентичності населення макрорегіонів [1].

Особливості збору даних та методології вивчення регіональної ідентичності висвітлені в огляді М. Бартуньєка та П. Марєка [8], а специфіка відчуття місця в умовах соціокультурних потрясінь Глобального Півдня – в дослідженнях дослідницького колективу з Латинської Америки на чолі з А. Ортегою-Ітурріагою [16].

Головною теоретичною прогалиною ми вважаємо відсутність систематизованого аналізу різних концептів зв'язків людини та простору. Ідентичні або частково схожі терміни використовуються для опису принципово різних конструктів та феноменів залежно від наукової школи або навпаки, – лінгвістично та онтологічно схожі або однакові терміни описують різні наукові категорії, що ускладнює їх операціоналізацію в міждисциплінарних дослідженнях. Відсутня узагальнена характеристика цих концептів, яка б дозволила чітко розмежувати їх науковий потенціал і сферу застосування, а також підходи до дослідження зв'язків людини та простору.

Метою статті є здійснення теоретико-методологічного аналізу та систематизації міждисциплінарних категорій дослідження зв'язків людини та простору. Реалізація цієї мети передбачає чітке розмежування та визначення специфіки ключових концептів взаємозв'язку людини і простору у межах феноменологічної, соціально-психологічної, конструктивістської та синтетичної філософсько-наукових парадигм.

Виклад основного матеріалу. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи аналізу та синтезу, застосовані для розкладання складних концептів на складові та їх подальшого узагальнення, а також порівняльний аналіз – для зіставлення суміжних категорій у межах різних наукових традицій. Систематизація наукових підходів здійснена шляхом їх групування за парадигмою. Літературну базу дослідження складають наукові публікації із суспільної та політичної географії, енвайронментальної психології, соціології, урбаністики та регіоналістики.

Взаємозв'язки простору та людини є предметом дослідження для різних галузей наукового пізнання та мають мультидисциплінарний характер за своєю

суттю. Через це сформувалося декілька основних наукових парадигм, які описують особливості цієї взаємодії: феноменологічна (в суспільній географії та соціальній психології), соціально-географічна або радше соціально-конструктивістська (в політичній та суспільній географії, регіоналістиці, соціології), соціально-психологічна (в психології середовища), а також синтетична, яка поєднує різні аспекти цих трьох підходів.

1. Феноменологічна парадигма

Саме через феноменологічну оптику у 1970-х роках було зроблено перший ґрунтовний опис та формування концепту «відчуття місця» у працях представників суспільної географії. Е. Рельф у своїй праці «Place and Placelessness» описував його, як феноменологічне явище, що відображає зв'язок людини з навколишнім світом через певні місця. Він вбачав місце не як нейтральну координату в просторі, а як насичений смислами феномен, невіддільний від досвіду людини, яка в ньому перебуває. Це суб'єктивне переживання певного місця є відмінним та унікальним для кожної людини. Відчуття людей від одного й того ж самого місця можуть кардинально відрізнитись, що вказує на визначну роль суб'єкта та його досвіду. Відчуття місця є містком між людиною та світом, який вибудовується шляхом набуття чуттєвого досвіду людиною. Чим більш свідомим є сприйняття і переживання людиною навколишнього середовища, тим більш стійкий зв'язок утворюється між нею та місцем [22].

Відчуття місця може формуватися двома шляхами: як автентичне (свідомий, глибокий та безпосередній досвід взаємодії людини з місцем) та неавтентичне (навіязане масовою культурою, пропагандою або несвідомо набуто). Втрата автентичного відчуття місця в індустріальну епоху призводить до появи такого стану життєвого простору людини, яке Е. Рельф називає «безмісцевість» (placelessness). Під цим він має на увазі створення стандартизованих, одноманітних просторів, позбавлених унікального значення для людини [22]. Безмісцевість є станом навколишнього середовища, який підриває самобутність місць і їхню здатність спонукати людину породжувати смисли після до-свіду перебування в цих місцях [23]. Одним з прикладів цього стану простору є забудова «спальних районів» пост-соціалістичних країн. Оцінюючи доробок Е. Рельфа через 40 років після публікації «Place and Placelessness», І. Лю та Р. Фрістоун зазначають, що дихотомія між місцем і безмісцевістю стає ще більш розмитою в життєвих просторах 2010-х [14].

Е. Рельф прагнув виміряти інтенсивність відчуття місця і запровадив поняття «ідентифікації з місцем» (identity with place). Ступінь цієї ідентифікації вимірюється за допомогою «включеності» (insideness), тобто ступеня прихильності, залученості та зацікавленості, які люди відчують відносно конкретного місця. Що більше включеність особи в певне місце, тим більший рівень її ідентифікації з цим місцем. Найінтенсивнішим відчуттям місця Е. Рельф називає «екзистенційну включеність», яку людина найчастіше переживає, коли відчуває себе «вдома» та в безпеці, коли середовище стало

невід'ємною частиною її повсякденного життя [22; 25].

Противагою їй є «екзистенційна виключеність», яку людина переживає як відчуття відчуження, наприклад, коли навідується в якесь місце вперше або повертається до місць, які кардинально змінились за її відсутності.

Е. Рельф зокрема запровадив чітке розмежування між ідентичністю самого місця (identity of place) та ідентифікацією людини з місцем (identity with place) [21; 22]. Цей поділ дозволяє аналізувати простір і як об'єкт, і як суб'єктивне переживання.

Науковець розумів ідентичність місця, як постійну тотожність і сукупність унікальних характеристик, які дозволяють одному місцю відрізнитися від усіх інших. За Е. Рельфом, ця ідентичність формується через нерозривну та гармонійну єдність трьох складових:

- навколишнє середовище (ландшафт, архітектура, матеріальні об'єкти);
- діяльність людей (активності, ритуали, соціальні взаємодії);
- значення і сенси, якими люди наділяють це місце з огляду на досвід взаємодії з ним та свої наміри [25].

Коли всі три компоненти стабільно відтворюються у часі, місце набуває ідентичності – унікальної атмосфери, що випромінюється саме там [23, 24]. Важливо, що зміна середовищних декорацій не завжди руйнує ідентичність місця, якщо зберігаються соціальні активності та смисли. І навпаки, – якщо будівля залишається незмінною, але припиняються людські активності, які проходили там регулярно (наприклад, храм перетворюється на концертний майданчик), ідентичність місця кардинально трансформується або зникає.

Паралельно з Е. Рельфом І.-Ф. Туан запровадив семантично схожу концепцію «топофілії» – глибокої емоційної прив'язаності людини до місця. Він також наголошував на визначній ролі суб'єктивного досвіду людини з місцем для формування цієї прив'язаності. У своїх працях науковець назвав відчуття, ідентичне за змістом екзистенційній включеності Е. Рельфа, «вкоріненістю» (rootedness) [26].

Д. Егню доповнив суто феноменологічну перспективу соціологічним виміром, запропонувавши модель місця, яка охоплює три складові:

- локація (location) — специфічна точка на земній поверхні, яка відображає вплив макрорядку (держави та світової економіки) на місцеві соціальні взаємодії;
- локальність або середовище (locale) — матеріальне середовище, у якому розгортаються повсякденні суспільні відносини;
- відчуття місця (sense of place) – суб'єктивна просторова орієнтація, емоційна прив'язаність та визначення власної ідентичності, що породжується досвідом життя у цьому конкретному місці [3].

Перетин цих об'єктивних (location, locale) та суб'єктивних (sense of place) вимірів, на думку Д. Егню, виступає точкою зустрічі людей з їх повсякденними соціальними практиками та макрорівневих соціальних структур, наприклад державного апарату. Таким чином місця уможливають структурування

суспільства, де макрорівневі актори здійснюють свій вплив на локальному рівні.

Кросс систематизувала різноманіття підходів до відчуття місця. Вона стверджує, що воно є складною комбінацією різних типів зв'язків індивіда з місцем та виділяє п'ять форм таких зв'язків [10].

Типологія в таблиці 1 демонструє, що відчуття місця виникає не лише через автохтонність, але й через свідомий вибір, наративи та споживання, та є сукупністю різних форм зв'язку між людиною та простором, не тільки феноменологічних.

Таблиця 1 / Table 1

Типологія зв'язків людини з місцем за Д. Кросс (побудовано автором за [10]) / J. Cross' typology of the relations between people and place (compiled by the author according to [10])

Тип відносин з місцем	Механізм формування	Приклади прояву
Біографічний	Формується через тривале проживання, історичний зв'язок родини, пам'ять поколінь	Відчуття приналежності до батьківщини предків
Духовний	Емоційне та трансцендентне поєднання з простором, часто пов'язане з релігійними відчуттями або єднанням з природою	Сакральні місця, місця паломництва, улюблені природні ландшафти
Ідеологічний	Ґрунтується на світоглядних, етичних або політичних переконаннях щодо того, як має виглядати суспільство і простір	Спільноти, об'єднані ідеологією (еко-поселення, національні анклав)
Наративний	Зв'язок, що виникає через засвоєння історій, міфів, легенд та культурних текстів про певне місце, навіть без фізичної присутності там	Романтизоване сприйняття Парижа через літературу, національні міфи
Комодифікований (Commodified)	Утилітарний вибір місця як того, що задовольняє певні потреби (комфорт, інфраструктура, естетика, престиж)	Купівля житла в елітному районі; з огляду на транспортні вузли тощо

2. Соціально-психологічна парадигма

Цей науковий погляд на зв'язок людини та місця семантично впливає з доробків авторів з феноменологічної парадигми. Проте в психології середовища акцент зміщується на вивчення того, як спровоковані взаємодією із простором психічні установки інтегруються в саму психіку людини. У фокусі досліджень зв'язків людини та простору цієї науки лежить концепт «place identity», який у вітчизняній науці перекладається, як «просторова ідентичність» та «ідентифікація з місцем». Останнє перегукується з термінологією Е. Рельфа, тому для уникнення ще більшої плутанини ми використовуватимемо перший варіант перекладу для означення place identity.

Цей концепт запропонували Г. Прошанський, А. Фабіан і Р. Камінофф. Вони визначили просторову ідентичність як частину загальної ідентичності особистості (self-identity). Подібно до того, як людина соціалізується у суспільстві через взаємодію з іншими людьми (формує національну, релігійну, професійну ідентичність), вона проходить процес «соціалізації фізичного світу» (physical world socialization) [20]. На думку вчених, починаючи з дитинства, індивід формує складний когнітивний каркас, що складається з усвідомлених і неусвідомлених спогадів, ідей, почуттів, цінностей та преференцій щодо типів фізичного середовища (кімнати, вулиці, парку, школи). Просторова ідентичність є своєрідною психічною базою даних, яка дозволяє людині оцінювати нові середовища на предмет їх відповідності її особистим потребам, забезпечуючи почуття стабільності та тяглості власного «Я» особи у часі та просторі [20].

Дослідження Б. Ернандеса та його співавторів присвячено вивченню різниці у формуванні просто-

рової ідентичності у корінного населення (natives) та у мігрантів/переселенців (non-natives). Його дослідження показало, що у корінних мешканців певного місця процеси формування просторової ідентичності, як компоненту загальної ідентичності особистості, та прив'язаності до місця відбуваються синхронно і вони є невіддільними одне від одного. Натомість для переселенців цей процес є розтягнутим у часі та ієрархічним: спочатку формується емоційна прив'язаність до нового місця (через задоволення базових та соціальних потреб), і лише згодом, після накопичення значного масиву досвіду, це місце стає компонентом самоідентифікації індивіда [12].

Аналіз Ж. Пенга, Д. Страйкера та К. Ву свідчить, що з початку XXI століття дослідження просторової ідентичності еволюціонували від суто психологічних теорій до активного міждисциплінарного вивчення у межах суспільної географії, соціології, просторового планування та маркетингу територій. Ці науковці підходять до аналізу place identity більш інструментально. Сьогодні просторова ідентичність розглядається не лише як внутрішній психологічний конструкт особистості, а як ключовий фактор, що безпосередньо впливає на ставлення до простору та поведінку соціальних акторів, стимулюючи їхню громадянську активність і готовність захищати та покращувати своє середовище [18].

Г. Ерфані пропонує концептуальну структуру, яка стверджує, що відчуття місця є комплексним багатовимірним явищем, яке конструюється на перетині взаємовідносин трьох компонентів: індивіда, спільноти та місця. Вчений вважає, що саме через цю взаємодію нейтральна фізична локація наповнюється змістом і перетворюється на значуще «місце». У

цьому підході виокремлюються три взаємопов'язані виміри людського ставлення до простору:

- когнітивний (переконавання щодо певного місця);
- афективний (прив'язаність до місця та інші емоційні зв'язки з ним);
- конативний (залежність від місця, що виражається через поведінкову залученість та задоволеність).

На думку дослідника, відчуття місця є динамічним процесом, — чим активніше індивід залучений до життя місцевої громади і чим більше цей простір здатний задовольнити їхні спільні потреби, тим міцнішими стають як емоційна прив'язаність людей до цього середовища, так і функціональна залежність від нього [11].

М. Левицька розглядає взаємозв'язок людини і довкілля через концепцію прив'язаності до місця (place attachment). У своїй праці «Place attachment: How far have we come in the last 40 years?» вона систематизувала десятиліття досліджень цього відчуття та виділила його два основні типи.

Традиційна (успадкована) прив'язаність до місця (place inherited / everyday rootedness) характеризується тим, що зв'язок формується на основі спадковості, сімейної історії та тривалого проживання роду на одній території. Цей тип зазвичай притаманний особам з нижчою мобільністю та нижчим рівнем освіти. У соціальному вимірі така прив'язаність спирається на потужний об'єднуючий соціальний капітал (bonding social capital): вона передбачає наявність міцних соціальних зв'язків всередині певної групи (наприклад, з родиною та давніми сусідами) за водночас низького рівня довіри до сторонніх осіб.

Активна прив'язаність до місця (Place Discovered / Ideological Rootedness) формується завдяки цілеспрямованому дослідженню та освоєнню середовища, вивченню його історичного підґрунтя, пам'яток та через залученість до місцевої адженди. Цей тип притаманний мобільним людям, освіченим та зі значним культурним багажем. У соціальному вимірі така прив'язаність спирається на потужний зв'язуючий (bridging) та мережевий (networking) соціальний капітал. Для неї характерні відкритість до нових соціальних контактів, інтеграція з ширшими інституціями та високий рівень довіри, зокрема до незнайомих. Завдяки цій відкритості та яскраво вираженій агентності, такий тип прив'язаності виступає рушієм громадянської активності. Він стимулює залучення індивідів до колективних дій (collective action) на благо свого району чи міста, сприяючи захисту місцевої спадщини та інклюзивному розвитку спільнот [13].

Концепція М. Левицької показує, що глибокий зв'язок з місцем може бути сформований не лише тривалим часом проживання в одному місці зі знайомими людьми, а й активним, свідомим інтелектуальним та емоційним залученням до відкриття нового.

3. Соціально-конструктивістська парадигма

Теоретичний місток до соціально-політичного виміру досліджень зв'язків людини та простору сформував вже згаданий Д. Егню, хоча у своїй праці він і оперував початково феноменологічним понят-

тям відчуття місця. Науковець стверджував, що політична поведінка має глибоку географічну природу, і соціальною базою для формування реакцій населення на політичну ситуацію (від голосування до страйків чи вуличних протестів) є не стільки загальнонаціональні структури (народ або нація), а історія конкретних місць та місцевих спільнот. На його думку, вирішальну роль у формуванні відмінних політичних ідентичностей (distinctive political identities) відіграють «локальні територіально-культурні середовища» (local territorial-cultural settings), які уособлюються у населених пунктах — від великих міст, до сіл [3].

Першу розгорнуту соціально-конструктивістську модель взаємозв'язку людини та простору в політичній географії запропонував А. Паасі. Для розуміння його концепції важливо означити, як він бачить територію, а саме регіон. Паасі визначає регіон як соціальний конструкт та історично зумовлений процес, який «постійно стає» (constantly becoming), відтворюється, трансформується і може зникнути. У його трактуванні регіони існують насамперед як «перцепційні» (ті, що сприймаються) сутності, що конструюються індивідами та групами через соціальні, політичні й економічні практики. Цей, на його думку, безперервний процес називається «територіальна інституціоналізація» (territorial institutionalization) [17]. Він не є лінійним, тобто формотворчі процеси протікають паралельно і взаємопов'язано. А. Паасі виділяє чотири таких процеси:

1. *Територіальна форма* (territorial shape): процес визначення та закріплення просторових меж (кордонів) регіону, які відокремлюють його від інших просторів.

2. *Символічна форма* (symbolic shape): наповнення території смислами — присвоєння власної назви (хороніма), встановлення символів, орієнтирів, формування спільної пам'яті та наративів.

3. *Інституційна форма* (institutional shape): виникнення та функціонування політичних, економічних, культурних і адміністративних інституцій (зокрема освіти та медіа), які підтримують і відтворюють символи та межі регіону.

4. *Укорінення* (ментальна карта / established role): фінальний етап, коли регіон як територіальна одиниця остаточно визнається в суспільній свідомості та просторовій структурі, стаючи звичною частиною бачення людиною простору [17].

Регіональна ідентичність, за концепцією А. Паасі, конструюється як результат становлення інституціоналізованого регіону та є парасольковим поняттям для двох інших аналітичних вимірів. Інституціоналізація формує ідентичність самого регіону (identity of a region), а населення, взаємодіючи з цим регіоном та його символами, інтервалізує їх у власну свідомість, що й породжує суб'єктивну регіональну ідентичність людей (regional identity of people).

Ідентичність самого регіону відображає об'єктивні маркери дійсності, такі як ландшафти, культура, символи та інституції, які використовують у науці, політиці чи маркетингу для відрізнення одного регіону від іншого. Вона формується після того,

як регіон досягає усталеного статусу (*established status*) як у просторовій, так і в соціальній свідомості його мешканців.

Регіональна свідомість (*regional consciousness*) або регіональна ідентичність людей відображає їхню ідентифікацію із інституціоналізованим регіоном та його структурними елементами [17].

Таким чином, у теоретичній системі А. Паасі регіон та регіональна ідентичність співвідносяться як структурний процес та водночас сталі прояви цього процесу. Місцеві еліти, інституції та політика конструюють просторові межі й символи регіону, а відтак і його ідентичність. Населення, свідомо або несвідомо залучається до цих просторових практик, засвоює їх та перетворює на частину власної самосвідомості, формуючи регіональну ідентичність людей. Цей процес відбувається на перетині культурно-історичних та політико-економічних контекстів, де регіональна ідентичність стає інструментом оформлення політичних і соціальних меж.

Т. Баніні та О.-Р. Лован вказують на те, що концептуалізації А. Паасі належать до англосаксонської географічної традиції (хоча А. Паасі є фіном), яка історично оперує категоріями місця та регіону. Натомість у європейській територіалістичній школі для опису тих самих процесів соціального конструювання простору, активної участі населення та створення спільноти частіше застосовують термін «територіальна ідентичність» [7].

Т. Баніні інтерпретує територію як безперервний процес соціального конструювання, у створенні якого беруть участь люди, матеріальні та візуальні об'єкти, символи та соціальні практики. На її думку, фізична близькість мешканців певної території забезпечує тяглість соціальних зв'язків і перетворює простір на територію. Тому конструювання території найліпше проходить на локальному рівні (від окремого району міста до кількох муніципалітетів), де щільність зв'язків між людьми вища, ніж у великому місті.

Територіальну ідентичність науковиця розглядає як практику відповідального, активного та партисипативного проживання в місцях, що спирається на «усвідомлення місця» (*place consciousness*) та визнання цінності спільних територіальних благ, а саме як «відкритий і динамічний процес соціального конструювання, через який спільноти, що проживають на певній території, обирають визначні риси території... формуючи спільні цінності, рішення, дії та тенденції майбутнього» [7].

Т. Баніні підкреслює, що територіальна ідентичність стосується не стільки того, «хто ми є» і «звідки ми походимо», скільки того, «ким ми хочемо стати». Її не варто «виявляти» чи «відкривати» – її треба «будувати» через механізми спільного дослідження-дії (*research-action*), де дослідники допомагають місцевим громадам сформулювати спільне бачення території [7].

Т. Баніні, як і Е. Рельф, також оперує концептом «*identity of place*». У її трактуванні це ідентичність із місцем, тобто частина особистої ідентичності людини, що походить від її індивідуального досвіду проживання у конкретних місцях [7].

Ідентичність самого місця Т. Баніні охрестила терміном «*identity of the place*». Під ним вона розуміє найбільш поширені репрезентації або образи, які спільноти приписують місцю [7].

Р. Капелло дивиться на територіальну ідентичність з економічної точки зору. Вона вбачає в ній критичний ресурс, здатний гуртувати спільноти, який необхідний для локального економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіону. Науковиця вважає, що основою для формування територіальної ідентичності є схожість (*similarity*) соціально-економічних умов, виробничих навичок або культурних цінностей, яка породжує солідарність (*solidarity*). Ця солідарність зближує приватні та колективні інтереси, забезпечуючи лояльність до громади та території [9].

Ф. Полліче акцентує на глибинному ціннісному вимірі територіальної ідентичності. Науковець стверджує, що ідентичність міститься не у фізичних об'єктах простору, а ховається за цими знаками як складна система цінностей та соціальних відносин. Вона проявляється через територіалізуючі акти (*acts of territorialization*) – дії громади щодо освоєння та організації свого простору. Географічні фактори реальності, на думку Ф. Полліче, є водночас і чинниками формування ідентичності, і її видимими проявами [19].

М. Бартунек та П. Марек зазначають, що саме перша стадія утворення територіальних меж регіону, яку виділяє в своїй концепції інституціоналізації регіону А. Паасі, і є його територіальною ідентичністю. Вчені стверджують, що територіальна ідентичність є базисом для усвідомлення просторових меж, без яких неможливо наповнити регіон символами та інституціями [8].

Соціальні конструктивісти також реконцептуалізували початково феноменологічні поняття «місця» та «відчуття місця». Д. Мессі розкритикувала підходи, які трактують місце як замкнений, культурно гомогенний простір [15]. Вона пропонує уявити місце не як площу з кордонами, а як «місце зустрічі» (*meeting place*) – унікальну точку перетину різноманітних соціальних, економічних та культурних мереж і відносин, що простягаються від локального рівня до глобального. Унікальність будь-якого місця формується не завдяки його ізоляції, а навпаки — завдяки тому, як саме в цій точці переплітаються глобальні й локальні впливи. Д. Мессі розвинула свою концепцію і запропонувала «глобальне відчуття місця» (*global sense of place*) – розуміння кожного місця як відкритого, динамічного вузла в мережі соціальних відносин різного масштабу [15]. З цієї перспективи відчуття місця конструюється одночасно різними суб'єктивностями, є потенційно конфліктним і залежить від суб'єкта сприйняття, його місця в соціальній структурі, статі, рівня доходу тощо.

А. Ортега-Ітуррьяга та співавтори розвинули соціально-конструктивістський підхід у латиноамериканському контексті, показавши, що відчуття місця перебуває в нерозривному зв'язку з практиками мобільності: примусове переміщення, страх та соціальна стигматизація радикально трансформують

відчуття місця, водночас перетворюючи його на ресурс ідентифікації та опору в умовах кризи [16]. Вони вивчають відчуття місця крізь призму опору, що формується під впливом колоніальної спадщини, структурної соціально-економічної нерівності, неоліберального міського розвитку та політичної нестабільності. Вчені використовують такі критичні категорії, як «географії терору» чи «некромісця», щоб описати середовища, позначені системним насильством, страхом та покинутістю з боку держави. Однак маргіналізація не знищує відчуття місця, а змушує громаду боротися за нього. Територіальна ідентичність, на думку латиноамериканських дослідників, утворюється в результаті боротьби за просторову справедливість, культурне виживання та самовизначення.

Такий підхід до дослідження зв'язків людини та простору демонструє, що ці зв'язки формуються не лише через позитивну прив'язаність та стабільність, але й в умовах, коли їхнє формування супроводжується практикою боротьби громади з макрорівневими конструктами [16].

4. Синтетична парадигма

М. Антонсич пропонує синтетичну аналітичну рамку для дослідження взаємозв'язку людини і простору, яка поєднує всі три запропоновані нами парадигми. Він виражає це через концепцію відчуття приналежності до місця (place belongingness), що вибудовується на основі таких факторів:

- автобіографічні: особисті історії, спогади про пережиті події, емоційні зв'язки з простором, де пройшло життя або дитинство.
- реляційні: соціальні контакти (родина, друзі, сусіди), наявність щільних соціальних взаємодій у певному місці.
- культурні: спільність мови, традицій, культурних практик, звичок, які роблять місцевий спосіб життя зрозумілим і своїм.
- економічні: наявність стабільного доходу, робочого місця, матеріальної безпеки, які наявні в цьому місці.
- правові: наявність громадянства, права на проживання в певному місці, що гарантує захист та

визнання людини з боку держави.

М. Антонсич наголошує, що відчуття приналежності не формується у вакуумі. Воно постійно перетинається з «політикою приналежності» (politics of belonging) – дискурсами та владними механізмами, які визначають критерії того, хто має право належати до цієї спільноти, встановлюючи кордони між «своїми» та «чужими» [5].

У вітчизняній науці сформувався саме синтетичний підхід до аналізу зв'язків людини та простору, що поєднує феноменологічний аспект із соціальним конструктивізмом та визнанням об'єктивних просторових умов. І. Гукалова передає цю синергію теоретичних засад через визначення просторової ідентичності як пережитих або усвідомлених смислів суб'єктивної соціально-географічної реальності, виділяючи серед чинників її формування географічне положення, історію освоєння та сприйняття території як базової цінності. Важливо наголосити, що науковця використовує просторову та територіальну ідентичність, як синоніми. Вона вважає, що суспільна географія має розширити своє предметне поле, досліджуючи ці ментальні зв'язки, оскільки саме просторова ідентичність є цементами, який перетворює механічну сукупність мешканців на згуртований «регіональний соціум» [2].

О. Гнатюк пропонує синтетичний суспільно-географічний підхід. Він розглядає територіальну ідентичність як комплекс уявлень, що визначають ментальний зв'язок індивіда чи групи з територією, що формується в процесі тривалого історичного розвитку у відповідності до об'єктивної місцевої географічної специфіки [1]. На прикладі Подільського регіону дослідник ілюструє, як на перетині історичних кордонів, культурних практик та сучасних адміністративно-територіальних меж формується складна, іноді мозаїчна багаторівнева ідентичність населення, яка має вирішальний вплив на електоральну поведінку та суспільно-політичні процеси в державі.

Результати систематизації концептів зв'язків людини та простору представлено у таблиці 2.

Таблиця 2 / Table 2

*Систематизація концептів зв'язків людини та простору (узагальнено автором) /
Systematisation of concepts of relations between human and space (summarized by the author)*

Концепт	Парадигма та галузі	Автори	Рівень аналізу	Сутність
Відчуття місця (sense of place)	Феноменологічна Суспільна географія	Е. Рельф	Індивідуальний	Суб'єктивне переживання місця як смислового феномену; міст між людиною та світом, що формується через чуттєвий досвід
Відчуття місця (sense of place)	Соціально-конструктивістська Суспільна географія, культурна географія	Т. Баніні	Груповий / спільнотний	Результат динамічних, полісемічних і часто конфліктних соціальних процесів, що конструюються різними суб'єктивностями
Відчуття місця (sense of place)	Соціально-конструктивістська Урбаністика	Г. Ерфані	Індивідуальний / груповий	Динамічне відчуття, яке формується через мову, матеріальні та соціально-політичні взаємодії, під впливом владних дискурсів
Відчуття місця (sense of place)	Соціально-психологічна Психологія середовища	М. Антонсич	Індивідуальний	Комплексне, багатовимірне ставлення індивіда до певного географічного середовища

Топофілія (topophilia)	Феноменологічна Суспільна географія	І.-Ф. Туан	Індивідуальний	Глибока емоційна прив'язаність до місця, що виникає через безпосередній чуттєвий досвід перебування в ньому
Вкоріненість (rootedness)	Феноменологічна Суспільна географія	І.-Ф. Туан	Індивідуальний	Несвідомий стан глибокої звиклості до місця; відчуття того, що «ти вдома» і в безпеці
Включеність (insideness)	Феноменологічна Суспільна географія	Е. Рельф	Індивідуальний	Ступінь прихильності та залученості до місця; міра ідентифікації з ним. Найвища форма – екзистенційна включеність, найнижча – екзистенційна виключеність
Ідентичність місця (identity of place)	Феноменологічна Суспільна географія	Е. Рельф	Середовищний (об'єктний)	Унікальна сукупність характеристик місця через єдність середовища, людської діяльності та смислів.
Ідентичність з місцем (identity of place)	Соціально-конструктивістська Політична географія, регіоналістика	Т. Баніні	Індивідуальний	Частина особистої ідентичності людини, що походить від індивідуального досвіду проживання в конкретних місцях
Ідентичність самого місця (identity of the place)	Соціально-конструктивістська Політична географія, регіоналістика	Т. Баніні	Груповий / спільнотний	Найбільш поширені репрезентації та образи, які спільноти приписують місцю
Ідентифікація з місцем (identity with place)	Феноменологічна Суспільна географія	Е. Рельф	Індивідуальний	Суб'єктивне ототожнення людини з конкретним місцем; вимірюється через ступінь включеності. Суб'єктний вимір місця
Просторова ідентичність (place identity)	Соціально-психологічна Психологія середовища, соціологія	Х. Прошанський, А. Фабіан, Р. Камінофф, Б. Ернандес	Індивідуальний	Частина загальної ідентичності особистості, сформована через «соціалізацію фізичного світу»; когнітивний каркас уявлень і цінностей щодо фізичного середовища
Прив'язаність до місця (place attachment)	Соціально-психологічна Психологія середовища, соціальна психологія	М. Левицька, Б. Ернандес	Індивідуальний / груповий	Емоційний (афективний) зв'язок людини з місцем
Ідентичність регіону (identity of a region)	Соціально-конструктивістська Політична географія, регіоналістика,	А. Паасі	Середовищний	Об'єктивні маркери дійсності, такі як ландшафти, культура, символи та інституції, які використовують у науці, політиці чи маркетингу для відрізнєння одного регіону від іншого
Регіональна ідентичність людей (regional identity of people)	Соціально-конструктивістська Політична географія, регіоналістика	А. Паасі	Індивідуальний	Ідентифікація людей із інституціоналізованим регіоном та його формуючими елементами
Територіальна ідентичність (territorial identity)	Соціально-конструктивістська Політична та суспільна географія	Т. Баніні	Груповий / спільнотний	Динамічний процес соціального конструювання спільнотою образу своєї території; орієнтована не на «хто ми є», а на «ким ми хочемо стати»
Територіальна ідентичність (territorial identity)	Соціально-конструктивістська Економіка	Р. Капелло	Груповий / спільнотний	Наявність локалізованих соціально-економічних контекстних умов, які дозволяють поєднати колективні та приватні інтереси та підживлюють відчуття приналежності до спільноти
Територіальна ідентичність (territorial identity)	Соціально-конструктивістська Суспільна географія	Ф. Полліче	Груповий / спільнотний	Динамічний результат само-референтного процесу, через який спільнота культурно привласнює певний простір
Приналежність до місця (place belongingness)	Синтетична Суспільна географія, соціологія	М. Антонсич	Індивідуальний / груповий	Відчуття приналежності через автобіографічні, реляційні, культурні, економічні та правові фактори; перетинається з «політикою приналежності»

Територіальна ідентичність (territorial identity)	Синтетична <i>Суспільна географія</i>	О. Гнатюк	Індивідуальний / регіональний	Комплекс уявлень, що визначають ментальний зв'язок індивіда чи групи з територією; формується в процесі тривалого історичного розвитку відповідно до об'єктивної географічної специфіки
Просторова (територіальна) ідентичність <i>вітчизняний підхід</i>	Синтетична <i>Суспільна географія</i>	І. Гукалова	Індивідуальний / груповий	Пережиті або усвідомлені смисли суб'єктивної соціально-географічної реальності, які формують відчуття приналежності людини до певного простору і соціуму

Висновки. Завдяки аналітичному огляду концептів зв'язків людини та простору було виділено чотири основних наукових міждисциплінарних парадигми, в рамках яких інтерпретуються ці зв'язки.

У межах феноменологічної парадигми сформовані базові концепти, які відображають суб'єктивний вимір зв'язку людини з простором: «відчуття місця», «топофілія». Похідними від цих категорій є вкоріненість, включеність, та безмісцевість, які описують процеси утворення цих базових концептів. Е. Рельф розмежував ідентичність самого місця та ідентифікацію людини з місцем. Конструктивістський поворот, здійснений Д. Мессі, переосмислив місце з феноменологічного переживання на відкритий вузол соціальних відносин, а Д. Кросс систематизувала п'ять механізмів формування відчуття місця, показавши багатшаровість феномену.

Соціально-психологічна парадигма перенесла акцент із переживання простору на його інтеграцію у структуру особистості. Просторова ідентичність розкриває, як фізичне середовище стає компонентом самоідентифікації через процес «соціалізації фізичного світу». М. Левицька розмежувала традиційну та активну прив'язаність до місця, показавши, що зв'язок між людиною та простором може формуватись не лише через тривале проживання, а й через свідоме залучення до середовища. Дослідження Б. Ернандеса ілюструє, що механізм формування просторової ідентичності залежить від того, чи є індивід корінним жителем або переселенцем.

Соціально-конструктивістська парадигма розглядає зв'язки людини та простору як надіндивідуальні соціальні конструкти. А. Паасі описав механізм територіальної інституціоналізації регіону через чотири взаємопов'язані процеси, ре-

зультатом яких є регіональна ідентичність. Вона виступає як парасолькова категорія для ідентичності самого регіону та ідентичності людей з регіоном. Т. Баніні розвинула цей підхід у напрямку партисипативного конструювання територіальної ідентичності на локальному рівні, переорієнтувавши дискурс із питання «хто ми є» на питання «ким ми хочемо стати».

Синтетична парадигма, представлена концепцією відчуття приналежності до місця М. Антонсича, поєднує феноменологічний, психологічний та конструктивістський виміри через п'ять факторів формування цього відчуття (автобіографічні, реляційні, культурні, економічні, правові). Вітчизняні дослідники І. Гукалова та О. Гнатюк також рухаються в руслі синтетичного підходу, поєднуючи суб'єктивний досвід простору з об'єктивними географічними умовами його формування.

Узагальнення розглянутих концептів засвідчує, що попри часткову термінологічну неузгодженість, яка зберігається між окремими науками та філософськими парадигмами, їх категоріальний апарат піддається розмежуванню. Феноменологічні концепти описують індивідуальний досвід місця, психологічні — його інтеграцію в ідентичність особистості, а соціально-конструктивістські — механізми соціального продукування ідентичностей з огляду на певні маркери простору, синтетичні — поєднують ці підходи. Систематизований аналіз цих концептів створює теоретичне підґрунтя для міждисциплінарних досліджень, зокрема для вивчення трансформацій зв'язків людини та простору в умовах війни, повоєнного відновлення територій та вимушеного переміщення населення, що є актуальним для українського наукового дискурсу.

Список використаної літератури:

1. Гнатюк О. М. Суспільно-географічні аспекти дослідження територіальної ідентичності населення Подільського регіону: дис. ... канд. геогр. наук. Київ, 2015. 277 с.
2. Гукалова І. В. Просторова ідентичність населення у руслі нових напрямів дослідження у суспільній географії. Український географічний журнал. 2015. № 4. С. 24-30. <https://doi.org/10.15407/ugz2015.04.024>
3. Agnew J. A. Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society. London, 1987. 267 p.
4. Antonsich M. Meanings of place and aspects of the Self: an interdisciplinary and empirical account. GeoJournal. 2010. Vol. 75, No. 1. P. 119-132. <https://doi.org/10.1007/s10708-009-9290-9>
5. Antonsich M. Searching for Belonging: An Analytical Framework. Geography Compass. 2010. Vol. 4, No. 6. P. 644-659. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00317.x>
6. Banini T. Proposing a theoretical framework for local territorial identities: concepts, questions and pitfalls. Territorial Identity and Development. 2017. No. 2. P. 5-15. <https://doi.org/10.23740/TID220172>
7. Banini T., Ilovan O.-R. Introduction: Dealing with Territorial/Place Identity Representations. Representing Place and Territorial Identities in Europe. 2021. P. 1-19. https://doi.org/10.1007/978-3-030-66766-5_1

8. Bartůněk M., Marek P. Territorial identity of a region: A review of data collection techniques. *Hungarian Geographical Bulletin*. 2025. Vol. 74, No. 1. P. 37-55. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.74.1.3>
9. Capello R. Interpreting and understanding territorial identity. *Regional Science Policy & Practice*. 2019. Vol. 11. P. 141-159. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12166>
10. Cross J. E. What is Sense of Place? 12th Headwaters Conference. Western State College, 2001. URL: <https://mountainscholar.org/handle/10217/180311>
11. Erfani G. Reconceptualising Sense of Place: Towards a Conceptual Framework for Investigating Individual-Community-Place Interrelationships. *Journal of Planning Literature*. 2022. Vol. 37, No. 3. P. 452-466.
12. Hernández B., Hidalgo M. C., Salazar-Laplace M. E., Hess S. Place attachment and place identity in natives and non-natives. *Journal of Environmental Psychology*. 2007. Vol. 27, No. 4. P. 310-319. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2007.06.003>
13. Lewicka M. Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*. 2011. Vol. 31, No. 3. P. 207-230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
14. Liu E., Freestone R. Revisiting Place and Placelessness. *Place and Placelessness Revisited* / Eds. E. Liu, R. Freestone. London, 2016. P. 1-20. <https://doi.org/10.4324/9781315676456-1>
15. Massey D. A Global Sense of Place. *Marxism Today*. 1991. Vol. 38. P. 24-29.
16. Ortega-Iturriaga A., Bocco G., Urquijo P. S., Serrano J. O. Sense of Place in Latin America: Mobilities, Territorialities, and Fear. *Geography Compass*. 2024. Vol. 18. Art. e70004. 12 p.
17. Paasi A. Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography*. 2003. Vol. 27, No. 4. P. 475-485. <https://doi.org/10.1191/0309132503ph439pr>
18. Peng J., Strijker D., Wu Q. Place Identity: How Far Have We Come in Exploring Its Meanings? *Frontiers in Psychology*. 2020. Vol. 11. Art. 294. 15 p. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00294>
19. Pollice F. The role of territorial identity in local development processes. 2003. 10 p.
20. Proshansky H. M., Fabian A. K., Kaminoff R. Place-identity: physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*. 1983. Vol. 3, No. 1. P. 57-83. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-8)
21. Relph E. Place and Connection. *The Intelligence of Place: Topographies and Poetics* / Ed. J. Malpas. London, 2015. P. 177-204.
22. Relph E. *Place and Placelessness*. London, 1976. 156 p.
23. Relph E. Spirit of Place/Genius Loci. 2015. URL: <https://www.placeness.com/spirit-of-placegenius-loci/>
24. Rezeg A., Roche S., Eveno E. Toward a Sense of Place Unified Conceptual Framework Based on a Narrative Review: A Way of Feeding Place-Based GIS. *Land*. 2025. Vol. 14, Iss. 1. Art. 170. <https://doi.org/10.3390/land14010170>
25. Seamon D., Sowers J. Place and Placelessness, Edward Relph. *Key Texts in Human Geography* / Eds. P. Hubbard, R. Kitchen, G. Vallentine. London, 2008. P. 43-51.
26. Tuan Y.-F. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis, 1977. 235 p.

Hlib Ovcharenko

PhD Student (Geography), Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies,
V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Square, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: hlib.ovcharenko@karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0005-9951-5024>

CONCEPTS OF RELATIONS BETWEEN HUMAN AND SPACE: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL SYSTEMATIZATION

The purpose of this research article is to provide a theoretical and methodological analysis and systematisation of interdisciplinary categories describing the interactions between humans and space. The relevance of this work stems from the semantic and linguistic confusion within the terminological apparatus of several scientific fields (geography, psychology, sociology), in which different terms are employed for describing relations between humans and space. The author emphasises that systematising these concepts is essential for further research of these relations, particularly in the context of social upheaval, like war and forced migration, as an adequate understanding of them can play a significant role in the reconstruction and revitalisation of war-torn territories and in the creation of resilient communities in post-war Ukraine.

The methodological framework of the study relies on general scientific methods of analysis, synthesis, and comparison, which allowed for the deconstruction of existing theoretical approaches and their grouping into four scientific paradigms. The phenomenological paradigm focuses on the subjective experience of space and encompasses the concepts of 'sense of place', 'topophilia', 'rootedness', 'insideness', and 'placelessness'. In this context, a distinction is drawn between the objective concept of identity of place itself and a person's identification with a place, and the mechanisms underlying the formation of a sense of place are identified. The social-psychological paradigm examines space through the prism of its integration into the structure of personality. It operates with the concept of 'place identity' as a cognitive framework for an individual's self-identification and distinguishes between traditional and active types of emotional 'place attachment'. The social-constructivist paradigm shifts the level of analysis to supra-individual objects, where the concepts of 'regional identity' and 'territorial identity' are viewed as dynamic social constructs. The focus is on the processes of territorial institutionalisation and the participatory construction of the image of space by local authorities and communities. The synthetic paradigm combines elements of other paradigms, namely subjective experience with objective cultural,

economic and political factors and discourses. The Ukrainian school of social geography also applies a synthetic approach to studying the relations between people and space.

As a result of the study, it is proven that the terminological diversity is caused by differences in approaches to researching the relationships between space and humans, and that the terminologies do not contradict each other, except for a few concepts. Phenomenology is capable of describing individual experience, psychology details the process of its incorporation into the personality, and constructivism explains the mechanisms of the social production of spatial-related identities at the group level. This performed systematisation allows clearly delineate the scope of each concept and provides a theoretical foundation for further interdisciplinary research into the concepts of the relations between humans and space.

Keywords: *human and space, sense of place, place identity, territorial identity, regional identity, place attachment.*

References:

1. Hnatiuk, O. M. (2015). Socio-geographical aspects of the study of the territorial identity of the population of the Podolia region (Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
2. Gukalova, I. V. (2015). Spatial identity of population in the mainstream new lines of research in human geography. *Ukrainian Geographical Journal*, (4), 24–30. <https://doi.org/10.15407/ugz2015.04.024> [in Ukrainian].
3. Agnew, J. A. (1987). Place and politics: The geographical mediation of state and society.
4. Antonsich, M. (2010a). Meanings of place and aspects of the Self: An interdisciplinary and empirical account. *GeoJournal*, 75(1), 119–132. <https://doi.org/10.1007/s10708-009-9290-9>
5. Antonsich, M. (2010b). Searching for belonging: An analytical framework. *Geography Compass*, 4(6), 644–659. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00317.x>
6. Banini, T. (2017). Proposing a theoretical framework for local territorial identities: Concepts, questions and pitfalls. *Territorial Identity and Development*, (2), 5–15. <https://doi.org/10.23740/TID220172>
7. Banini, T., & Ilovan, O.-R. (2021). Introduction: Dealing with territorial/place identity representations. In *Representing place and territorial identities in Europe* (pp. 1–19). https://doi.org/10.1007/978-3-030-66766-5_1
8. Bartůňek, M., & Marek, P. (2025). Territorial identity of a region: A review of data collection techniques. *Hungarian Geographical Bulletin*, 74(1), 37–55. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.74.1.3>
9. Capello, R. (2019). Interpreting and understanding territorial identity. *Regional Science Policy & Practice*, 11, 141–159. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12166>
10. Cross, J. E. (2001). *What is sense of place?* [Paper presentation]. 12th Headwaters Conference, Western State College. Retrieved from <https://mountainscholar.org/handle/10217/180311>
11. Erfani, G. (2022). Reconceptualising sense of place: Towards a conceptual framework for investigating individual-community-place interrelationships. *Journal of Planning Literature*, 37(3), 452–466. <https://doi.org/10.1177/08854122221081109>
12. Hernández, B., Hidalgo, M. C., Salazar-Laplace, M. E., & Hess, S. (2007). Place attachment and place identity in natives and non-natives. *Journal of Environmental Psychology*, 27(4), 310–319. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2007.06.003>
13. Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207–230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
14. Liu, E., & Freestone, R. (2016). Revisiting place and placelessness. In E. Liu & R. Freestone (Eds.), *Place and placelessness revisited* (pp. 1–20). <https://doi.org/10.4324/9781315676456-1>
15. Massey, D. (1991). A global sense of place. *Marxism Today*, 38, 24–29.
16. Ortega-Iturriaga, A., Bocco, G., Urquijo, P. S., & Serrano, J. O. (2024). Sense of place in Latin America: Mobilities, territorialities, and fear. *Geography Compass*, 18(10), Article e70004. <https://doi.org/10.1111/gec3.70004>
17. Paasi, A. (2003). Region and place: Regional identity in question. *Progress in Human Geography*, 27(4), 475–485. <https://doi.org/10.1191/0309132503ph439pr>
18. Peng, J., Strijker, D., & Wu, Q. (2020). Place identity: How far have we come in exploring its meanings? *Frontiers in Psychology*, 11, Article 294. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00294>
19. Pollice, F. (2003). The role of territorial identity in local development processes.
20. Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57–83. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-8)
21. Relph, E. (1976). Place and placelessness.
22. Relph, E. (2015a). Place and connection. In J. Malpas (Ed.), *The intelligence of place: Topographies and poetics* (pp. 177–204).
23. Relph, E. (2015b). Spirit of place/genius loci. Retrieved from <https://www.placeness.com/spirit-of-placegenius-loci/>
24. Rezeg, A., Roche, S., & Eveno, E. (2025). Toward a sense of place unified conceptual framework based on a narrative review: A way of feeding place-based GIS. *Land*, 14(1), Article 170. <https://doi.org/10.3390/land14010170>
25. Seamon, D., & Sowers, J. (2008). Place and placelessness, Edward Relph. In P. Hubbard, R. Kitchen, & G. Vallentine (Eds.), *Key texts in human geography* (pp. 43–51).
26. Tuan, Y.-F. (1977). Space and place: The perspective of experience.

Received 26 February 2026

Accepted 23 April 2026

Published 25 May 2026

Правила оформлення та подання статей

«Часопис соціально-економічної географії» приймає до друку матеріали обсягом понад 20 друкованих сторінок до рубрики «Горизонти науки», понад 15 сторінок до рубрик «Наукові повідомлення» та «Дослідження молодих науковців», до 5 сторінок до рубрики «Рецензії», до 3 сторінок до рубрики «Постаті», до 1 сторінки до рубрик «Хроніка» та «Ювілей».

Згідно з вимогами ДАК України оригінальна стаття у фаховому виданні має складатися з таких розділів:

- 1) постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Згідно з вимогами, що висуваються до наукових видань міжнародного рівня, статті мають містити глибокий аналіз попередніх досліджень;
- 3) виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття;
- 4) формулювання цілей статті (постановка завдання);
- 5) виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- 6) висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Вимоги до оформлення статті: Текстовий редактор Microsoft Word. Всі поля по 20 мм, формат 210x297 мм, шрифт Times New Roman 14 пт, інтервал 1,5. Для статті необхідно вказати УДК (у лівому верхньому куті), нижче посередині рядка ім'я та прізвище автора, під ними – його науковий ступінь, вчене звання та посада. Нижче наводяться e-mail та ORCID ID автора, відомості про установу, її поштова адреса з індексом. Після цього з нового рядка посередині великими буквами наводиться заголовок статті.

Під заголовком з абзацу наводиться **анотація статті** (не менш як 1800 знаків) та **ключові слова** (5 – 8 слів чи словосполучень) українською мовою (шрифт 10 пт). Нижче наводяться ім'я та прізвище автора, назва статті, реферат та ключові слова англійською мовою (шрифт 10 пт).

Вимоги до реферату: обсяг не менше 1800 знаків; інформативність (не містити загальних речень); оригінальність; змістовність (відображати головний зміст статті та результати досліджень); структурованість (відповідати логіці опису результатів у статті).

Нижче наводиться **текст статті**. Таблиці та рисунки мають бути розміщені у тексті статті. У статтях українською мовою необхідно назви рисунків і таблиць дублювати англійською мовою.

Список використаних джерел подається в кінці статті в алфавітному порядку і оформляється згідно з ДСТУ 8302:2015. До списку обов'язково повинна бути включена література за останні п'ять років.

Нижче подається **перелік посилань (References)** англійською мовою, який необхідно оформляти згідно міжнародного бібліографічного стандарту APA (American Psychological Association).

Посилання на джерела слід давати у прямокутних дужках [] із зазначенням порядкового номера, а в окремих випадках і сторінок.

Автори подають окремим файлом **особисті дані** українською та англійською мовами: прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, посада, поштова адреса установи з індексом, контактний телефон, e-mail, ORCID ID.

Рукописи, що не оформлені належним чином, не приймаються до публікації.

Редакція залишає за собою право проводити редакційну правку рукопису.

Статті перевіряються на наявність плагіату та проходять внутрішнє і зовнішнє рецензування.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, власних імен тощо.

Submission Requirements and Conditions of Paper Acceptance

«Human Geography Journal» seeks to publish those papers that are most influential in the fields or across the fields of Social and Economic Geography and that will significantly contribute to the advances of scientific understanding. We also welcome all other relevant subject areas. Selected papers should present novel and broadly important data, syntheses, concepts as well as some narrower research in the subject area. We welcome submissions from all fields of Geography and from any source. We are committed to the prompt evaluation and publication of submitted papers. «Human Geography Journal» is published in print twice per year.

«Human Geography Journal» accepts papers to the following sections: «Science Skylines» (more than 20 pages); «Research reports» and «Research of young Scientists» (more than 15 pages); «Reviews» (up to 5 pages); «Personalities» (up to 3 pages); «Chronicle» (up to 1 page); «Jubilees» (up to 1 page).

All authors must agree to be so listed and must have seen and approved the manuscript, its content, and its submission to the Journal. The Journal will send an email to all authors to confirm receipt of each paper. Submission of a paper that has not been approved by all authors may result in immediate rejection without further appeal.

According to the requirements of HAC Ukraine original articles in professional journals should contain the following sections:

- 1) Problem definition and its connection with important scientific and practical tasks;
- 2) Analysis of recent research and publications discussing the problem the author relies on;
- 3) Pointing out unresolved part of the problem which the article concerns;
- 4) Formulation of the purpose of the article (setting a problem);
- 5) The main material of the research and explanation of the obtained scientific results;
- 6) Conclusion from the research and prospects for further development in this direction.

Requirements to the Manuscript: Every page field is 20 mm; 210x297 mm page format; Times New Roman 14; spacing 1.5. For his/her paper the author must specify universal decimal classification number (on the left) and the author's name is printed on the right (in the same line). The paper title is printed in the following line in capitals.

An abstract (up to 1800 characters) and **key words** (5 – 8) in Ukrainian (font 10) should be placed just below the paper title. It is followed by the author, a paper title, **summary** (200 – 250 words) and **key words** in both English.

The summary must be: up to 1800 characters; informative (not include general sentences); original; profound (show the main content of articles and research results); structuring (meet the description logic results in the article).

The paper text is placed just below this summary. All illustrations and figures should be embedded in the paper text. All visuals must be in black and white.

The list of references is placed in the end of the paper in alphabetical order. References should be given in the square brackets [] indicating the number of source in the list. In some cases the reference source pages should be indicated too. The list of references is provided in English and links placed in accordance with international standards APA (American Psychological Association).

Authors should submit the following **personal information**: full name, academic degree and academic status, place of employment, position, address of the organization, contact phone number, e-mail, ORCID ID.

Manuscripts that are not designed properly, will not be accepted for publication.

Editors reserve the right to make editorial revision of the manuscript.

Наукове видання

ЧАСОПИС **соціально-економічної географії**

Збірник наукових праць

Випуск 40

Українською та англійською мовами

Комп'ютерне верстання – *Юрій Кандиба*

Підписано до друку 25.05.2026 р. Формат 60х84/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Ум. друк. арк. 12,5. Обл.-вид. арк. 15,64.
Наклад 50 пр. Зам. №14/26.

Видавець та виготовлювач
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
61022, Харків, майдан Свободи, 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09.